

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова праця на
правах рукопису

МАКСИМЧУК ІВАН МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 343.985.7:343.57-026.86:614.28

**ДИСЕРТАЦІЯ
ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ОТРУЙНИХ РЕЧОВИН**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **І. М. Максимчук**

Науковий керівник: **Патик Леся Леонідівна,**
кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Максимчук І.М. Огляд місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2023.

У дисертації на монографічному рівні досліджено концептуальні засади огляду місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. Комплексно висвітлено теоретичні положення та сформульовано практичні рекомендації, які допоможуть всебічно, у повному обсязі провести огляд місця події з метою досягнення максимального результату, який ляже в основу подальшого розслідування.

На підставі детального вивчення праць вчених обґрунтовано необхідність здійснення наукового дослідження, в межах якого виконано такі завдання: з'ясовано стан наукового дослідження проблематики; визначено нормативно-правове урегулювання питання обігу отруйних речовин, сформульовано поняття отруйних речовин та запропоновано їх перелік; доведено, що огляд є найважливішим у системі слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин; висвітлено сутність та охарактеризовано систему криміналістичного забезпечення огляду місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин; надано рекомендації щодо організації і тактики підготовчого, робочого та заключного етапів огляду місця події, враховуючи особливості роботи з отруйними речовинами; сформовано систему тактичних прийомів, які доцільно застосовувати під час робочого етапу огляду місця події та криміналістичні рекомендації щодо застосування ефективних способів його фіксації; проаналізовано та виділено форми взаємодії слідчого з іншими суб'єктами при проведенні огляду місця події; розглянуто участь спеціаліста в огляді місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з

незаконним обігом отруйних речовин; визначено засади та виокремлено види судових експертиз, що призначаються за результатами огляду місця події.

У результаті аналізу законодавства щодо обігу отруйних речовин та їх поняття, з'ясовано низку недоліків. Запропоновано привести кримінальне законодавство у відповідність до сучасних світових вимог шляхом: уніфікації нормативно-правової термінології та затвердження єдиного Переліку отруйних речовин. Подано поняття отруйних речовин, запропоновано їх класифікацію за такими підставами: за призначенням, залежно від їх практичного використання, залежно від характеру дії на організм людини, за токсичним проявом.

Розкрито сутність та значення для розслідування таких видів огляду: місця події, місцевості, приміщень, речей, документів та комп'ютерних даних, огляд житла чи іншого володіння особи, трупа, трупа, пов'язаного з ексгумацією, освідчування, транспортних засобів, а також тварин, які стали жертвами дії отруйних речовин. Аргументовано, що під час розслідування злочинів, що розглядаються, насамперед, виникає необхідність у проведенні огляду місця події, тому сформовано його класифікацію за такими підставами: за масштабом поширення таких кримінальних протиправних діянь; за масштабом поширення отруйних речовин; залежно від кваліфікації кримінального протиправного діяння; залежно від виду кримінально протиправних дій.

З'ясовано значення огляду місця події для розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин, зокрема: 1) огляд неможливо замінити іншою слідчою (розшуковою) дією, оскільки злочин повно та об'єктивно відображається лише в матеріальній обстановці; 2) шляхом безпосереднього сприйняття обстановки події слідчий встановлює суть події та пересвідчується у відповідності заявленій інформації про кримінальне протиправне діяння; 3) формується міцна доказова база, здійснюється збір фактів, що мають доказове значення; 4) з'ясовується механізм вчинення кримінального протиправного діяння; 5) у результаті огляду висуваються версії, вибудовується логічна послідовність вчинених протиправних дій та визначаються напрямки подальшого розслідування тощо.

Надано рекомендації щодо забезпечення ефективності проведення огляду місця події, що зумовлений такими чинниками: 1) суворим дотримання заходів особистої безпеки; 2) своєчасним виїздом на місце події: служб, які ліквідують шкідливі наслідки події, патрульної поліції та слідчо-оперативної групи; 3) кваліфікованими діями учасників огляду; 4) застосуванням технічних засобів, які у польових умовах дозволяють визначити вид і концентрацію отруйних речовин та їх сполук; 5) суворим дотриманням алгоритму дій щодо недопущення розповсюдження отруйних речовин, а також їх вилучення та транспортування.

Визначено сутність та систему криміналістичного забезпечення огляду місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. Запропоновано напрями удосконалення техніко-криміналістичного забезпечення огляду місця події, зокрема: використання безпілотних літальних апаратів; встановлення та фіксації вмісту отруйної речовини за допомогою спеціаліста; ведення криміналістичних обліків отруйних та інших небезпечних речовин та осіб, які вчинили такі кримінальні протиправні діяння тощо.

Запропоновано тактичне забезпечення, яке полягає у застосуванні: тактичних прийомів огляду місця події, тактичних комбінацій, тактичних рекомендацій, тактичних рішень, а також залучення міжнародних спеціалістів до проведення огляду місця події.

Розкрито організаційно-тактичні особливості підготовчого, робочого та заключного етапів огляду місця події. Виписано рекомендації черговому, який отримав повідомлення про злочин, пов'язаний з незаконним обігом отруйних речовин. Наведено алгоритм дій працівників поліції при отриманні повідомлення про виявлення отруйних речовин або їх крадіжку. Окреслено дії поліцейських, які прибули першими до місця події. Виділено алгоритм дій для слідчого до виїзду та після прибуття на місце події, пов'язаного з незаконним обігом отруйних речовин.

Розкрито сутність загальної (статичної) та детальної (динамічної) стадій робочого етапу огляду місця події. Запропоновано сукупність методів огляду (ексцентричний, концентричний, фронтальний, вузловий та секторний) відповідно

до слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин.

Наведено систему тактичних прийомів огляду місця події за такими підставами: 1) за змістом і призначенням; 2) за послідовністю вирішуваних завдань. Виділено тактичні прийоми робочого етапу огляду місця події залежно від таких слідчих ситуацій: 1) виявлено факт незаконного поводження з отруйними речовинами і є затримана особа, яка його вчинила; 2) виявлено отруйну речовину або її поширення на значній території навколишнього середовища, але відсутня інформація щодо особи злочинця та інших обставин події; 3) виявлено обставини, які можуть вказувати на вчинення такого виду кримінальних протиправних діянь; 4) має місце інсценування події (отруєння особи замасковане під природну смерть).

Тактичні прийоми огляду місця події поділено на такі групи: 1) ті, що застосовуються для забезпечення безпеки його учасників та оточуючих; 2) ті, що застосовуються для досягнення його мети; 3) ті, що застосовуються для його фіксації; 4) ті, що застосовуються для виявлення слідової інформації під час його проведення; 5) ті, що застосовуються для аналізу отриманої під час огляду місця події криміналістично значущої інформації.

Відповідно до виділених способів фіксації слідової інформації за результатами проведеного огляду місця події під час розслідування злочинів, що розглядаються, сформовано рекомендації щодо: 1) формування описової частини протоколу огляду та при описі отруйних речовин; 2) фотографування та відеозйомки великомасштабних місць подій за допомогою безпілотних літальних апаратів; 3) складання схем у масштабі, використовуючи метод координатної сітки; 4) правил поводження з виявленими отруйними речовинами та предметами з їх слідами; 5) вилучення та упакування отруйних речовин.

Дійшли висновку, що з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань під час розслідування злочинів, які розглядаються, ефективним є залучення спеціаліста до участі в огляді місця події. А саме для: збору доказів (виявлення, фіксації, вилучення слідів), отримання консультацій, застосування технічних засобів фіксації цієї С(Р)Д, відібрання зразків на експертне дослідження,

виявлення та вилучення отруйних речовин тощо. З'ясовано, що до огляду місця події залучаються такі спеціалісти як: судово-медичний експерт, хімік-органік, хімік-технолог, спеціаліст-криміналіст, вибухотехнік, спеціаліст фітосанітарних служб, працівники обласних центрів контролю і профілактики захворювань МОЗ України, бухгалтер та інші залежно від виду та специфіки об'єктів, що підлягають огляду.

Розкрито організаційно-тактичні завдання, що вирішуються при взаємодії слідчого з різними суб'єктами при проведенні ОМП під час розслідування таких злочинів, зокрема: 1) на етапі підготовки до проведення ОМП (з оперативним черговим; керівниками територіальних органів поліції тощо); 2) під час проведення ОМП: а) після прибуття на місце огляду (із заінтересованими органами державної влади, працівниками патрульної поліції тощо); б) під час безпосереднього його проведення (з учасниками СОГ).

Запропоновано поділ виявлених під час ОМП об'єктів та слідів на такі групи: 1) загальнокриміналістичні: сліди відображення та сліди-предмети; 2) документація щодо законності діяльності юридичної особи з отруйними речовинами, їх обліку та інші документи, що створюються або підробляються для/під час вчинення таких злочинів; 3) отруйні речовини, сполуки, що використовуються для їх виготовлення, а також предмети, речі зі слідами отруйних речовин, що були вилучені під час огляду; 4) трупи людей, тварин з підозрою на отруєння.

Розкрито можливості різних видів судових експертиз, які призначаються для дослідження таких об'єктів, зокрема: трасологічна; дактилоскопічна; почеркознавча і технічна експертиза документів; експертиза матеріалів, речовин і виробів; судово-медична; судово-ветеринарна; судово-бухгалтерська та інші експертизи.

Ключові слова: отруйні речовини, огляд місця події, огляд трупа, підготовчий етап огляду, робочий етап огляду, тактичні прийоми огляду місця події, заключний етап огляду, спеціаліст, взаємодія, судові експертизи.

ANNOTATION

Maksymchuk I. M. Inspection of the scene during the investigation of crimes related to the illegal trafficking of poisonous substances. – Qualification scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 – Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2023.

In the dissertation at the monographic level, the conceptual foundations of the inspection of the scene during the investigation of crimes related to the illicit trafficking of poisonous substances are investigated. The theoretical provisions are comprehensively covered and practical recommendations are formulated that will help to comprehensively, fully inspect the scene of the incident, allow achieving the maximum result, which will form the basis for further investigation.

Based on a detailed study of the works of scientists, a scientific analysis was carried out, within the framework of which the following was done: the state of scientific research on the issue was determined; the legal regulation of the issue of circulation of poisonous substances has been studied, the concept of poisonous substances has been formulated and a list of them has been proposed; it has been proven that inspection is the most important in the system of investigative (search) actions in criminal proceedings related to the illegal trafficking of poisonous substances; the essence is formulated and the system of forensic support for the inspection of the scene of an incident during the investigation of crimes related to the illegal trafficking of poisonous substances is characterized; recommendations on the organization and tactics of the preparatory, working and final stages of the scene examination were given, taking into account the peculiarities of working with poisonous substances; a system of tactical techniques that are expedient to apply during the working stage of the scene examination and forensic recommendations on the use of effective ways of its fixation were formed; the forms of interaction between the investigator and other subjects during the inspection of the scene of incident are analyzed and highlighted; the participation of a specialist in the inspection of the scene of incident during the investigation of crimes related to illicit trafficking of poisonous

substances is considered; the principles and types of forensic examinations appointed on the results of the inspection of the scene of incident are defined.

As a result of the legislation analysis on the turnover of poisonous substances and their concepts, a number of shortcomings have been clarified. It is proposed to bring criminal legislation into line with modern world requirements by: unifying regulatory terminology and approving a single list of poisonous substances. The concept of poisonous substances is formulated, their classification according to the following features is proposed: by purpose, depending on their practical use, depending on the nature of action on the human body, poisonous manifestation.

The essence and significance for the investigation of the following types of inspection are revealed: the scene of the incident, the area, premises, things, documents and computer data, housing or other possessions of a person, inspection of a corpse, as well as a corpse associated with exhumation and examination, inspection of vehicles and also animals, who have become victims of poisonous substances. It is argued that when investigating crimes, first of all, there is a need to conduct an inspection of the scene of the incident, therefore, its classification is proposed according to the following criteria: according to the scale of distribution of such criminal unlawful acts; by the scale of distribution of poisonous substances; depending on the qualification of the criminal wrongful act; depending on the type of criminal act.

The importance of inspecting the scene of an incident for the investigation of crimes related to the illegal trafficking of poisonous substances is determined, in particular: 1) the inspection cannot be replaced by another investigative (search) action, since the crime is fully and objectively reflected only in the material situation; 2) by directly perceiving the situation of the incident, the investigator establishes the essence of the event and makes sure that the stated information about the criminal wrongful act is consistent; 3) a solid evidence base is formed, facts of evidentiary value are collected; 4) the mechanism for committing a criminal unlawful act is clarified; 5) as a result of the inspection, versions are put forward, a logical sequence of illegal actions committed is built and directions for further investigation are determined, etc.

Recommendations are presented to ensure an effective inspection of the crime scene: 1) Strict observance to personal safety measures; 2) Timely departure to the scene of the incident: services eliminating the harmful consequences of the incident, patrol police and the investigative and operational group; 3) Qualified actions of inspection participants; 4) The use of technical means that, in field conditions, make it possible to determine the type and concentration of poisonous substances and their compounds; 5) Strict observance to the algorithm of actions to prevent the spread of poisonous substances, as well as their extraction and transportation.

The essence and system of forensic support for the inspection of the scene of an incident during the investigation of crimes related to the illegal trafficking of poisonous substances is formulated. The ways to improve the technical and forensic support for the inspection of the scene of the incident are proposed, in particular: the use of unmanned aerial vehicles; the establishment and fixation of the content of a poisonous substance with the help of a specialist; conducting forensic records of poisonous and other dangerous substances and persons who have committed such criminal illegal acts and the like.

Tactical support has been developed, which consists in the use of: tactical techniques for inspecting the scene of the accident, tactical combinations, tactical recommendations, tactical decisions, as well as the involvement of international specialists in the inspection of the scene of the incident.

The organizational and tactical features of the preparatory, working and final stages of the inspection of the scene of the incident are revealed. Recommendations are formulated to the duty officer who received a report on a crime related to the illegal trafficking of poisonous substances. An algorithm of actions of police officers when receiving a message about the detection of poisonous substances or their theft is proposed. The actions of the police officers who arrived first at the scene were determined. An algorithm of actions has been developed for the investigator before departure and upon arrival at the scene of an incident related to the illegal trafficking of poisonous substances.

The essence of the general (static) and detailed (dynamic) stages of the working stage of the accident scene inspection is revealed. The methods of inspection (eccentric,

concentric, frontal, nodal and sectoral) are proposed, depending on the investigative situation at the initial stage of the investigation of crimes related to the illegal trafficking of poisonous substances.

The system of tactical techniques of incident scene inspection is developed according to the following features: 1) Content and purpose; 2) Sequence of solved tasks. Tactical methods of performing the working stage of scene examination are defined depending on the following investigative situations: 1) The fact of illegal handling of poisonous substances is revealed and there is a detained person who committed it; 2) A poisonous substance or its distribution on a large area of the environment is detected, but there is no information regarding the identity of the perpetrator and other circumstances of the incident; 3) The circumstances that may indicate the commission of this type of criminal unlawful acts are revealed; 4) There is a staging of the incident (poisoning of a person disguised as natural death).

Tactical techniques for inspecting the scene of an incident are divided into the following groups: 1) used to ensure the safety of its participants and others; 2) used to achieve the purpose of the inspection; 3) used to record the inspection; 4) used to identify trace information during its implementation; 5) used to analyze forensically significant information obtained during the inspection of the crime scene.

In accordance with the selected methods of recording trace information based on the results of the inspection of the crime scene during the investigation of the crimes in question, recommendations were formed regarding: 1) Formation of the descriptive part of the inspection protocol and when describing poisonous substances; 2) Photographing and video recording of large-scale event sites using unmanned aerial vehicles; 3) Drawing up diagrams to scale using the grid method; 4) Rules for handling detected poisonous substances and objects with their traces; 5) Extracting and packaging poisonous substances.

It is concluded that in order to obtain assistance on issues requiring specialized knowledge in the investigation of crimes, it is effective to involve a specialist to participate in the examination of the scene of accident. Namely for: collecting evidence (detection, recording, removal of traces), obtaining consultations, using technical means

of recording this investigative activity, selecting samples for expert examination, identifying and extracting poisonous substances, etc. The list of specialists to be involved in the inspection of the scene of an incident is defined, namely: forensic medical expert, organic chemist, chemical technologist, criminalist, explosion technician, specialist of phytosanitary services, employees of regional centers for disease control and prevention of the Ministry of Health of Ukraine, accountant and others depending on the type and specificity of the objects to be inspected.

Organizational and tactical methods of interaction of the investigator with various subjects during the conduct of ICS (inspection of the crime scene) in the investigation of such crimes are formulated, in particular: 1) At the stage of preparation for the conduct of ICS – with the operational duty officer; heads of territorial police bodies, etc.; 2) During the ICS: a) upon arrival at the inspection site - with interested government authorities, patrol police officers, etc.; b) during its actual conduct - with members of the investigative task force.

It is proposed to divide objects and traces found during the inspection of a crime scene into the following groups: 1) General forensics: traces of display and traces-objects; 2) Documentation on the legality of a legal entity's handling of poisonous substances, their accounting and other documents created or processed during the commission of such crimes; 3) Poisonous substances and compounds used for their manufacture, as well as objects and things with traces of poisonous substances, seized during inspection; 4) Corpses of people and animals with suspected poisoning.

The possibilities of various types of forensic examinations assigned for the study of such objects are formulated, in particular: traceological; fingerprint; handwriting and technical examination of documents; examination of materials, substances and products; forensic; forensic veterinary; forensic accounting and other examinations

Keywords: poisonous substances, inspection of the scene, examination of the corpse, preparatory stage of inspection, working stage of inspection, tactical techniques of inspection of the scene, final stage of inspection, specialist, interaction, forensic examinations.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Максимчук І. М. Отруйні речовини як елемент криміналістичної характеристики окремих кримінальних правопорушень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 4, Том. 1, 2019. С. 316–324. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.4-1.52>

2. Дії поліції під час виявлення фактів незаконного поводження з небезпечними матеріалами : метод. реком. / Максимчук І. М., Саковський А. А., Сура О. М., Фурман Я. В., Самодін А. В. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 79 с.

3. Ivan Maksymchuk Examination types and their value for the investigation of criminal offenses related to poisonous substances trafficking (Види огляду та їх значення в доказуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин). *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2022. № 8. С. 100–105. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2022.8.16>

4. Ivan Maksymchuk Peculiarities of the preparatory stage of inspection when investigating criminal offenses related to trafficking of poisonous substances (Особливості підготовчого етапу огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом отруйних речовин). *Підприємництво, господарство і право*. 2022. № 9. С. 81–87. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2022.9.14>

5. Максимчук І. М. Види судових експертиз, що призначаються для дослідження об'єктів, вилучених під час огляду у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 1, Том. 1, 2023. С. 258–266. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.1.44>

6. Максимчук І. М. Тактичні особливості робочого етапу огляду у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Приватне та публічне право*. Суми : Сумський національний аграрний університет, 2023. № 2. С. 53–59. DOI: http://pp-law.in.ua/archive/2_2023/10.pdf

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Максимчук І. М. Особливості тактики огляду трупа під час ексгумації у кримінальних провадженнях, пов'язаних з отруйними речовинами. *Актуальні питання криміналістики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 груд. 2018 р.) / [редкол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 308–311.

8. Максимчук І. М. Актуальні питання ідентифікації та експертизи отруйних речовин. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 274–277.

9. Максимчук І. М. Стан наукових досліджень тактики огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин *Актуальні питання протидії злочинності в умовах воєнного стану* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 25 лист. 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. 276 с. С. 82–86.

10. Максимчук І. М. Огляд місця події у системі слідчих (розшукових) дій та в доказуванні кримінальних проваджень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 листоп. 2022 р.) / [редкол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 175–177. URL: <http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/22865>

11. Максимчук І. М. Методи огляду місця події у розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання забезпечення діяльності органів і підрозділів системи МВС України технічними засобами в умовах воєнного стану*: зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Київ, 26 квіт. 2023 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2023. С. 93–96.

12. Максимчук І. М. Сутність криміналістичного забезпечення огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин.

Кримінальне судочинство : сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.) / [редкол. : С. С. Чернявський, Я. Ю. Конюшенко, В. В. Корольчук Ю. В. Сухомлин]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 153–156.

які додатково демонструють результати дослідження:

13. Проданчук М. Г., Бантишев О. Ф., Величко М. В., Кравчук О. П., Салагор І. М., Максимчук І. М. Проблеми кримінально-правової кваліфікації правопорушень обігу небезпечних хімічних речовин на території України. *Єдине здоров'я та проблеми харчування в Україні*. Київ, 2020 № 2 (53). URL: <http://pronut.medved.kiev.ua/index.php/ua/issues/2020/2>

14. Проданчук М. Г., Балан Г. М., Кравчук О. П., Жмілько П. Г., Максимчук І. М., Чермних Н. П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина І (рицин, сполуки талію та фосфорорганічні сполуки). *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021. № 1 (90). DOI: 10.33273/2663-4570-2021-90-1-5-21

15. Проданчук М. Г., Балан Г. М., Кравчук О. П., Жмілько П. Г., Максимчук І. М., Чермних Н. П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина II (сполуки миш'яку та ціаніди). *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021. № 2 (91). DOI: 10.33273/2663-4570-2021-91-2-5-12

16. Проданчук М. Г., Балан Г. М., Кравчук О. П., Жмілько П. Г., Максимчук І. М., Чермних Н. П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина III (дипіридилові гербіциди паракват і дикват). *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021. № 2 (91). DOI: 10.33273/2663-4570-2021-91-2-22-30

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	17
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ОТРУЙНИХ РЕЧОВИН	28
1.1. Стан наукових досліджень огляду місця події під час розслідування таких злочинів та нормативно-правове урегулювання обігу отруйних речовин ...	28
1.2. Огляд у системі слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин	46
1.3. Криміналістичне забезпечення огляду місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин	70
Висновки до розділу 1	85
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ОТРУЙНИХ РЕЧОВИН.....	90
2.1. Підготовчий етап огляду місця події	90
2.2. Робочий етап та система тактичних прийомів огляду місця події.....	106
2.3. Заключний етап огляду місця події	131
Висновки до розділу 2.....	145
РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ТА ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ОТРУЙНИХ РЕЧОВИН	150
3.1. Взаємодія слідчого з іншими суб'єктами під час проведення огляду місця події	150
3.2. Участь спеціаліста в огляді місця події	166
3.3. Види судових експертиз, що призначаються за результатами огляду місця події.....	183

	16
Висновки до розділу 3	202
ВИСНОВКИ	205
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	217
ДОДАТКИ	246

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

БпЛА	безпілотний літальний апарат
ДНДЕКЦ	Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
ДСНС	Державна служба з надзвичайних ситуацій
КК України	Кримінальний кодекс України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
МВС України	Міністерство внутрішніх справ України
МОЗ України	Міністерство охорони здоров'я України
НДЕКЦ	науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
НП України	Національна поліція України
ОР	отруйні речовини
ОМП	огляд місця події
СОГ	слідчо-оперативна група
СОР	сильнодіючі отруйні речовини
С(Р)Д	слідча (розшукова) дія
ст.	стаття
та ін.	та інші
у т. ч.	у тому числі
ФОС	Фосфорорганічні сполуки

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах сьогодення, значного занепокоєння міжнародних організацій, органів державної влади та громадян викликають злочини, пов'язані з незаконним обігом отруйних речовин. Такі суспільно небезпечні діяння вирізняються підвищеною суспільною небезпечністю, оскільки посягають на життя та здоров'я населення, а також на екосистему планети. Потрапляння отруйної речовини до рук кримінальних правопорушників створює умови для вчинення інших протиправних діянь, таких, як: вбивства людей, знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, застосування отрути чи отруєної зброї під час ведення бойових дій тощо.

Норми статті 321 Кримінального кодексу України передбачають відповідальність за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів. За статистичними даними Офісу Генерального прокурора України лише за 11 місяців 2023 року було обліковано 378 злочинів, передбачених статтею 321 КК України, що значно більше ніж за 2022 рік (247), за 2021 рік було обліковано таких злочинів – 474, за 2020 рік – 335, за 2019 рік – 328, за 2018 рік – 267¹. Однак, скасування Переліку отруйних речовин та відсутність нормативно-правового закріплення їх поняття призвело до того, що органи досудового розслідування вносять до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) відомості про злочини, пов'язані з незаконним обігом отруйних речовин не завжди з кримінально-правовою кваліфікацією за статтею 321 КК України в частині визначення предметом злочину саме отруйних речовин. Так, за даними Національної поліції України, з облікованих за 11 місяців 2023 року² злочинів лише 1 провадження, де предметом посягання стали отруйні речовини, за

¹ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: *Офіс Генерального прокурора*: [сайт]. URL: <https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.

² Звіт про окремі види злочинів, пов'язаних із небезпечними матеріалами за 12 місяців 2018-2022 років (форма № 1-НМ) : Наказ Національної поліції України від 19.06.2019 р. № 589.

2022 рік – 5 проваджень, за 2021 рік – 6, за 2020 та 2019 роки – по 9, за 2018 рік – 7 кримінальних проваджень. Такі статистичні показники засвідчують недостатній рівень забезпечення розслідування цих злочинів.

Наразі невирішеними залишається низка питань щодо нормативного врегулювання поняття отруйних речовин, їх класифікації, відсутності криміналістичної методики розслідування таких злочинів і тактики проведення слідчих (розшукових) дій. Серед усього спектру проблематики особливе і нагальне значення має порядок проведення огляду місця події, оскільки це важлива першочергова слідча (розшукова) дія, яка проводиться після повідомлення про такий вид злочину. Особливістю її проведення є, насамперед, забезпечення безпеки громадян, тварин та навколишнього середовища, зупинення розповсюдження дії отруйних речовин, порядок виявлення, огляду, фіксації, вилучення, транспортування і дослідження таких речовин. Також потребують наукового вивчення питання участі спеціалістів різних галузей знань в огляді місця події, забезпечення належної взаємодії слідчого з різними суб'єктами до огляду та під час його проведення, а також призначення відповідних видів судових експертиз для дослідження вилучених речовин та об'єктів за результатами проведеного огляду місця події.

З наведеного видно, що розслідування таких видів злочинів потребує наукового дослідження огляду місця події як основного джерела отримання доказової інформації для досягнення завдань кримінального судочинства. Цим і обумовлена актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Теоретичним підґрунтям проведеного дослідження стали фундаментальні праці вчених, які зробили вагомий внесок у розробку проблем криміналістичної тактики, зокрема таких як: В. П. Бахін, В. Д. Берназ, Г. С. Бідняк, М. С. Бокаріус, В. І. Галаган, А. Ф. Волобуєв, І. В. Гора, А. В. Іщенко, В. Г. Гончаренко, В. А. Журавель, Н. І. Клименко, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, В. В. Лисенко, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, О. В. Одерій, І. В. Пиріг, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва, Р. Л. Степанюк, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, Л. Д.

Удалова, П. В. Цимбал, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько, Б. В. Щур та інші.

Концептуальні засади огляду у розслідуванні кримінальних правопорушень, розглядали: В. І. Алексейчук, П. Д. Біленчук, В. Г. Гончаренко, І. В. Гора, В. А. Колесник, В. П. Корж, О. І. Мотлях, І. В. Пиріг, М. В. Салтевський, М. Г. Щербаковський та інші. Питання розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом небезпечних матеріалів висвітлено в дисертаційних дослідженнях Кузнєцової О. В. «Особливості розслідування незаконних діянь з отруйними та сильнодіючими речовинами» (2008), Швеця А. В. «Розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним поводженням з небезпечними матеріалами та речовинами» (2021) та Вацюка В. О. «Розслідування незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів» (2021). На рівні наукових статей були вивчені деякі питання огляду Татаровим О. Ю. та Мірковецем Д. М. у праці «Розслідування незаконного обігу отруйних та сильнодіючих речовин та лікарських засобів: проблеми теорії та практики» (2015).

Викладене дає підстави стверджувати, що попри значну кількість здобутків учених, проведення огляду місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин залишається практично недослідженим. Головним чином, організаційно-тактичні засади огляду місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з використанням отруйних речовин, мають власну специфіку та особливості, а наявні на сьогодні наукові праці не розкривають зміст і сутність цих питань, що підтверджує актуальність та необхідність наукового вивчення означеної тематики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукових програм, планів, тем. Зокрема: Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2021 року, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942; Стратегії комунікації у сфері європейської

інтеграції на 2018–2021 роки, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 року № 779-р; Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 1023-р.; Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 року, протокол № 28).

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 27 листопада 2018 року (протокол № 18), зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 836, 2018 рік) та уточнено Рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 30 листопада 2023 року (протокол № 23).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у формуванні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо огляду місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин.

Для досягнення поставленої мети необхідно було виконати такі *завдання*:

- проаналізувати стан наукових досліджень огляду місця події під час розслідування таких злочинів та нормативно-правове урегулювання обігу отруйних речовин;

- визначити місце огляду у системі слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин;

- з'ясувати поняття та систему криміналістичного забезпечення огляду місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин;

- окреслити сутність організаційних засад підготовчого етапу огляду місця події враховуючи особливості роботи з отруйними речовинами;

- розкрити сутність робочого етапу огляду місця події та навести систему тактичних прийомів, що доцільно застосовувати під час його проведення;
- охарактеризувати зміст заключного етапу огляду місця події та сформулювати криміналістичні рекомендації щодо застосування ефективних способів фіксації такої слідчої (розшукової) дії;
- висвітлити взаємодію слідчого з іншими суб'єктами при проведенні огляду місця події;
- розглянути участь спеціаліста в огляді місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин;
- виокремити види судових експертиз, що призначаються за результатами огляду місця події.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що виникають у діяльності правоохоронних органів при проведенні огляду місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин.

Предмет дослідження – огляд місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин.

Методи дослідження. Відповідно до поставленої мети та завдань дослідження, його предмета та об'єкта було використано систему загальнонаукових (*спостереження, опис, порівняння, класифікації*) для визначення теоретико-правових категорій огляду місця події (розділи 1–3), так і спеціальних методів, зокрема: методи формальної логіки (*аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування*) – для з'ясування змісту питань, що розглядались (розділи 1, 2, 3); спеціально-правові методи: передусім *порівняльно-правовий* – під час вивчення законодавства щодо обігу отруйних речовин (підрозділ 1.1); *історико-правовий* – у процесі тлумачення наукових поглядів щодо основних термінів дисертації («отруйні речовини», «небезпечні речовини», «хімічні речовини», «огляд» тощо (підрозділи 1.1, 1.2)); *системно-структурний* – для формулювання організаційно-тактичних завдань різних видів огляду та ОМП у процесі розслідування таких злочинів (підрозділ 1.2, розділ 2); *системного аналізу* – під час визначення організаційно-тактичних особливостей підготовчого, робочого та заключного

етапів огляду місця події, удосконалення процесу використання спеціальних знань з окремих галузей під час проведення огляду місця події (розділи 2, 3); *статистичний* – з метою підтвердження теоретичних висновків даними державної та відомчої статистики, узагальнення результатів вивчення емпіричних джерел (розділи 1, 2, 3); *соціологічний* – для підтвердження наукових висновків даними анкетування слідчих та працівників оперативно-розшукових підрозділів Національної поліції України (розділи 1, 2, 3); *моделювання і прогнозування* – для формування конкретних пропозицій щодо організаційно-тактичних засад огляду місця події (розділи 2, 3).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні матеріали Національної поліції України, Офісу Генерального прокуратура за 2018 – 11 місяців 2023 років; дані, отримані внаслідок вивчення 54 кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснювалося підрозділами Національної поліції України протягом 2019–2022 років (ст. 321 КК України); результати анкетувань 103 слідчих та 97 працівників оперативно-розшукових підрозділів Національної поліції України (м. Києва, Вінницької, Київської, Одеської, Тернопільської, Чернівецької, Чернігівської, Хмельницької областей); судова практика за 2018-2022 роки. Під час написання дослідження використано власний практичний досвід автора на посаді головного оперуповноваженого Департаменту забезпечення діяльності, пов’язаної з небезпечними матеріалами Національної поліції України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексним монографічним дослідженням, у якому висвітлено теоретичні положення та розроблено практичні рекомендації щодо огляду місця події під час розслідування злочинів, пов’язаних з незаконним обігом отруйних речовин. У дослідженні сформульовано та обґрунтовано низку положень, висновків і рекомендацій, що мають наукову новизну, зокрема:

вперше:

– сформульовано наукові положення та практичні рекомендації щодо організації та проведення підготовчого етапу ОМП під час розслідування злочинів, пов’язаних з незаконним обігом ОР, зокрема для: чергового, який отримав

повідомлення про такий злочин; наряду патрульної поліції, які першими прибувають на місце події; слідчих до виїзду та після прибуття на місце події;

– узагальнено систему тактичних прийомів робочого етапу ОМП, що застосовуються залежно від таких слідчих ситуацій: 1) виявлено факт незаконного поводження з ОР і є затримана особа, яка його вчинила; 2) виявлено ОР або її поширення на значній території навколишнього середовища, але відсутня інформація щодо особи злочинця та інших обставин події; 3) виявлено обставини, які можуть вказувати на вчинення такого виду злочинів; 4) коли має місце інсценування події (отруєння особи замасковане під природну смерть). Наведено типові групи слідів, що можуть залишатися після вчинення таких злочинів;

– розкрито зміст заключного етапу ОМП під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, зокрема, надано рекомендації щодо: опису ОР у протоколі огляду; необхідності застосування БПЛА як ефективного способу фіксації ОМП; вилучення та упакування ОР; організації заходів для подальшого зберігання та утилізації вилучених ОР; здійснення заходів після закінчення огляду тощо;

удосконалено:

– зміст та систему криміналістичного забезпечення ОМП під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, зокрема: надано перелік техніко-криміналістичних засобів збирання слідів та ОР, комплекс тактичних способів забезпечення ОМП;

– наукові положення щодо участі спеціаліста у проведенні ОМП, зокрема рекомендується залучати: вибухотехніка, хіміка-органіка, хіміка-технолога, спеціаліста-криміналіста, судово-медичного експерта, спеціаліста фітосанітарних служб, бухгалтера та інших залежно від виду та специфіки об'єктів, що підлягають огляду;

– види судових експертиз, що призначаються для дослідження слідів та об'єктів, вилучених за результатами проведення ОМП під час розслідування злочинів, що розглядаються, зокрема: трасологічна; дактилоскопічна; почеркознавча та технічна експертиза документів; експертиза матеріалів, речовин і

виробів; судово-медична, судово-ветеринарна, експертизу встановлення наявності пестицидів у навколишньому середовищі, комп'ютерно-технічна, товарознавча, судово-бухгалтерська, біологічна експертизи;

дістало подальший розвиток:

– наукові положення щодо стану досліджень ОМП під час розслідування злочинів, що розглядаються, поняття ОР та їх класифікація за такими підставами: за призначенням, залежно від їх практичного використання, залежно від характеру дії на організм людини, за токсичним проявом. Запропоновано шляхи вирішення проблем нормативно-правового урегулювання обігу ОР: уніфікувати нормативно-правову термінологію, затвердити єдиний Перелік таких речовин та виконати запропоновані завдання щодо врегулювання обігу ОР, який відповідатиме вимогам сучасності;

– наукова позиція, що огляд займає важливе місце в системі С(Р)Д під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР. Серед його видів, особливе місце займає огляд місця події. Запропоновано класифікацію огляду місця події за такими підставами: 1) за масштабом поширення злочину; 2) за масштабом поширення отруйної речовини; 3) за кваліфікацією діяння; 4) залежно від виду протиправних дій;

– організаційно-тактичні завдання, що вирішуються при взаємодії слідчого з різними суб'єктами при проведенні ОМП під час розслідування таких злочинів, зокрема: 1) на етапі підготовки до проведення ОМП (з оперативним черговим; керівниками територіальних органів поліції тощо); 2) під час проведення ОМП: а) після прибуття на місце огляду (із заінтересованими органами державної влади, працівниками патрульної поліції тощо); б) під час безпосереднього його проведення (з учасниками СОГ).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено та може бути використано в:

– *законотворчій діяльності* – під час внесення змін і доповнень до законодавства України з окремих питань правоохоронної діяльності (Довідка

Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 17 листопада 2023 року № 147д9/9-4);

– *правозастосовній діяльності* органів досудового розслідування під час виявлення фактів незаконного поводження з небезпечними матеріалами та розроблення методичних рекомендацій щодо огляду місця події під час розслідування таких злочинів, а також під час проведення занять у системі службової підготовки слідчих Національної поліції (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 16 листопада 2023 року № 42495);

– *освітньому процесі*: під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», «Процесуальні проблеми експертного забезпечення правосуддя у кримінальному провадженні» та забезпечення діяльності судово-експертних установ (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 08 вересня 2023 р.);

під час оновлення методичних матеріалів з дисципліни «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень» (акт впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 15 грудня 2023 р.).

– *науково-дослідній роботі* – для подальшого дослідження проблем та розроблення криміналістичних положень і рекомендацій з питань огляду місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин (акти впровадження Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України від 27 листопада 2023 року; Національної академії внутрішніх справ від 14 листопада 2023 р.; Харківського національного університету внутрішніх справ від 15 грудня 2023 р.; Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України від 20 грудня 2023 р.; Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України від 18 грудня 2023 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. Окремі положення дисертації викладено в методичних рекомендаціях «Дії

поліції під час виявлення фактів незаконного поводження з небезпечними матеріалами» (2019 р.), підготовлених у співавторстві (особистий внесок автора – 13 %, 0,13 друк. арк.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднено в доповідях і виступах на міжвідомчих та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні питання криміналістики» (м. Київ, 20 грудня 2018 року), «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи» (м. Київ, 19 листопада 2020 року), «Актуальні питання протидії злочинності в умовах воєнного стану» (м. Кривий Ріг, 25 листопада 2022 року), «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи» (м. Київ, 25 листопада 2022 року), «Актуальні питання забезпечення діяльності органів і підрозділів системи МВС України технічними засобами в умовах воєнного стану» (м. Київ, 26 квітня 2023 року), «Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 28 квітня 2023 року).

Структура та обсяг дисертації. Робота містить анотацію, вступ, три розділи, що мають дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел (253 найменування на 29 сторінках) і три додатки на 46 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 291 сторінку, із них основний текст – 199 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ОТРУЙНИХ РЕЧОВИН

1.1. Стан наукових досліджень огляду місця події під час розслідування таких злочинів та нормативно-правове урегулювання обігу отруйних речовин

Злочини, пов'язані з незаконним обігом ОР посягають на здоров'я населення, на право громадян на здоров'я, що закріплене у статті 49 Конституції України. Особливо зараз, перебуваючи в умовах війни, українці змушені спостерігати за порушенням міжнародного права в частині заборони застосування хімічних (отруйних) речовин під час війни [35, с. 47-48; 66]. Ці суспільно небезпечні діяння створюють загрозу заподіяння шкоди або ж заподіюють фактичну шкоду здоров'ю громадян, тварин, а також можуть наносити значної шкоди атмосферному повітрю та водному середовищу. Такі види злочинів є вкрай специфічними та потребують розробки організаційно-тактичних засад проведення слідчих (розшукових) дій в цілому, та огляду місця події зокрема. Розслідування також неможливе без нормативно-правового закріплення поняття ОР, запровадження та вироблення правового механізму обігу таких речовин, у т. ч. і створення їх переліку (списку) та порядку його регулювання [107, с. 82]. З огляду на це виникає необхідність наукового вивчення стану досліджень огляду місця події під час розслідування таких злочинів та нормативно-правового урегулювання питання обігу ОР.

На сьогодні наявні деякі наукові праці, присвячені окремим питанням розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом небезпечних (отруйних) речовин. Зокрема, окремі аспекти порушеної проблематики досліджуються у роботах таких вчених, як: О. В. Артамонова, О. В. Баулін, Н. М. Косміна, О. В. Кузнєцова, Д. М. Мірковець, О. Ю. Татаров, Т. С. Кравчина, А. А. Музика, Є. В. Фесенко, В. В. Шаповалов, В. О. Шаповалова, А. В. Швець, О. О. Юхно тощо.

Однак, ці праці розкривають сутність лише деяких питань розслідування і з плином часу втрачають свою актуальність оскільки не можуть враховувати особливості сучасної злочинності, обстановку в державі, нові способи вчинення таких злочинів. Коротко розглянемо деякі праці з наведених вище вчених.

Так, у 2008 році О. В. Кузнєцова захистила дисертацію на тему «Особливості розслідування незаконних діянь з отруйними та сильнодіючими речовинами», у якій розглянуто питання щодо поняття отруйних та сильнодіючих речовин, їх класифікації, криміналістичної характеристики такого виду злочинів, перелік обставин, що підлягають встановленню, проведення огляду, допиту та обшуку, визначено коло судових експертиз, що призначаються під час розслідування [87, с. 5-6].

О. Ю. Татаров, Д. М. Мірковець опублікували статтю «Розслідування незаконного обігу отруйних та сильнодіючих речовин та лікарських засобів: проблеми теорії та практики», у якій визначено проблемні питання, типові слідчі помилки, пов'язані з розслідуванням незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих речовин та лікарських засобів. Висловлено пропозиції щодо удосконалення норм України [213, с. 119].

У 2020 році були опубліковані методичні рекомендації за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О. О. Юхна присвячені особливостям розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних, сильнодіючих речовин, отруйних сильнодіючих лікарських засобів із використанням сучасних телекомунікаційних та інших технологій [137, с. 2]. У 2021 році така праця була доповнена і пере випущена [36, с. 2]. Однак, такі праці присвячені особливостям розслідування злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, і зовсім не торкаються ані особливостей розслідування злочинів, пов'язаних з використанням ОР, ані проведення ОМП.

У 2019 році нами разом із авторським колективом Національної академії внутрішніх справ було випущено методичні рекомендації, присвячені діям полії під час виявлення фактів незаконного поводження з небезпечними матеріалами. У цій

праці наведено алгоритм дій під час огляду місця події при виявленні та ідентифікації радіоактивних, хімічних, біологічних та ядерних матеріалів, зазначено основні питання під час призначення судових експертиз, а також наведено перелік основних нормативно-правових актів, що регулюють порядок поводження з небезпечними матеріалами [34]. Однак, питання організаційно-тактичних засад ОМП було висвітлено не у повному обсязі, оскільки не було безпосереднім предметом дослідження.

Трохи згодом, у 2021 році Швець А. В. захистив дисертацію на тему: «Розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним поводженням з небезпечними матеріалами та речовинами», де, предметом дослідження були проблеми методики розслідування, що робить її корисною, але не розкриває у повній мірі суті питання щодо тактики огляду [240, с. 21].

Окрім цього є праці вчених, присвячені експертному дослідженню ОР. Наприклад, Н. М. Косміна опублікувала наукову статтю, присвячену криміналістичному дослідженню сильнодіючих стероїдів у різних об'єктах судово-хімічної експертизи із застосуванням різних методів [71, с. 36].

У 2021 році Вацюком В. О. була захищена дисертація на тему «Розслідування незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів», предметом вивчення якої були отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби, методика розслідування таких діянь [17]. Ці й же тематиці присвячені методичні рекомендації випущені у 2022 році Д. М. Тичиною, А. О. Антощуком та іншими [202]. Однак, розуміємо, що отруйні лікарські засоби та ОР – це різні поняття, а тому є предметом різних видів дисертаційних досліджень.

Також є низка напрацювань, що стосуються роботи та безпеки з різними небезпечними матеріалами (ядерними, біологічними, хімічними та іншими небезпечними матеріалами). Так, у 2022 році була видана праця С. В. Петкова «Підготовка з радіаційного, хімічного, біологічного захисту», де, окрім інших небезпечних матеріалів, наводиться визначення хімічної зброї (ОР), їх види, дії на зараженій місцевості [148, с. 6-15]. Така праця не охоплює питання проведення ОМП, але слугує передмовою до такого виду С(Р)Д.

Як видно з наведеного, спостерігається науковий інтерес до означеної проблематики, однак, донині розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин залишається проблематичним і має низку невирішених питань щодо поняття та обігу ОР, порядку проведення С(Р)Д, призначення відповідних видів судових експертиз тощо. Серед усього спектру проблематичних питань особливого нагального значення має проведення огляду місця події, оскільки це важлива першочергова С(Р)Д, яка проводиться після повідомлення про такий вид злочину. Особливістю її проведення є, насамперед, забезпечення безпеки громадян, тварин та навколишнього середовища, зупинення розповсюдження ОР, порядок дій з такими специфічними речовими доказами на місці їх виявлення, а також транспортування. Головним чином, ОМП під час розслідування такого виду злочину має власну специфіку та особливості проведення, а наявні на сьогодні наукові праці не розкривають зміст і сутність означеного питання, що підтверджує актуальність та необхідність наукового вивчення розглядуваної тематики.

Вважаємо, що відсутність наукових праць означеної проблематики, пов'язана із недосконалим нормативно-правовим урегулюванням обігу ОР, навіть визначення самого їх поняття, переліку також не віднайшло законодавчого відображення. Вказані обставини і призвели до колапсу у сфері обігу ОР, який існує на сьогодні, а також правовідносин у цій надзвичайно важливій галузі [105, с. 318].

Насамперед, слід зазначити, що незаконним обігом вважається будь-яке несанкціоноване поводження з ОР, які не знаходяться під контролем регулювальних органів. Зокрема це: незаконне виробництво, виготовлення, придбання, передача, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут ОР, їх контрабанда; застосування ОР для посягання на життя чи здоров'я особи [106, с. 33-34].

На сьогодні, у КК України передбачена відповідальність за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (ст. 321 КК України) та передбачена відповідальність за контрабанду отруйних та сильнодіючих речовин (ст. 201 КК України) [124, с. 736]. Відповідно до статті 216 КПК України досудове

розслідування в рамках злочинів, передбачених статтею 321 КК України, покладається саме на слідчих органів Національної поліції, а передбачених статтею 201 КК України, – на слідчих органів безпеки [83].

Для кращого розуміння сутності незаконного обігу ОР розглянемо тлумачення таких понять, які нами у співавторстві були викладені в методичних рекомендаціях 2019 року [34, с. 10-15]: незаконне виробництво, виготовлення, придбання, передача, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут ОР. Так: *виробництво* – це серійне одержання ОР за певним стандартом (нормою, зразком, мірилом), здійснене всупереч установленому законом порядку; *виготовлення* ОР – дії (включаючи рафінування, підвищення у препараті концентрації речовин або препаратів чи їх переробку), у результаті яких одержуються готові до використання та вживання форми речовини; *придбання* ОР – це купівля, обмін на інші товари або речі, прийняття як плати за виконану роботу чи надані послуги, позики, подарунка або сплати боргу, привласнення знайденого тощо; *зберігання* – дії, пов'язані з фактичним незаконним перебуванням ОР у володінні особи (тримати їх при собі, у приміщенні, сховищі тощо); *перевезення* – переміщення їх будь-яким видом транспорту в межах будь-якого населеного пункту на території України; *пересилання* ОР – це переміщення їх у просторі шляхом відправлення поштою, багажем, посильним або іншим способом з одного місця в інше в межах України; *збут* – це будь-які оплатні чи безоплатні форми реалізації ОР.

Оскільки проблематика, що розглядається стосується ОР, то слід розглянути їх поняття. На сьогодні, термін «отруйні речовини» потребує редагування, оскільки Україна взяла на себе зобов'язання відредагувати законодавство до стандартів Європейського Союзу, де використовується термін «небезпечні речовини», адже вони є не лише предметом злочинів, передбачених статтями 201 та 321 КК України, а також можуть стати знаряддям злочину проти основ національної безпеки України (розділ I Особливої частини КК України), проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (розділ II Особливої частини КК України),

міжнародного правопорядку (розділ XX Особливої частини КК України) тощо [162, с. 39].

Вдало з цього приводу зазначає В. О. Меркулова, що чинне кримінальне законодавство має набути чіткості та узгодженості в частині використання терміна «отруйні речовини», оскільки підхід до розуміння та тлумачення змісту, сутності та ознак має бути однаковим, бо сприятиме якісному розмежуванню суміжних, загальних та спеціальних складів злочинів [112, с. 27].

У коментарях до КК України під час визначення терміна «отруйна речовина» науковці посилаються на постанову Кабінету Міністрів України від 20 червня 1995 року № 440 (далі – постанова № 440) [124, с. 738], якою було затверджено Порядок одержання дозволу на виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення та утилізацію ОР, у тому числі продуктів біотехнології та інших біологічних агентів (далі – Порядок), до якого додавався Перелік ОР, у тому числі продуктів біотехнологій та інших біологічних агентів, виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення та утилізація яких здійснюються за наявності дозволу (далі – Перелік), до якого входили 485 найменувань хімічних речовин та їх сполук, 10 найменувань штамів-продуцентів та 6 видів продуктів біотехнології.

Водночас із набранням обертів активної євроінтеграції України, згідно з Планом заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 року № 1106 [156] та Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [193], для поглиблення співробітництва з міжнародними організаціями щодо розвитку малого і середнього підприємництва та промисловості Україна взяла на себе зобов'язання стосовно приведення законодавства України у відповідність до вимог законодавства Європейського Союзу, зокрема, з питань енергоефективності

та чистого виробництва; соціальної політики та трудових відносин (пункти 1364 – 1367 щодо заборони виробництва, використання у роботі деяких небезпечних хімічних речовин та їх впливу на працівників); навколишнього природного середовища (п. 1756 щодо управління небезпечними відходами, п. 1779² щодо поводження з особливо небезпечними хімічними речовинами) тощо.

У зв'язку з наведеним вище та з метою виконання Плану Урядом України прийнято постанову № 405 від 03 вересня 2014 року «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» [154], якою серед інших постановою № 440 втратила чинність, що спричинило виникнення проблемних питань під час здійснення правоохоронної діяльності, оскільки Перелік також був скасований та припинив своє конкретизоване існування.

Враховуючи цю обставину, а також коментарі науковців до статті 321 КК України, де посилення під час визначення терміна «отруйні речовини» здійснювалося саме і лише на постанову № 440 [124, с. 738], правоохоронні органи опинилися у стані, що позбавив їх аргументованої прямої кваліфікації злочинів, які у своєму складі формально містять ознаки злочинів за зазначеною статтею.

Водночас, поняття ОР було конкретизоване в Інструкції про розгляд заявок та надання дозволів на виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення та утилізацію ОР, у тому числі продуктів біотехнології та інших біологічних агентів, затвердженої наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 30 липня 2002 року № 294 [170] (далі – Інструкція): «Отруйні речовини – це небезпечні хімічні речовини та сполуки, індивідуальні за своїм складом, суміші хімічних речовин та сполук, продукти їх розкладу та розпаду, які за сукупністю притаманних їм властивостей створюють або можуть створити небезпеку для довкілля, тварин та здоров'я людей, що може призвести до загибелі об'єктів довкілля, тварин та людей, і які потребують спеціальних методів, умов і засобів поводження з ними». Однак, згідно з наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 30 липня 2013 року № 323 «Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства екології та природних ресурсів України

від 30 липня 2002 року № 294» [155], Інструкція втратила чинність, що поставило під сумнів саме юридично правильне визначення терміна «отруйна речовина».

Слід зазначити, що мотиваційною причиною скасування цих документів стала невідповідність її термінів вимогам законодавства Євросоюзу, а саме те, що в Європейському Союзі відсутній у законодавчих та підзаконних актах термін «отруйна речовина», а натомість вживається – «небезпечна речовина». Відповідно до законодавства України термін «небезпечна речовина» порівняно з терміном «отруйна речовина» є ширшим, оскільки містить у собі більш розгалужене визначення.

Законом України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18 січня 2001 року № 2245-III визначено, що «небезпечна речовина – це хімічна, токсична, вибухова, окислювальна, горюча речовина, біологічні агенти та речовини біологічного походження (біохімічні, мікробіологічні, біотехнологічні препарати, патогенні для людей і тварин мікроорганізми тощо), які становлять небезпеку для життя і здоров'я людей та довкілля, сукупність властивостей речовин і/або особливостей їх стану, внаслідок яких за певних обставин може створитися загроза життю і здоров'ю людей, довкіллю, матеріальним та культурним цінностям» [113; 182]. Однак, згідно зі статтею 321 КК України кримінальна відповідальність передбачена за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут саме ОР [125, с. 363], перелік яких був визначений додатком до Порядку, затвердженого постановою № 440, яка втратила чинність.

З метою пошуку та конкретизації визначення самого терміна «отруйні речовини» та їх назв, за результатами проведеного аналізу чинних нормативно-правових актів, що регулюють питання обігу небезпечних матеріалів, встановлено, що термін «отруйні речовини» використовується лише в Законі України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII [190], а також у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку заборони торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі, в умовах правового режиму воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» [177].

Жоден із цих документів не визначає чіткого поняття ОР та виключного їх переліку, що важливо для правильної кваліфікації за вчиненими злочинами, а також під час призначення і проведення судових експертиз.

На сьогодні існує лише перелік особливо небезпечних хімічних речовин, виробництво яких підлягає ліцензуванню, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 року № 1287 «Про затвердження переліку особливо небезпечних хімічних речовин, виробництво яких підлягає ліцензуванню» [172] та ліцензійні умови провадження господарської діяльності з виробництва особливо небезпечних хімічних речовин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України [171]. Відповідно до статті 39 Закону України «Про хімічну безпеку та управління хімічною продукцією» від 01 грудня 2022 року № 2804-IX створено Державний реєстр хімічних речовин, для систематизації інформації про хімічні речовини, які виробляються, імпортуються або надаються на ринку. Цей реєстр є складовою Інформаційної системи забезпечення хімічної безпеки [198]. Однак, виникає плутанина уже на законодавчому рівні щодо тлумачення основних понять «отруйна речовина», «небезпечна речовина», «особливо небезпечна хімічна речовина».

Поряд із наведеним вище є й інша обставина, яка позбавляє правоохоронні органи інкримінувати статтю 321 КК України. Маємо на увазі розбіжності та недосконалості у визначенні терміна «отруйна речовина», оскільки переважна більшість чинних нормативно-правових актів, а саме: Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XII [185], «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 року № 2694-XII [186], «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 року № 2059-VIII [187], «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» від 15 лютого 1995 року № 60/95-ВР [181], «Про пестициди і агрохімікати» від 02 березня 1995 року № 86/95-ВР [188], «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18 січня 2001 року № 2245-III [182], «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» від 20 лютого 2003 року № 549-IV [163], постанова Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 року № 1287 «Про затвердження

переліку особливо небезпечних хімічних речовин, виробництво яких підлягає ліцензуванню» [172], а також Роттердамська конвенція про процедуру Попередньої обґрунтованої згоди відносно окремих небезпечних хімічних речовин та пестицидів у міжнародній торгівлі від 10 вересня 1998 року, ратифікована Законом України від 26 вересня 2002 року № 169-IV, та Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі від 22 травня 2001 року, ратифікована Законом України від 18 квітня 2007 року № 949-V, визначають у своїй термінології саме хімічні, небезпечні хімічні або шкідливі речовини, а не отруйні, як це зазначено в КК України.

Зважаючи на вказані обставини, а також на Перелік, що втратив чинність, імовірним є те, що він дійсно на цей час не відповідає сучасним прогресивним викликам і досягненням науки, у зв'язку з чим виникла потреба у прийнятті абсолютно нового регулюючого нормативно-правового акта, яким буде сформований та визначений конкретний список саме ОР, як це зазначено в кримінальному законодавстві, або ж небезпечних речовин, як визначено Європейським законодавством [162, с. 44].

Після скасування Переліку, на жаль, значно зміцнилися позиції, пріоритети і переваги у діяльності адвокатів, які беруть участь у досудовому розслідуванні, а також у ході судового розгляду кримінальних проваджень, захищаючи осіб, що недбало поводяться або незаконно використовують ОР, які безперечно є джерелом громадської небезпеки, загрозою здоров'ю і життю людини. Але, як не прикро, законодавчого визначення терміна щодо такої загрози у правовому полі не існує [159, с. 23].

За таких обставин органи досудового розслідування вносять до ЄРДР відомості про злочини, пов'язані з незаконним обігом ОР, але не завжди з кримінально-правовою кваліфікацією за статтею 321 КК України в частині визначення предметом злочину саме ОР. Для прикладу, за офіційною статистикою Національної поліції, протягом 2018 року на території України за ознаками складу злочину, передбаченого статтею 321 КК України [124, с. 736–739], де предметом злочину є ОР, здійснювалося досудове розслідування у семи кримінальних провадженнях. Причому з указаних семи кримінальних проваджень до ЄРДР

протягом 2018 року відомості внесені лише за двома злочинами, тобто за попередніми п'ятьма досудове розслідування розпочалося ще в минулі роки.

Аналізуючи публікації у засобах масової інформації на тематику, що розглядається [45; 109; 127; 207; 233], зазначимо, що наведені статистичні дані не відображають реальної ситуації боротьби зі кримінальною протиправністю у сфері незаконного поводження з ОР.

Також відсутність затвердженого Переліку отруйних речовин практично ставить під сумнів правомірність діяльності органів досудового розслідування щодо документування злочинів, пов'язаних з обігом ОР. У разі доведення кримінального провадження до судового розгляду, що трапляється вкрай рідко, їхня робота зводиться нанівець через відсутність судової перспективи, адже суспільно-економічні та правові відносини за цим напрямом невизначені та нерегульовані. Наприклад, відповідно до статистичних відомостей Офісу Генерального прокурора за цим напрямом, за 2020 рік було обліковано 335 злочинів, досудове розслідування у яких здійснювалося органами Національної поліції, з них 277 направлено до суду з обвинувальним висновком, однак у 36 випадках провадження закрито на підставі за пунктами 1, 2 частини 1 статті 284 КПК України за відсутності події злочину та відсутності в діянні складу злочину, відомості про яке були внесені до ЄРДР, а у 62 випадках рішення на кінець звітного періоду не прийняте [43].

Позитивним на сьогодні зрушенням на законодавчому рівні є Закон України «Про хімічну безпеку та управління хімічною продукцією» від 01 грудня 2022 року № 2804-IX [198]. Цим Законом визначено низку понять, зокрема таких як: хімічна безпека, хімічна речовина, хімічна продукція, отруйна хімічна речовина. Такі зміни у нашому законодавстві оцінюються виключно як позитивні, оскільки такий документ регулює відносини, що виникають у сфері забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією, з урахуванням міжнародних зобов'язань України. Такі дії спрямовані на запобігання небезпечному впливу хімічної продукції на довкілля та здоров'я людини. Цей Закон визначає правові, організаційні та економічні засади у сфері забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією, спрямовані на запобігання небезпечному впливу

хімічної продукції на довкілля та здоров'я людини, встановлює вимоги до діяльності суб'єктів господарювання галузі хімічної промисловості тощо.

Поряд із цим, у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку хімічних речовин, торгівля якими може заборонятися і які можуть вилучатися в установленому порядку у підприємств, установ та організацій в умовах правового режиму воєнного стану» від 10 червня 2022 року № 676 подано 158 найменувань хімічних речовин [173]. В умовах сьогодення, такий нормативно-правовий акт є позитивним кроком у вдосконаленні порядку обігу хімічних речовин. Однак, він потребує доопрацювання, оскільки є недосконалим, має деякі розбіжності з поняттям «отруйна речовина».

Не віднайшло свого широкого відображення поняття «отруйна речовина» і в науковій літературі. Аналізуючи праці науковців, які торкалися питання розслідування злочинів, пов'язаних з отруйними речовинами, можемо стверджувати, що є визначення поняття «отруйні речовини» та навіть пропонується їх класифікація.

Так, О. В. Кузнецова отруйні речовини визначає як речовини, що справляють токсичну (отруйну) дію на організм людини, вживання яких навіть у малих дозах або з незначним їх перевищенням може призвести до отруєння або заподіяти смерть [88, с. 8].

У свою чергу, Б. П. Теплоухов визначає ОР хімічними сполуками, що мають певні токсичні та фізико-хімічні властивості, що при їх бойовому застосуванні забезпечують ураження живої сили, а також зараження повітря, обмундирування, зброї, військової техніки та місцевості [215, с. 30]. Таке ж визначення надає і С. В. Петков, який називає їх токсичними хімічними сполуками і поділяє на: нервово-паралітичні, шкірно-наривні, загально-отруйні, задушливі, психохімічні та подразливі ОР [148, с. 6]. Однак такі визначення охоплюють лише військову діяльність, вони досить вузькі і не відображають усього спектру можливої дії та використання ОР під час вчинення різних злочинів.

Нами сформовано визначення отруйних речовин, під якими пропонується розуміти речовини рослинного, тваринного і мінерального походження або

продукти хімічного синтезу у твердому, порошкоподібному чи іншому стані, які призводять до ураження всіх живих організмів (людей, тварин, доквілля), оскільки їх потрапляння в організм людини навіть у незначних дозах викликає тяжке отруєння (гостре чи хронічне) або смерть [34, с. 10]. Враховуючи їх небезпеку, робота з ОР на місці події потребує особливої уваги, умов та відповідних знань.

Проте слід зазначити, що навіть у побуті нас оточує низка речовин, які можуть стати отрутою для організму і спричинити тяжкі наслідки. Наприклад, у великій кількості це може бути навіть алюміній [4, с. 35], залізо [123, с. 60-61] тощо. Тому під час розслідування слід звертати увагу на дрібні деталі, що можуть вказувати на тривале введення у малих дозах таких речовин, які мають накопичувальний ефект і в певний час можуть виконати роль «вибухівки».

Також нами встановлено, що отруйні речовини за своїм призначенням поділяються на: 1) медичні отрути (наприклад, зміїна отрута, стрихнін, сулема тощо); 2) професійні отрути, що використовуються в хімічній промисловості та в інших виробничих процесах (наприклад, ангідрид оцтової кислоти, ціаністі солі, солі миш'яку, свинець [120, с. 34], залізо [123, с. 25], ртуть [121, с. 35], кадмій [122, с. 32-33] тощо); 3) бойові ОР.

Поряд із цим, особливу небезпеку становлять хімічні (отруйні) речовини, які, залежно від їх практичного використання, можна поділити на:

- промислові отрути, що використовуються у виробництві (розчинники, барвники), є джерелом небезпеки гострих і хронічних інтоксикацій (ртуть, свинець, ароматичні сполуки тощо);
- отрутохімікати, що використовуються у сільському господарстві для боротьби з бур'янами та гризунами (гербіциди, пестициди) [33, с. 151];
- побутові хімічні речовини (харчові добавки, засоби санітарії та гігієни, косметичні засоби);
- хімічна зброя (ґрунтується на використанні бойових токсичних хімічних речовин: ОР та засобів їх використання, токсинів, фітотоксикантів) [231, с. 97].

Залежно від характеру дії на організм людини хімічні (отруйні) речовини поділяються на: 1) токсичні (речовини, які викликають отруєння усього організму

людини або впливають на окремі системи людського організму (кровотворну, центральну нервову), викликають патологічні зміни певних органів, наприклад, нирок, печінки. Наприклад, чадний газ, селітра, розчини кислот чи лугів). Слід зазначити, що токсичність різних речовин неоднакова, вона є інтегральною характеристикою, що відображає як дозу (концентрацію речовини у біологічному середовищі) та шкідливу активність, так і реакцію біологічної системи на неї [197, с. 32]; 2) подразнюючі (викликають подразнення слизових оболонок, дихальних шляхів, очей, легень, шкіри (пари кислот, лугів, аміак)); 3) мутагенні (призводять до порушення генетичного коду, зміни спадкової інформації (свинець, радіоактивні речовини тощо)); 4) канцерогенні (викликають, як правило, злоякісні новоутворення – пухлини (ароматичні вуглеводні, циклічні аміни, азбест, нікель, хром)); 5) наркотичні; 6) задушливі (призводять до токсичного набряку легень (оксид вуглецю, оксид азоту)) та ті, що впливають на репродуктивну функцію (наприклад, радіоактивні ізотопи, ртуть, свинець) [34, с. 29-30].

Також особливої уваги потребують сильнодіючі отруйні речовини (далі – СДОР) – такі токсичні хімічні сполуки, які використовуються у народному господарстві, вилив або викид яких в довкілля може призвести до зараження його з небезпечними концентраціями для здоров'я або життя людей. До об'єктів, які виробляють, використовують та зберігають СДОР, відносяться підприємства хімічної, нафто-хімічної промисловості; підприємства, що мають холодильні установки, в яких як холодоагент використовується аміак; водопровідні та очисні споруди, на яких застосовується хлор; залізничні станції та магістралі; склади і бази з запасами отрутохімікатів або інших речовин для дезинфекції та дератизації [34, с. 31-34]. За токсичним проявом СДОР залежно від інтоксикації умовно поділяються на 6 груп: 1) задушливої дії: (хлор, фосген, хлорид сірки, хлорпікрін); 2) загальноотруйної дії: (ціанистий водень, оксид вуглецю); 3) задушливої та загальноотруйної дії (азотна кислота, сірчаний ангідрид, фтористий водень); 4) нейротропні отрути, які вражають клітини центральної нервової системи (сірководень); 5) задушливої та нейротропної дії (аміак); 6) метаболічні отрути, які порушують обмін речовин у клітинах (дихлоретан).

На підставі аналітичного огляду літературних даних ми разом з такими ученими, як М. Г. Проданчук, Г. М. Балан, О. П. Кравчук, П. Г. Жмінко, Н. П. Чермних провели наукове дослідження та виділили групу високотоксичних хімічних речовин, які за останні десятиліття найчастіше використовуються в умисних кримінальних та суїцидальних інцидентах, диверсійних і терористичних актах, обіг, зберігання, використання та утилізацію яких потрібно особливо прискіпливо контролювати правоохоронним органам. Зокрема це: 1) рицин; 2) талій і його сполуки; 3) сполуки миш'яку; 4) ціаніди; 5) інгібітори холінестераз фосфорорганічних сполук (ФОС): за ступенем токсичності, поділяють на: а) сильнодіючі токсичні речовини (LD_{50} – 10–50 мг/кг) – тиофос, меркаптофос, метилетилтиофос; б) високотоксичні речовини (LD_{50} – 50–200 мг/кг) – метилмеркаптофос, фосфамід, ДДВФ, базудин, антю, цидеал, фталофос, бензофосфат; в) помірно токсичні речовини (LD_{50} – 200–1000 мг/кг) – хлорофос, метилнітрофос, карбофос, трихлорметафос-3, сайфос; г) малотоксичні речовини (LD_{50} – більше 1000 мг/кг) – вінілфосфат, бромфос, абат, цианокс, валексон, демуфос. Також ми дійшли висновку, що особливо жорсткого контролю потребують такі високотоксичні речовини як метилнітрофос, метафос, тіофос, метилмеркаптофос, метилетилтіофос, октаметил, трикрезилфосфат, а також БОР; б) дипіридилові гербіциди паракват і дикват [159, с. 23, 26, 32, 33, 39; 160, с. 5, 8; 161, с. 23, 25-27].

На сьогодні серед наведених вище ОР особливої уваги потребують високотоксичні фосфороорганічні сполуки (ФОС), що є компонентами хімічної зброї. Ризик її застосування досить великий на території, де ведуться бойові дії (у Луганській та Донецькій областях). На жаль, міжнародні умови в галузі ліквідації та повної заборони хімічної зброї не зменшили реальної загрози її використання з терористичною та кримінальною метою [7, с. 68]. Також, О. В. Федченко та П. Г. Жмінко в окрему групу виділяють бойові ОР (LD_{50} менше 10 мг/кг) – зарин, зоман, VX [228, с. 108-110].

Як бачимо, на сьогодні маються спроби наукового вивчення поняття та Переліку отруйних речовин, однак донині питання залишається відкритим та

неврегульованим, і як наслідок ускладнення під час розслідування таких злочинів в цілому, та проведення огляду місця події зокрема.

Позитивним, на нашу думку, є те, що на сьогодні у Кабінеті Міністрів України розглядається «Перелік отруйних речовин, у тому числі продуктів біотехнологій та інших біологічних агентів» за № 27421/10/1-18, до якого увійшли 485 назв хімічних речовин та їхніх сполук, і який дублює Перелік, що втратив чинність. Вважаємо, що для затвердження Переліку отруйних речовин, у тому числі продуктів біотехнологій та інших біологічних агентів слід спільно із науковцями та вченими у галузі хімічної безпеки створити список отруйних (небезпечних хімічних) речовин, який би відповідав сучасним викликам суспільства.

При цьому ми солідарні із судженнями таких науковців, як: М. В. Величко, Є. Ю. Ситник, О. С. Ковалюк, Д. І. Головін, які докладають зусиль для вивчення проблематики вільного та неврегульованого обігу ОР, а також підтримуємо їх думку, що для ефективного вирішення наявних проблем та зменшення потенційних хімічних загроз необхідно розробити та впровадити комплексні заходи щодо вдосконалення існуючої системи хімічної безпеки. Зокрема, необхідно:

1. Запровадити міжсекторальний підхід із залученням правоохоронних органів, прикордонної служби, митниці, аграрного та природоохоронних секторів до фітосанітарного та епіднагляду, моніторингу обігу небезпечних хімічних речовин, насамперед пестицидів, з урахуванням сигнальних ознак і подій, пов'язаних з отруєнням людей та виявленням критичних кількостей та/або концентрацій небезпечних хімічних речовин, у тому числі у ґрунті, воді, насінні, рослинах тощо.

2. Здійснити визначення актуальних загроз шляхом складання вичерпного переліку хімічних речовин, які можуть призвести до надзвичайної ситуації в галузі громадського здоров'я, з подальшим формуванням національного профілю (переліку) хімічних ризиків.

3. Налагодити за допомогою міжнародних організацій та партнерів України взаємообмін досвідом стосовно проблем із неврегульованим або недосконалим

обігом отруйних (небезпечних хімічних) речовин та виробити заходи превентивної протидії для нашої держави [20, с. 147].

Водночас погоджуємося, що на вказаному етапі розроблення та вдосконалення проєкту нормативно-правового підзаконного акта пропонуємо застосувати комплексний підхід до цієї проблематики.

Враховуючи те, що Україна бере участь у проєктах Глобального партнерства проти розповсюдження зброї масового знищення [149; 224; 251], це дає можливість скористатися технічною підтримкою щодо розроблення та впровадження аналогічної до світових державної системи хімічної (протиотруйної) безпеки.

На нашу думку, до цієї роботи слід залучити міжвідомчі наукові установи України, включаючи правоохоронні органи та спеціалізовані комерційні структури. Саме за таких умов можливо розробити гармонізований до вимог європейського та світового законодавства проєкт нормативного документа [20, с. 148], здатного конкретизувати завдання та виклики, які стоять перед суспільством у галузі поводження з небезпечними хімічними (отруйними) речовинами.

Отже, зважаючи на вказані обставини, вважаємо, що перед правоохоронними та іншими центральними органами виконавчої влади постають цілком логічні завдання, спрямовані на врегулювання цивілізованого обігу ОР, який відповідатиме викликам та вимогам сучасності, а саме:

1. Вирішити питання щодо однозначного правового визначення терміна «небезпечна речовина» (замість «отруйна речовина») з метою уникнення правових колізій та непорозумінь під час його застосування, правильного та безпомилкового застосування під час здійснення досудового розслідування розглядуваної категорії злочинів та здійснення правосуддя.

2. Створення обґрунтованого, конкретизованого та систематизованого списку небезпечних хімічних речовин із класифікацією за рівнями впливу на організм людини і ступенями небезпеки для довкілля, враховуючи можливі наслідки від їх неконтрольованого обігу. Для цього слід передбачити створення міжвідомчої урядової комісії, до складу якої обов'язково включити представників органів місцевого самоврядування, насамперед спеціалістів підрозділів цивільного захисту,

правоохоронних органів, військових та воєнізованих формувань (МВС, Національна поліція України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Національна гвардія України, Служба безпеки України, Адміністрація Державної прикордонної служби України, Збройні Сили України), профільних міністерств та відомств, а також науковців і вчених у галузі хімічної безпеки, охорони здоров'я та природоохоронній сфері.

3. Запровадити моніторинг обігу небезпечних хімічних речовин, у тому числі пестицидів, з урахуванням сигнальних ознак і подій, пов'язаних з отруєнням людей та виявленням критичних кількостей та/або концентрацій небезпечних хімічних речовин у т. ч. у ґрунті, воді, насінні, рослинах тощо.

4. У співпраці з міжнародними організаціями та партнерами України налагодити обмін досвідом щодо проблем з хімічною безпекою та виробити заходи превентивної протидії загрозам хімічного характеру для нашої держави.

Підсумовуючи викладене у підрозділі, слід зазначити, що на сьогодні наявні лише деякі наукові дослідження, присвячені проблемі розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР; взагалі відсутні наукові праці щодо порядку проведення огляду місця події за такими злочинами, що створює нагальну необхідність наукового вивчення означеної проблематики. Поряд із цим, у нашій державі існує низка неврегульованих питань, які також пов'язані з процесом розслідування. Зокрема, це нормативно-правова неврегульованість питання обігу ОР, відсутність усталеного поняття та чіткого переліку небезпечних речовин, методики розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, а також низка інших суміжних питань, що можуть бути об'єктами наукового дослідження наших та інших спеціальностей і в подальшому слугуватимуть ефективним доповненням до практики розслідування таких видів злочинів.

1.2. Огляд у системі слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин

Злочини, пов'язані з незаконним обігом отруйних речовин, мають власну специфіку, а їх розслідування вимагає проведення різних видів огляду, важливість яких є беззаперечною. На початковому етапі розслідування виникає необхідність у встановленні фактичних даних, що мають значення для встановлення обставин події, що сталася. Так, у результаті проведення огляду місця події вдається зібрати низку об'єктів (не лише вилучити самі ОР, а й відшукати сліди злочинця, співучасників, транспортних засобів тощо), які будуть у подальшому формувати міцну доказову базу та сприятимуть встановленню істини у кримінальному провадженні. Така мета досягається завдяки діяльності усіх учасників слідчо-оперативної групи, і, зокрема, спеціалістів різних галузей знань. Саме участь останніх полягає у роботі щодо зібрання доказів такого виду злочинів. Однак, ця діяльність не проста і вимагає відповідних знань, умінь та навичок роботи з ОР, оскільки важливим є не лише віднайти слідову інформацію, а й правильно її зафіксувати, допомогти описати та правильно вилучити необхідні об'єкти для подальшого експертного дослідження. Не лише ОМП, але й інші види огляду мають свої особливості та власну специфіку і відіграють значну роль під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин.

У криміналістиці значна увага приділяється науковому вивченню тактики слідчих (розшукових) дій. Особливе місце у їх системі займає саме огляд. Питанням тактики огляду у часи становлення та розвитку науки криміналістики займалися різні вчені, зокрема це: В. П. Бахін, Р. С. Белкін, Г. І. Грамович, С. П. Єфімичев, Н. І. Клименко, В. О. Коновалова, В. П. Колмаков, В. О. Комаха, В. П. Корж, В. С. Кузьмічов, Н. І. Кулагін, Є. І. Макаренко, Г. А. Матусовський, М. І. Порубов, М. В. Салтевський, К. О. Чаплинський, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько, І. М. Якімов, М. П. Яблоков та багато інших. Однак праці, присвячені питанню огляду місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин на сьогодні відсутні і потребують наукового вивчення.

Щоб розкрити значимість огляду у системі слідчих (розшукових) дій, що проводяться під час розслідування злочинів, що розглядаються, слід розкрити його поняття, сутність, завдання, види та особливості.

Для висвітлення поняття огляду слід, насамперед, звернутися до словників. Так, Великий тлумачний словник сучасної української мови «огляд» трактує як обстеження з метою перевірки, контролю, виявлення чого-небудь недозволеного тощо [18, с. 658]. Однак, таке поняття дещо узагальнене, оскільки розглядуваний у підрозділі огляд стосується юридичної галузі знань. Тому, звернемося до Юридичної енциклопедії (голова редколегії – Ю. С. Шемшученко), у якій під оглядом пропонується розуміти процесуальну дію слідчого, прокурора, суду, під час якої виявляються, безпосередньо сприймаються, оцінюються і фіксуються стан, властивості та ознаки матеріальних об'єктів, пов'язаних з подією, яка розслідується з метою отримання фактичних даних і з'ясування обставин, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні [252, с. 325]. Таке визначення більш ширше ніж попереднє, містить мету і його завдання.

Досить влучне, на наш погляд, визначення огляду надав Є. І. Макаренко у своєму навчальному посібнику. Він зазначає, що особливе місце серед слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання доказової інформації від найбільш неупереджених, непідкупних і правдивих свідків – так званих «німих свідків» злочину (речових джерел доказової інформації) – належить слідчому огляду [99, с. 3-4]. І це дійсно так, наприклад, на місці події відображається та матеріальна обстановка, завдяки якій можна відтворити механізм вчинення такого виду злочинів.

Погоджуємося з думкою К. О. Чаплинського про те, що огляд належить до першочергових, неповторних та незамінних слідчих (розшукових) дій. Правоохоронна практика свідчить, що таку слідчу (розшукову) дію не можна замінити іншими, зокрема, допитами осіб, які є очевидцями злочинної події, оскільки жоден свідок не в змозі дати у своїх показаннях необхідного обсягу інформації, яку може виявити слідчий безпосередньо під час проведення огляду.

Тому інформативність огляду набагато вища, ніж, наприклад, обшуку чи слідчого експерименту [235, с. 50-51].

У сучасних підручниках з криміналістики під оглядом пропонується розуміти слідчу (розшукову) дію, яка проводиться слідчим, прокурором та полягає у безпосередньому візуальному спостереженні й дослідженні певних територій, осіб, речей та документів, які були знаряддями вчинення злочину, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, що можуть бути використані в кримінальному провадженні, з метою їх виявлення, фіксації та вилучення [78, с. 407].

Загальновідомо, що проведення огляду має здійснюватися в межах Кримінального процесуального кодексу України. Відтак, процесуальний порядок проведення огляду закріплений статтями 237–239, 241 КПК України. Такий нормативно-правовий документ також надає певне визначення огляду. Зокрема, відповідно до статті 237 КПК України «з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення злочину слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних» [83]. Як бачимо, поняття огляду включає в себе певні види (місця події, трупа, місцевості, приміщення, речей, документів, комп'ютерних даних), і коли мова іде про організаційно-тактичні засади огляду, то мається на увазі алгоритм дій щодо проведення одного з них.

Сутність огляду полягає в тому, що слідчий за допомогою методів пізнання впевнюється в існуванні і характері фактів, які мають доказове значення. Під час огляду слідчий: 1) безпосередньо сприймає обстановку місця події й інших матеріальних об'єктів, вивчає їх; 2) впевнюється в існуванні незаконного обігу ОР або інших фактів, які можуть вказувати на такі протиправні діяння; 3) виявляє і вивчає сліди та інші речові докази; 4) усвідомлює сутність і механізм події; 5) оцінює результати огляду; 6) фіксує обстановку місця події, предмети і сліди з метою їх подальшого використання в процесі розслідування [77, с. 407-408]. Уся така діяльність ґрунтується на загальних та професійних особливостях слідчого та інших учасників СОГ, їх уважності, спостережливості, логічному мисленні, умінні всебічно та повно провести огляд і вирішити усі поставлені завдання. За допомогою

огляду встановлюються фактичні дані, від яких залежить подальший хід розслідування таких видів злочинів.

Як зазначає В. О. Комаха, огляд – це невідкладна самостійна слідча (розшукова) дія, яка має подібні риси з іншими слідчими (розшуковими) діями, такими як: слідчий експеримент чи обшук, однак принципово відрізняється від них за своєю процесуальною природою, так і за тактикою проведення. Сутність огляду полягає у спостереженні органами чуття обстановки, яка відобразилася після вчинення злочину та виявлення фактів, що мають доказове значення [65, с. 6]. Погоджуємося із В. П. Коржем, що ОМП є важливою слідчою (розшуковою) дією, від успішності й оперативності проведення якої залежить розкриття злочину та ефективність проведення розслідування [69, с. 203].

Звичайно, ефективність огляду має досягатися у межах завдань, які ставить перед собою така слідча (розшукова) дія. У сучасній криміналістиці серед завдань огляду виділяють: 1) виявлення слідів злочину та інших об'єктів, що можуть бути долучені до матеріалів кримінального провадження як речові докази; 2) з'ясування механізму злочину; 3) висунення версій про обставини злочину та його учасників; 4) отримання інформації про учасників та очевидців злочину; 5) встановлення інших обставин, що мають значення для кримінального провадження [78, с. 407-408].

Досить розгорнутий перелік завдань огляду надав К. О. Чаплинський. Зокрема: 1) вивчення, з'ясування та фіксація обстановки й інших обставин, що мають значення для кримінального провадження; 2) відновлення картини злочинної події; 3) встановлення механізму злочинної події; 4) виявлення, фіксація, вилучення, дослідження й оцінка слідів злочину та інших речових доказів, що мають значення для кримінального провадження; 5) встановлення, виявлення та затримання особи, яка вчинила злочин; 6) з'ясування особи потерпілого та очевидців учиненого злочину; 7) виявлення обставин, що сприяли або перешкоджали учиненню злочину; 8) виявлення (встановлення) негативних обставин та ін. [235, с. 53]. Попри низку виділених науковцями завдань, ми виділяємо ще виявлення нових джерел отримання інформації за результатами

аналізу обстановки події, слідової картини, відшукування та опитування свідків, очевидців тощо. При розслідуванні злочинів, що розглядаються, саме огляд є основною слідчою (розшуковою) дією, яка має власну специфіку та особливості, які ми розглянемо далі у цьому підрозділі.

Насамперед, виділимо значення огляду у системі слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР: 1) огляд неможливо замінити іншою слідчою (розшуковою) дією, оскільки злочин повно та об'єктивно відображається лише в матеріальній обстановці; 2) дозволяє встановити суть події та впевнитись у відповідності заявленій інформації про злочин шляхом безпосереднього сприйняття обстановки (деталей) події; 3) формується міцна доказова база, здійснюється збір фактів, що мають доказове значення – так званих «німих свідків» – матеріальних слідів злочинної події; 4) з'ясовується механізм вчинення злочину; 5) на основі попереднього дослідження зібраних даних та оцінки матеріальних слідів висуваються версії, вибудовується логічна послідовність вчинених злочинних дій та визначаються напрямки подальшого розслідування; 6) отримані дані огляду використовуються для проведення невідкладних розшукових заходів особи злочинця; 7) огляд є засобом встановлення обставин, що сприяли вчиненню такого злочину (фактичних даних); 8) отримані дані огляду можуть слугувати знаряддям для застосування тактичних прийомів допиту підозрюваних тощо.

Можна зробити висновок, що у результаті проведення огляду здобувається доказова база, і якщо слідчий припуститься помилок і не вилучить всю криміналістично значущу інформацію, що стосується цього злочину, не прийме до уваги усі виявлені фактичні дані, то такі докази назавжди будуть втрачені і розслідування стане формальним.

Як нами уже було зазначено вище, огляд узагальнює у собі його різні види, які мають важливі тактичні аспекти їх підготовки і проведення. Так, у криміналістичній літературі виділяють види огляду за різними підставами, але щодо предмета нашого дослідження, то розглянемо лише види за об'єктами огляду, зокрема такі: 1) огляд місця події (ч. 3 ст. 214, ст. 237 КПК України); 2) огляд

місцевості, приміщення, речей, документів і комп'ютерних даних (ст. 237 КПК України); 3) огляд житла чи іншого володіння особи (ст. 233 КПК України); 4) огляд трупа (ст. 238 КПК України); 5) огляд трупа, пов'язаного з ексгумацією (ст. 239 КПК України); 5) огляд тіла живої людини (освідування особи) (ст. 241 КПК України); 6) огляд інших об'єктів (огляд транспортних засобів, тварин та їх трупів та ін.) [78, с. 409-413].

Під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин, виникає необхідність у проведенні таких видів огляду:

1) *місця події* (квартири, кімнати в гуртожитку, приватні будинки та їх присадибні ділянки і приміщення, покинуті будинки, території установ і організації, які пов'язані з обігом ОР (наприклад, аптеки, лікарні, фармацевтичні підприємства, склади з хімічними речовинами тощо) тощо. Цей огляд проводиться після повідомлення про такий вид злочину і є надважливим для збирання речових доказів; він може бути первинним чи повторним, основним чи додатковим);

Ефективність розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин, значною мірою залежить від правильного зібрання (вилучення, упакування та транспортування) речових доказів. Найбільш ефективною для виявлення та вилучення речових доказів у розслідуванні таких злочинів є ОМП, на що вказали 75,7 % слідчих та 49,5 % опитаних працівників оперативно-розшукових підрозділів Національної поліції України) (див. Додаток А). Така слідча (розшукова) дія є невідкладною, найбільш розповсюдженою і, водночас, найскладнішою серед усіх перелічених вище. Це пов'язано, насамперед, з небезпечністю для здоров'я та навколишнього середовища ОР, з якими мають справу суб'єкти проведення огляду. А також з можливістю спостерігати ту обстановку, яка залишилася після його вчинення з метою відтворення механізму події, збору речових доказів та відшукування винних. Ця робота вимагає низки часу, компетентності учасників слідчо-оперативної групи та значних зусиль.

Така слідча (розшукова) дія має проводитися в усіх випадках, коли на місці події є або можуть бути сліди, об'єкти, предмети, які мають значення для судових доказів [214, с. 136]. Поряд з цим, слід зазначити, що доказове значення огляду

місця події полягає у точній та об'єктивній фіксації обстановки в тому стані, у якому вона знаходилася на момент огляду [200, с. 14-15]. Саме вивчення обстановки, її загальної картини, наявних змін, наявності негативних обставин, взаємозв'язків між виявленими фактичними даними та слідовою інформацією, і формує уявлення про подію, що сталася, є підґрунтям для планування подальшого розслідування і формуванням доказової бази.

Важливим у розслідуванні такого виду злочину є розмежування понять «місце події» та «місце злочину», оскільки можуть залишитися непоміченими низка слідів злочину. На думку В. І. Алексєйчук, А. П. Шеремета, В. Ю. Шепітька, місце злочину – це місце безпосереднього вчинення злочинного наміру, яке спричинило певні матеріальні зміни; місце події – поняття більш широке, бо воно пов'язане з виявленням ознак, що мають відношення до події злочину, воно складається з таких дій: місце приготування до злочину, місце безпосереднього вчинення злочину, місце виявлення слідів і знарядь злочину та місце їх приховування [2, с. 16-17; 79, с. 217]. Прикладом місця події буде кімната, де особі стало погано, її змусило, вона декілька разів вирвала тощо, а місцем злочину буде приміщення, де особі підсипали отруту у їжу і вона її з'їла. Обидва ці місця важливі і доповнюють загальну картину злочину.

Відповідно до частини 3 статті 214 КПК України, серед усіх слідчих (розшукових) дій саме огляд місця вчинення злочину, пов'язаного з використанням ОР, не терпить зволікання і дозволяє його проводити до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Насамперед, це пов'язано з тим, що дія ОР може призвести до екологічної катастрофи, отруєння значної кількості населення та інших масштабних негативних наслідків. Тому, огляд є пріоритетною слідчою (розшуковою) дією серед інших, є фактично способом зібрання так званої «первинної» слідової інформації про злочин після його вчинення. Якщо інші слідчі (розшукові) дії можна провести згодом, то ОМП категорично ні, оскільки криміналістично значуща інформація може бути знищена внаслідок природних або штучних дій зовнішніх факторів [103, с. 175].

Саме невідкладність відмежовує цю слідчу (розшукову) дію від усіх інших; і робить її пріоритетною. Погоджуємося із думкою В. Ю. Шепітька, про те, що ця невідкладність пояснюється: 1) необхідністю отримання інформації про обставини події у первинному, незміненому стані, оскільки будь-яке зволікання спричинює втрату речових доказів, зміну слідової картини; 2) необхідністю оперативного отримання інформації з метою організації розшуку злочинця, а також інших слідчих (розшукових) дій, спрямованих на розкриття злочину [79, с. 218].

Внаслідок специфіки злочинів, що розглядаються, ОМП є досить складною слідчою (розшуковою) дією і для вирішення поставлених завдань потребує належної взаємодії працівників поліції з іншими службами, чіткості дій, концентрації уваги та беззаперечно кваліфікації усіх її учасників. Оскільки від їх дій залежить не лише безпека самих працівників, якісна робота зі слідами щодо їх вилучення, фіксації, збереження, але й безпека людей, тварин, які знаходяться навколо.

Як зазначає І. В. Пиріг, за змістом статті 237 КПК України, метою огляду місця події є лише «виявлення та фіксація відомостей ...». Але майже всі науковці зазначають, що завданнями огляду є виявлення, фіксація, вилучення та дослідження матеріальних об'єктів на місці події. Наслідком виконання цих завдань є отримання інформації про механізм вчинення злочину та його учасників [146, с. 169]. Така слідова інформація є достовірною, оскільки та матеріальна обстановка, яка залишається на місці події і є відображенням злочину, яка вказує на усіх його учасників, їх взаємодію під час протиправних дій та отриманих наслідків. Можна навіть сміливо сказати, що зібрані під час огляду місця події дані складають більшу частину доказової бази у розслідуванні злочинів, пов'язаних з використанням ОР і є неоскаржуваними «міцними» доказами.

Підтвердженням зазначеного вище є 89,3 % опитаних респондентів, які вважають, що понад 70 % ефективності розслідування цих злочинів залежить від правильного збирання (вилучення, фіксації та вилучення) речових доказів під час проведення огляду місця події; а 8,2 % опитаних вважають, що така залежність лише до 50 % від інших джерел отримання доказів (див. Додаток А).

Ефективність ОМП під час розслідування злочинів, пов'язаних з використанням ОР зумовлена такими чинниками: 1) своєчасним виїздом на місце події служб, які ліквідовують шкідливі наслідки події, патрульної поліції та СОГ (на це вказали 75,7 % опитаних слідчих та 58,8 % оперативних працівників); 2) кваліфікованими діями слідчого, залучених спеціалістів та інших учасників огляду (86,4 % та 94,8 % опитаних); 3) суворим дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства та використанням розроблених криміналістикою рекомендацій із застосуванням криміналістичної техніки [8, с. 28-29]; 4) ліквідації шкідливих наслідків (недопущення розповсюдження ОР, їх вилучення і транспортування) (57,3 % та 35,1 % опитаних); 5) суворим дотримання заходів особистої безпеки (необхідністю використання медичних масок, респіраторів, при особливо небезпечних ОР – протигазів, гумових рукавичок відповідного ступеню захисту) (92,2 % та 100 % опитаних); 6) застосуванням технічних засобів, які у польових умовах дозволяють визначити вид та концентрацію ОР і їх сполук (74,8 % та 77,3 % опитаних) (див. Додаток А).

У криміналістиці до завдань огляду місця події належать: виявлення слідів злочину; визначення обстановки події, механізму вчинення злочину, визначення напрямів розслідування та розроблення загальних версій щодо події злочину та його учасників; одержання вихідної інформації для організації пошуку злочинця й провадження першочергових невідкладних слідчих дій [76, с. 249].

На основі аналізу думок вчених-криміналістів (Т. В. Банної, Л. В. Полуніної [8, с. 28-29], І. В. Пирога [146, с. 169], К. О. Чаплинського [235, с. 53], А. П. Шеремета [76, с. 249]) ми сформуваємо *основні завдання ОМП* при розслідуванні злочинів, пов'язаних із використанням ОР, зокрема такі [103, с. 176]: 1) забезпечення безпеки громадян, тварин (недопущення їх контакту з місцем вчинення злочину); 2) виявлення криміналістично значущої інформації про отруйну речовину або її сполуки, вилучення останніх; 3) виявлення та вилучення інших слідів злочину (обрання найбільш раціонального способу вилучення та транспортування об'єктів із отруйною речовиною, наприклад, трупів, зразків їх тканин при ексгумації, отруєного одягу, речей чи предметів тощо); 4) визначення

обстановки події, механізму вчинення злочину, напрямів розслідування та розроблення загальних версій стосовно події злочину та його учасників; 5) одержання вихідної інформації для організації пошуку злочинця і провадження інших С(Р)Д, оперативно-розшукових заходів та інших процесуальних дій.

Поряд із цим, пропонується класифікувати місце події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, за такими критеріями:

1. За масштабом поширення таких злочинів: 1) у межах території України; 2) за межами України (контрабанда – переміщення ОР поза митним контролем України або з приховуванням від митного контролю [35, с. 369]).

Прикладом є справа № 308/8292/22, де було встановлено, що 20 червня 2022 року ОСОБА_1, попередньо придбавши на території України ОР (ртуть металічну, що містилася у п'яти скляних ємностях) і, керуючи транспортним засобом марки «Volkswagen» моделі «Passat», намагалася її незаконно перемістити через митний пост «Тиса» у селі Соломоново Закарпатської області, на територію Угорщини з метою подальшого перепродажу. Під час митного огляду було виявлено чотири скляних ємності речовини із назвою на упаковці «Ртуть (Луна-М)» безпосередньо на тілі ОСОБА_1, під верхнім одягом, які утримувалися за допомогою поясу типу «корсет», та одна ємність – в особистій сумці ОСОБА_1, яка знаходилась на передньому пасажирському сидінні вищевказаного автомобіля. Цього ж дня, в ході огляду місця події слідчим було вилучено вищезазначені скляні ємності ОР ртуті [26].

Ще одним прикладом контрабанди ОР (кадмію) є вирок Першотравневого районного суду міста Чернівців від 04.10.2019 року щодо ОСОБА_1, який на початку 2017 року, спільно із громадянином України ОСОБА_8 намагались незаконно перемістити через державний кордон України до Румунії ОР кадмій. З метою реалізації злочинного наміру, ОСОБА_1 здійснював активний пошук іноземного покупця для збуту десяти брикетів ОР кадмію, загальною вагою 10 кг. Підставою для реєстрації кримінального провадження стали результати проведення оперативно-розшукових заходів, згідно з якими отримано інформацію про незаконний обіг ОР та підготовку до її незаконного переміщення через державний

кордон України. Згідно з наданими матеріалами, користуючись номером мобільного оператора № НОМЕР_1, ОСОБА_1 неодноразово пропонував невстановленим особам придбати, або здійснити переміщення через державний кордон України в Румунію, Польщу та Німеччину ОР кадмій [24].

2. За масштабом поширення ОР: 1) локальне – дія ОР поширилася лише в межах одного або декількох незначних за територією об'єктів (наприклад, перевізника ОР, трупа особи, квартири, у якій виготовляли ОР, транспортного засобу, що використовувався для контрабанди ОР тощо); 2) периферичне – пов'язане з масовим ураженням території, де дія ОР, поширена на значну територію, може охоплювати як цілу область, так і кілька областей);

3. Залежно від кваліфікації злочину: 1) як основне покарання, передбачене статтею 321 КК України (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут ОР); 2) у сукупності злочинів: передбаченого статтею 325 КК України (порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням); проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (ст. 438 – порушення законів та звичаїв війни, ст. 439 – застосування зброї масового знищення, ст. 440 – розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення, ст. 441 – екоцид, ст. 442 – геноцид, ст. 443 – посягання на життя представника іноземної держави, ст. 444 – злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист КК України); інші злочини, де ОР застосовується як спосіб його вчинення (наприклад, умисне вбивство із застосуванням ОР тощо).

4. Залежно від виду кримінально протиправних дій:

1) приміщення, де незаконно здійснювалося виробництво ОР: а) підпільний цех з виробництва ОР; б) частина території заводів і комбінатів хімічних галузей промисловості.

Наприклад, територія хімзаводу «Дарниця» в Києві, як окремі його приміщення, цехи, що знаходяться на території підприємства, яке легально виготовляє ОР, так і окремо орендоване приміщення, що використовується зі злочинною метою. Оскільки виробництво передбачає серійне одержання ОР

[36, с. 14], то у таких приміщеннях можуть бути виявлені пристрої та прилади для вироблення ОР за певним стандартом (нормою, зразком, мірилом), у певній кількості, якості, хімічним складом, фізичними властивостями та встановленим іншим вимогам. Характерним буде виявлення приміщень, де зберігаються як заготовки, так і готові ОР. Наприклад, стелажі, бочки з хімікатами та іншими сполуками, рідинами тощо;

2) приміщення, де здійснювалося незаконне виготовлення ОР: квартири, приватні домоволодіння, гаражі, побутові приміщення тощо.

Якщо виготовлення ОР здійснювалося у незначній кількості, то це можуть бути окремі невеликі приміщення (гаражі, квартири, підвальні та інші побутові приміщення), де здійснювалися всі дії (включаючи рафінування, підвищення у препараті концентрації речовин або препаратів чи їх переробку), здійснені всупереч установленому законом порядку, у результаті яких одержувалися готові ОР [34, с. 12].

Якщо ж було створено підпільну лабораторію із виготовлення ОР для вчинення злочинів, то це може бути досить велике приміщення або декілька приміщень, розміщених на одній території за однією адресою, відповідним чином огорожене, з охороною, пропускним режимом, замасковане під певне підприємство та іншими заходами маскування;

3) приміщення аптечних установ, медичних закладів, які були місцем збуту та придбання ОР. Це можуть бути як невеличкі приміщення, так і склади, ангари, де знаходяться готові ОР, підготовлені до передачі іншим особам;

4) приміщення, ділянки місцевості, які були місцем зберігання з метою збуту ОР. Це будь-яке місце (приміщення приватного домоволодіння, місцевість, сховища, склади, бази із запасами отрутохімікатів тощо), де фактично незаконно перебувають ОР для подальшого їх збуту – передачі їх іншій особі. На це вказують: великий або особливо великий їх розмір або ж спосіб упакування та розфасування тощо.

Прикладом такого місця події є вирок Коростенського міськрайонного суду Житомирської області № 1-кп/279/3155/20 від 23.09.2023 року, яким ОСОБА_1

притягнуто до кримінальної відповідальності за частиною 1 статті 321 КК України, за те, що він придбав з метою подальшого збуту металеву ємкість наповнену особливо небезпечною хімічною ОР першого класу небезпеки – металічною ртуттю вагою 30 кг., яку переніс для подальшого зберігання з метою збуту до нежиле приміщення, пізніше перелив частину цієї ОР у дві скляні, які помістив у пластикове відро та закопав у ґрунті неподалік вказаного будинку за гаражним приміщенням [22].

У кримінальному провадженні № 42022160000000296 від 12.09.2022 року було встановлено, що ОСОБА_1 незаконно придбав ОР – «ртуть металеву» у кількості 78106 г, яку зберігав з метою подальшого збуту за місцем свого мешкання. Задля реалізації умислу на збут вказаної ОР обвинувачений ОСОБА_1, конспіративно розпитував мешканців Одеського району Одеської області щодо можливості продажу ОР. Знайшовши покупця, намагався її збути, під час чого був затриманий [23];

5) транспортні засоби, що були використані для транспортування (перевезення) ОР.

Оскільки переміщення ОР може здійснюватися наземним, морським та повітряним видом транспорту в межах будь-якого населеного пункту на території України, то об'єктом огляду може бути саме такий транспорт, зокрема: потяг, літак, судно, легкові та вантажні автомобілі, міський автомобільний та електротранспорт тощо. Окрім самих транспортних засобів, об'єктом огляду можуть бути контейнери, наливні вагони поїздів, автоцистерни, річкові і морські танкери;

6) поштові відділення, поштомати, залізничний транспорт та інші місця, за допомогою яких здійснювалося пересилання ОР – оформлення і відправлення посилки, багажу, бандеролі, контейнера із ОР;

Так, у січні 2019 року у місті Рівному ОСОБА_1 незаконно привласнив знайдену ОР – ртуть металічну вагою близько 22 кілограм, яку незаконно зберігав з метою збуту. У період з вересня 2019 року по січень 2020 року ОСОБА_1, діючи у змові з ОСОБА_2, використовуючи транспортний засіб, незаконно перевіз з метою збуту ртуть металічну до залізничної станції «Хуст» Львівської залізниці,

звідки під виглядом посилки, потягом сполученням «Солотвино-Київ» (не повідомивши при цьому провідника вказаного потягу щодо вмісту переданого ним відра) незаконно переслав ОР до залізничної станції «Радивилів» Львівської залізниці. ОСОБА_3 обвинувачується у незаконному придбанні, перевезенні, зберіганні, пересиланні з метою збуту та збуті ОР, повторному їх збуті, за попередньою змовою групою осіб, в особливо великих розмірах, тобто у вчиненні злочину, передбаченого частиною 4 статті 321 КК України [25];

7) хімічно-небезпечні об'єкти, тобто місця, де виявили порушення встановлених (залежно від галузевого призначення Мінприроди, Мінпромполітики, МОЗ, Мінагрополітики) правил виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, відпуску, обліку, перевезення, пересилання ОР: а) підприємства хімічної, нафтохімічної промисловості; б) підприємства, що мають холодильні установки, в яких у якості холодоагенту використовується аміак; в) водогінні станції та очисні споруди, які використовують хлор або аміак; г) залізничні станції та магістралі; г) склади і бази з запасами отрутохімікатів або інших речовин для дезінфекції та дератизації тощо;

8) зони зараження ОР – території, ділянки місцевості хімічного зараження довкілля спричиненого викидом СОР внаслідок виробничих аварій, стихійного лиха, пожеж, воєнних дій. Площа такого місця події може досягати кількох квадратних кілометрів. Сюди ж належить хімічно-небезпечна адміністративно-територіальна одиниця, тобто адміністративно-територіальна одиниця, більше 10% населення якої може опинитися в зоні можливого хімічного зараження СОР при аваріях на хімічно-небезпечних об'єктах [34, с. 31];

9) приміщення, ділянки місцевості, де були застосовані ОР з метою вчинення іншого злочину (наприклад, приміщення їдальні з метою масового отруєння або отруєння однієї чи декількох осіб; місце, де виявили труп особи чи тварини, яка за попередньою інформацією могла бути отруєна або мала справу із ОР; територія, де застосовано ОР як засіб масового знищення, територія екоциду тощо).

Коментуючи цей пункт, слід зазначити, що отрути в руках злочинців є дуже небезпечним явищем, особливо, коли це стосується масштабів їх застосування, або

ж застосування на державному рівні з метою вбивства. Наприклад, у Радянському Союзі у відомстві, яким керував Л. Берія, була створена лабораторія та агентура, які займалися розробкою отрут для вбивства. Або ж у 1970-х роках у Лондоні агентами секретних служб був отруєний болгарський емігрант, який працював на радіо Бі-Бі-Сі. Його зачепив «випадковий перехожий» вістрям парасольки, де і була отрута (капсула з рициною) [223, с. 37-38]. Із прикладів видно, що отруту використовували задля вбивства, і досить професійно, оскільки це були спецслужби, які спеціалізувалися на умисних отруєннях;

10) інші приміщення, ділянки місцевості та місця, які можуть бути якимось чином пов'язані з подією злочину (місця роботи, місця проживання родичів, місця закупівлі тари для зберігання чи перевезення ОР тощо).

Проведення огляду місця події майже завжди може наражати на небезпеку його учасників, оскільки об'єктом огляду можуть бути як безпосередньо ОР, так і їх носії (труп, ємкості у яких зберігалася отрута, предмети чи речі, що мали контакт з ОР тощо) чи випари, які можуть завдавати шкоду життю, здоров'ю особам, тваринам, навколишньому середовищу. Зволікання з проведенням огляду місця події може призвести до зміни обстановки такого злочину, розповсюдження ОР у водний та повітряний простори, знищенню слідів і речових доказів, їх приховування тощо, що призводить до утруднення процесу розслідування.

Завдяки огляду місця події слідчий отримує інформацію про: 1) предмет посягання (самі ОР, життя чи здоров'я особи із впливом на неї ОР тощо); 2) особу злочинця (їх кількість, вікову групу, спосіб життя, професію, можливого доступу до ОР тощо); 3) особу потерпілого; 4) спосіб злочину (спосіб підготовки (придбання сполук для виготовлення ОР, підроблення документів для отримання таких речовин тощо), спосіб безпосереднього вчинення (виготовлення, виробництво, перевезення, пересилання, збут ОР, викрадення таких речовин з метою збуту тощо) та спосіб приховування (продаж ОР або сполук для їх виготовлення через мережу інтернет, пересилання шляхом безконтактного поштового відділення, без зазначення даних відправника тощо); 5) іншу інформацію, що у своїй сукупності відтворює механізм події в цілому та її учасників зокрема;

2) *місцевості, приміщень* (наприклад, в огляді місцевості виникає необхідність, якщо на ділянках земної поверхні чи водного простору були виявлені сліди ОР або ж результати дій, пов'язаних з їх приховуванням, а в проведенні огляду приміщень виникає необхідність у разі надходження інформації про знаходження ОР та інших речових доказів, які вказують на незаконний їх обіг або є інформація про можливе переховування особи злочинця у певному приміщенні).

Такий вид огляду також проводиться з метою пошуку речових доказів або будь-якої інформації, що спрямує розслідування у правильному напрямку. У таких випадках ефективним буде застосування методу «прочісування місцевості» під час якого вивчаються значні за розміром території (лісові масиви, долини, лани тощо). Також цей вид огляду ефективний для усунення суперечностей у свідченнях учасників кримінального провадження, для перевірки об'єктивності отриманих показань тощо [65, с. 20].

Зауважимо, що огляд складських приміщень, території виробництв має проводитися з їх представником і може поділятися на сектори для ефективного, повного та швидкого досягнення його мети;

3) *речей* (це може бути огляд: самих ОР та ємностей, у яких вони виготовлялися, були придбані, перевозилися, пересилалися, зберігалися з метою збуту або збувалися; пристрої, якими виготовлялися ОР; одяг, на якому могли бути залишені сліди використання ОР; інші предмети, які можуть бути речовими доказами у таких кримінальних провадженнях). Огляд речей проводиться для встановлення зв'язку таких об'єктів із встановленими фактами, і нерідко потребує залучення відповідного спеціаліста для правильної роботи з відповідним видом ОР. Під час такого огляду встановлюють вид предмета, його призначення, стан на момент проведення цієї слідчої (розшукової) дії та інші дані, що характеризують такий предмет та встановлюють характер зв'язку зі злочинною подією. За наявності під час огляду підозрюваного можна запитати у нього про призначення предмета, особливостей використання та інші дані, які мають значення для розслідування вчиненого злочину.

Як стверджує О. В. Кузнєцова, метою огляду предметів є виявлення відомостей щодо джерела надходження ОР у незаконний обіг, встановлення належності їх певній особі, встановлення характеру незаконних діянь, доведення умислу на виготовлення, збут тощо [88, с. 15].

Огляд одягу та речей вимагає найретельнішого й найуважнішого обстеження, адже в них можуть бути обладнані схованки для зберігання або транспортування таких речовин, а також можуть залишитися сліди виготовлення, переливання та інших маніпуляцій з ними, особливо на м'яких тканинах, у складках, на згинах тощо [81, с. 242];

4) *документів та комп'ютерних даних* (проводиться відповідно до статей 98-100 КПК України, коли виникає необхідність у вивченні таких об'єктів та відшуканні у їх змісті відомостей, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР.

Під такий огляд підпадають документи (роздруковані або електронні) та записи, в яких можуть бути виявлені ознаки, що надають їм значення речових доказів або містити у собі інформацію, що вказуватиме на факт незаконних дій з ОР. Як зазначає Г. С. Бідняк, огляд документів проводиться таким чином, щоб забезпечити збереження слідів (папілярних візерунків, запахових слідів, мікрооб'єктів) [10, с. 67].

Враховуючи визначення речових доказів, викладеного у частині 1 статті 98 КПК України [84, с. 265], речовими доказами при розслідуванні злочинів, які розглядаються, можуть бути не лише самі ОР, а й інші матеріальні об'єкти, які будь-яким чином мають відношення до їх вчинення. Наприклад, документи, які вказують на факт виготовлення, придбання, збуту, використання ОР (це можуть бути записники (блокноти) з інформацією про самі ОР, їх рецепти, інструкції з поводженням, спеціальна література з формулами хімічних сполук для приготування ОР, взаєморозрахунки між учасниками злочинів, «чорна бухгалтерія», операції про переведення певної суми коштів на рахунок особі, яка збувала ОР, товарно-транспортні накладні чи чеки про їх купівлю, проїзні

документи, що можуть свідчити про перевезення ОР) або ж документи, що містять інформацію про злочинні дії тощо). Важливим під час огляду паперових документів є виявлення явних ознак підроблення (тобто тих, що можна побачити неозброєним оком або із застосуванням найпростіших технічних засобів).

Опираючись на визначення документа у частині 1 статті 99 КПК України [83], зазначимо, що об'єктами вивчення при проведенні ОМП під час розслідування злочинів, що розглядаються, можуть бути документи, як паперові, так і фото, відео, електронні, на яких наявна інформація, зафіксована за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо, яка стосується протиправних дій. Це можуть бути як оригінали, так і дублікати цих документів, а також копії паперових документів та копії інформації, у тому числі комп'ютерних даних, що містяться в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах.

Особливого значення набуває огляд комп'ютерних даних, де може міститися інформація про такий вид злочинів. Наприклад, списки контактів осіб, які постачали ОР або сполуки для їх виготовлення, коли необхідно встановити факт придбання, передачі ОР через мережу Інтернет, злочинних зв'язків, причетності особи до пошуку певної злочинної інформації тощо;

5) *огляд житла чи іншого володіння особи* (необхідність у проведенні такого виду огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, які розглядаються, виникає, коли є інформація про те, що особа виготовляла, придбала і зберігала з метою збуту ОР у своєму житлі чи іншому володінні. Порядок і підстави його проведення є загальними, такими як і під час розслідування усіх інших злочинів. Зокрема, проведення такого виду огляду передбачає наступні умови проникнення до житла чи іншого володіння особи: 1) за добровільною згодою особи, яка ним володіє (ч. 1 ст. 233 КПК України); 2) на підставі ухвали слідчого судді, крім невідкладних випадків, передбачених частиною 3 статті 233 КПК України – пов'язаних з урятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні

злочину. Особливістю на яку слід звертати увагу під час проведення такого виду огляду, є правила безпеки при поводженні з ОР у ході їх виявлення та вилучення, які будуть описані під час розгляду тактики ОМП);

б) *трупа* (такий вид огляду може проводитися в межах інших, такими як огляд місця події та житла чи іншого володіння особи). Особливого значення огляд трупа набуває при розслідуванні таких видів злочинів, оскільки ОР, що знаходиться в трупі може впливати на стан здоров'я учасників огляду. У зв'язку з цим, учасники, які беруть безпосередню участь в огляді трупа, мають бути забезпечені необхідною екіпіровкою, якою саме зазначимо трохи далі, в описі особливостей огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією, оскільки такі види огляду мають багато спільного.

В інших випадках, при виявленні трупа, під час його огляду слід звертати увагу на наявність негативних обставин – матеріальних явищ (слідів, змін, предметів тощо) або пробілів, розбіжностей, суперечностей серед відомих та виявлених фактів [89, с. 8]. Оскільки не завжди можна зрозуміти, що смерть настала внаслідок дії на організм ОР;

7) *трупа, пов'язаного з ексгумацією* (проводиться з метою виявлення та вилучення зразків тканин трупа, органів або його частин для подальшого проведення експертизи та з питань, які мають значення в межах досудового розслідування категорії злочинів, які розглядаються [104, с. 308].

Прикладом, коли у ході розслідування важливу роль зіграли дослідження зразків тіла ексгумованого трупа, є злочини, пов'язані з масовим отруєнням талієм, що сталися в Києві у 1987 році. Тоді, у школі № 16 посудомийка Тамара Іванютіна підсипала у їжу талій, внаслідок чого півтора десятка вчителів та учнів потрапили до лікарні з ознаками харчового отруєння. Двоє дітей та двоє дорослих померли майже одразу, ще дев'ять осіб потрапили до реанімації. У процесі розслідування з'ясувалося, що медсестра-дієтолог, яка перевіряла якість їжі у школі за тиждень до цього випадку, померла начебто від серцево-судинних захворювань. Однак, коли її тіло ексгумували і провели експертизу, її результати виявили сліди талію у тканині трупа. У зв'язку з цим було проведено низку обшуків у всіх працівників харчового блоку школи. За результатами останнього у Тамари Іванютіної виявили пляшечку з

рідиною, експертиза якої показала, що це рідина Клерічі – високотоксичний розчин на основі талію. Як потім з'ясувалося під час розслідування, Іванютіна та члени її родини травили людей протягом 11 років [220]. З прикладу видно, яку важливу роль відіграла ексгумація трупа, зразки тіла якого були досліджені експертами і виявлені у них залишки талію, що і спрямувало хід розслідування у правильному напрямку.

Зазначимо, що ексгумація трупа може здійснюватися, як після поховання особи на законних підставах, так і після таємного поховання злочинцями. При ексгумації трупа, таємно похованого злочинцями, фіксація ґрунту, місця поховання, його глибина, наявність і стан одягу, а також поза і стан самого трупа мають бути проведені особливо старанно [65, с. 16].

З огляду на положення криміналістичної тактики нами виокремлюється певна специфіка ексгумації, пов'язаної з виявленням ОР. Зокрема, учасникам такої слідчої (розшукової) дії необхідно звернути увагу на забезпечення заходів особистої безпеки, яка залежить від слідчої ситуації та наступних тактико-криміналістичних умов: 1) попередньої інформації про ОР або її сполуки; 2) оцінки ризиків відповідно до ступеню (рівня, класу) небезпеки ОР; 3) здатності ОР до розповсюдження, насамперед її летючості, а також проникнення через труп в одяг та інші предмети гардеробу і поховання (труна, особисті речі покійного, які вкладені до неї та предмети релігійних обрядів); 4) місцевості (ґрунту), глибини та тривалості знаходження трупа у місці поховання, що може впливати на його стан, а також інші фактори залежно від об'єктивних та зовнішніх складових [104, с. 308-309].

У зв'язку з наведеним вище, учасники огляду трупа та огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією, зокрема ті, які беруть безпосередню участь в огляді тіла, відібранні зразків тканин, органів або його частин, мають бути забезпечені необхідною екіпіровкою, зокрема, медичними масками, респіраторами, а при отриманні інформації про особливо небезпечні ОР – протигазами, гумовими рукавичками відповідного ступеню захисту, а також технічними засобами, які у польових умовах дозволяють визначити вид та концентрацію ОР та їх сполук.

Під час ексгумації судово-медичним експертом можуть бути вилучені зразки тканини й органів або частини трупа, необхідні для проведення експертних

досліджень, що, зокрема, і є метою для подальшого призначення експертизи. Виконуючи дії, спрямовані на вилучення зразків тканин, частин або органів трупа, знову ж таки слід враховувати попередньо отриману інформацію про ОР, яка може в них міститися. Наприклад, у випадку виявлення талію для проведення експертизи та встановлення його вмісту в тканинах організму, необхідно вилучати нігтьові пластини та волосся, де накопичується вказана особливо небезпечна хімічна речовина. Зокрема, залежно від часу, умов та місця знаходження (поховання) трупа, нігтьові пластини доцільніше відбирати разом з фалангами пальців рук, ніг, а волосся – зі шкірою, з метою збереження самих цибулин волосся та його цілісної структури. Це є надзвичайно важливим моментом для проведення у подальшому якісного та повноцінного експертного дослідження в лабораторних умовах, де експерт зможе відібрати необхідний матеріал для проведення експертизи.

У цьому випадку, при встановленні причини смерті та часу і шляхів потрапляння ОР в організм потерпілого, експерт за допомогою проведення дослідження вилучених матеріалів (нігтьові пластини, волосся) зможе надати відповідь на наступні питання: 1) спосіб проникнення талію або його сполук в травну або дихальну систему людини (пероральним шляхом, вдихання або на дотик); 2) кількість ОР та час (період) її потрапляння в організм потерпілого.

Доцільно також враховувати, що правова норма статті 238 КПК України, за необхідності, дозволяє після ексгумації доставити труп до відповідного експертного закладу для проведення експертизи. Як правило, за наявності достатньої інформації про ОР, яка була застосована для заподіяння смерті потерпілому, необхідності доставляння трупа до експертного закладу не виникає, а відібрання необхідних для проведення зразків здійснюється безпосередньо на місці поховання. Однак, з метою повноцінного та якісного огляду, а також відібрання зразків для проведення експертизи з метою виявлення та ідентифікації ОР і їх сполук, труп може бути доставлений до відповідного закладу для проведення судово-медичної, хімічної або комплексної експертизи.

Слід також враховувати, що з метою виявлення та ідентифікації ОР, а також об'єктивного визначення їх кількості, концентрації або хімічних сполук, для

проведення експертизи у процесі ексгумації можуть також вилучатися у достатній кількості зразки землі з місця поховання (ложа трупа) та одяг трупа, оскільки перебування таких речовин під землею, з обмеженим доступом атмосферного повітря та сонячних променів, може суттєво впливати на їх збереження та саму концентрацію у порівнянні, наприклад, з перебуванням на відкритому повітрі при необмеженому доступі кисню і прямому потраплянні світла;

8) *освідування* (може проводитися коли виникає необхідність у відшукуванні слідів такого виду злочинів на самому тілі підозрюваного (затриманого), потерпілого. Наприклад, коли особа виготовляла ОР, переливала їх, транспортувала та виконувала інші маніпуляції з ними, і у результаті таких дій на її тілі могли залишитися сліди, що вказуватимуть на вчинення такого злочину. Слід звертати увагу на наявність різкого специфічного запаху з рота особи та від його одягу).

Іноді може виникнути необхідність у судово-медичному освідуванні особи, яку підозрюють у вчиненні такого виду злочинів. Оскільки вона мала справу з ОР, то вони могли спричинити свою дію на її організм. У такому випадку медик за результатами огляду має об'єктивно оцінити стан особи, його соматичний статус та виявити патогномонічні симптоми гострої інтоксикації [197, с. 499];

9) *огляд інших об'єктів*: транспортних засобів, купе залізничних вагонів, багажних відділень тощо, якими здійснювалося перевезення ОР, зберігання, а також тварин, які стали жертвами дії ОР тощо. Наведені об'єкти огляду можуть слугувати місцем вчинення такого виду злочинів, місцем виявлення речових доказів, що сприятиме встановленню істини у кримінальному провадженні.

Прикладом є випадок отруєння талієм, сліди якого знайшли саме у транспортному засобі померлого. Справа в тім, що на початку грудня 2018 року в Києві помер Максим Білоконь через те, що лікарі досить тривалий час не могли поставити діагноз, а коли з'ясувалося, що він отруївся талієм, було пізно. Однак, через 40 днів після його смерті аналогічні симптоми з'явилися у його батька Володимира та його колеги, життя яких врятували завдяки своєчасному діагнозу та наданню медичної допомоги. На початку розслідування огляд транспортних засобів батька та сина не проводився, хоча вони працювали водіями таксі. Ситуацію змінив

той факт, що батько, прибираючи в автомобілі, виявив декілька кульок ртуті. Відтоді і було проведено огляд автотранспортного засобу, за результатами якого виявили речові докази отруєння вказаних осіб [220]. Як бачимо, огляд транспортного засобу є вкрай важливим, оскільки він може слугувати місцем вчинення такого виду злочинів, місцем виявлення речових доказів, що уможливить встановити істину у кримінальному провадженні. Тому, огляд слід проводити детально, заглядаючи під килимки та у невеличкі отвори тощо, куди можуть підсипати ОР. З наведеного прикладу видно, що такий вид огляду відіграє важливу роль у пошуку доказової бази і його проведення є також важливою слідчою (розшуковою) дією у розслідуванні.

Іноді виникає необхідність в огляді або ексгумації тварин, оскільки результати такого огляду і дослідження можуть впливати на загальну оцінку ситуації зі злочинами, пов'язаними з отруєннями людей. Така особливість може проявитися у частині застосування злочинцем випробувань або дослідів тієї чи іншої ОР під час підготовки до вчинення вбивства з її використанням.

При проведенні огляду ексгумованого трупа тварини слід мати на увазі, що хоча в землі трупи зберігаються довше, ніж на поверхні, виявити в них патологічні процеси, які стали причиною падежу тварини, вдається не завжди. Але в трупах тварин дуже довго зберігаються мінеральні отрути, наприклад, з'єднання миш'яку, фтору, ртуті тощо. Тому при підозрі на отруєння цими отрутами доцільно призначити судово-ветеринарну експертизу, яка шляхом хімічного дослідження навіть за наявності тканин, що розклалися, може дати позитивний результат. Для дослідження слід надати не лише останки трупа, але й проби землі по 0,5 кг із ложа трупа і з його поверхні [65, с. 22; 118, с. 62–63].

За результатами опитування слідчих Національної поліції України, можемо стверджувати, що на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, виникає необхідність у проведенні таких видів огляду: огляду місця події – 77,3 % опитаних слідчих та 81,4 % оперативних працівників, освідування – 28,9 % та 36,1 %, місцевості, приміщень – 16,% та 24,7 %, речей – 28,2 % та 56,7 %, документів та комп'ютерних даних – 57,3 % та 64,9 %, огляд житла

чи іншого володіння особи – 64,1 % та 75,3%, трупа – 31,1 % та 73,2 %, трупа, пов'язаного з ексгумацією – 24,3 % та 15,5 % та транспортних засобів – 39,8 % та 28,9 % (див. Додаток А).

Підсумовуючи наведене у підрозділі, слід зазначити, що огляд є пріоритетним у системі слідчих (розшукових) дій під час розслідування таких злочинів. Він є складною процесуальною дією, яка виступає способом встановлення та закріплення обставин кримінальної події. Безумовно, усі його види мають важливе значення для збирання доказів, однак, окремо слід виділити ОМП, оскільки він є першочерговим та невідкладним, і зібрана криміналістично значуща інформація під час його проведення складає основну частину доказів під час розслідування таких видів злочинів, надає уявлення про механізм його вчинення, а також сприяє визначенню напрямів подальшого ходу розслідування. Завдяки огляду місця події слідчий отримує інформацію про: 1) предмет посягання (самі ОР, життя чи здоров'я особи із впливом на неї ОР тощо); 2) особу злочинця (їх кількість, вікову групу, спосіб життя, професію, можливого доступу до ОР тощо); 3) особу потерпілого; 4) спосіб злочину (спосіб підготовки (придбання сполук для виготовлення ОР, підроблення документів для отримання таких речовин тощо), спосіб безпосереднього вчинення (виготовлення, виробництво, перевезення, пересилання, збут ОР, викрадення таких речовин з метою збуту тощо) та спосіб приховання (продаж ОР або сполук для їх виготовлення через мережу інтернет, пересилання шляхом безконтактного поштового відділення, без зазначення даних відправника тощо); 5) іншу інформацію, що у своїй сукупності відтворює механізм події в цілому та її учасників зокрема.

1.3. Криміналістичне забезпечення огляду місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин

Ефективність будь-якого виду людської діяльності знаходиться у прямій залежності від рівня та збалансованості її наукового, організаційного, ресурсного та інших систем забезпечення. «Забезпечити», на думку В. П. Бахіна, означає створити умови для здійснення, досягнення будь-чого [9, с. 87], у цьому випадку – повноцінного здійснення розслідування таких видів злочинів.

В умовах сьогодення, злочинна діяльність, пов'язана з незаконним обігом отруйних речовин, набуває значних обертів, а тому вимагає належного криміналістичного забезпечення. Для прикладу, через деякий час після терактів в Америці 11-го вересня 2002 року, Сполучені Штати Америки почали підготовку до війни з Іраком. Однією із загроз, що виходили від Іраку, була можливість застосування хімічної зброї, запаси якої становили, за даними ООН, від 20 до 25 000 літрів розчину з бацилами сибірської виразки, 1000 тонн нервово-паралітичного газу VX, інші ОР – газ зарин, іприт, 6 500 хімічних бомб, 18 мобільних лабораторій для виготовлення біологічної зброї. Для захисту від усього цього арсеналу вимагалась достатня кількість підрозділів, здатних здійснювати як радіаційну розвідку, так і, за необхідності, знезараження техніки, озброєння і місцевості. Участь у спільній операції було запропоновано Польщі, Румунії, Словаччини та Чехії. Союзникам був потрібен підрозділ, здатний організувати масштабний захист (обробку) місцевості. Підготувати такий підрозділ було запропоновано Україні. Тоді, у грудні 2002-го року у складі 704-го окремого полку Збройних сил України у місті Самборі Львівської області сформовано батальйон радіаційного, хімічного і біологічного захисту, який у 2003 році стає 19-м окремим батальйоном радіаційного, хімічного і біологічного захисту (військова частина А2174) і направлено до держави Кувейт [116].

Відповідно до змісту Угоди між Україною та Кувейтом, перед батальйоном ставилися такі основні завдання: ведення хімічної розвідки; проведення повної

дезактивації та дезінфекції заражених ділянок; транспортування дегазуючих, дезінфікуючих та дезактивууючих розчинів; дегазація, дезактивація та дезінфекція обмундирування, взуття, спорядження та засобів індивідуального захисту; проведення аналізу проб на зараженість їх отруйними та радіоактивними речовинами; збір, обробка та видача інформації про застосування зброї масового ураження, прогнозування радіаційної, хімічної та біологічної обстановки, збір даних радіаційної, хімічної і бактеріологічної розвідки [116]. Як видно з наведеного, для виконання цього завдання слід добре володіти: теоретичним матеріалом щодо поняття та видів небезпечних речовин, норм опромінення тощо, відповідними технічними засобами та знаннями щодо їх ефективного використання, а також алгоритму дій з вилучення та перевезення небезпечних речовин. Усе це і складає зміст криміналістичного забезпечення такої діяльності.

Криміналістичне забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів завжди було і є одним із пріоритетних напрямків розвитку науки криміналістики. Це обумовлено тим, що в криміналістичній тактиці та методиці, як окремих розділів науки криміналістики, аналізується накопичений досвід слідства, відшукуються найефективніші прийоми та методи ведення розслідування певних категорій злочинів. Розроблені наукою криміналістичні рекомендації стають найважливішим інструментом слідчого – своєрідним алгоритмом дій у типових слідчих ситуаціях [77, с. 422]. І розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, не є винятком, а навпаки, потребує розробки та постійного удосконалення криміналістичного забезпечення, оскільки має власну специфіку щодо організаційно-тактичних засад проведення огляду місця події та роботи з ОР й об'єктами, які мають до них відношення.

Погоджуємося з думкою В. П. Бахіна, що слід відмежовувати поняття «криміналістичне забезпечення» від «забезпечення діяльності криміналістичними засобами і методами». Як справедливо зазначає вчений, саме криміналістичне забезпечення відображає сутність криміналістики, тобто розробляє ті криміналістичні засоби та методи, які вимагаються для виконання практичної діяльності з розслідування злочинів [9, с. 87, 90]. Тобто, ефективність проведення

огляду під час розслідування злочинів, що розглядаються, залежить від розроблених криміналістикою тактичних, технічних і методичних рекомендацій, тобто криміналістичного забезпечення.

Оскільки питання криміналістичного забезпечення розслідування різних видів кримінальних правопорушень відносно нове, його розробкою та удосконаленням займалися вчені-криміналісти ХХ століття. Зокрема, слід назвати таких: Л. І. Аркуша, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, І. В. Гора, І. І. Дановська, С. Ф. Денисюк, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, Є. І. Зуєв, В. Л. Лохов, О. Ф. Волинський, А. Ф. Волобуєв, Д. О. Карпенко, В. В. Кінінчук, В. О. Коновалова, Н. І. Клименко, В. В. Лисенко, Є. Д. Лук'янчиков, В. В. Матвієнко, К. Є. Поджаренко, О. В. Таран, К. О. Чаплинський, Ю. М. Чорноус, Д. В. Швець, В. Ю. Шепітько та багато інших. Однак, питання криміналістичного забезпечення огляду місця події під час розслідування таких злочинів залишилося поза увагою вчених.

Насамперед, слід звернутися до словників, у яких є тлумачення поняття «забезпечення». У Великому тлумачному словнику поняття «забезпечувати» тлумачиться у трьох значеннях: 1) надавати кому-небудь достатні матеріальні засоби для існування; 2) створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; 3) захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки [19, с. 375]. Відповідно до науково-практичного словника «Терміни і поняття в законодавстві України» поняття «забезпечення» тлумачиться як комплекс заходів, спрямованих на конкретну діяльність з метою досягнення конкретної мети [216, с. 114]. Тобто забезпечення проведення огляду місця події полягає у створенні надійних умов для здійснення мети і завдань, покладених на слідчого при здійсненні цієї слідчої (розшукової) дії.

У криміналістиці серед вчених науковців, які вперше сформулювали поняття криміналістичного забезпечення, відносять В. Г. Коломацького. Наприкінці 70-х – на початку 80-х років ХХ століття він зазначив, що «криміналістичне забезпечення – це система впровадження в практичну діяльність посадових осіб, підрозділів, служб та правоохоронних органів з охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю криміналістичних знань, втілених в умінні правоохоронних органів

використовувати наукові, методичні та тактичні криміналістичні рекомендації, техніко-криміналістичні засоби і технології їх застосування з метою попередження, розкриття та розслідування злочинів» [63, с. 62]. Потреба в розробці та впровадженні цього поняття в сферу наукових досліджень і навчальний процес була викликана необхідністю більш ефективно використовувати методичні і тактичні рекомендації криміналістичної науки, а також застосовувати методи і засоби криміналістичної техніки, які на той час істотно відставали від потреб боротьби зі злочинністю [117, с. 260].

Як справедливо стверджує В. О. Гусєва, «криміналістичне забезпечення – це одна з найскладніших криміналістичних категорій, яка породжує досить значну кількість наукових дискусій, зокрема щодо розуміння її змісту, структури тощо» [31, с. 243]. Тієї ж думки дотримується Ю. М. Чорноус, яка вважає цю категорію найбільш проблемною у криміналістиці, та зазначає, що багаторічна наукова дискусія ще не привела до загальновизнаного результату. Вказана обставина викликає проблемність визначення змісту та методологічних засад дослідження криміналістичного забезпечення [238, с. 39].

В. П. Бахін під криміналістичним забезпеченням діяльності з розслідування кримінальних правопорушень розумів розробку методичних рекомендацій, тобто тих криміналістичних засобів і методів, які необхідні для виконання практичної діяльності [9, с. 90].

Опираючись на думки таких вчених, як А. В. Іщенко, І. П. Красюк, В. В. Матвієнко, є підстави говорити про те, що саме криміналістика здійснює забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, оскільки саме вона розробляє засоби, методи, прийоми роботи з доказами. Така діяльність є комплексною і включає в себе врахування багатьох чинників, обставин, пов'язаних з оптимальним наданням практиці відповідних засобів розкриття, розслідування та попередження [55, с. 13] злочинів, що розглядаються.

У свою чергу, І. І. Дановська визначає криміналістичне забезпечення як результат розвитку криміналістичної науки, цільову діяльність уповноважених органів та посадових осіб, яка полягає у всебічному вивченні потреб практики і

розробці на основі одержаних результатів ефективних та допустимих засобів, методів їх вирішення та реалізації заходів з їх впровадження у практику розслідування злочинів [32, с. 42].

Ю. М. Чорноус виділяє власне бачення цієї наукової категорії і пропонує розглядати криміналістичне забезпечення з практичного аспекту як діяльність з розроблення та залучення криміналістичних рекомендацій, що ґрунтуються на теоретичних засадах криміналістики, з метою розслідування кримінальних правопорушень. Сьогодні такі завдання ускладнюються необхідністю розслідування кримінальних правопорушень, вчинених удосконаленими засобами та методами злочинної діяльності, а також різних проявів міжнародної злочинності [238, с. 39].

На думку В. О. Гусєвої, криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень – це сукупність науково-технічних, організаційно-тактичних і методико-криміналістичних рекомендацій щодо ефективного здійснення розслідування та протидії кримінальним правопорушенням [31, с. 247].

Як бачимо, вчені дещо сходяться у змістовій наповненості цього поняття, зокрема, у необхідності криміналістичного забезпечення для виконання мети досудового розслідування, однак і мають розбіжності щодо деяких його структурних елементів.

Поряд із цим, деякі вчені (наприклад, В. В. Варава, В. О. Гусєва, А. В. Іщенко, І. П. Красюк, О. В. Карнаухов [31; 54; 56]), виділяють ще інформаційно-довідкове, нормативно-правове, організаційно-кадрове забезпечення розслідування кримінальних правопорушень. Однак, ми вважаємо, що таке забезпечення також важливе, але воно не складає зміст криміналістичного, а відноситься до категорії «забезпечення розслідування кримінальних правопорушень». Тому ми і використовуємо категорію «криміналістичне», оскільки, з точки зору науки криміналістики, забезпечення відбувається відповідно до її розділів: криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та методики розслідування.

Аналіз думок згаданих вчених дозволив зробити висновок, що криміналістичне забезпечення ОМП при розслідуванні злочинів, пов'язаних з

незаконним обігом ОР – це комплекс тактичних і техніко-криміналістичних рекомендацій, розроблених для забезпечення органів досудового розслідування щодо безпечного, повного та об'єктивного проведення огляду місця події під час розслідування таких видів злочинів.

Криміналістичне забезпечення складається зі структурних елементів, які взаємопов'язані між собою та доповнюють один одного, оскільки пов'язані однією метою – швидке, повне та ефективне проведення огляду місця події.

Однак, для розкриття суті системи означеного поняття звернемося до думок вчених. Так, система криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, на думку М. Єфімова, складається з наукового, методичного, техніко-криміналістичного і тактико-криміналістичного забезпечення [44, с. 227]. Проте, на думку Ю. М. Чорноус та В. М. Плетенця, зміст криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень реалізується через техніко-криміналістичну, тактико-криміналістичну й методико-криміналістичну складову [150, с. 74; 238, с. 50]. Що, на нашу думку, досить влучно розкриває зміст криміналістичного забезпечення, оскільки такі рекомендації розробляє криміналістика, і до її розділів входять саме ці три, то логічно буде, якщо у зміст криміналістичного забезпечення входитимуть складові, що складають предмет цієї науки.

Як бачимо, вчені приходять до єдиної думки, що систему криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень складають: техніко-криміналістичне, тактико-криміналістичне та методико-криміналістичне забезпечення.

На основі аналізу думок вчених, ми дійшли висновку, що криміналістичне забезпечення ОМП під час розслідування злочинів, що розглядаються, складається з: техніко-криміналістичного та тактико-криміналістичного забезпечення. Розглянемо кожен із наведених елементів.

В. В. Кікінчук під техніко-криміналістичним забезпеченням кримінального провадження пропонує розуміти систему законодавчо регламентованих і науково-обґрунтованих технічних, методологічних, організаційних та інформаційних

можливостей спеціально уповноважених на те суб'єктів розкриття та розслідування злочинів, що реалізуються з метою виявлення, фіксації, вилучення та дослідження криміналістично-значущої слідової інформації про кримінальне правопорушення [58, с. 81]. Наприклад, після отримання та аналізу вихідної інформації спеціаліст, який буде виїжджати на огляд у складі СОГ, здійснює підготовку техніко-криміналістичних засобів, які можуть знадобитися, враховуючи вид огляду та передбачувані його об'єкти. Зокрема, він підбирає такі пошукові засоби: основні (уніфіковані валізи); додаткові (засоби пошуку невидимих, маловидимих і мікроскопічних об'єктів; засоби фіксації та вилучення об'єктів носіїв доказової інформації; пошукові прилади, що випромінюють ультрафіолетове проміння для виявлення об'єктів біологічного походження та слідів фарбувальної речовини; засоби фіксації та вилучення об'єктів носіїв доказової інформації [226, с. 7]. Такі технічні засоби застосовуються як для збирання криміналістично значущої інформації в цілому, так і для збирання ОР або носіїв таких речовин чи їх слідів.

В. П. Бахін вважав, що для слідчого головним завданням під час огляду є не просто виявити речові докази, а ще й забезпечити їх збереження та достовірність, захистити від недобросовісних намагань сфальсифікувати. Тому важливим є застосування науково-технічних досягнень для збирання та дослідження доказів [9, с. 91].

Враховуючи думку Ю. М. Чорноус, можемо стверджувати, що техніко-криміналістичне забезпечення ОМП під час розслідування злочинів, що розглядаються, виражається у:

- 1) фіксації ходу і результатів проведення огляду та інших слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та процесуальних дій;
- 2) збиранні (виявленні, фіксації та вилученні), дослідженні слідів та інших речових доказів злочинів, що розглядається.

Наприклад, для виявлення ОР типу зарин використовується прилад радіаційної та хімічної розвідки [236, с. 286]. Такий прилад на озброєнні у військових, ДСНС, але аж ніяк не у поліцейських, які здійснюють збирання речових доказів. Тому останні і взаємодіють з різними службами до та під час огляду;

- 3) веденні систем кримінальної реєстрації та криміналістичних обліків отруйних та інших небезпечних речовин;
- 4) сприянні розшуку і встановленню осіб, які вчинили такі злочини;
- 5) залученні відповідних спеціалістів до проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та процесуальних дій з метою застосування технічних засобів і методів виявлення, вилучення, фіксації доказової інформації;
- 6) залученні експертів та проведенні судових експертиз [238, с. 58-59].

З усіх перелічених вище пунктів, на сьогодні, втіленими у практичну діяльність лише деякі з них. На превеликий жаль, існує низка неврегульованих проблем, що унеможливають якісно працювати на місці вчинення злочинів, що розглядаються. Це неналежне забезпечення засобами захисту учасників СОГ, проблематичність у залученні хіміка до огляду, неможливості проведення експертного дослідження ОР тощо. У цьому напрямку потрібно плідно працювати як на законодавчому рівні, так і на науково-методичному. Р. Л. Степанюк зазначає, що на сьогодні є необхідність розглянути встановлення принципу забезпечення безпеки учасників огляду як засади техніко-криміналістичного забезпечення криміналістичної тактики, і, відповідно, приділяти більшу увагу рекомендаціям з реалізації названого принципу у відповідних методичних розробках [209, с. 305-306].

Опираючись на праці згаданих вище вчених, ми можемо стверджувати, що техніко-криміналістичне забезпечення ОМП, що проводиться під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР полягає у: 1) забезпеченні індивідуального захисту від ОР осіб, які беруть участь в огляді; 2) застосуванні технічних засобів виявлення, транспортування, ліквідації ОР працівниками ДСНС; 3) використанні БпЛА для фіксації огляду та обстеження значних за обсягом територій поширення ОР; 4) встановленні та фіксації вмісту ОР на місці огляду та об'єктах огляду за допомогою технічних засобів, застосованих спеціалістом; 5) застосування технічних засобів і методів виявлення, вилучення, фіксації доказової інформації результатів проведення огляду за участю спеціаліста у

проведенні ОМП; 6) веденні криміналістичних обліків отруйних та інших небезпечних речовин та осіб, які вчинили такі злочини.

Цікавим та позитивним є досвід проведення огляду місця події поліцією США, який описав І. В. Пиріг у своїй праці. Відтак, у Штатах, детектив під час огляду працює з групою спеціалістів, у складі якої є фотограф, який здійснює фото-, відео зйомку; спеціалістів з вилучення доказів залежно від їх виду: трасологічних, біологічних, балістичних тощо; аналітик; спеціаліст з реконструкції місця події. Кожний такий спеціаліст проходить сертифікацію за своїм напрямком діяльності у спеціалізованих установах, що мають право підготовки відповідних спеціалістів. Наприклад, спеціаліст-фотограф отримує сертифікат від Evidence Photographers International Council, Inc., спеціаліст-дактилоскопіст – від International Association for Identification [253]. Однак, зазначені спеціалісти не є співробітниками поліції та залучаються до проведення огляду місця події за домовленістю. На нашу думку, такі фахівці все одно мають володіти знаннями щодо загальних засад розслідування, наприклад, володіти прийомами судової фотографії та відеозйомки, оскільки такий спосіб фіксації значно відрізняється від способів фотографування, що використовує звичайний фотограф. З іншого боку, таку роботу у нас здійснює спеціаліст-криміналіст, а тому залучення фотографа не є доцільним.

Зазначений досвід може бути корисним для злочинів, що розглядаються, оскільки місце огляду є достатньо специфічним і потребує володіння спеціальними знаннями щодо видів ОР, правил поводження з ними, правил транспортування та утилізації тощо. Однак, вважаємо, що немає необхідності залучати окремо кожного зі спеціалістів у галузі трасології, дактилоскопії, судової балістики, оскільки роботу з такими слідами може виконати спеціаліст-криміналіст. А от група спеціалістів з різних галузей знань, які виїжджатимуть на огляд у складі СОГ і працюватимуть з ОР стала б у нагоді. До цієї групи мають входити: хімік, спеціаліст із захисту довкілля (еколог), пожежотехнік тощо.

Спільна робота в складі СОГ завжди дає позитивний результат, оскільки усі її учасники об'єднані єдиною метою – зібрати якнайбільше речових доказів, не допустивши при цьому поширення ОР у навколишнє середовище та їх дії на живі

організми. У тісній взаємодії, кожен із учасників СОГ виконує покладені на нього обов'язки, які на заключному етапі проведення огляду можуть сприяти ймовірному встановленню послідовності вчинених протиправних дій. Однак, як стверджує І. В. Пиріг, така спільна робота на практиці дещо порушена внаслідок декількох причин, зокрема, таких: відсутність вузькопрофільних спеціалістів у складі Національної поліції, недосконалість системи підготовки спеціалістів-криміналістів слідчих підрозділів НП і, як наслідок, їх неналежна кваліфікація [70, с. 6]; проблематичність залучення спеціалістів різних напрямів, оскільки вони працюють у різних організаціях та відомствах (науково-дослідних інститутах судових експертиз Міністерства юстиції України, НДЕКЦ МВС України в областях, експертних установах Міністерства охорони здоров'я України, НП, приватних експертних установах); недостатнє матеріально-технічне забезпечення НП, яка не в змозі на достатньому рівні забезпечити оплату відповідних спеціалістів (наприклад, хіміків) [144, с. 131]. Як висновок із зазначеного – неналежне техніко-криміналістичне забезпечення органів Національної поліції щодо розслідування різних видів кримінальних правопорушень взагалі, та злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, зокрема.

Поряд із цим, слід зазначити, що ефективною є практика використання під час ОМП топографічних карт та науково-технічних засобів (лазерний сканер FARO® Laser Scanner Focus3D) для фіксації складної топографії місця події, сканування оточення, вимірювань та 3D-документування результатів (результатами сканування є хмара точок об'єкту сканування – своєрідна 3D фотографія, де кожна точка має чітко визначені свої координати з точністю, яка зазначена в характеристиках сканера) [240, с. 5].

Цитуючи Д. М. Тимчишина, А. В. Швець у своїй статті пише про переваги застосування такого пристрою під час огляду місця події. Зокрема те, що технічні можливості FARO® Laser Scanner Focus3D дають змогу із високою точністю фіксувати предмети у просторі, а для встановлення механізму кримінального правопорушення 3D-модель місця події з використанням тримірного проектування уможливить обстеження місця події з різних позицій, із різним ступенем деталізації

та дасть змогу провести необхідні дослідження, то цей науково-технічний засіб необхідно використовувати у кримінальному провадженні [239, с. 345].

Однак, ця методика фіксації обстановки під час ОМП за допомогою лазерного сканування не нова, адже активно використовується експертами пересувних криміналістичних лабораторій ДНДЕКЦ МВС України, та вже протягом десятиліть досліджується такими вченими-криміналістами як: П. Д. Біленчук [12], Ю. Ю. Орлов [131], Д. М. Тимчишин [217] тощо.

Практичним втілення інформаційно-цифрових технологій у практику розслідування різних видів кримінальних правопорушень стало застосування БпЛА. Цей сучасний технічний засіб використовується з різною метою, зокрема, досить поширеним стало застосування БпЛА для огляду значних територій з метою спостереження, фіксації криміналістично значущої інформації та злочину в цілому. Завдяки таким пристроям можливо не лише проводити якісний огляд значних за обсягом територій, але і здійснити пошук і переслідування особи правопорушника, який намагається втекти, а також здійснювати повітряне патрулювання об'єктів з підвищеною небезпекою і тим самим попереджувати вчинення злочинів, що розглядаються.

Можливості такого технічного засобу дуже широкі. Особливо, коли це стосується задіяння значної кількості особового складу. Наприклад, ефективним буде використання БпЛА з метою обстеження місць події значних за розміром, коли мова йде про густо насаджені ділянки місцевості, ліси, гірські райони, важкодоступні або небезпечні місця.

Порядок застосування фото-, відеофіксації місця події за допомогою БпЛА виписаний в Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і відеозйомки, яка затверджена наказом МВС України від 18.12.2018 року № 1026 [51].

Під час проведення ОМП при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, БпЛА як засіб обстеження та фіксації, може використовуватися для: 1) обстеження значного за площею місця події, густо

насаджених ділянок місцевості та важкодоступних місць; 2) попереднього вивчення (обстеження) приміщень, території розповсюдження ОР з метою визначення масштабів події, встановлення меж огляду та планування заходів працівників ДСНС щодо ліквідації негативних наслідків без втрати доказової бази на місці події; 3) забезпечення особистої безпеки учасників СОГ, щодо уникнення травмування, зараження ОР під час проведення огляду; 4) одночасного застосовування в режимі реального часу аналогової відеозйомки та багатоканальної зйомки цифровою камерою, яка здатна одночасно вести спостереження в декількох спектральних діапазонах (видимому, тепловізійному, інфрачервоному тощо). Це дозволяє відслідкувати біологічні об'єкти, підозрюваного у нічний час, під час поганої видимості тощо; 5) отримання ортофотопланів, цифрових моделей місцевості та 3D моделей, гіперспектральної і мультиспектральної зйомки та лазерного сканування; 6) відібрання зразків та вилучення об'єктів для подальшого експертного дослідження; 7) виявлення місць зберігання ОР та сировини для її виготовлення, підпільних виробництв тощо [135, с. 29-30, 33, 34].

Використання БпЛА ефективно не лише під час проведення ОМП, але і під час розслідування в цілому. Наприклад, для забезпечення виконання завдань оперативно-розшукової діяльності для негласного отримання інформації (виявлення та фіксація слідів таких видів злочинів, проведення спостереження за особою правопорушника, оперативної закупівлі ОР, збирання відомостей про протиправну діяльність особи тощо) [135, с. 29]. Користь цього пристрою для правоохоронної діяльності велика, але, існує низка не врегульованих питань щодо використання БпЛА під час розслідування кримінальних правопорушень. Основними з них є відсутність централізованого забезпечення такими пристроями слідчих підрозділів та відсутність спеціалістів, які б здійснювали керування ним. На жаль, такий вид техніко-криміналістичного забезпечення розслідування знаходиться на стадії доопрацювання та удосконалення, на що потрібно матеріальне забезпечення та час.

На сьогодні, під час проведення ОМП під час розслідування таких видів злочинів можуть застосовуватися такі новітні технології: 1) системи глобального

супутникового позиціювання (прилади JPS тощо), коли на відкритій місцевості немає надійних орієнтирів; 2) лазерні 3D сканери з відповідним програмним забезпеченням (прилади DeltaSphere 3D Laser Scanner або ScanStation фірми Leica, Imager фірми Z+F зі спеціально розробленим для оглядів місця події програмним забезпеченням) і смартфони [38, с. 303–304]; 3) комплект науково-технічних засобів «Польова мініфотолабораторія» для фіксації доказової інформації в «польових» умовах [75, с. 45]; 4) мобільні лазерні прилади діагностики слідів злочину типу OMNI PRINT [226]; 5) світлодіодні джерела експертного світла Crime-life 282S XL; лабораторний комплекс для виявлення прихованих слідів Crime-lite ML2; потужні вузькоспрямовані джерела експертного світла ВДС1Crime-lite 82L; набори джерел світла для криміналістичних досліджень Nova crime /Astra Crime/ TrAc Finder [97, с. 127].

Отже, ми з'ясували, що без техніко-криміналістичного забезпечення розслідування таких видів злочинів неможливо якісно провести огляд місця події. Це пов'язано із забезпеченням особистої безпеки та безпеки оточуючих, а також і з технічним забезпеченням збирання слідової інформації та способів фіксації огляду. На жаль, сьогодні є проблемні питання такого виду забезпечення, що впливає на результативність розслідування таких видів злочинів.

Розкриваючи сутність тактико-криміналістичного забезпечення ОМП під час розслідування таких видів злочинів, слід зазначити, що тактична особливість проведення такого огляду полягає у забезпеченні максимальної ефективності його проведення, тобто з найменшою затратою сил, засобів і часу досягти позитивного результату [234, с. 23]. Мається на увазі те, що розроблені рекомендації повинні висвітлювати алгоритм дій слідчого до виїзду на місце події за цими злочинами та під час проведення огляду, рекомендації найбільш ефективних методів його проведення (пересування на місці події), тактичних прийомів тощо.

Як зазначає В. Ю. Шепітько, термін «тактика» означає теорію і практику підготовки та проведення бою. Хоч і розслідування кримінальних правопорушень здійснюється у ситуації конфлікту інтересів, протидії зацікавлених осіб, але термін «тактика» у криміналістиці має деякі елементи умовності, оскільки вона не

рівноцінна воєнній тактиці та її не слід зводити тільки до тих способів, застосування яких призводить до усунення конфліктних взаємозв'язків та протидії [244, с. 734].

К. О. Чаплинський, під тактичним забезпеченням пропонує розуміти окреме криміналістичне вчення, що містить систему наукових положень і рекомендацій щодо організації та планування розслідування і тактики проведення слідчих (розшукових) дій, а також науково сформовану й апробовану правоохоронною практикою систему рекомендацій, прийомів, комбінацій, операцій та оперативно-розшукових заходів у рамках оперативного супроводження розслідування, що спрямована на розв'язання завдань кримінального судочинства [234, с. 24].

Поряд з цим, цікавою є думка В. І. Алексейчук, яка стверджує, що вирішення проблем тактики ОМП можливе внаслідок вивчення його психологічних особливостей, зокрема: 1) видів розумових задач, що виникають під час проведення огляду місця події, їх природи і способів розв'язання; 2) моделювання психологічного портрета особи злочинця [2, с. 187]. Тобто обрання тактики огляду напряму залежить від обстановки, яка склалася на момент огляду. Наприклад, якщо ОР виявлені у значній кількості, то слід спрямувати зусилля на припинення їх розповсюдження та забезпечення особистої безпеки учасників огляду. Уже після таких заходів слідчий має обрати найбільш ефективний метод огляду для досягнення його завдань. Наприклад, якщо сліди такого злочину зосереджені в певному місці, то слід обрати ексцентричний метод огляду, якщо ж сліди розміщені по значній території – то концентричний і так далі. Завдяки таким методам вивчення обстановки на місці події слідчий швидко та ефективно встановлює низку обставин події, що сталася, висуває початкові версії події в цілому та окремих її обставин, планує подальший хід розслідування. Вивчаючи обстановку місця події, аналізуючи отримані речові докази та іншу криміналістичну інформацію слідчий має відтворити механізм вчинення такого виду злочинів і у подальшому зіставити цю інформацію з отриманими даними на наступному етапі розслідування.

Успішному провадженню досудового розслідування, а саме якісному проведенню С(Р)Д, сприяють засоби криміналістичної тактики, до яких відносять

знаряддя праці, за допомогою яких слідчий вирішує тактичні завдання досудового розслідування. Зокрема це: тактичні прийоми; тактичні комбінації; тактичні операції; тактичні (криміналістичні) рекомендації; тактичні рішення [234, с. 24].

Тактико-криміналістичне забезпечення ОМП під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР полягає у наданні органам розслідування новітніх та апробованих прийомів і рекомендацій щодо його планування та проведення (тактики). Хоча і застосовуються загальноприйняті у криміналістиці тактичні прийоми, але в іншій послідовності, де пріоритетне місце займає безпека і недопущення розповсюдження ОР. Беручи за основу визначення тактичного прийому, сформульованого В. Ю. Шепітьком [246, с. 23], роз'яснимо, що тактико-криміналістичне забезпечення ОМП складає комплекс найбільш раціональних та ефективних способів його здійснення, спрямований на досягнення його конкретного завдання. Зокрема, це застосування:

1 – тактичних прийомів ОМП (наприклад, зіставлення вихідних даних про подію злочину з обстановкою на місці події (її слідовою картиною) або вивчення та аналіз виявлених слідів для подальшого підтвердження версій про подію, що сталася; зіставлення слідів на місці події між собою, чи доповнюють вони один одного, чи підтверджують раніше виявленим тощо; зіставлення причини та наслідків такої події тощо);

2 – тактичних комбінацій (сукупності тактичних прийомів у межах ОМП);

3 – тактичних операцій – сукупності заходів, спрямованих на ефективне проведення ОМП (організація проведення огляду, взаємодія з відповідними органами та підрозділами щодо вирішення питання ліквідації негативних наслідків події, вирішення питання про залучення відповідних спеціалістів, організація проведення евакуації осіб з місця події тощо);

4 – тактичних рекомендацій (обрати ефективні методи огляду, тактичні прийоми);

5 – прийняття тактичних рішень (залучати понятих до такого виду огляду чи ні, участь відповідного спеціаліста в огляді тощо).

Оскільки в основі ОМП лежить пізнавальна діяльність слідчого та інших учасників СОГ, то її реалізації сприяють тактичні прийоми, які є оптимальним способом дій. Однак, тактичні прийоми не дозволяють у повній мірі вилучати весь обсяг криміналістично значущої інформації, тому у їх структурі присутні науково-технічні засоби, які виконують цю функцію.

Як бачимо, тактичне забезпечення ОМП полягає у застосуванні загальноприйнятих тактичних прийомів, але в іншій послідовності, де на перше місце ставиться безпека СОГ та людей, а також недопущення розповсюдження ОР. У зв'язку із недостатньою підготовкою слідчих, оперативних працівників такі заходи бажають бути кращими, що вимагає додаткових занять у межах службової підготовки.

Підсумовуючи наведене у підрозділі, слід зазначити, що криміналістичне забезпечення тактики ОМП під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин, виконує важливу роль, оскільки рекомендації щодо організаційно-тактичних засад його проведення, використання засобів індивідуального захисту учасників огляду, сторонніх осіб, тварин та довкілля, застосування відповідних техніко-криміналістичних засобів для роботи зі слідами сприяють його швидкому, повному та ефективному проведенню з мінімальними затратами сил і засобів. З огляду на проведені дослідження, слід зазначити, що сучасний рівень такого забезпечення є недостатнім, оскільки відсутні будь-які наукові напрацювання з цього питання, а слідчі змушені користуватися загальними рекомендаціями під час проведення такого виду огляду.

Висновки до розділу 1

1. На підставі вивчення праць вчених (Алексейчук В. І., Бокаріуса М. С., Вацюка В. О., Гончаренка В. Г., Гори І. В., Коновалової В. О., Коржа В. П., Кузнецової О. В., Кузьмічова В. С., Мірковця Д. М., Пирога І. В., Татарова О. Ю., Тіщенко В. В., Цимбала П. В., Чаплинського К. О., Чорноус Ю. М., Шепітька В. Ю.

та інших) констатовано відсутність комплексного дослідження, присвяченого ОМП злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР.

Окремі питання розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом небезпечних речовин висвітлено в дисертаційних дослідженнях О. В. Кузнєцової «Особливості розслідування незаконних діянь з отруйними та сильнодіючими речовинами» (2008), А. В. Швеця «Розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним поводженням з небезпечними матеріалами та речовинами» (2021). Розслідуванню отруйних лікарських засобів присвятив увагу В. О. Вацюк у дисертаційному дослідженні «Розслідування незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів» (2021). На рівні наукової статті означену проблематику вивчали О. Ю. Татаров та Д. М. Мірковець у праці «Розслідування незаконного обігу отруйних та сильнодіючих речовин та лікарських засобів: проблеми теорії та практики» (2015). На рівні методичних рекомендацій нами разом із авторським колективом Національної академії внутрішніх справ було висвітлено алгоритм дій під час ОМП при виявленні та ідентифікації радіоактивних, хімічних, біологічних та ядерних матеріалів у праці «Дії поліції під час виявлення фактів незаконного поводження з небезпечними матеріалами» (2019).

Такі праці є важливими у розслідуванні різних видів злочинів, однак огляд місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин не був предметом окремого монографічного дослідження, що створює необхідність подальшого комплексного його вивчення.

Під отруйними речовинами пропонується розуміти речовини рослинного, тваринного і мінерального походження або продукти хімічного синтезу у твердому, порошкоподібному чи іншому стані, які призводять до ураження всіх живих організмів (людей, тварин, довілля), оскільки їх потрапляння в організм людини навіть у незначних дозах викликає тяжке отруєння (гостре чи хронічне) або смерть.

Отруйні речовини пропонується класифікувати за такими підставами: 1) за призначенням; 2) залежно від їх практичного використання; 3) залежно від характеру дії на організм людини; 4) за токсичним проявом. Виділено групу високотоксичних хімічних речовин, які за останні десятиліття найчастіше

використовуються в умисних кримінальних та суїцидальних інцидентах, диверсійних і терористичних актах, обіг, зберігання, використання та утилізація яких потребує особливого контролю правоохоронними органами.

Шляхами вирішення приведення кримінального законодавства щодо обігу ОР до сучасних світових вимог є: 1) уніфікація нормативно-правової термінології, введення єдиного терміна «небезпечна речовина» або «отруйна речовина»; 2) затвердження єдиного Переліку таких речовин із класифікацією за рівнями впливу на організм людини і ступенями небезпеки для довкілля; 3) виконання запропонованих завдань щодо врегулювання обігу таких речовин, який відповідатиме вимогам сучасності (зокрема: запровадити моніторинг обігу небезпечних хімічних речовин, у тому числі пестицидів; налагодити міжнародну співпрацю щодо проблем з хімічною безпекою та виробити заходи превентивної протидії загрозам хімічного характеру для нашої держави).

2. Огляд займає важливе місце у системі слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР. Серед усіх його видів (місця події, місцевості, приміщень, речей, документів та комп'ютерних даних, освідування, житла чи іншого володіння особи, трупа, трупа, пов'язаного з ексгумацією та транспортних засобів), які можуть проводитися під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, окремо виділено ОМП, оскільки він є першочерговим та невідкладним, надає уявлення про механізм вчинення такого виду злочинів, а зібрана криміналістично значуща інформація під час його проведення складає основну частину доказової бази і сприяє визначенню напрямів подальшого ходу розслідування.

Значення ОМП полягає у тому, що: 1) завдяки його проведенню виявляються та вилучаються ОР, здійснюються заходи щодо запобігання їх розповсюдження у навколишнє середовище; 2) ОМП неможливо замінити іншою С(Р)Д, оскільки злочин повно та об'єктивно відображається лише в матеріальній обстановці; 3) дозволяє встановити суть події та впевнитись у відповідності заявленій інформації про злочин шляхом безпосереднього сприйняття обстановки події; 4) формується міцна доказова база, що ґрунтується на матеріальних слідах;

5) з'ясовується механізм вчинення злочину та інші елементи криміналістичної характеристики; 6) вибудовується логічна послідовність вчинених злочинних дій та визначаються напрями подальшого розслідування; 7) отримані дані ОМП використовуються для проведення невідкладних розшукових заходів особи злочинця; 8) є засобом встановлення обставин, що сприяли вчиненню такого злочину; 9) отримані дані в результаті його проведення можуть слугувати знаряддям для застосування тактичних прийомів допиту підозрюваних та проведення інших С(Р)Д.

Місце події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, класифіковано за такими критеріями: 1) за масштабом поширення таких злочинів; 2) за масштабом поширення ОР; 3) залежно від кваліфікації злочину; 4) залежно від виду протиправних дій.

3. Під криміналістичним забезпеченням ОМП під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, пропонується розуміти комплекс тактичних і техніко-криміналістичних рекомендацій, розроблених для забезпечення органів досудового розслідування щодо безпечного, повного та об'єктивного проведення ОМП під час розслідування таких видів злочинів.

Встановлено, що техніко-криміналістичне забезпечення ОМП, що проводиться під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР полягає у: 1) забезпеченні індивідуального захисту від ОР осіб, які беруть участь в огляді; 2) застосуванні технічних засобів виявлення, транспортування, ліквідації ОР працівниками ДСНС; 3) використанні БпЛА для фіксації огляду та обстеження значних за обсягом територій поширення ОР; 4) встановленні та фіксації вмісту ОР на місці огляду та об'єктах огляду за допомогою технічних засобів, застосованих спеціалістом; 5) застосування технічних засобів і методів виявлення, вилучення, фіксації доказової інформації результатів проведення огляду за допомогою участі спеціаліста у проведенні ОМП; 6) веденні криміналістичних обліків отруйних та інших небезпечних речовин та осіб, які вчинили такі злочини.

Тактико-криміналістичне забезпечення ОМП складається з комплексу найбільш раціональних та ефективних способів його проведення, зокрема це

застосування: 1) тактичних прийомів; 2) тактичних комбінацій; 3) тактичних операцій; 4) тактичних рекомендацій; 5) прийняття тактичних рішень.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ОТРУЙНИХ РЕЧОВИН

2.1. Підготовчий етап огляду місця події

Початковий етап розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР потребує особливого наукового вивчення, оскільки характеризується відносною нетривалістю, інтенсивністю та невідкладністю провадження слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, обмеженістю інформації про кримінальну подію та особу, яка його вчинила. Це, в свою чергу, впливає на кількість та зміст висунутих слідчих версій, планування самого розслідування. Початковий етап розслідування незаконних діянь з ОР, є періодом найбільш напруженої діяльності слідчого, оперативних працівників та інших учасників процесу, ухвалення нерідко ризикованих рішень, величезної витрати сил і засобів в умовах дефіциту часу. В цей період відбуваються інтенсивні дії щодо збирання, перевірки й оцінки доказів про обставини вчинення злочину та вини особи, заходи з розшуку і затримання особи злочинця та низка інших важливих для розслідування дій [88, с. 4]. Саме на цьому етапі розслідування злочинів, що розглядаються, важливу роль відіграє ОМП, оскільки є невідкладною С(Р)Д, яка спрямована на збирання доказів події, що сталася. Ефективність проведення ОМП буде прямо залежати від правильно обраної тактики дій на кожному його етапі.

На початковому етапі розслідування таких злочинів, важливого значення набувають організаційно-тактичні засади ОМП, оскільки у цей момент іде відлік часу щодо припинення наслідків таких діянь, збирання доказової інформації та планування подальшого розслідування. Так, після отримання повідомлення про такий вид злочинів слідчий має прийняти тактичне рішення щодо необхідності проведення огляду місця події, здійснити низку заходів підготовчого характеру,

провести його та оформити результати цієї СРД. Ефективність огляду напряду залежить від тісної взаємодії між підрозділами, які залучаються, від обізнаності учасників слідчо-оперативної групи щодо дій до виїзду та після прибуття на місце огляду, а також низки інших чинників та особливостей, які мають важливе значення.

За часи розвитку науки криміналістики сформувалась усталена структура слідчих (розшукових) дій, і огляд не є винятком. У підручниках з криміналістики виділяють три етапи огляду, зокрема: 1) підготовчий, 2) робочий; 3) заключний [17, с. 128; 239, с. 343; 78, с. 416]. Кожен із цих етапів відіграє власну роль у зібранні криміналістично значущої інформації для ефективного розслідування злочинів, що розглядаються.

Однак, існують інші думки науковців щодо структури С(Р)Д. Так, на думку К. О. Чаплинського, проведення огляду має складатися з чотирьох основних етапів: 1) підготовка до проведення; 2) безпосереднє проведення; 3) фіксація ходу і результатів; 4) оцінка результатів [234, с. 23]. Як бачимо, хоча за кількістю розділених етапів вони різняться, однак за своєю суттю ці етапи однакові. Схиляємося до думки, що доцільно виділяти три етапи огляду: підготовчий, робочий та заключний. Саме такої структури ми будемо дотримуватися під час викладу тактики огляду злочинів, що розглядаються.

Серед перерахованих етапів огляду у розслідуванні злочинів, що розглядаються, особливо важливого значення набуває підготовка до його проведення, оскільки, вже після отримання вихідної інформації про такий злочин слід вчинити низку дій та заходів, спрямованих на ліквідацію шкідливих наслідків кримінальної події, забезпечення безпеки осіб, тварин та довкілля тощо, від чого буде залежати подальше виявлення речових доказів, запобігання їх втраті та збереження з метою подальшого експертного дослідження.

Підготовчий етап ОМП починається з моменту прийняття слідчим рішення щодо необхідності його проведення, опираючись на вихідну інформацію про злочин, яка надійшла до чергової частини та визначення часу і загальної мети огляду. Як стверджує О. В. Зарубенко, прийняття рішення про проведення огляду

зумовлене можливістю максимально швидко та повно вирішувати завдання, що стоять перед досудовим розслідуванням [48, с. 373]. Тобто, проведення ОМП не терпить зволікання і, насамперед, пов'язане з припиненням розповсюдження ОР – ліквідації негативних наслідків кримінальної події, забезпеченням безпеки громадян, тварин та довкілля, запобігання втраті слідової інформації тощо.

Однак, підготовчий етап ОМП досить тривалий у часі, оскільки потребує вчинення низки дій організаційного характеру, зокрема, враховуючи місце вчинення такого виду злочинів, слід: 1) визначитися з колом учасників огляду; 2) визначити час та загальну мету його проведення; 3) забезпечити безпеку усіх його учасників; 4) залучити необхідних спеціалістів (хіміка для роботи з отруйною речовиною під час огляду, криміналіста для роботи з іншими слідами, пожежотехніка, вибухотехніка – якщо була пожежа тощо); 5) підготувати технічні засоби фіксації; 6) забезпечити взаємодію з іншими підрозділами під час огляду та низка інших питань організаційного характеру; 7) вирішення питання щодо способу пересування до місця огляду та способу зв'язку з районним управлінням поліції; 8) забезпечити виявлення очевидців.

Поряд з цим, слід додати позицію П. Д. Біленчука про те, що обов'язковим є залучення до ОМП спеціаліста або експерта для роботи з ОР. Це пов'язано з необхідністю визначення, чи є речовина отруйною, який її вид, особливості роботи з нею тощо. Така інформація, звичайно, буде попередньою і матиме орієнтовний характер, оскільки точні дані про вилучену речовину має надати експерт відповідного виду судових експертиз [11, с. 72].

Традиційно підготовчий етап ОМП під час розслідування будь-якого злочину умовно поділяється на дві окремі стадії: дії слідчого до виїзду на місце події та дії слідчого після прибуття на місце події [219, с.112; 247, с. 146]. Нам імпонує цей поділ, і ми вважаємо його тактично правильним, оскільки завдяки такому поділу виконуються усі поставлені перед слідчим завдання з мінімальними витратами сил і засобів.

Дії слідчого до виїзду на місце події.

Оскільки ОР відносяться до хімічних, то усі дії працівників поліції, що виконуватимуться на підготовчому етапі проведення ОМП, повинні відповідати вимогам, викладеним в Інструкції про порядок дій органів (підрозділів) поліції в разі виявлення радіоактивних, хімічних та ядерних матеріалів або отримання інформації про порушення правил чи незаконне поводження з ними, затвердженій наказом МВС України від 06.09.2017 № 754 (далі – Інструкція).

Відповідно до пункту 2 Інструкції працівники поліції при отриманні повідомлення про незаконне поводження з ОР чи безпосередньому виявленні ОР зобов'язані негайно вжити заходів щодо забезпечення індивідуальної та публічної безпеки, недопущення подальшого контакту людей та тварин з ними та в обов'язковому порядку повідомити оперативного чергового по органу (підрозділу) поліції про цей факт [34, с. 36; 52].

Як влучно зазначає К. О. Крушельницька, поліцейський, опинившись в ситуації, де виникає необхідність фізично перебувати в зоні дії хімічних (отруйних) речовин, не здатний забезпечити індивідуальну та публічну безпеку. Оскільки не володіє спеціальними знаннями та практичними навичками щодо використання засобів застосування індивідуального захисту, алгоритму зняття зараженого одягу, санітарної обробки відкритих ділянок шкіри та слизових оболонок тощо [86, с. 217]. Тому, на цьому етапі огляду здійснюється комплекс заходів та задіюються сили і засоби різних підрозділів Національної поліції та інших служб.

У згаданій вище Інструкції виписано тактичні рекомендації оперативному черговому, який отримав повідомлення про злочин, пов'язаний з незаконним обігом ОР. Зокрема, він повинен негайно [52]:

- 1) зареєструвати повідомлення в журналі єдиного обліку та доповісти про подію начальникові органу (підрозділу) поліції, його заступнику – начальнику слідчого відділу (відділення), заступникові з питань превентивної діяльності, начальнику сектору реагування патрульної поліції, відповідальному по органу (підрозділу) поліції та оперативному черговому вищого рівня;

- 2) для забезпечення публічної безпеки і порядку та оточення місця події до прибуття аварійно-рятувальних служб направити на місце події наряди поліції та

СОГ, екіпіровані відповідно до пункту 6 розділу 2 Інструкції та, за необхідності, бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги;

3) проінформувати про отримане повідомлення територіальні органи ДСНС або підпорядковані їм підрозділи, а також територіальні органи (підрозділи) СБУ, Держекоінспекції, Держпродспоживслужби, Держатомрегулювання, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування (далі – заінтересовані органи державної влади).

Поряд із цим, головний інспектор-черговий чергової частини, отримавши повідомлення про такий вид злочину має проінформувати керівництво центрального органу управління поліції, Департаменту організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України (далі – ДОАЗОР) та структурного підрозділу центрального органу управління поліції, на який покладено завдання щодо забезпечення радіаційної, хімічної та ядерної безпеки, заінтересовані органи державної влади.

У разі отримання інформації про виявлення ОР на значній площі або в місцях масового перебування людей, оперативний черговий підрозділу Національної поліції України повинен викликати на місце події підрозділи ДСНС для організації та проведення необхідних заходів.

Слід зазначити, що при отриманні повідомлення про такий вид злочинів, алгоритм дій працівників поліції залежить від місця, де сталася така кримінальна подія, масштабу події, виду ОР, які є предметом злочину, та низки інших чинників. На сьогодні наведений вище алгоритм дій дещо доповнений і викладений у наказі МВС України від 27.04.2020 р. № 357 «Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України», безпосередньо у розділах XIX та XXV. У цьому документі виписано алгоритм дій працівників поліції при отриманні повідомлення про виявлення ОР або їх крадіжку. Зокрема, у розділі XXV «Виявлення радіоактивних або отруйних речовин» подано алгоритм дій працівників поліції при виявленні ОР: 1. З'ясувати: 1) час, місце та обставини виявлення радіоактивних або

отруйних речовин; 2) наявність потерпілих, їх установчі дані, стан здоров'я та місце перебування; 3) установчі дані та місце перебування заявника. 2. Зареєструвати повідомлення в установленому порядку. 3. Негайно направити до місця виявлення радіоактивних або отруйних речовин спеціально екіпірований наряд поліції для охорони публічного (громадського) порядку й оточення місця події до прибуття рятувальних служб. 4. Негайно доповісти начальнику органу (підрозділу) поліції, його заступникам (відповідно до розподілу функціональних обов'язків), відповідальному органу (підрозділу) поліції (начальнику СРПП) та до чергової служби вищого рівня. 5. За необхідності викликати на місце події бригаду екстреної медичної допомоги. 6. Повідомити чергових прокуратури, територіальних органів (підрозділів) ДСНС та СБУ, інших органів державної влади та місцевого самоврядування. 7. Надіслати до чергової служби вищого рівня інформацію про обставини події, ужиті заходи та їх результати [166]. Поряд із цим, Інструкція містить перелік дій при отриманні повідомлення про крадіжку ОР, який значно ширший та містить дещо інші дії. Не будемо їх зазначати, оскільки це не є предметом нашого дослідження.

З наведеного вище видно, що розслідування такого виду злочинів вимагає особливої тактики поводження уже одразу після отримання повідомлення про його вчинення. Відбувається інформування різних підрозділів та служб щодо події злочину, організовується низка заходів спрямованих на забезпечення безпеки та ліквідацію шкідливих наслідків вчиненого тощо.

Як зазначає Н. І. Клименко, під час підготовки до виїзду на місце події слідчий зобов'язаний отримати якнайбільше даних про подію та її свідків-очевидців, організувати охорону місця події, здійснити заходи щодо збереження слідів та інших речових доказів, забезпечення непорушення обстановки [59, с. 13]. Крім цього, також дуже важливим є ліквідація негативних наслідків події, тобто ОР та їх поширення.

Погоджуємося з Ю. А. Шевченком, і наголошуємо на важливості таких заходів як: забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у слідчій (розшуковій) дії; опитування осіб, що виявили злочин; виявлення свідків, очевидців тощо [241, с.

113]. Такі дії є важливими і набувають особливого значення під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР.

Опираючись на аналіз літературних джерел, виділено тактичні рекомендації для слідчого до виїзду на місце події, пов'язаного з незаконним обігом ОР. Зокрема, слідчий повинен: 1) з'ясувати місце, час злочину та негативні наслідки, які вже сталися, їх масштаби; 2) спрямувати наряд патрульної поліції на місце події для забезпечення безпеки оточуючих та охорони місця події до прибуття відповідних служб та СОГ; 3) вжити заходів з ліквідації шкідливих наслідків такого злочину, тобто спрямувати на місце події ДСНС, з'ясувати наявність потерпілих, їх стан здоров'я, та за необхідності спрямувати карету швидкої допомоги тощо; 4) забезпечити до моменту свого прибуття присутність очевидців такого злочину; 5) внести пропозиції щодо доукомплектування складу СОГ, в частині залучення відповідних спеціалістів до участі в огляді і забезпечити їх прибуття (хіміка, спеціаліста-криміналіста, пожежотехніка тощо); 6) забезпечити екіпіровку членів СОГ (комплект спеціального одягу та засобів індивідуального захисту, зокрема: а) засобами захисту шкіри, органів дихання та зору (халат, бахіли, респіратор (протигаз) або одноразова марлева маска, гумові рукавички, окуляри відкритого і закритого типу тощо); б) спеціальними приладами для виявлення та попередньої ідентифікації хімічних (отруйних) матеріалів, експрес-тестами для визначення небезпечних речовин, сертифікованими у відповідному порядку); 7) підготувати технічні засоби фіксації огляду та вилучення ОР; 8) забезпечити взаємодію з іншими підрозділами під час ОМП (вирішення питання щодо транспортування ОР, їх знешкодження, утилізації) та низка інших питань організаційного характеру.

Усе перелічене є необхідними заходами та засобами забезпечення ефективності проведення ОМП. Однак, важливим питанням на підготовчому етапі огляду є забезпечення особистої безпеки учасників СОГ, оскільки вони можуть контактувати з ОР під час ОМП.

Слід зазначити, що незнання реального ступеня загрози під час контакту з ОР або ж нехтування заходами особистої безпеки може завдати серйозної шкоди здоров'ю членам СОГ [11, с. 72]. Забезпечення індивідуального захисту пов'язане,

насамперед, з тим, що ОР летючі і потрапляють в організм людини через дихальні шляхи, через шлунково-кишковий тракт та шкіру, внаслідок чого відбувається шкідливий вплив на організм. Оскільки через дихальні шляхи в організм потрапляють отруйні пари та часточки пилу, а через шкіру потрапляють переважно рідкі ОР, то важливим є користування респіраторами, захисними костюмами тощо [222, с. 67]. Погоджуємося із В. В. Зеленко, Н. Є. Пірятінською, М. І. Литвиненко та іншими, що індивідуальні засоби захисту та одяг можуть служити бар'єром і зводити до мінімуму ризик впливу аерозолів, бризок і випадкової інокуляції. Перш ніж залишити територію місця огляду, слід зняти захисний одяг і вимити руки [130].

Для доповнення зазначеного слід зауважити, що у розділі III Інструкції серед обов'язків начальників територіальних органів поліції та їх територіальних (відокремлених) підрозділів вказано, що вони мають забезпечити участь визначених поліцейських у навчальних зборах з ідентифікації підозрілих об'єктів, які можуть належати до хімічних (отруйних) та інших небезпечних матеріалів, їх навчання та підготовку, а також мають організувати забезпечення екіпіровкою членів СОГ відповідно до пункту 6 розділу II цієї Інструкції [52]. Однак, 25,2 % опитаних слідчих та 25,8 % оперативних працівників вказали, що у їх підрозділі СОГ засобами індивідуального захисту для роботи з небезпечними матеріалами під час проведення ОМП не забезпечена, оскільки такі засоби не використовують, тому що працюють уже після ліквідації негативних наслідків (див. Додаток А).

Особливості забезпечення особистої безпеки під час огляду значних територій заражених отруйними речовинами [147, с. 6] полягають у такому: 1) слід витримувати визначені дистанції та їхати швидко під час пересування на транспортних засобах по зараженій ОР місцевості; 2) під час висадки з транспортних засобів не слід торкатись коліс та інших частин, які можуть бути заражені; 3) рухатися на місці події слід повільно, щоб не підіймати пил, уникати пересування по високій траві чи густому чагарнику; без необхідності не слід сідати чи лягати на заражену землю; заборонено приймати їжу і знімати засоби захисту; 4) при довготривалих діях СОГ на місцевості, зараженій ОР: протигазу дозволяється знімати лише в машинах і сховищах зі спеціальним обладнанням після

перевірки відсутності в них зараженого повітря; заборонено знімати засоби індивідуального захисту шкіри; з метою зменшення ураження проводять часткову спеціальну обробку безпосередньо в зараженому районі.

Для прикладу, одним із важливих заходів забезпечення безпеки є дегазація, під якою розуміють знезаражування об'єктів шляхом руйнування (нейтралізації) та вилучення ОР. Розрізняють два види дегазації: 1) природну (пасивну), яка відбувається без участі людини (випаровування, гідроліз вологою тощо), її швидкість залежить від метеорологічних умов, стійкості ОР та щільності зараження; 2) штучну (активну), яка проводиться із застосуванням спеціальних засобів [86, с. 220-221].

К. О. Крушельницька вказує на те, що існує декілька способів дегазації, зокрема: 1) механічна (вилучення об'єкта та ізоляція зараженого об'єкта шляхом закидання землею тощо); 2) фізична (вилучення ОР за допомогою розчинників, сорбентів); 3) хімічна (вилучення за допомогою дегазуючих речовин і розчинів); 4) змішана (коли застосовують різні способи одразу). Саме дегазуючі речовини та розчини є більш досконалішими і надійними для вилучення отруйних речовин. Залежно від механізму знешкоджуючої дії дегазуючі речовини поділяються на окислювально-хлоруючі речовини (хлорне вапно, ДТСГК (двохтретиносновна сіль гіпохлориту кальцію), хлорамін тощо) та речовини лужного характеру, які вступають в обмінні реакції та прискорюють гідроліз отруйних речовин [86, с. 220-221].

Заходи щодо знешкодження ОР (дегазація) впливають на сліди, що можуть залишитися після вчинення таких видів злочинів. Однак, ми не можемо не проводити їх, оскільки безпека людей, тварин та природного середовища переважає розслідування. Єдиним заходом щодо збереження слідової інформації може бути інструктаж щодо тактики пересування на місці події осіб, які проводять дегазацію.

Слід зазначити, що першими на місце події прибувають наряди патрульної поліції, які здійснюють першочергові дії, забезпечують його охорону [200, с. 17] та чекають на прибуття СОГ, аварійно-рятувальних служб, фахівців заінтересованих органів державної влади та органів виконавчої влади, тому вони мають

дотримуватися правил фізичного захисту та заходів безпеки при перебуванні на такій території.

У довіднику з криміналістики «Участь спеціаліста в огляді місця події» [226, с. 5-6] виписано загальну тактику дій поліцейських, які прибули першими до місця події, а у пункті 5 розділу 2 Інструкції виписано тактику дій щодо таких специфічних злочинів, які розглядаються, зокрема, вони проводять такі першочергові дії [52; 226, с. 5-6]:

1) евакуюють людей із зони можливої дії ОР на мінімальну безпечну відстань (приблизно 100-400 м) в протилежному вітру напрямку, ураховуючи географічне розташування місця події, кліматичні умови, характер місцевості та особливості водного простору, наявність будівель або споруд, закритого простору, потенційних об'єктів ураження тощо.

Такі дії також виписані в наказі МВС України від 07.07.2017 № 575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» [165];

2) вживають заходів для надання невідкладної домедичної допомоги особам, які постраждали внаслідок ураження небезпечними матеріалами та викликають медичних працівників до місця події для надання медичної допомоги, а також, за можливості, інформують членів сім'ї потерпілих;

Однак, забезпечення надання першої медичної допомоги можливе у разі визначення типу ОР та надання антидоту, оскільки універсальної протиотрути не існує [72, с. 139]. На жаль, патрульний поліцейський, як і слідчий не в змозі визначити клас отрути, а тому ввести антидот також. Тому, це має робити медичний працівник, а патрульний поліцейський може надати лише домедичну допомогу.

Домедична допомога може включати такі заходи: 1) винести людину з епіцентру зараження; 2) надіти протигаз або марлеву пов'язку; 3) обробити відкриті ділянки тіла у разі потрапляння на них ОР; 4) за необхідності провести реанімаційні заходи.

Необхідно зазначити, що при ураженні людини ОР слід здійснити такі дії:

1) одягнути на потерпілого протигаз, винести із зони зараження, зняти спорядження, розстібнути одяг, вкрити ковдрою і забезпечити великою кількістю пиття, доставити до медпункту; 2) якщо потерпілий знаходиться в мокрому одязі, необхідно зняти його, уражені місця промити водою; 3) при появі задишки протягом п'яти хвилин дати подихати киснем; 4) забороняється робити штучне дихання при ураженні людини ОР, які викликають набряк легень; 5) при попаданні агресивних рідин на шкіру негайно промити ділянку водою, накласти пов'язку і звернутись у медпункт; 6) при попаданні ОР в очі, ніс, горло промити 2%-ним розчином питної соди [34, с. 33];

3) визначають орієнтовні межі місця події, огорожують зону можливого ураження та встановлюють попереджувальні знаки, у тому числі для транспортних засобів, а також забезпечують безпеку дорожнього руху;

4) забезпечують публічну безпеку та порядок навколо зони місця події, (не допускають контакту людей і тварин за місцем виявлення ОР, забезпечують, наскільки це можливо, збереження і недоторканність обстановки і слідів злочину);

5) здійснюють інші заходи для забезпечення безпеки громадян та довкілля, передбачені законодавством України (наприклад, продовження охорони місця події до завершення знезараження зони поширення ОР тощо).

З наведеного видно важливість дій поліцейських, які перші прибувають на місце події, пов'язаної з незаконним обігом ОР. Адже евакуація людей з місця поширення ОР, надання домедичної допомоги потерпілим, визначення та огороження меж місця події, а також здійснення дій щодо збереження обстановки та слідів злочину є запорукою подальшого повного, об'єктивного та ефективного проведення ОМП та подальшого планування розслідування таких видів злочинів.

Після роботи на місці аварійно-рятувальних служб, фахівців заінтересованих органів державної влади та органів виконавчої влади щодо ліквідації негативних наслідків події злочину, до збору криміналістично значущої інформації приступає слідчо-оперативна група.

Дії слідчого після прибуття на місце події.

По приїзду на місце події СОГ розпочинається наступна стадія підготовчого етапу ОМП. Після спілкування з патрульними поліцейськими, які першочергово прибули на місце події та дочекалися приїзду СОГ, слідчий має впевнитися у дотриманні заходів безпеки оточуючих осіб і тварин, навколишнього природного середовища та усіх учасників огляду. Оскільки шляхами проникнення ОР в організм людини є шкіра, органи дихання та шлунок, тому слід обирати відповідні засоби захисту: спецодяг, респіратори, протигази та інші, а також дотримуватись правил особистої гігієни [108, с. 64]. Звичайно, ступінь ураження ОР залежить від їх токсичності, вибіркової дії, тривалості, а також від їх фізико-хімічних властивостей, однак на місці події, на перший погляд, незрозуміло з якою саме ОР матиме справу слідчий та вся СОГ, тому захист має бути універсальним. Оскільки ураження шкіри прискорює проникнення ОР в організм, слід прикривати такі ділянки частин тіла при роботі на місці події. Також, не слід палити на місці події або їсти, оскільки ОР потрапляють у шлунково-кишковий тракт через недотримання правил особистої гігієни, вони відразу можуть потрапляти у кров з ротової порожнини. До таких речовин, наприклад, належать жиророзчинні сполуки, феноли, ціаніди.

Не менш важливим є контроль за наданням медичної допомоги постраждалим. Якщо її не було надано, то слід вжити заходів для надання необхідної медичної допомоги та з'ясувати причини відсутності таких дій.

Як було з'ясовано вище, СОГ проводить ОМП виключно в присутності фахівців зацікавлених органів державної влади і лише після того, як вони виконають первинне обстеження місця події та підтвердять відсутність негативних чинників, безпечність рівня хімічної зараженості. Тому важливим до початку цієї діяльності є проведення слідчим інструктажу щодо правил поведінки на місці події такими учасниками огляду, щоб вони не залишили своїх слідів і не зруйнували сліди злочину (відбитки пальців рук, сліди ніг (взуття), транспортних засобів, біологічних слідів тощо). Необхідність такого заходу підтверджується результатами опитування слідчих, 69,9 % з яких вказали, що проводили такі інструктажі (див. Додаток А).

Виділимо дії слідчого після прибуття на місце події, пов'язаної з незаконним обігом ОР, зокрема такі: 1) зібрати попередні дані про подію, що сталася, і перевірити, чи дійсно має місце злочин, пов'язаний з незаконним обігом ОР; 2) впевнитися у безпосередньому місці вчинення злочину, а, якщо це підприємство, то слід ознайомитися з документами, які характеризують джерело забруднення, планами місцевості тощо; 3) впевнитися у видаленні сторонніх осіб, що перебувають у зоні проведення цієї С(Р)Д; 4) переконатися у забезпеченні безпеки оточуючих (видалити сторонніх осіб) та учасників огляду; 5) переконатися у забезпеченні надання медичної допомоги постраждалим; 6) з'ясувати, чи не було внесені зміни в обстановку події і ким, і чи умисно, чи випадково; 7) проінструктувати учасників огляду щодо правильного пересування та роботи на місці події в частині збереження криміналістично значущої інформації у небезпечних умовах; 8) лише після первинного обстеження фахівцями зацікавлених органів державної влади (попередньо визначають вид ОР, зупиняють її поширення, вилучають ОР тощо) та підтвердження ними відсутності негативних чинників (хімічної зараженості), організувати роботу СОГ з метою виявлення та фіксації ознак і слідів злочину, а також осіб, що його вчинили; 9) візуально визначитися з межами огляду (за необхідності витребувати план приміщення), місцями найбільшого скупчення слідів, обрати послідовність огляду, відповідний маршрут і спосіб пересування (методи огляду) СОГ, найбільш раціональний спосіб дії або лінію поведінки слідчого (тактичні прийоми) та засоби огляду (технічні прилади виявлення, фіксації та вилучення); 10) залучити, за необхідності і доцільності, до участі в огляді понятих та остаточно визначитися з колом інших учасників огляду та провести їх інструктаж щодо дій під час огляду; 11) встановити зміни, що були внесені до місця події внаслідок первинного його обстеження фахівцями зацікавлених органів державної влади, наприклад, чи вплинули засоби дегазації на інші сліди злочину і як саме, оскільки від цього буде залежати можливість їх вилучення для подальшого дослідження. Після проведення наведених заходів слідчий разом з групою приступають до робочого етапу огляду.

Також слід звернути увагу на особливості залучення понятих до огляду, що проводиться при розслідуванні таких видів злочинів. Такі особи можуть бути у подальшому допитані для з'ясування певних питань, пов'язаних з ОМП. Тому, слідчий має звертати їх увагу на виявлені ОР, їх кількість, спосіб зберігання, транспортування та інші деталі огляду. Однак, залежно від виду злочинів, що розглядаються, може існувати небезпека для життя і здоров'я понятих, особливо коли вчинено злочин значного масштабу і є негативні наслідки події, що поширилися на значну частину довкілля. У таких випадках слідчий приймає тактичне рішення щодо залучення або незалучення понятих, відповідно до вимог КПК України.

Про такі тактичні рішення свідчать результати проведеного нами анкетування слідчих Національної поліції України. На запитання «Чи доцільно залучати понятих до огляду, враховуючи небезпеку, пов'язану із таким видом злочинів?», 81,6 % респондентів відповіли «так», лише до оглядів, які не несуть небезпеку здоров'ю або негативні наслідки були повністю ліквідовані; 11,7 % відповіли «так, обов'язково», тільки забезпечити їх необхідними засобами захисту; і 5,8 % відповіли «ні», оскільки існує ризик для їх життя і здоров'я (див. Додаток А).

Відповідно до частини 7 статті 223 КПК України законодавець зобов'язує залучення понятих лише під час проведення огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією та освідкуванням особи. Однак, і навіть тут можливі винятки – при безперервному проведенні відеозапису ходу слідчої (розшукової) дії. В усіх інших видах огляду залучення понятих відбувається на розсуд слідчого, прокурора. Поряд з цим, у цій же частині вказано, що обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії, крім особливостей, встановлених статтею 615 КПК України.

Відповідно до пункту 1 частини 1 статті 615 КПК України, при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні С(Р)Д проводяться без

залучення понятих. А хід і результати проведення С(Р)Д в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису [139, с. 17].

Вважаємо, що рішення про залучення понятих під час огляду у розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, має приймати слідчий, прокурор залежно від обставин кримінально протиправної події та масштабів огляду. У цьому випадку пропонуємо питання із залученням понятих вирішити одним із запропонованих способів: 1) забезпечити засобами індивідуального захисту понятих, які залучаються до огляду; 2) у разі небезпеки не залучати понятих до огляду, а обмежитися безперервною відеозйомкою, проведеною спеціалістом за допомогою відеокамери або з використанням БПЛА.

З дослідженого у підрозділі можна зробити висновок, що підготовчий етап ОМП відіграє важливу роль у збиранні речових доказів цих злочинів і потребує дотримання чітко визначеного алгоритму дій усіма його учасниками. З'ясовано, що підготовчий етап ОМП має власну специфіку і такі тактичні особливості: 1) огляд проводять без зволікань; 2) огляд може охоплювати значну територію, тому виникає складність у плануванні та задіянні сил і засобів огляду; 3) майже завжди існує загроза життю та здоров'ю для СОГ, оточуючих осіб та тварин, тому слід подбати про забезпечення особистої безпеки учасників СОГ, та, визначивши радіус безпечної зони, видалити сторонніх осіб, тварин з місця події та прилеглої території; 4) на кожному етапі огляду слід передбачати негативні наслідки злочинної події (поширення та дія ОР, вплив погодних умов на ОР та місце, де її виявили тощо); 5) майже завжди виникають труднощі із забезпеченням збереження слідової інформації, оскільки огляд СОГ проводиться після ліквідації негативних наслідків фахівцями зацікавлених органів державної влади; 6) слід постійно спрямовувати зусилля на збереження речових доказів, оскільки є значний ризик їх втрати внаслідок роботи на місці значної кількості людей; 7) пам'ятаючи про вплив дегазації на сліди злочину, вжити заходів щодо їх збереження наскільки це можливо; 8) оскільки до огляду задіяно багато осіб, то виникає складність у координуванні дій кожного з них, тому слід проводити інструктаж та розподіляти

ролі кожного (виставити правильно особовий склад на місці події, зокрема: в центрі події працюють спеціаліст зі слідчим, на відстані 30-40 метрів від них – інші учасники СОГ, а на відстані 20-30 метрів від останніх, за потреби, засоби масової інформації тощо); 9) забезпечити належну співпрацю усіх учасників СОГ; 10) для візуалізації масштабів події слід застосувати геолокацію за допомогою застосунку Google Maps та оформити результати як додаток до протоколу; 11) фіксацію огляду слід здійснювати послідовно, повно та об'єктивно, приділяючи увагу дрібницям; для фіксації місця події, великого за обсягом, слід застосовувати БПЛА; 12) необхідно убезпечити територію огляду до та після його проведення; 13) слід забезпечити транспортування виявленої та вилученої ОР для подальшого її збереження, експертного дослідження та утилізації.

Отже, від вчинених дій на підготовчому етапі до ОМП буде залежати безпека усіх його учасників та результативність усієї С(Р)Д. Усвідомлення та дотримання усіма учасниками огляду організаційно-тактичних засад його проведення, виконання усіх без винятку підготовчих дій сприятиме ефективному, швидкому і повному виявленню, фіксації та вилученню криміналістично значущої інформації.

2.2. Робочий етап та система тактичних прийомів огляду місця події

Робота працівників поліції під час ОМП при виявленні або надходженні повідомлення про незаконний обіг ОР спрямована на виявлення, фіксацію, вилучення, транспортування та зберігання речових доказів для подальшого розслідування та встановлення істини у кримінальному провадженні. У попередньому підрозділі ми наголошували на важливості підготовчого етапу ОМП для подальшого його ефективного проведення. Саме завдяки чіткому виконанню рекомендованого алгоритму дій забезпечується подальше виконання його робочого етапу, про який піде мова у цьому підрозділі дисертації.

Робочий етап проведення ОМП – це сукупність послідовних, тактично правильних дій щодо вивчення обстановки місця події з метою збирання криміналістично значущої інформації. Такі дії спрямовані на виявлення, фіксацію, вилучення речових доказів та іншої інформації, що має значення для розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, враховуючи властивості та дію ОР на людей, тварин і довкілля.

Метою робочого етапу є виявлення доказової інформації (пошук, фіксація і вилучення слідів злочинної діяльності) за допомогою тактичних прийомів, шляхом вивчення обстановки події у конкретній слідчій ситуації. Швидкому та повному виявленню сприяє низка організаційних моментів. Наприклад, поділ робочого етапу на стадії визначає послідовність дій під час огляду, а можливість обрання різних методів огляду передбачає порядок пересування під час його проведення з тим, щоб кожна частина обстановки була вивчена та досліджена ефективними засобами виявлення доказової інформації (тактичними прийомами).

Вважаємо, що загальним завданням робочого етапу ОМП при виявленні або надходженні повідомлення про злочини, пов'язані з незаконним обігом ОР, є фіксація обстановки події та збирання криміналістично значущої інформації, щоб у подальшому можна було сформувати міцну доказову базу та відтворити механізм події злочину. Окремими завданнями є виявлення та фіксація ОР, що перебувають у

незаконному обігу та інших слідів злочину, фіксація взаємного місця розташування виявлених слідів і предметів, стану предметів та речовин, а також їх правильне вилучення для подальшого експертного дослідження [34, с. 40].

Традиційно у криміналістиці робочий етап ОМП складається із [78, с. 417; 219, с. 112]: 1) загальної (статичної) стадії, коли обстановка вивчається у нерухомому стані: нічого не чіпаємо, а лише спостерігаємо, виявляємо, оцінюємо і фіксуємо; 2) детальної (динамічної) стадії, коли обстановка вивчається у рухомому стані: усе виявлене можемо чіпати, оглядати з інших боків, переміщувати, тобто робити необхідні для якісного огляду маніпуляції. Нам імпонує такий поділ, оскільки він повністю відображає характер дій, що мають проводитися під час ОМП з метою виявлення, фіксації та вилучення криміналістично значущої інформації.

Під час огляду місць вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, на початку слід відійти від традиційного порядку проведення робочого етапу. Це пов'язано з небезпекою, яка утворюється після злочинних дій з ОР. Тобто, якщо традиційно під час виявлення місця вчинення злочину з нього видаляють сторонніх осіб та забезпечують непорушність усієї обстановки події для роботи СОГ, то під час огляду місць вчинення таких видів злочинів, після видалення сторонніх осіб, ліквідовують негативні наслідки – вилучають ОР, зупиняють їх поширення у довкіллі, а вже потім проводять огляд. Важливо під час такої діяльності забезпечити збереження інших слідів злочину.

Наведемо приклад, коли, за оперативними даними є інформація, що з метою вбивства чи нанесення шкоди здоров'ю можуть закладатися ОР, які діють на організм людини своїми парами, у меблі, в сидіння автомобіля, на килим чи інші предмети, що оточують жертву. Такі речі, як з'єднання полонію, трансуранові елементи, талій та інші наносяться на предмети, з якими стикаються жертви, так щоб отрута надходила в середину організму через дихальний чи травний тракт [11, с. 65-66]. У такому випадку, лише після вилучення ОР СОГ має приступити до виявлення іншої слідової інформації вчиненого злочину, які, на жаль, можуть бути знищені або пошкоджені попередніми діями.

На початку загального огляду (статичній стадії) здійснюють дії організаційного характеру, зокрема: а) визначають межі огляду – встановлюють територію, на яку поширилася дія отруйної речовини або в межах якої вчинено злочин; б) визначають вихідну точку огляду та обирають спосіб пересування по місцю огляду – метод огляду; в) обирають тактичні прийоми огляду; г) проводять інструктаж учасників огляду та визначають участь кожного члена СОГ; ґ) підбирають необхідні техніко-криміналістичні засоби фото-, відеофіксації (за необхідності запрошується оператор БпЛА для фіксації значного за обсягом місця події); д) обирають місця з яких буде вестися фото- (орієнтуюча, оглядова зйомка) чи відео фіксація; е) вивчають обстановку, визначають ймовірні локації, де візуально наявні сліди такого злочину та позначають їх номерами, встановлюють взаємозалежність слідової інформації між собою; є) від обраної вихідної точки огляду проводять усі вимірювання та визначають послідовність опису виявлених об'єктів; ж) візуально, у непорушному стані вивчають та фіксують виявлені сліди, предмети зі слідами ОР та інші об'єкти, що мають відношення до події злочину; з) за наявності трупа з підозрою на отруєння оглядають його у непорушному стані; и) починають формувати описову частину протоколу огляду із зазначенням загального місця розташування об'єкта огляду, місць виявлених ОР та інших слідів, вказують їх зовнішній вигляд, стан, кількість та інші дані; л) починають складати схеми, замальовки тощо.

Детальний огляд (динамічна стадія) полягає у таких діях: 1) проводять вузлову та детальну фотозйомки; 2) ретельно вивчають виявлені об'єкти та сліди у динаміці (дозволяється їх переміщення, перевертання на зворотній бік з метою проведення відповідних вимірювань та повного опису у протоколі); 3) вилучають, упаковують виявлені і зафіксовані ОР та інші об'єкти, предмети, що стосуються вчинення таких видів злочинів; 4) виготовляють копії виявлених слідів, якщо вилучити слід з об'єктом-носієм неможливо; 5) за наявності трупа з підозрою на отруєння оглядають його зворотній бік та ложе з метою виявлення слідів злочину; 6) складають додатки до протоколу.

Слід зазначити, що немає чіткого розподілу між статичною та динамічною стадіями, такі дії носять рекомендаційний характер і в кожній слідчій ситуації вимагають індивідуального підходу. Іноді, статична та динамічна стадії використовуються щодо одного виявленого об'єкта, потім після виявлення наступного об'єкта знову починають зі статичної стадії, переходять до динамічної і так далі. Для розкриття сутності робочого етапу розглянемо деякі із наведених стадій більш детально.

Загальна (статична) стадія огляду полягає у здійсненні дії організаційного характеру, оцінки обстановки, що склалася у конкретній слідчій ситуації, та огляд виявлених об'єктів у непорушному стані шляхом візуального спостереження, оцінки та фіксації [200, с. 19.]. Однак, під час розслідування злочинів, що розглядаються, на цій стадії є виняток – коли потрібно попередити негативні наслідки злочинної події, наприклад, поширення ОР у довкіллі.

Охарактеризуємо деякі з наведених дій. Зокрема, слідчий повинен:

а) *визначити межі огляду* – умовні кордони поширення слідів, крайні точки, де можуть бути виявлені сліди таких злочинів з метою збереження доказової інформації.

Визначення меж огляду залежить від виду самого місця події, його масштабу, території, на яку поширилася дія ОР, об'єкта (-ів) огляду, наявності/відсутності виявлених слідів та інших обставин [13, с. 41]. Місце події має бути охоплено оглядом з таким розрахунком, щоб можна було зафіксувати та дослідити всю його обстановку, виявити та вилучити усі сліди і речові докази, що мають значення для розслідування. Тому, встановлення меж місця події досить тривалий процес, що починається з підготовчого етапу і продовжується на стадії загального та детального огляду [200, с. 18].

Враховуючи види місць події, класифікація яких нами була наведена у підрозділі 1.2. дисертації, слід умовно виділити його центр, здійснити обхід території по периферії, подивитися крайні точки розміщення слідової інформації та визначити ймовірні кордони – межі огляду. Слід враховувати, що візуально

виявлена незначна кількість слідової інформації може свідчити про «розкидання» слідів злочину, а тому межі огляду потребують розширення;

б) *визначити вихідну точку огляду та обрати метод огляду* – спосіб пересування, тобто місце або ділянку місцевості, від якої буде починатися огляд та проводитися вимірювання. Враховуючи вид ОР, масштаби події злочину, наслідки та інші з'ясовані обставини, слідчий самостійно або спільно зі спеціалістом вирішує звідки буде розпочато огляд і в якому напрямку.

Погоджуємося з думкою В. Ю. Шепітька, що методи огляду вказують на напрямок, у якому слід рухатися для виявлення криміналістично значущої інформації, але не називають прийомів, за допомогою яких вона може бути одержана (тактичних прийомів) [245, с. 5].

Враховуючи дефіцит інформації про подію злочину, необхідно постійно застосовувати такі методи проведення ОМП: 1) спостереження – кваліфіковане, планомірне та цілеспрямоване сприйняття обстановки, слідової картини, інших фактів для формування моделі механізму події; 2) застосування науково-технічних засобів для проведення огляду (освітлювальні прилади, криміналістична валіза тощо); 3) увага – утримання в полі зору декількох об'єктів, уміння переключатися від одного об'єкта до іншого, від загального до окремого, концентруватися на головному, не забуваючи про загальне і другорядне; 4) мислення й уява – уміння віднайти взаємозв'язок між виявленою криміналістично значущою інформацією та фактами, які ще слід встановити, а також на їх основі створити модель події, що сталася (причина – наслідок).

Ще у свій час В. М. Салтевський класифікував методи ОМП за послідовністю застосування засобів вивчення на такі: 1) ексцентричний, де рухаються по спіралі від центру події до периферії); 2) концентричний, де рухаються навпаки – від периферії до центру події; 3) фронтальний, де вивчають обстановку і переміщуються по лінії, ще його називають лінійний; 4) секторний, де вивчається місце події, умовно поділивши його на певні ділянки – сектори; 5) вузловий, де місце події умовно поділяється на квадрати, вузли, тобто місця, де зосереджена слідова інформація [205, с. 236]. Такі методи і донині рекомендується застосовувати

для ОМП у сучасних підручниках з криміналістики [78, с. 419-420; 79, с. 272] та методичних рекомендаціях [202, с. 26].

З огляду на зазначене, виділимо рекомендації щодо обрання методів ОМП відповідно до типової слідчої ситуації на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин [102, с. 94].

Якщо на місці події спостерігається чітко виражена локація слідової інформації в одному місці (умовно названий «центр»), то рекомендується використовувати *ексцентричний метод*, коли огляд починають проводити від центру, рухаючись умовно по спіралі до периферії: 1) якщо виявлено труп особи з ознаками отруєння, де умовним центром буде тіло особи (65 % опитаних респондентів); 2) при затриманні особи у місці збуту, придбанні, передачі, пересиланні ОР, де чітко проглядається центр слідової інформації – особа з ОР (41 %); 3) при контрабанді ОР (67 %) (див. Додаток А) тощо.

Якщо слідова інформація «розкидана» по місцю події, то доцільно використовувати *концентричний метод*, тобто рухатися під час огляду від периферії до умовного центру. Концентричний метод доцільно застосовувати, якщо виявлено місце виготовлення чи збереження ОР. Наприклад, підвальне приміщення, гараж, квартира, приватний будинок тощо, де слідова інформація розміщена по всій їх території і конкретного скупчення слідів не проглядається.

Фронтальний метод ОМП ефективний, якщо наслідки злочинів, що розглядаються, поширилися на значну територію (на це вказують також 68 % опитаних респондентів) (див. Додаток А). У цьому випадку для відшукування доказової інформації учасники огляду пересуваються фронтально від вихідної точки до умовних кордонів, а засоби дослідження території розміщуються в лінію.

Застосування *вузлового методу* пересування на місці події ефективне у випадку, коли слідчому потрібно якнайшвидше дізнатися інформацію про ОР (на це вказують також 78 % опитаних респондентів) (див. Додаток А). Тобто усе місце події умовно поділяється на вузли – місця скупчення найбільш важливої слідової інформації, з якої і починають огляд (наприклад, концентрація в одному місці ємностей з ОР, сполуками, тари для упаковки тощо). Далі оглядають вузли –

скупчення іншої важливої слідової інформації (наприклад, інші сліди таких злочинів: сліди взуття, транспортних засобів, речі злочинця тощо). Такий метод може бути використаний у всіх слідчих ситуаціях, оскільки пов'язаний зі специфікою злочинів, що розглядаються, де насамперед слід оглянути місця з отруйними речовинами, оскільки вони несуть у собі небезпеку для людей, тварин та довкілля.

Секторний метод доцільно обрати, якщо виявлено виробництво ОР, а територія такого підприємства складається з декількох приміщень чи значна за обсягом. На це вказують 72 % опитаних респондентів (див. Додаток А). Усю територію підприємства умовно поділяють на сектори, які оглядають по черзі.

Незважаючи на те, що у криміналістиці виділяють ще два методи – суцільний (коли вивчається вся територія огляду) та вибірковий (коли вивчаються окремі ділянки, де ймовірно можна знайти фактичні дані про подію) [78, с. 418], ми вважаємо, що їх використання під час ОМП, що розглядається, доцільне лише у поєднанні один з одним. Оскільки, лише оглянувши усю територію та окремі її ділянки, можливо у повному обсязі дослідити обстановку вчиненої події та зібрати усю, без винятку, наявну доказову інформацію.

У слідчій практиці застосовуються, як правило, одночасно об'єктивний та суб'єктивний методи дослідження слідів з метою встановлення дійсних обставин злочину. Так, якщо місцевість оглядається відповідно до шляху руху злочинця, доцільним є використання допомоги кінолога і службової собаки. У таких випадках огляд проводиться на ділянках шириною до 30 метрів по обидві сторони руху службової собаки. Це пов'язано із відхиленням «повітряного» сліду під впливом вітру від справжнього маршруту людини і забезпечує виявлення предметів, яких злочинець міг позбутися [78, с. 419].

Отже, від правильно обраного методу ОМП або їх поєднання, буде залежати якість його проведення, можливість зібрання усіх речових доказів кримінальної події для формування міцної доказової бази у розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин;

в) *обрання тактичних прийомів ОМП* – найбільш раціонального способу дії або лінії поведінки слідчого під час збирання, дослідження та використання доказової інформації у розслідуванні злочинів [9, с. 119, 122]. Тобто, перш ніж проводити ОМП, слідчий, оцінивши ситуацію, має обрати таку послідовність дії його учасників та відповідні тактичні прийоми, які б забезпечили особисту безпеку та швидке вирішення завдань цієї слідчої (розшукової) дії.

У криміналістиці розроблено близько двадцяти класифікацій тактичних прийомів. Ми розглянули найбільш актуальну класифікацію, яка стосується ОМП злочинів, що розглядаються, зокрема: 1) за змістом і призначенням: пізнавальні (спрямовані на встановлення обставин події шляхом виявлення та вилучення ОР та іншої криміналістично значущої інформації), управлінські (спрямовані на плідну співпрацю слідчого із заінтересованими органами державної влади та учасниками СОГ), організаційно-технічні (застосування криміналістичних засобів збирання доказової інформації під час ОМП); 2) за послідовністю вирішуваних завдань: загальні або початкові (спрямовані на виявлення, фіксацію і вилучення ОР та інших джерел криміналістичної інформації), та окремі: аналіз окремих слідів на місці події, моделювання злочину, зіставлення модельованої події з обстановкою на місці події, аналіз ознак знищення слідів тощо [74, с. 81-82].

Виділимо такі загальні тактичні прийоми робочого етапу ОМП: 1) оперативний виїзд на огляд з усім необхідним забезпеченням для його якісного проведення; 2) узгодження виїзду на огляд з іншими органами і підрозділами та формування складу СОГ; 3) проведення повторного огляду вдень, оскільки вночі, навіть при використанні штучного освітлювача, деякі сліди та об'єкти можуть залишитися поза увагою; 4) застосування логіко-психологічних прийомів: перехід від загального до окремого, аналіз вихідної інформації, загальний і детальний огляд); 5) створення моделі події, що сталася, – зібрати та проаналізувати сукупність даних про різні елементи; 6) використання досвіду з розслідування аналогічних злочинів для обрання тактики огляду.

Обрання тактичних прийомів напряду залежить від слідчої ситуації, яка складається на момент початку ОМП. Досить цікавою є думка В. Ю. Шепітька з

цього приводу. Вчений вказує, що залежно від характеру відображення на місці події кримінального протиправного діяння, можуть бути запропоновані такі слідчі ситуації, коли подія злочину: 1) має дійсне відображення; 2) неповне відображення; 3) не знаходить свого явного відображення; 4) має фальшиве відображення [245, с. 7]. Такий розподіл є аргументованим, оскільки місце події є своєрідним джерелом інформації про злочин і містить матеріальне відображення події злочину у певному обсязі.

В. В. Тищенко наводить систему тактичних прийомів кожної із запропонованих В. Ю. Шепітьком слідчих ситуацій, зокрема, у першій слід застосовувати такі тактичні прийоми: 1) зіставлення первинних даних та обстановки місця події з метою виявлення слідів злочину; 2) аналіз окремих слідів на місці події; 3) моделювання події, що відбулася. У другій слідчій ситуації ефективним буде: 1) аналіз окремих слідів (предметів), їх ознак, розташування; 2) використання уявної реконструкції окремих елементів події; 3) моделювання з метою відтворення події, яка відбулася; 4) зіставлення модельованої події та реальної картини місця події. У третій слідчій ситуації доцільно застосувати: 1) зіставлення первинних даних з інформацією місця події; 2) залучення до участі в ОМП осіб, які повідомили про злочин; 3) аналіз ознак знищення слідів; 4) аналіз іншої інформації місця події та її зіставлення зі встановленими фактами. У четвертій слідчій ситуації система тактичних прийомів може бути запропонована у вигляді зіставлення: 1) інформації місця події з традиційним, природним перебігом події; 2) інформації місця події з типовими аналогами; 3) слідів (предметів) з довідковими даними; 4) слідів (предметів), виявлених на місці події, між собою; 5) даних місця події з доказами, точно встановленими у кримінальному провадженні [219, с. 114-115].

Типовими, під час ОМП при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, можуть бути такі слідчі ситуації: 1) виявлено факт незаконного поводження з ОР і є затримана особа, яка його вчинила; 2) виявлено ОР або її поширення на значній території навколишнього середовища, але відсутня інформація щодо особи злочинця та інших обставин події; 3) виявлено обставини,

які можуть вказувати на вчинення такого виду злочину (недостача в журналах обліку ОР на підприємстві); 4) коли має місце інсценування події (отруєння особи замасковане під природну смерть).

У згаданих слідчих ситуаціях застосовують такі *тактичні прийоми*:

1) зіставлення вихідних даних про подію злочину з обстановкою на місці події (її слідовою картиною) [245, с. 11].

Слідчий та інші учасники ОМП постійно сприймають та аналізують виявлену інформацію, рухаючись далі. Від отримання повідомлення про подію, що сталася, відбувається аналіз ситуації, висувуються попередні версії, у ході проведення ОМП знову аналізується обстановка, перевіряється її відповідність заявленим, за результатами його проведення слідчий аналізує усю зібрану інформацію, зіставляє її між собою, визначає взаємозалежність отриманих фактів, висуває нові та спростовує раніше висунуті версії, планує розслідування.

Аналіз обстановки місця події є початком у пізнанні при проведенні ОМП. Його специфікою є те, що він спрямований на виявлення ознак досліджуваних об'єктів, які вказували б на їх зв'язок з подією, що відбулася, на місце й роль у ній та в такий спосіб сприяли б з'ясуванню обставин злочину [2, с. 35-36]. Так, завдяки аналізу можна припустити, чи є місце, що оглядається, «місцем події» чи «місцем злочину»;

2) залучення до ОМП заявника таких видів злочинів для встановлення меж огляду, слідової інформації та інших обставин, що не відобразилися в матеріальній обстановці;

3) відсторонення сторонніх осіб на безпечну відстань;

4) аналіз інформації на місці події для обрання методу огляду;

5) детальне та послідовне вивчення обстановки місця події за принципом «від загального до окремого» з метою виявлення слідів особи злочинця або інших слідів, що вказують на обставини злочинної події;

6) відшукання будь-яких слідів не лише безпосередньо на місці злочину, але і на прилеглий території, у місцях з порушенням звичної обстановки;

7) суворе дотримання послідовності огляду, яка забезпечує його повноту;

- 8) чергування статичної та динамічної стадій огляду;
- 9) дотримання об'єктивності огляду, тобто фіксація обстановки у її виявленому вигляді без перебільшення, без власних суджень, припущень тощо;
- 10) застосування науково-технічних засобів та неруйнуючих методів виявлення отруйних речовин та їх попереднього дослідження;
- 11) вивчення та аналіз виявлених слідів для подальшого підтвердження версій про подію, що сталася;
- 12) попереднє вивчення спеціалістом речовин та інших слідів на місці їх виявлення.

Така діяльність допомагає попередньо отримати інформацію про виявлене і спрямувати огляд у певному напрямку та розслідування в цілому. Наприклад, хімік може орієнтовно визначити вид ОР і, враховуючи її характеристику та особливості, порекомендувати правила поводження з такою речовиною у подальшому, підібрати правильну упаковку для об'єкта, що містить на собі сліди отруйних речовин, допомогти експерту сформулювати питання тощо. У свою чергу, спеціаліст-криміналіст, оглянувши сліди взуття, може висунути припущення щодо кількості осіб або виду взуття, які були на них;

- 13) зіставлення слідів на місці події між собою, чи доповнюють вони один одного, чи підтверджують раніше виявлені тощо;
- 14) вивчення місця події не обмежуючись уже виявленими слідами та речовинами;
- 15) попереднє вивчення речовин з метою орієнтовного віднесення їх до отруйних чи іншого виду для визначення лінії поведінки з ними, формування версій та відшукування інших слідів;
- 16) вилучення усіх без винятку виявлених ОР та інших об'єктів, що містять їх сліди;
- 17) зіставлення причини та наслідку такої події, моделювання події для виявлення інших прихованих слідів;

18) спрямування зусиль на пошук ймовірної особи злочинця – у районі, де виявлено ОР, моніторинг юридичних осіб, яким надано ліцензії щодо роботи з отруйними речовинами, з'ясувати рід їх діяльності;

19) ініціювання проведення позапланових перевірок юридичних осіб;

20) вивчення та аналіз ознак, що вказують на знищення слідів;

21) зіставлення виявлених слідів з уже відомими фактами.

Цей тактичний прийом дозволяє перевірити встановлені фактичні дані на предмет їх відповідності події, що сталася. Для відтворення механізму події виявлені під час ОМП сліди мають підтверджувати або доповнювати одну і ту ж саму версію злочинної події, що сталася та, але і отримані дані з інших джерел, як мають один одного доповнювати, створювати цілісну картину події злочину;

22) створення інформаційної моделі події, механізму злочину (наприклад, 3D сканерами (лазерний сканер FARO® Laser Scanner Focus3D) [239, с. 345] фіксують обстановку на камеру і в подальшому візуалізують таку модель) для виявлення ймовірних слідів кримінальної події;

23) обрання та застосування технічних засобів і методів виявлення, фіксації та вилучення доказової інформації (отруйних речовин);

24) використання додаткових засобів фіксації огляду (фото, відео, зйомку за допомогою БпЛА, креслення, схеми, відкопіювання слідів тощо).

Тактичні прийоми ОМП пропонуємо поділити на такі групи: 1) ті, що застосовуються для забезпечення безпеки учасників огляду та оточуючих (робота щодо ліквідації негативних наслідків події, захисні костюми, відсторонення осіб на безпечну відстань, оперативність, збереження слідової інформації тощо); 2) ті, що застосовуються для досягнення мети огляду (визначення меж огляду, розстановка сил та їх використання; обрання: методів пересування на місці огляду, методів сприйняття та аналізу обстановки події (спостереження, увага, деталізація, послідовності огляду та дій з виявленими окремими об'єктами тощо); 3) ті, що застосовуються для фіксації ОМП (протоколювання, оформлення додатків до нього, застосування фото, відеозйомки, створення 3 D моделі); 4) ті, що застосовуються для виявлення слідової інформації під час проведення огляду (застосування

науково-технічних засобів і методів виявлення отруйних речовин та інших слідів); 5) ті, що застосовуються для аналізу отриманої під час ОМП криміналістичної інформації (прийом зіставлення інформації, об'єктів предметів та інших даних між собою й іншою відомою інформацією, логічного мислення, попереднього вивчення ОР та інших об'єктів спеціалістом);

25) *обрання місць, з яких буде вестися фото- (орієнтуюча, оглядова зйомка) чи відео фіксація.* Доцільно для вирішення такого питання залучити спеціаліста, який володіє знаннями у галузі судової фотографії.

За необхідності залучаються оператори БпЛА для: фіксації значного за обсягом місця події, оцінки масштабів події та дозволить визначитися з межами огляду (47,6 % опитаних слідчих); уникнення негативного впливу ОР на організм людини (50,4 %); визначення рівня забрудненості (70,9 %), відібрання проб ОР з місця події (68,9 %) тощо (див. Додаток А);

26) *визначення ймовірних локацій, де візуально наявні сліди злочину та позначення їх номерами.* На цій стадії здійснюються заходи щодо виявлення слідів таких злочинів, визнається взаємне розташування і взаємозв'язок елементів обстановки місця події, вивчається їх зовнішній вигляд і стан та здійснюється їх фіксація.

На основі аналізу літературних джерел [17, с. 134; 88, с. 9] та за результатами вивчення 15 кримінальних проваджень, які були розглянуті судами першої інстанції та опитаних респондентів (див. Додаток А), ми виділили *групи об'єктів, які підлягають вивченню під час ОМП*, які безпосередньо стосуються розслідування злочинів, що розглядаються, зокрема: 1) приміщення, де здійснювалося незаконне виготовлення, зберігання ОР; 2) ділянки місцевості, де поширилася дія ОР (суходіл, водний простір та інша місцевість); 3) готові ОР, які не є наркотичними засобами або психотропними речовинами чи їх аналогами; 4) сполуки та інші хімічні речовини, що використовувалися для виготовлення ОР; 5) обладнання, призначене для виробництва чи виготовлення ОР: а) спеціально призначені для такої мети апарати, пристрої, прилади або окремі деталі відповідного агрегату (насос для відсмоктування, фільтри, спеціальна технологічна апаратура, що забезпечує

виготовлення отруйних речовин [34, с. 11] тощо); б) спеціальна технологічна апаратура (установки й агрегати), що забезпечує виготовлення відповідних ОР; в) пакувальні матеріали або інші предмети, які містять на собі ОР; 6) тіло живої особи, на якій можуть бути залишені сліди ОР; 7) трупи людей, тварин, які стали жертвами внаслідок застосування ОР; 8) транспортні засоби, що використовувались для перевезення, зберігання ОР або сировини для їх виготовлення; 9) документи (паперові або електронні), що стосуються обігу ОР, та інших дій з ОР: облікові документи юридичної особи, яка має право працювати з ОР (ліцензія на право зайняття таким видом діяльності, журнали виготовлення, обліку, видачі та інших дій з ОР, книги реєстрації контрольних перевірок тощо); документи, що оформлюються при списанні та утилізації відходів за результатами виготовлення ОР (акти передачі, знищення); підроблені документи на видачу, придбання, перевезення та вчинення інших дій з ОР; записники, блокноти з даними про підготовку до таких злочинів (квитанції на відправлення посилки, бандеролі чи вантажного контейнера з ОР, квитанції камер схову, рахунки на оплату готелів тощо); носії інформації або чорнові записи, на яких можуть зберігатись відомості щодо місця виготовлення, зберігання ОР тощо; 10) інші сліди, речі, предмети, різні об'єкти, джерела інформації, що мають відношення до таких видів злочинів: а) трасологічні (сліди взуття злочинця, шин транспортних засобів, зламу тощо), дактилоскопічні (сліди рук), одорологічні сліди (запах злочинця та інших учасників злочину) тощо; б) грошові кошти, отримані від реалізації ОР, предмети, речі, які могли бути використані як розрахунок за придбання ОР, а також розрахункові рахунки, через які здійснювалися грошові перекази за придбання ОР. Прикладом, коли предметом ОПМ були грошові кошти, отримані за придбання ОР та документи є кримінальне провадження за № 22017260000000040 від 04.07.2017 року, де було встановлено, що ОСОБА_1 на початку 2017 року, спільно із громадянином України ОСОБА_2 вирішили незаконно перемістити через державний кордон України, а саме в Румунію, Польщу та Німеччину, ОР кадмій. Маючи сертифікат, який пред'являвся покупцеві як гарантія та підтвердження виду ОР кадмію, було вчинено готування до вчинення контрабанди кадмію, за попередньою змовою групою осіб

(ч. 2 ст. 201 КК України) та незаконне перевезення, зберігання з метою збуту та збут кадмію (ч. 1 ст. 321 КК України). Вина обвинувачених підтверджувалася не лише їх зізнанням у результаті допиту, проведенням негласних слідчих (розшукових) дій, висновків судових експертиз, але й протоколами проведених оглядів: 1) від 05.09.2017 (т. 2 а. с. 100), відповідно до якого предметом огляду був аркуш паперу на якому міститься фотокопія сертифікату наступного змісту «Сертифікат № ... на кадмій отгружений ... 198 г.»; 2) від 07.11.2017 з ксерокопією грошових коштів (т. 2 а. с. 122-203), відповідно до якого предметом огляду були грошові кошти вилучені у підозрюваного під час огляду місця події від 06.11.2017 [24]; в) комп'ютерна техніка, яка використовувалася для незаконних операцій (наявні на ній файли з відомостями щодо місця виготовлення, зберігання ОР тощо); г) інформація з відкритих джерел (OSINT): соціальні мережі, де викладено будь-яку інформацію (листи, аудіо-, відеофайли чи фотографії) щодо такої незаконної діяльності: про ознаки зовнішності, життєдіяльність та знайомства підозрюваної особи; придбання, збуту як отруйних речовин, так і сировини для її виготовлення; злочинні зв'язки між співучасниками; місця виробництва, виготовлення, зберігання ОР тощо; г) мобільні телефони для подальшого зняття копії інформації, що міститься на них, про спілкування щодо місця виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, збуту ОР; д) знаряддя злочину або майно, яке здобуте у результаті його вчинення, та які можуть бути використанні як доказ у вказаному кримінальному провадженні.

Прикладом, коли речовим доказом, серед усіх зібраних при проведенні ОМП, стала не лише сама ОР, але і шматок тканини з нашаруванням ОР сірого кольору ззовні схожою на ртуть металічну є вирок Коростенського міськрайонного суду Житомирської області № 1-кп/279/3155/20 від 23.09.2023, яким ОСОБА_1 притягнуто до кримінальної відповідальності за частиною 1 статті 321 КК України, за те, що він придбав ртуть, зберігав її у нежитлому приміщенні та переливав її у ємності з метою розфасовки і збуту [22].

Як видно з наведеного, об'єктами ОМП можуть бути різноманітні предмети, які певним чином причетні до вчинення протиправних діянь. Кожен випадок

вчинення такого виду злочинів є індивідуальним і має свої особливості в силу специфіки особи злочинця, який обирає на власний розсуд і предмет посягання, і спосіб вчинення, й інші умови забезпечення незаконних діянь. Тому, сформований перелік не є вичерпним.

Іноді отруєння особи можливе внаслідок дії на її організм пестицидів – хімічних засобів захисту рослин від живих організмів (комах, кліщів, гризунів, бактерій тощо), оскільки мають біологічну активність і здатні викликати порушення життєдіяльності людей, тварин [33, с. 151]. Тому об'єктом можуть бути самі пестициди.

Цікавим випадком, коли транспортний засіб став знаряддям вчинення такого виду злочинів є кримінальне провадження № 1-кп/936/26/2022, де встановлено, що 07 жовтня 2021 року приблизно о 10:00 годині на 717 кілометрі + 500 метрів на автодорозі М06 сполученням «Київ-Чоп» був виявлений та затриманий патрульними поліцейськими ОСОБА_1, який перевозив у належному йому на праві користування транспортному засобі марки «Skoda» моделі «Octavia» ОР ртуть металічну масою брутто 4,3489 кілограм (згідно з висновком експерта № СЕ-19/107-21/8533-ФХД від 08.10.2021). За результатами ОМП, ОР вилучили. Вироком Воловецького районного суду Закарпатської області від 20.01.2022 року, окрім винесеного покарання, було застосовано спеціальну конфіскацію транспортного засобу згідно з пунктом 4 частини 1 статті 96-2 КК України, оскільки такий автомобіль був використаний обвинуваченим як засіб вчинення злочину, передбаченого частиною 1 статті 321 КК України [21].

Поряд із цим, нами сформовано та виділено об'єкти та обставини, які потребують особливої уваги під час робочого етапу ОМП та які можуть вказувати на вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР [34, с. 53]: 1) підозрілі невідомі ємності та їх етикетки; 2) сліди сипучих, розлитих невідомих речовин; 3) плями невідомого походження; 4) брудні скляні ємності та інші пристрої чи засоби, в яких могли виготовлятися, зберігатися, перевозитися отруйні речовини; 5) незвична поведінка тварин, птахів та риб, раптова їх загибель; 6) тіло людини (нудота, дезорієнтація, задуха, конвульсії, потовиділення, почервоніння

очей та шкіри, утворення пухирів, рубців, поява висипів); 7) алогічний характер травм; 8) незвична кількість постраждалих, число загиблих та їх прогресія; 9) різна кількість жертв у приміщеннях та на відкритому повітрі; 10) невідомий запах, що не відповідає характерному запаху навколишнього середовища; 11) маслянисті плями на поверхнях предметів, на поверхні води – маслянисті плівки; 12) низький туман та хмара пару, що не пов'язані із наявними погодними умовами; 13) візуальні зміни рослинності.

Для виявлення слідової інформації на місці огляду слід користуватися такими тактичними прийомами виявлення слідів: 1) візуальне обстеження території, об'єктів огляду; 2) у місцях ймовірного залишення слідів (слабовидимих, невидимих) застосовують різні режими освітлення, лупи та інші оптичні засоби; 3) використовують неруйнуючі методи виявлення і фіксації слідів; 4) залучення відповідного спеціаліста для роботи з речовинами, які за попередньою версією є отруйними.

Також, до наведеного слід додати, що виявлення ОР відбувається двома способами: 1) шляхом застосування спеціального обладнання; 2) шляхом спостерігання таких загальних ознак: наявність хмари або туману; наявність специфічного запаху; дратівливість органів дихання; різке зниження зору або його втрата; зміна навколишнього середовища (загибель птахів, тварин, зміна забарвлення рослин тощо).

Детальний огляд (динамічна його стадія) полягає у можливості вивчення об'єктів у динаміці, тобто дозволяється переміщення, перевертання на інший бік, виготовлення копій слідів тощо з метою проведення відповідних вимірювань, повного опису у протоколі та формування додатків до нього. Серед усіх перерахованих дій такого етапу ОМП слід зупинитися на наступних:

1) *проведення вузлової та детальної фотозйомки*. Кожен виявлений предмет чи слід спочатку фотографують за правилами вузлової та детальної зйомки, описують, а потім оглядають його зі зворотної сторони, знову фотографують і описують. Потім вилучають у відповідний вид упаковки;

2) *визначення послідовності огляду виявлених об'єктів*. Наприклад, отруйні речовини оглядаються і вилачуються у першу чергу, потім сліди, які піддаються швидкому знищенню, а далі вже усі інші сліди, речі, предмети;

3) *ретельне вивчення виявлених об'єктів та слідів у динаміці*.

Тактичними правилами огляду ОР на місці події [34, с. 49-50] є: а) необхідно працювати у гумових рукавичках, щоб не залишити своїх слідів чи не зруйнувати існуючі, а й тому, що можливе отруєння внаслідок потрапляння шкідливих речовин під нігті, а звідти у їжу; не палити; б) з рідкими ОР слід працювати у захисних окулярах для убезпечення потрапляння їх на слизову оболонку обличчя та шкіру, а у випадку підвищення концентрації ОР у повітрі, особливо газоподібних (хлор, фтор, аміак, фосген) – у респіраторі чи протигазі; в) потрібно обережно поводитися зі скляним посудом, реактивами, нагрівальними й електричними приладами, оскільки вони здатні спричиняти різного роду ушкодження (травми); г) не слід чіпати матеріали, речовини, не знаючи про їх властивості; г) необхідно надягати спеціальний захисний одяг, оскільки є ризик потрапляння хімічної речовини на одяг, шкіру, що може призвести до їх ураження; д) спочатку потрібно оглянути ємність, у якій знаходиться отруйна речовина з метою відшукування на ній назви чи формули, інших маркувальних позначень; е) залежно від стану в якому перебуває отруйна речовина, встановити об'єм, кількість, вагу, розмір, форму, колір; є) підібрати упаковку залежно від стану речовини (рідке упаковують у скляні ємності, тверде або сипуче – у герметичний пакет тощо) так, щоб зберегти речовину до проведення експертного дослідження.

Типовими основними групами слідів, що можуть залишитися за результатами вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, є: 1) сліди незаконного виробництва, виготовлення ОР; 2) сліди зберігання, перевезення, збуту і придбання ОР; 3) сліди порушення правил виробництва, обліку, відпуску, перевезення або пересилання, придбання, зберігання з метою збуту ОР; 4) сліди дії ОР на організм людини, тварин та навколишнє природне середовище тощо.

До слідів незаконного виробництва ОР слід віднести такі: 1) спеціальна технологічна апаратура; 2) спеціально призначені для виготовлення ОР апарати,

пристрої, прилади; 3) значна кількість сполук (заготовок) для виробництва ОР; 4) значна кількість ємностей для збереження та фасування готової продукції; 5) технологічна документація з виробництва ОР; 6) документація, у якій зафіксовано придбання хімічних речовин, сполук та іншої сировини у значній кількості (для виробництва); 7) «чорна» бухгалтерія у паперовому або електронному вигляді; 8) договори оренди приміщень чи ділянок місцевості, де розміщені виробничі потужності; 9) наявність зайвих чеків, товарно-транспортних накладних, угод про надання послуг, документації на вивіз продукції з підприємства-виробника, складу, платіжних доручень та інших документів підозрілого характеру; 10) наявність виготовленої продукції значно перевищуватиме за кількістю, що вказана в облікових документах підприємства;

На місці події можна виявити сліди, що вказують на незаконне виготовлення ОР, зокрема: а) обладнання, що призначене для виробництва чи виготовлення ОР; б) різноманітні речовини у твердому, порошкоподібному чи рідкому стані, що використовуються для отримання ОР; в) готові ОР; г) первинні і вторинні хімічні компоненти або природні речовини; ґ) тара та різні ємності для зберігання, різні матеріали та пристрої для пакування готової ОР; д) довідкова спеціальна література, записники та інші документи, що містять інформацію про ОР, їх формули, розрахунки; е) документація, у якій зафіксовано придбання хімічних речовин, сполук та іншої сировини тощо.

До слідів зберігання, перевезення, збуту і придбання ОР відносяться: 1) приміщення з ємностями відповідної ОР; 2) блокноти із записами про клієнтів, перевізників та інших співучасників); 3) будь-які транспортні засоби, якими здійснювалося перевезення ОР; 4) документація, що супроводжує перевізника (товарно-транспортні накладні, чеки); 5) документація, що засвідчує передачу ОР; 5) розрахункові рахунки, квитанції про відправку коштів чи сплату певних послуг тощо.

До слідів порушення правил виробництва, обліку, відпуску, перевезення або пересилання, придбання, зберігання з метою збуту ОР належать: 1) неспівпадіння кількості вироблених ОР, облікованих у журналах обліку; 2) невідповідність

приміщень, де зберігаються ОР умовам, які встановлені для такого виду діяльності; 3) невідповідність даних у супровідних документах, накладних, реєстраційних журналах тощо.

Матеріальні сліди порушення встановлених правил виробництва, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут ОР та обладнання, призначеного для їх виробництва чи виготовлення, можна виявити під час відшукування та огляду на місці події різноманітних видів документів, у яких може бути зафіксована інформація про злочинну діяльність, наприклад, чек про переведення коштів на рахунок отримувача, записи контактних даних особи збувальника ОР, підроблення у журналах обліку ОР, їх відпуску тощо).

До явних слідів дії ОР на організм людини, тварин та навколишнє природне середовище під час ОМП належать: 1) на організм людини: набряк органів або тканин та інші морфологічні зміни; 2) на організм тварини: масова смерть, труп без явних ознак насилля над твариною; 3) на довкілля: зміна кольору рослин, масова загибель птахів, тварин тощо.

Перша група слідів може проявлятися як миттєво і бути помітною неозброєним оком і нефахівцем у галузі судової медицини, так і з плином часу у людини може погіршуватися самопочуття, що навіть лікарі не можуть одразу поставити правильний діагноз «отруєння». Виходячи з цього, таку групу слідів розглядають більше медики, ніж слідчі.

При підозрі на смерть у разі бактеріальних отруєнь їжею, слід вилучати матеріал для проведення судово-медичної експертизи у перші 24 години після смерті. Робота з такими об'єктами повинна проводитися стерильними інструментами, посудом, і фіксуватися 35 % водяним розчином гліцерину. Об'єкти слід брати залежно від передбачуваного діагнозу, базуючись на клінічних симптомах хвороби і морфологічних змінах, що виявляються під час ОМП. Вилучені об'єкти упаковують, зазначають маркувальні позначення та передають до бактеріологічної лабораторії [129, с. 228].

У разі висунення версії про наявність на виявленому предметі чи об'єкті інших слідів злочину та його учасників, слід застосувати неруйнуючі методи їх

виявлення та вилучення. Наприклад, на пляшечці з речовиною сірого кольору можуть бути сліди папілярного візерунку, або ж на склянці з речовиною, яку вживала жертва отруєння, могла бути залишена і слина;

4) *виготовляють копії виявлених слідів, якщо вилучити слід з об'єктом-носієм неможливо*. Такі копії фотографують методом детальної зйомки. Іноді, такі фотографії можуть бути предметом експертного дослідження (наприклад, сліди підошвенної частини взуття, слід папілярного візерунку тощо);

5) *вилучають, упаковують виявлені і зафіксовані ОР та інші сліди, об'єкти, предмети, що стосуються вчинення таких видів злочинів*. Основними вимогами до упаковки є: цілісність, міцність задля збереження вилученого.

Відповідно до частини 5 статті 237 КПК України при проведенні ОМП дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу. Вилучення ОР здійснюється фахівцями, екіпірованими засобами індивідуального захисту, відповідно до повноважень одного із заінтересованих органів державної влади чи іншого суб'єкта, до сфери повноважень якого належить питання поводження з відповідним хімічним матеріалом.

Відповідно до пункту 8 Інструкції зберігання виявленої ОР на всіх етапах поводження з ним здійснюється заінтересованими органами державної влади у спеціально обладнаних приміщеннях або на майданчиках з урахуванням вимог радіаційної безпеки та фізичного захисту [34, с. 38].

Зберігання і переміщення ОР здійснюється в спеціально виготовленій або пристосованій упаковці (пластикові та скляні тара), металевих або скляних контейнерах, на яких нерідко залишаються сліди пальців рук, нашарування речовин, різні мікрооб'єкти, а також самі ОР. Також необхідно вилучити з місця події посуд із залишками наявних на ньому речовин, пляшки з рідинами, рослини невідомого походження та призначення, а також слід зібрати блювотні маси та інші виділення особи, оскільки на них можуть бути залишки ОР.

Виділимо такі *тактичні рекомендації щодо проведення детального огляду*:

1) потрібно визначитися з послідовністю огляду виявлених об'єктів (спочатку ОР, а

потім усі інші об'єкти, що стосуються вчиненої злочинної події); 2) працювати з об'єктами так, щоб не зруйнувати інші сліди і не залишити власних слідів; 3) спочатку оглядати і зафіксувати об'єкт у стані спокою, а потім лише переходити до динамічної стадії; 4) перш ніж чіпати ОР, слід у спеціаліста дізнатися попередню інформацію про її властивості, щоб убезпечити себе та інших від її негативної дії; 5) застосовувати виключно неруйнуючі методи, способи та технічні засоби вивчення ОР та інших об'єктів під час огляду; 6) сліди ОР, що нашарувалися на певні об'єкти, краще вилучати разом з таким предметом, у разі неможливості – робити зіскоб, змив, вилучення самої речовини на стерильний сорбент, а з інших слідів робити копії; 7) правильно підбирати упаковку для збереження вилучених об'єктів (отруйні рідкі, сипучі речовини – в скляні ємності герметично зачинені); 8) робити чернетки із замальовками виявлених об'єктів, їх взаємне розташування для подальшого моделювання механізму події.

На динамічній стадії робочого етапу ОМП може виникнути необхідність у відібранні зразків для проведення відповідного виду судових експертиз. У такому разі слід залучати відповідного спеціаліста, який знає, які, та в якій кількості матеріали потрібні експерту, а також понятих, які мають засвідчити своїми підписами відповідність записів у протоколі виконаним діям [30, с. 98].

Наприклад, цінним для експертного дослідження з метою встановлення в організмі людини свинцю буде волосся, вилучене як під час огляду, так і з трупа особи. Нормальний рівень свинцю у волоссі в межах 0.5-5.0 мкг/г. Тривалий час свинець зберігається в кістковій тканині, тому іноді виникає необхідність у відібранні зразків для експертного дослідження, зокрема з трубчастої частини великогомілкової кістки або з губчастої частини – п'яткової кістці, надколінній чашечці. Такі зразки відбираються у разі ексгумації трупа, якщо ж труп ще не було захоронено, то експерту представляється саме тіло. У живої особи з підозрою на отруєння свинцем, ртуттю відбирають цільну кров та сечу для проведення досліджень, оскільки саме вони містять концентрацію свинцю [120, с. 89]. Волосся особи також досліджується з метою визначення вмісту ртуті в організмі, однак він є допоміжним методом, основним є дослідження сечі та крові [121, с. 50].

Для діагностики заліза слід надавати для дослідження сироватку крові, волосся, сечу та слину [123, с. 64-65].

При виявленні отруйних та сильнодіючих речовин попередньо з кожної виявленої тари беруться зразки, які надсилаються на судово-хімічну та інші види судових експертиз. І на основі висновків судових експертиз приймаються відповідні процесуальні рішення [34, с. 42].

Якщо зразки для експертного дослідження відбираються слідчим із залученням судово-медичного експерта, то обрання методів лабораторних досліджень або їх комбінації при підозрі на отруєння належить виключно судово-медичному експерту й залежить від обставин події, клінічної картини смерті людини, результатів розтину тіла та характеру передбачуваної отрути [129, с. 228].

У разі огляду транспортних засобів під час ОМП як знарядь або засобів вчинення таких видів злочинів, необхідно дотримуватись таких тактичних рекомендацій: 1) починати від загального до окремого (оглядають транспортний засіб ззовні на предмет виявлення ОР, слідів злочинця, співучасників тощо, а потім оглядають салон, далі – багажник і капот); 2) не залишати поза увагою загальнокриміналістичні сліди таких злочинів (сліди відображення та сліди-предмети); 3) слід спрямовувати зусилля на пошук тайників, навіть якщо було виявлено певну кількість ОР, то не виключати можливість приховання іншої її частини; 4) вилученню підлягають виявлені записні книжки, блокноти чи інші матеріали із записами, що стосуються таких злочинів; 5) документи на право перевезення ОР оглядати на предмет виявлення явних ознак підроблення, застосовуючи при цьому неруйнуючі методи і технічні засоби; 6) при виявленні великої кількості ОР самостійно не намагатися її вилучати, викликати відповідні органи, які ми перераховували у попередньому підрозділі; 7) дотримуватися тактичних рекомендацій, наведених нами вище, що стосуються правил поводження з ОР.

При огляді трупів тварин на місці події, за підозрою дії на них ОР, вони оглядаються з метою встановлення виду, породи, масті, статі, клички, ознак приналежності певному господарству чи особі (клеймо, спосіб кування, нашійник). До огляду слід залучати ветеринара або зоотехніка. Слід дотримуватися

заходів особистого захисту, оскільки отрута, що знаходиться у тілі труп тварини, може випаровуватися і поширюватися у повітря.

Підсумовуючи наведене у підрозділі, зазначимо, що *основними рекомендаціями для проведення якісного робочого етапу ОМП* під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, є:

1) до початку огляду отримати максимально точну інформацію про отруйні речовини, їх сполуки та інші об'єкти огляду;

2) чітко дотримуватися стадій огляду – спочатку статичної, а потім динамічної;

3) залучати до огляду відповідних спеціалістів (криміналістів, судових медиків, хіміків, токсикологів, біологів, екологів тощо);

4) під час огляду застосовувати безперервну увагу та спостережливість, завжди зіставляти виявлені сліди з отриманими фактичними даними й оцінювати їх з точки зору логічної послідовності дій, що призвели до наслідків, які слідчий спостерігає під час огляду, порівнювати, відшукувати між ними взаємозв'язок; моделювати механізм події;

5) оцінити обстановку, зосередити увагу, насамперед, на тих слідах, які швидко можуть зазнати змін;

6) зафіксувати місця виявлення ОР, які були вилучені відповідними службами для ліквідації негативних наслідків кримінальної події, з метою відтворення механізму події;

7) застосовувати відеозйомку як засіб фіксації огляду, а у разі огляду великої території – застосовувати БпЛА;

8) «збирати» потрібно не лише ОР, а й іншу криміналістично значущу інформацію (дактилоскопічні, трасологічні, одорологічні та інші сліди злочину) про злочин та його учасників; виявляти негативні обставини злочинної події;

9) здійснювати детальний, логічний та послідовний опис виявленого та усієї обстановки на місці події, оформлювати відповідні додатки для того, щоб можна було у майбутньому одержати повне уявлення та відтворити механізм події, що сталася;

10) вилучати ОР потрібно з дотриманням вимог особистої безпеки, безпеки оточуючих, враховуючи правила поводження, упакування з метою подальшого їх перевезення для дослідження чи утилізації.

2.3. Заключний етап огляду місця події

Завершальним етапом ОМП під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин, є заключний, коли обстановка уже вивчена, здійснена її фото- або відеофіксація, висунуті попередні загальні та окремі версії події, що сталася, вилучені та попередньо досліджені криміналістично значущі сліди й об'єкти тощо.

За результатами проведеного аналізу літературних джерел з криміналістики щодо змісту заключного етапу ОМП, нами було виділено перелік дій, які потрібно виконати під час його проведення: 1) завершити складання протоколу огляду та необхідних додатків до нього (схем, креслень, замальовок тощо); 2) у разі наявності трупа з підозрою на отруєння, після його огляду судово-медичним експертом, за необхідності, зробити його дактилоскопіювання і відправити у морг; 3) упакувати об'єкти, вилучені з місця події та зроблені копії слідів; 4) вжити заходів до збереження тих об'єктів, які вилучити неможливо або недоцільно; 5) вжити заходів щодо місця подальшого зберігання, утилізації виявлених та вилучених ОР; 6) перевірити повноту і ретельність проведеного огляду, щоб не пропустити щось суттєве (звіряються вилучені та упаковані докази з їх переліком у протоколі); 7) вжити заходів щодо заяв від учасників огляду й інших осіб, якщо такі надійшли [78, с. 419; 200, с. 21]. Як видно з наведеного, у розслідуванні злочинів, що розглядаються заключний етап огляду дещо відрізняється від огляду вчинених злочинів загальнокримінальної спрямованості, оскільки слідчі мають справу з небезпечними матеріалами – ОР, які вимагають особливого поводження.

Способами фіксації слідової інформації за результатами проведеного огляду місць злочинів, що розглядаються, можна виділити такі: 1) опис у протоколі (із зазначенням місця розташування, назви, розміру, виду тощо); 2) фотографування та відеозйомка, у тому числі за допомогою БпЛА; 3) складання схем, замальовок; 4) вилучення предмета, об'єкта, слідів; 5) виготовлення копії слідів у разі

неможливості їх вилучення з об'єктом-носієм. Зупинимось детальніше на кожній наведеній вище дії.

Формування протоколу ОМП є обов'язковим та основним способом фіксації ходу та результатів ОМП. Кримінальне процесуальне законодавство надає можливість слідчому або прокурору складати протокол огляду або під час його проведення або безпосередньо після його закінчення (ст. 106 КПК України). У більшості випадків, протокол починають складати на робочому етапі огляду і закінчують на заключному. Порядку складання такого процесуального документа приділено багато уваги у науковій літературі, навіть є бланки (зразки) різних видів огляду [50, с. 176-222], тому зупинятися на цьому не будемо. Розглянемо лише особливості складання описової частини протоколу огляду ОР під час ОМП.

Основною метою складання протоколу є точний, послідовний, детальний, повний, об'єктивний та зрозумілий опис усієї обстановки, що прямо або опосередковано має відношення до незаконного обігу ОР.

Беззаперечним є те, що факт виявлення, фіксації та вилучення ОР та інших речових доказів повинен відображатися у протоколі огляду. Так, відповідно до Інструкції про порядок дій органів (підрозділів) поліції в разі виявлення радіоактивних, хімічних та ядерних матеріалів або отримання інформації про порушення правил чи незаконне поводження з ними, затвердженої наказом МВС України від 06.09.2017 № 754 (далі – Інструкція), за результатами ОМП складається протокол, у якому обов'язково зазначаються результати попередньої ідентифікації підозрюваного об'єкта (за допомогою консультації спеціаліста, здійснюється попереднє віднесення його до отруйних чи небезпечних матеріалів), ким вилучено та куди направлено на дослідження. Протокол підписується усіма учасниками, які були залучені до огляду, у тому числі спеціалістом, який здійснював вилучення [52].

Відповідно до Інструкції 1339, затвердженої наказом МВС України від 03.11.2015 у протокол огляду вносяться відомості про: спеціалістів, які беруть участь у його проведенні, про результати огляду, а також інформація про

застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії [168].

Важливою для відтворення повної картини обстановки, що спостерігала СОГ, має описова частина протоколу, де детально, відповідно до обраного методу, описане місце події в цілому та слідова картина зокрема. Така інформація має важливе значення для закріплення доказової бази у даних кримінальних провадженнях, деталізація в описі виявлених під час огляду об'єктів створює враження не лише про сам об'єкт, а й про його місце розташування, на основі якого можна відтворити механізм події, навіть створити 3D модель із зазначенням загального місця розташування об'єкта огляду в цілому, та виявлених слідів зокрема. Аналіз описової частини протоколу огляду уможливить відтворити механізм події, що сталася, висунути загальні та окремі версії, спланувати подальший хід розслідування.

Описова частина протоколу огляду має свої тактичні особливості. Вона має бути чіткою, однозначною, зрозумілою, лаконічною, послідовною та повною. У ній зазначається все, що було виявлено, у тій послідовності, в якій це відбувалося, і в тому вигляді, в якому спостерігалось під час проведення С(Р)Д.

Описова частина не має містити пояснень, інтерпретацій встановлених фактів чи явищ, припущення або думки щодо механізму утворення слідів, про походження і належність ОР, а лише фіксуються фактичні дані, одержані в результаті безпосереднього виявлення і спостереження обстановки і предметів. Так, описова частина має містити: 1) межі місця події, його місцезнаходження; 2) загальну характеристику приміщення чи місцевості (адресу, число поверхів тощо; 3) входи, виходи; 4) детальний і вичерпний опис обстановки та всіх об'єктів огляду [84, с. 530]. Як стверджує В. І. Цимбалюк, у протоколі потрібно дотримуватися точності, послідовності й об'єктивності в описі виявлених об'єктів [232, с. 146].

Детальний і вичерпний опис обстановки має вміщувати перелік всіх виявлених і вилучених об'єктів та слідів із деталізацією по кожному певної інформації. Зокрема, це можуть бути сліди особи злочинця, особи потерпілого, транспортного засобу на якому здійснювалося перевезення ОР, сліди-предмети

(устаткування для виготовлення таких речовин, ємності для транспортування чи пересилання тощо) та інша слідова інформація. Усі ці виявлені об'єкти, предмети, сліди після фотофіксації підлягають детальному опису.

Більше того, вилучення предметів, на яких містяться сліди злочину, без зазначення місця їх виявлення, детального опису вилучених предметів, опечатування тощо тягне визнання доказів недопустимими (відповідні протоколи оглядів і вилучені в такий спосіб предмети (речові докази) [211].

Так, при описі отруйних речовин та слідів їх використання в описовій частині протоколу огляду зазначають: 1) місце, де відповідний об'єкт був виявлений з прив'язкою до двох нерухомих об'єктів; 2) їх найменування; 3) загальний вигляд, стан, консистенцію, характерний запах; 4) кількість, міра, вага; 5) розмір, форма, колір; 6) наявність або відсутність індивідуальних ознак та характерних особливостей; 7) наявність пошкоджень, їх опис; 8) наявність упаковки, її детальний опис із вказівкою написів, дат та іншої інформації або пакувального матеріалу; 9) застосовані для їх зібрання прийоми та засоби; 10) обрані засоби захисту таких об'єктів тощо [34, с. 42].

У разі розповсюдження ОР на значну територію у протоколі також слід зазначити вид, назву та призначення зони забруднення; 2) місцезнаходження видимих ділянок дії ОР, їх розмір та рельєф поверхні; 3) зміни у навколишньому середовищі (колір води, видимі хмари у повітрі); 4) зміна кольору чи характеру рослинності; 5) трупи тварин та їх кількість, місце розташування, поза, стан очей, ротової порожнини та шерсті; 6) розмір площі виявлених таких змін тощо. З таких місць відбираються проби (повітря, ґрунту, води, рослин, тварин, риби тощо) та зазначають їх назву, місце, умови відібрання та вид упаковки.

Відсутність наведених даних в описовій частині протоколу огляду може бути розцінена в кримінальному провадженні як відсутність вказівок на джерело проходження такого роду речових доказів, що тягне за собою втрату їх доказового значення [84, с. 530-531].

Важливим для розслідування є те, що в описовій частині протоколу огляду слід зазначати ідентифікаційні відомості про вилучені речі та речовини

(їх індивідуальні ознаки: кількість, колір, об'єм, інформацію, що вказана на ємності, у яких вони виявлені). Оскільки у подальшому виникає необхідність у їх розмежуванні та встановленні, що саме ці речовини та сліди мають відношення до конкретної кримінальної події, призначенні по ним відповідних видів судових експертиз, конкретизації самої речовини тощо. Як зазначає О. В. Кузнєцова, стосовно вилучених речовин, у протокол мають бути внесені відомості щодо їх консистенції, кольору, характерного запаху, кількості (за об'ємом або вагою), особливостей упакування. У протоколі слід уникати необґрунтованих тверджень про характер та склад предметів, що вилучаються, для встановлення яких необхідно провести додаткові дослідження [87].

Ігнорування означеної вимоги щодо опису вилучених об'єктів призводить до негативних наслідків розслідування. Так, при розслідуванні злочину, передбаченого частиною 2 статті 321 КК України, слідчим СВ Саксаганського РВ Криворізького МУ ГУМВС України в Дніпропетровській області в протоколі огляду місця події в графі «Виявлене під час огляду вилучено» вказано «речовини». Проте, які саме речовини та в якій кількості не вказано. Аналогічно, слідчим СВ Волноваського РВ ГУМВС України в Донецькій області розпочато кримінальне провадження при документуванні факту перевезення отруйних речовин службовими особами приватного акціонерного товариства «Екопрод», де в протоколі огляду місця події в графі «Під час огляду виявлено» вказано «пестициди». Після проведення огляду виявлені речовини передано власнику на зберігання, в результаті чого, навіть не було проведено судову експертизу, а кримінальне провадження закрито на підставі п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України [213, с. 124]. Таких та багато інших помилок припускаються слідчі під час формування описової частини протоколу огляду.

Наведемо приклад фрагменту описової частини виявленого об'єкта під час огляду: «... за адресою: у кімнаті № 2, на відстані 225 см від входних дверей та 140 см від вікна навпроти входних дверей виявлено квадратний стіл коричневого кольору розміром 40 х 40 см на якому, один на одному, лежать десять брикетів прямокутної форми, розміром 25 х 17 х 5 см, сіро-білого кольору, загальною вагою 10 кг. На зворотному боці кожного брикету у правому нижньому куті присутній

вдавлений напис: «К-115». Зі слів спеціаліста К. такі об'єкти схожі на отруйну речовину кадмій. Об'єкти сфотографовано за правилами детальної фотозйомки, вилучено та упаковано в сейф пакет №... та в картонну коробку розміром 30х20х10 см, з пояснювальним написом ... та опечатано печаткою наступного змісту: «Для довідок № 1»».

Як видно з прикладу, у протоколі обов'язково вказуються технічні характеристики науково-технічних засобів, що використовувалися під час виявлення криміналістично значущих об'єктів. Наприклад, якщо під час огляду було застосовано БПЛА, то слід вказати дані про його тип, номери та маркування. Архівні дані карти пам'яті такого пристрою можуть слугувати додатками до протоколу огляду, оскільки містять фото-, відеозображення місцевості, об'єктів огляду, осіб злочинця та їх дій [135, с. 43, 44].

Велике значення мають *додатки до протоколу огляду*, види яких чітко визначені у статті 105 КПК України, зокрема це: 1) спеціально виготовлені копії слідів, зразки об'єктів, речей і документів; 2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні огляду; 3) аудіо-, відеозапис процесуальної дії; 4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

У розслідуванні злочинів, що розглядаються, особливого значення набувають додатки, які стосуються саме ОР. Маються на увазі предмети, речі, на яких є або можуть знаходитися ОР або їх сполуки, фото- або відеозапис місць розташування ОР, їх індивідуальних особливостей, пояснення спеціаліста щодо ймовірного виду ОР тощо. Звичайно, інша криміналістично значуща інформація беззаперечно є важливою і потребує зібрання з подальшим її прикріпленням у якості додатків до протоколу огляду, однак ОР вимагають особливого поводження та надмірної уваги під час їх виявлення, фіксації та вилучення.

Відповідно до Інструкції, затвердженої наказом МВС України від 03.11.2015 № 1339 при виготовленні оригіналу документа в електронній формі (його відображення) після завершення ОМП спеціалістом за дорученням слідчого у довільній формі складається письмове пояснення, у якому зазначаються дата

проведення процесуальної дії, дата виготовлення документа (відображення), номер, параметри технічних носіїв інформації, а також прізвище особи, яка виготовила копію запису. Таке письмове пояснення та відображення запису процесуальної дії приєднуються як додатки до протоколу огляду [168].

Слід зазначити, що додатки до протоколу не замінюють протокол як основний документ, у якому має фіксуватися весь хід проведення й отримані результати огляду, а доповнюють його [84, с. 530]. Коли до протоколу ОМП додаються додатки, то ця інформація має бути відображена в протоколі. Додатки до протоколу мають доказове значення і викладене у додатках не повинно суперечити змісту протоколу [69, с. 228].

Фотографуючи виявлені під час ОМП ОР, незалежно від їх стану (рідкі, сипучі, в ємності чи розлиті на якійсь поверхні), слід зафіксувати їх місце розташування відносно загальної обстановки події (виконати орієнтуючий метод зйомки). Визначившись із вузлами події, слід зафіксувати кожен з них окремо та взаємне їх розташування – виконати вузлову фотозйомку. Особливу увагу слід приділяти детальній фотозйомці ОР, оскільки вона має чітко відображати індивідуальні особливості таких речових доказів, зокрема: форму, стан, розмір, колір, назву або маркувальні позначення (якщо є) тощо. Такі фотографії оформлюють у вигляді фототаблиці.

Також як додатки до протоколу огляду можуть бути долучені: 1) аерофотозйомка та аеровідеозйомка місця протиправних дій з позначенням координат місцевості виявлених слідів, об'єктів, предметів тощо; 2) 3D модель поверхні місцевості місця події [135, с. 60].

Важливого значення для фіксації ОМП набуває відеозйомка, особливо коли подія охоплює значну територію або відбулось поширення ОР у навколишнє природне середовище, де слід зафіксувати великий обсяг доказової інформації для встановлення усіх обставин події. Також, відеозйомка дозволяє в динаміці переглядати декілька разів матеріали й виявляти сліди та обставини, які в силу різних причин не були вивчені. Коли місце незаконного поводження з ОР займає значну площу, то завдяки відеозапису можливо виявити взаємозв'язок слідів,

залишених у різних місцях, відтворити первинну обстановку та механізм вчинення такого виду злочинів в усіх деталях. Перегляд відзнятого матеріалу уможливить оцінити повноту та ретельність огляду, правильність застосування тактичних прийомів, встановити місця розташування слідів, з яких були зняті копії, правильність упакування об'єктів, вилучити факт підміни вилучених об'єктів тощо [200, с. 58-59].

Аналізуючи криміналістичну літературу [78, с. 135-138; 200, с. 58-61], можемо виділити переваги відеофіксації ОМП таких видів злочинів, зокрема: 1) фіксація обстановки у небезпечних для життя та здоров'я умовах, у повному обсязі, в динаміці, значної за обсягом території та обсягу інформації; 2) спосіб відтворення первинної обстановки під час ліквідації заінтересованими органами негативних наслідків такої злочинної події (зйомку слід вести від початку роботи таких органів, щоб виявити внесені ними зміни в обстановку); 3) можливість зафіксувати потрібні об'єкти з різних ракурсів, з різним масштабом, у важкодоступних місцях, з необхідним освітленням, якістю зображення та датою; 4) ефективний спосіб повторного перегляду обстановки для виявлення упущених деталей огляду, формування протоколу огляду, відтворення механізму події тощо; 5) спосіб закріплення обставин, що сприяли злочину (наприклад, технічний стан місць збереження отруйних речовин на підприємстві) тощо.

Важливим додатком до протоколу ОМП є схеми, виконані у масштабі, оскільки важливим є відтворення усього виявленого у масштабі, використовуючи при цьому метод координатної сітки та нумерацію. Координатна сітка – це сукупність тонких суцільних ліній на кресленні, які відповідають певним значенням координат у прямокутній чи полярній системі координат [37]. Як аналог можна ще використовувати військову систему прямокутних координат (MGRS).

Упакування об'єктів та зроблених копій слідів, вилучених з місця події. Усі виявлені об'єкти під час огляду підлягають обов'язковому упакуванню та вилученню відповідно до Інструкції, затвердженої наказом МВС України від 03.11.2015 № 1339. Так, спеціалісти-криміналісти, які залучені до участі у проведенні ОМП, мають при собі комплект необхідних технічних засобів,

призначених для фіксації обстановки на місці події, виявлення, фіксації, вилучення та упакування слідової та іншої криміналістично значущої інформації [168].

ОР вилучаються усі повністю, речі зі слідами ОР також упаковують і вилучають кожну окремо. Усі інші сліди такого злочину, за можливості, вилучаються разом з об'єктами-слідоносцями відповідно до встановлених загальних правил. У разі неможливості такого їх вилучення, спеціалістом здійснюється їх фотографування за правилами масштабної фотозйомки та виготовлення копій. Усе вилучене упаковується спеціалістом згідно з установленими вимогами та передається слідчому, який здійснює огляд.

Вид упаковки обирають залежно від вилученого об'єкта. Існують загальні вимоги до упаковки речових доказів, зокрема це: цілісність, міцність, надійність, збереження речового доказу. Однак, ОР слід упакувати разом з тією ємністю, у якій їх було виявлено, щільно закупорені, кожну окремо в полімерні або паперові пакети, коробки. Тобто, ртуть металічну, вилучену з місця огляду, збирають у гумові груші, закупорюють їх отвори та упаковують у коробку трохи більшого розміру із належним опечатуванням. Якщо пояснювальний напис виконати на упаковці неможливо, то до неї прикріплюється бирка з таким написом: «Речовина, схожа на ртуть металічну, яка вилучена у громадянина А. 20.06.2023 за адресою Слідчий (ПІБ), Поняті: 1) (ПІБ) та 2) (ПІБ)». Скріплюються підписами слідчого або спеціаліста та понятих, а також відбитком печатки.

Відповідно до правил безпеки роботи в хімічних лабораторіях, аналізуючи відповідну літературу з означеної проблематики [130, с. 24, 28-32; 133, с. 78-83], *основними вимогами до вилучення та упакування ОР є:* 1) усі маніпуляції з ОР слід проводити тільки в гумових рукавичках, захисних окулярах, за необхідності – в протигазі; 2) вид упаковки має забезпечувати збереження вилучених ОР до місця транспортування, а також убезпечувати від випаровування, розпилення чи іншого розповсюдження у повітря. Зазвичай, ОР вилучають у тій тарі, в якій вони були виявлені і додатково ще поміщують їх у коробку, сейф-пакет або скляну ємність; 3) якщо ОР потрібно зібрати, то слід дотримуватися таких правил: а) тверді (порошкоподібні) ОР вилучають за допомогою пінцету, шпателью, скальпелю та

пензлика у герметичний скляний або з полімерного матеріалу посуд;

б) пастоподібні – скальпелем або шпателем; в) рідкі – піпеткою, стерильним шприцем або капіляром, залишаючи їх у цих ємностях для подальшого зберігання або ж перелити у скляний стерильний герметичний посуд; г) отруйні речовини, що вбралися – вилучають з предметом-носієм або з його частиною, вискоблюють з поверхні, також відбирають контрольні і порівняльні зразки; 4) розсипані або розлиті ОР слід негайно повністю зібрати, а поверхні, на які вони потрапили, очистити. Слід пам'ятати, що залежно від виду ОР залежить обрання тактики роботи з нею. Наприклад, ртуть збирають лише за допомогою піпетки з гумовою грушею, а дрібні краплі, що залишилися в щілинах та інших важкодоступних місцях, за допомогою амальгамованої пластинки; 5) предмети, речі зі слідами нашарування ОР слід вилучати у герметичні скляні або з полімерного матеріалу ємності, а за неможливості – вилучають залишки ОР на сорбент (стерильну бавовняну тканину або вирізають), роблять зіскоб тощо і герметично роздільно їх упаковують; 6) з ґрунту ОР вилучають разом з ним, і обов'язково відбирають контрольні зразки ґрунту, окремо упаковуючи їх; 7) слід пам'ятати про інші сліди, які можуть бути залишені на упаковці ОР (наприклад, сліди папілярних візерунків) і вжити заходів щодо їх вилучення або збереження для подальшого вилучення в лабораторних умовах; 8) при упакованні ОР слід пильнувати, щоб вона не потрапила на відкриті ділянки шкіри або одяг. У разі потрапляння – одяг слід замінити, а шкіру очистити (витерти ганчіркою, яку помістити до інших вилучених отруйних речовин); 9) категорично заборонено поміщати різні ОР в одну упаковку, оскільки багато з них при їх змішуванні можуть давати самозаймисті, вибухонебезпечні, отруйні та інші небезпечні реакції; 10) ємність для зберігання ОР повинна мати чіткі пояснювальні написи і позначку «небезпечно», «отрута»; 11) транспортування ОР має здійснюватися у спеціальних умовах: у металевих шафах або сейфах, з доступом повітря тощо.

Питання вжиття заходів щодо місця подальшого зберігання, утилізації виявлених та вилучених ОР є актуальним, і таке рішення слід приймати уже під час проведення ОМП. Законодавство про вилучення з обігу, переробку, утилізацію,

знищення, зберігання небезпечної продукції (хімічних (отруйних) речовин) складається з таких Законів України: «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, або подальше використання неякісної та небезпечної продукції» [157], «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» [199], «Про відходи» [158], «Про охорону навколишнього природного середовища» [185], «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [164].

Правоохоронний орган за результатами ОМП і здійснених необхідних заходів з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили, надає місцевому органу виконавчої влади свій висновок щодо необхідності перевезення вилученої ОР до експертної організації для проведення поглибленого аналізу з метою встановлення її походження або призначення чи на тимчасове зберігання або для захоронення. На основі цього висновку, а також висновків та рекомендацій фахівців Держсанепідемслужби, Держатомрегулювання та Міндовкілля місцевий орган виконавчої влади приймає рішення про подальші дії з вилученою ОР [176].

Відповідно до пункту 19 «Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження» (далі – Порядок), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 р. № 1104 вилучені отруйні та сильнодіючі речовини (речові докази) передаються на склади суб'єктів господарювання, які мають дозвіл на це та належні спеціальні умови для зберігання, за узгодженням чи з відома їх керівництва. Тобто, ОР після їх вилучення можуть бути передані на: реалізацію відповідному підприємству, технологічну переробку або знищення.

Відповідно до пункту 29 Порядку речові докази у вигляді предметів чи товарів, що належать до вилучених з обігу, а також, якщо їх тривале зберігання небезпечне для життя чи здоров'я людей або довкілля, на підставі відповідного рішення слідчого судді, суду передаються для їх технологічної переробки або знищуються з дотриманням вимог «Порядку обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і

розпорядження ним», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 1998 р. № 1340 [189], Загальних вимог до здійснення переробки, утилізації, знищення або подальшого використання вилученої з обігу неякісної та небезпечної продукції, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 24 січня 2001 р. № 50 [46]. Так, вилучені ОР, які є непридатними для переробки, підлягають знищенню шляхом спалювання, руйнування, фізико-хімічної, біологічної або іншої обробки.

Про передачу ОР для технологічної переробки або знищення складається акт у двох примірниках, один з яких зберігається в матеріалах кримінального провадження, інший передається відповідному підприємству. У разі знищення ОР складається відповідний акт, який додається до матеріалів кримінального провадження [152]. Однак, якщо слідчому потрібні зразки ОР, то вони відбираються у необхідній кількості та передаються на зберігання на склади суб'єктів господарювання, які мають на це дозвіл відповідно до пункту 19 Порядку. У довідці про речові докази, яка додається до обвинувального акта, вказується місце зберігання вилучених речових доказів з посиланням на відповідні документи, які підтверджують здачу на зберігання зазначеного майна або цінностей, вилучених на стадіях досудового розслідування. Речові докази, розміщені в спеціальних сховищах, рахуються за тим органом, куди передається кримінальне провадження, про що надсилається повідомлення за місцем зберігання речових доказів і робиться відмітка в книзі про те, в кого вони перебувають на зберіганні [34, с. 42-44].

Взагалі, тимчасове розміщення ОР (відходів) здійснюється відповідно до класів безпеки [53]. ОР збирають у тару, призначену для конкретного класу відходів з дотриманням правил безпеки, а потім доставляють для тимчасового зберігання на промисловий майданчик (цех, ділянка, склад) і залишають на відведеному місці для подальшого перевезення на об'єкти утилізації, місця знешкодження або захоронення.

Особливу небезпеку становить ртуть. Оскільки Україна взяла на себе виконання зобов'язань, що випливають із членства України в Мінаматській конвенції про ртуть [115], відповідно до статті 80 Закону України «Про хімічну

безпеку та управління хімічною продукцією» від 01 грудня 2022 р. № 2804-IX, тимчасове зберігання ртуті або сполук ртуті, призначених для використання у спосіб, дозволений Мінаматською конвенцією про ртуть, здійснюється з додержанням санітарних та екологічних норм у спосіб, що забезпечує безпеку для довкілля та здоров'я людини [198].

Відповідно до наказу Офісу Генерального прокурора від 27.08.2010 № 51 «Про затвердження та введення в дію Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду (в новій редакції)» при перевезенні ОР мають виконуватися правила, встановлені для їх транспортування. Копія супровідного листа і документ про прийом установою таких речових доказів підшивають до кримінального провадження [179].

Так, транспортування небезпечних речовин дозволяється лише за наявності на них паспорта та дозволу (ліцензії) транспортній організації на поводження з ними лише спеціально обладнаними для цього транспортними засобами, з відповідними позначками, що обумовлюють характер його використання, у непошкодженій тарі, що виключає можливість їх втрати на маршруті транспортування та забруднення навколишнього середовища [53].

На усіх етапах огляду повинні висуватися версії, однак найбільш точні припущення щодо події, яка сталася, доцільно висувати на заключному, оскільки вивчення обстановки події відбулось у повному обсязі, здобута (зібрана) уся доказова інформація у результаті аналізу якої і можливо висунуто найбільш імовірні припущення.

Опираючись на думку В. І. Алексєйчук [2, с. 186], ми сформували такі джерела формування версій під час проведення ОМП при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР: а) вихідна інформація про такий злочин; б) результати вивчення та аналізу обстановки місця вчинення таких видів злочинів (змін, що виникли внаслідок дії ОР, слідова картина, взаємозалежність встановлених фактів та виявленої криміналістично значущої інформації тощо); в) інформація з пояснень свідків, очевидців події, потерпілого, підозрюваного тощо;

г) отримана від спеціаліста інформація щодо виду ОР та можливих місць її придбання, зберігання та іншої інформації щодо характерних їй особливостей; г) результати спільної діяльності учасників СОГ щодо встановлення механізму події (3D моделі); д) досвід слідчого щодо розслідування аналогічних злочинів.

Після завершення усіх дій, слідчий (прокурор) оголошує протокол учасникам огляду, і якщо у них є зауваження з приводу дій учасників огляду, то про це необхідно зазначити у протоколі, який підписують учасники слідчої (розшукової) дії [69, с. 228].

Після проведення заключного етапу ОМП, члени СОГ відійшовши за межі визначеної зони можливого ураження ОР, знімають спеціальний одяг, засоби індивідуального захисту, рукавички та кладуть їх у поліетиленовий пакет. Останніми знімаються рукавички, після чого проводиться перевірка наявності забруднення на відкритих частинах обличчя, рук і тіла та одягу ОР. Відкриті частини обличчя, рук і тіла обробляються побутовими засобами санітарної обробки. За необхідності здійснюється часткова санітарна обробка. Усі зібрані у поліетиленовому пакеті речі передаються органу чи установі, яка здійснювала вилучення ОР для подальшої утилізації [52].

У ході ОМП нерідко виникає ситуація, коли окремі об'єкти на місці події не були оглянуті або були оглянуті поверхнево. У цій ситуації слідчий, прокурор проводить додатковий ОМП.

Після проведення ОМП, отримання упродовж доби та долучення до матеріалів кримінального провадження висновків обстеження небезпечних матеріалів заінтересованими органами державної влади зі звітом про ситуацію на місці події, результатами вимірів, характеристикою матеріалу чи об'єкта, рекомендаціями щодо заходів безпеки під час подальшого поводження з вилученою ОР, слідчий зобов'язаний звернутися до експерта з метою проведення експертизи щодо визначення виду ОР, встановленні розміру матеріальних збитків та шкоди довкіллю, заподіяної злочином [52].

Слід додати, що у разі встановлення підприємства (організації, установи) або фізичної особи, яка є власником або користувачем виявлених ОР, правоохоронний

орган, який проводить ОМП, інформує керівника цього підприємства (організації, установи) або фізичну особу про перебування у незаконному обігу зазначених речовин. У свою чергу, керівник підприємства (організації, установи) повинен призначити службове розслідування з причин перебування таких ОР у незаконному обігу, про результати якого інформує Міністерство екології та природних ресурсів України, ДСНС, МОЗ України та відповідний правоохоронний орган, а фізична особа повинна дати письмові пояснення. Також може бути призначена за результатами службового розслідування інспекційна перевірка підприємства, яке є власником або користувачем виявлених ОР, щодо дотримання таким підприємством вимог законодавства з питань обліку і контролю небезпечних речовин [34, с. 48]. Тобто, результати огляду слугують плануванню розслідування, проведення різних видів перевірок, та ще низки інших С(Р)Д, зокрема допитів, обшуків, призначенню різних видів судових експертиз тощо [239, с. 347].

Підсумовуючи наведене у підрозділі, слід зазначити, що заключний етап ОМП також є важливим для збору криміналістично значущої інформації під час розслідування злочинів, що розглядаються. Це і формування описової і заключної частини протоколу огляду, оформлення додатків до нього, порядку вилучення та упакування ОР, вирішення питання транспортування ОР та одягу, у якому проводився огляд і низки інших важливих питань. Вважаємо, що чітке дотримання алгоритму проведення заключного етапу ОМП створює сприятливі умови для ефективного, повного виконання завдань такої С(Р)Д.

Висновки до розділу 2

1. Підготовчий етап ОМП має власну специфіку, організаційно-тактичні особливості. Враховуючи місце вчинення такого виду злочинів, слід: 1) визначитися з колом учасників ОМП; 2) визначити час та загальну мету його проведення; 3) забезпечити безпеку усіх його учасників; 4) залучити необхідних спеціалістів (хіміка для роботи з ОР під час огляду, криміналіста для роботи з

іншими слідами, пожежотехніка, вибухотехніка – якщо була пожежа тощо); 5) підготувати технічні засоби фіксації; 6) забезпечити взаємодію з іншими підрозділами під час огляду (вирішення питання щодо транспортування ОР, їх утилізації) та низка інших питань організаційного характеру; 7) вирішення питання щодо способу пересування до місця огляду та способу зв'язку з районним управлінням поліції; 8) забезпечити виявлення очевидців.

Наведено алгоритм дій різних суб'єктів після отримання вихідної інформації про такий вид злочину, зокрема тактичні рекомендації для: чергового, який отримав повідомлення про злочин, пов'язаний з незаконним обігом ОР; наряду патрульної поліції, які першими прибувають на таке специфічне місце події; слідчих до виїзду та після прибуття на ОМП.

2. Робочий етап ОМП поділено на загальний та детальний (статичну та динамічну стадії), розглянуто їх зміст, сутність та сформовано тактичні рекомендації щодо їх проведення.

Типовими під час ОМП при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, можуть бути такі слідчі ситуації: 1) виявлено факт незаконного поводження з ОР і є затримана особа, яка його вчинила; 2) виявлено ОР або її поширення на значній території навколишнього середовища, але відсутня інформація щодо особи злочинця та інших обставин події; 3) виявлено обставини, які можуть вказувати на вчинення такого виду злочину; 4) коли має місце інсценування події (отруєння особи замасковане під природну смерть). Відповідно до цих ситуацій надано перелік тактичних прийомів ОМП та методи огляду, а саме: ексцентричний, концентричний, фронтальний і секторний.

Тактичні прийоми ОМП під час розслідування таких видів злочинів поділяються на групи: 1) ті, що застосовуються для забезпечення безпеки учасників огляду та оточуючих; 2) ті, що застосовуються для досягнення мети огляду; 3) ті, що застосовуються для фіксації огляду; 4) ті, що застосовуються для виявлення слідової інформації під час проведення огляду; 5) ті, що застосовуються для аналізу отриманої під час огляду криміналістичної інформації.

Способами виявлення ОР є: 1) шляхом застосування спеціального обладнання; 2) шляхом спостерігання таких загальних ознак: наявність хмари або туману; наявність специфічного запаху; дратівливість органів дихання; різке зниження зору або його втрата; зміна навколишнього середовища (загибель птахів, тварин, зміна забарвлення рослин тощо).

Типовими основними групами слідів, що залишаються за результатами вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, є: 1) сліди незаконного виробництва, виготовлення ОР; 2) сліди зберігання, перевезення, збуту і придбання ОР; 3) сліди порушення правил виробництва, обліку, відпуску, перевезення або пересилання, придбання, зберігання з метою збуту ОР; 4) сліди дії ОР на організм людини, тварин та навколишнє природне середовище тощо. Наведено порядок та правила огляду ОР, виявлених на місці події.

Основними рекомендаціями для проведення якісного робочого етапу ОМП під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, є: 1) до початку огляду отримати максимально точну інформацію про ОР, їх сполуки та інші об'єкти огляду; 2) чітко дотримуватися стадій огляду – спочатку статичної, а потім динамічної; 3) залучати до огляду відповідних спеціалістів (криміналістів, судових медиків, хіміків, токсикологів, біологів, екологів тощо); 4) під час огляду застосовувати безперервну увагу та спостережливість, завжди зіставляти виявлені сліди з отриманими фактичними даними й оцінювати їх з точки зору логічної послідовності дій, що призвели до наслідків, які слідчий спостерігає під час огляду, порівнювати, відшукувати між ними взаємозв'язок; моделювати механізм події; 5) оцінити обстановку, зосередити увагу, насамперед, на тих слідах, які швидко можуть зазнати змін; 6) зафіксувати місця виявлення ОР, які були вилучені відповідними службами для ліквідації негативних наслідків кримінальної події, з метою відтворення механізму події; 7) застосовувати відеозйомку як засіб фіксації огляду, а у разі огляду великої території – застосовувати БпЛА; 8) «збирати» потрібно не лише ОР, а й іншу криміналістично значущу інформацію про злочин та його учасників; виявляти негативні обставини події злочину; 9) здійснювати детальний, логічний та послідовний опис виявленого та усієї обстановки на місці

події, оформлювати відповідні додатки для того, щоб можна було у майбутньому одержати повне уявлення та відтворити механізм події, що сталася; 10) вилучати ОР необхідно з дотриманням вимог особистої безпеки, безпеки оточуючих, враховуючи правила поведіння, упакування з метою подальшого їх перевезення для дослідження чи утилізації.

Необхідним є застосування БпЛА під час ОМП для: фіксації значного за обсягом місця події, оцінки масштабів події та дозволить визначитися з межами огляду; уникнення негативного впливу ОР на організм людини; визначення рівня забрудненості, відібрання проб ОР з місця події тощо.

3. Зміст заключного етапу ОМП складають такі дії: 1) завершити складання протоколу огляду та необхідних додатків до нього (схем, креслень, замальовок тощо); 2) у разі наявності трупа з підозрою на отруєння, після його огляду з судово-медичним експертом, за необхідності, зробити його дактилоскопіювання і відправити у морг; 3) упакувати об'єкти, вилучені з місця події та зроблені копії слідів; 4) вжити заходів до збереження тих об'єктів, які вилучити неможливо або недоцільно; 5) вжити заходів щодо транспортування до місця подальшого зберігання, утилізації ОР; 6) перевірити повноту і ретельність проведеного огляду, щоб не пропустити щось суттєве; 7) вжити заходів щодо заяв від учасників огляду й інших осіб, якщо такі надійшли.

Основним і обов'язковим способом фіксації ОМП під час розслідування злочинів, що розглядаються, є опис у протоколі. При описі ОР та слідів їх використання в описовій частині протоколу огляду зазначають: 1) місце, де відповідний об'єкт був виявлений з прив'язкою до двох нерухомих об'єктів; 2) їх найменування; 3) загальний вигляд, стан, консистенцію, характерний запах; 4) кількість, міра, вага; 5) розмір, форма, колір; 6) наявність або відсутність індивідуальних ознак та характерних особливостей; 7) наявність пошкоджень, їх опис; 8) наявність упаковки, її детальний опис із вказівкою написів, дат та іншої інформації або пакувального матеріалу; 9) застосовані для їх збирання прийоми та засоби; 10) обрані засоби захисту таких об'єктів тощо.

Відеофіксація є способом: 1) фіксації обстановки у небезпечних для життя та здоров'я умовах, у повному обсязі, в динаміці, значної за обсягом території та обсягу інформації; 2) відтворення первинної обстановки під час ліквідації заінтересованими органами негативних наслідків такої злочинної події; 3) ефективним способом повторного перегляду обстановки для виявлення упущених деталей огляду, формування протоколу огляду, відтворення механізму події тощо.

Основні вимоги до вилучення та упакування ОР виписано, враховуючи: 1) заходи безпеки при роботі з ОР; 2) спосіб вилучення ОР; 3) відповідності упаковки стану ОР; 3) недопущення змішування ОР тощо.

Важливим додатком до протоколу ОМП є схеми, виконані у масштабі, використовуючи при цьому метод координатної сітки та нумерацію, оскільки необхідним є точне відтворення обстановки події. Як аналог можна ще використовувати військову систему прямокутних координат (MGRS).

РОЗДІЛ 3.

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ТА ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ОТРУЙНИХ РЕЧОВИН

3.1. Взаємодія слідчого з іншими суб'єктами при проведенні огляду місця події

Важливе місце в діяльності правоохоронних органів під час досудового розслідування займає взаємодія слідчого з різними органами і підрозділами. Наприклад, з метою ефективної боротьби з біотероризмом необхідно забезпечити цілодобовий моніторинг оперативної обстановки та обмін інформацією щодо реальних та потенційних терористичних загроз, що досягається завдяки тісній взаємодії між зацікавленими службами: СБ України, МВС, ДСНС, Міністерства транспорту та зв'язку, Міністерства аграрної політики, МОЗ [206, с. 499]. При розслідуванні злочинів, що розглядаються, на початковому етапі важливим є низка важливих питань, які досягаються спільними зусиллями працівників різних підрозділів Національної поліції та різними відомствами. Взаємодія між підрозділами та різними службами починається під час реагування на повідомлення, ліквідації шкідливих наслідків злочинної події, забезпечення безпеки оточуючих та довкілля, зібрання речових доказів та низка інших важливих питань, які неможливо вирішити одноосібно.

Щоб створити уявлення сутності взаємодії слідчого з іншими суб'єктами під час проведення ОМП при розслідуванні злочинів, що розглядаються, наведемо її поняття. Так, під взаємодією, відповідно до Великого тлумачного словника української мови, слід розуміти погоджену дію між ким-, чим-небудь; взаємний зв'язок між предметами у дії [18, с. 85]. Поряд з цим, під взаємодією слід розуміти

процес спільної діяльності двох або більше суб'єктів, які здійснюють вплив один на одного, що змінює якісні характеристики діяльності кожного з них, та який в умовах взаємозв'язку пов'язує їх між собою для досягнення спільної мети [141, с. 26].

Серед сучасних вчених таких як: С. Є. Абламський, О. О. Юхно, Ю. В. Лук'яненко під взаємодією під час проведення досудового розслідування слід розуміти організаційну форму діяльності двох і більше осіб, яка спільно узгоджена та регламентована законами й іншими відомчими нормативно-правовими актами і спрямована на досягнення завдань конкретного кримінального провадження [1, с. 19]. На думку М. В. Борисенка, під взаємодією слідчого з підрозділами та службовими особами органів Національної поліції України слід розуміти узгоджену, підпорядковану єдиному задуму діяльність, яку здійснюють шляхом використання оптимальних та притаманних суб'єктам взаємодії засобів і методів з метою найбільш ефективного вирішення завдань, що виникають під час виявлення та розслідування злочинів [15, с. 67].

На нашу думку, під взаємодією слідчого з іншими суб'єктами під час ОПМ при розслідуванні таких видів злочинів пропонується розуміти спільну діяльність різних суб'єктів щодо виконання дій до та під час ОМП (зокрема, щодо охорони місця події, ліквідації шкідливих наслідків злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, виявленні, фіксації та вилученні криміналістично значущої інформації, а також забезпечення виконання інших завдань цієї С(Р)Д).

При розслідуванні таких видів злочинів взаємодія досягається у таких формах: 1) процесуальні (сприяння слідчому при проведенні ОМП, під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, виконання доручень слідчого про проведення С(Р)Д); 2) організаційні (спільна робота в складі СОГ, взаємний обмін інформацією, спільний аналіз отриманої інформації, інформування про отримані відомості в односторонньому порядку тощо [134, с. 9].

Процес взаємодії розпочинається ще на етапі попередження таких видів злочинів. Тобто співпраця за напрямками протидії незаконному обігу ОР відбувається на трьох рівнях: 1) державному (між апаратами системи МВС,

Нацгвардії, СБУ та іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади); 2) регіональному (між територіальними органами відповідних служб); 3) місцевому (між підрозділами, відділами, відділеннями відповідних служб). Особливу роль у процесі взаємодії відіграють правоохоронні органи та міжнародні організації, у тому числі організація з безпеки і співробітництва в Європі (OSCE) [106, с. 35-36; 166]. Наприклад, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері забезпечення хімічної безпеки, у порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України здійснюється моніторинг загроз хімічній безпеці, тобто інформація про виявленні гострі та хронічні отруєння хімічними речовинами серед населення тощо [198].

Суб'єкти взаємодії при проведенні ОМП під час розслідування злочинів, що розглядаються, умовно поділимо на дві групи:

1) співпраця з якими виникає на етапі підготовки до проведення ОМП (взаємодія з оперативним черговим; керівниками територіальних органів поліції тощо);

2) співпраця з якими виникає під час проведення ОМП (із заінтересованими органами державної влади, працівниками патрульної поліції, працівниками Департаменту забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами, з учасниками СОГ.

За результатами проведеного нами анкетування слідчих та оперативних працівників Національної поліції було встановлено, що при проведенні ОМП під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, ефективною є взаємодія слідчого з різними суб'єктами, зокрема: 76,7 % та 67,0 % опитаних вказали на взаємодію слідчого зі спеціалістами різних галузей знань; 66,0 % та 43,3 % опитаних – слідчого з працівниками оперативно-розшукових підрозділів; 14,6 % та 17,5 % – із фахівцями ДСНС; 41,7 % та 38,1 % – із закладами охорони здоров'я; 11,7 % та 8,2 % – з представниками органів державної влади (органами прокуратури України та СБ України); 31,1 % та 19,6 % – з представниками органів місцевого самоврядування; 46,6 % та 34,0 % – з громадськими організаціями (див. Додаток А).

На етапі підготовки до проведення ОМП при розслідування злочинів, що розглядаються, здійснюється обмін інформацією між різними підрозділами черговими та диспетчерськими службами з метою організації своєчасного вжиття заходів оперативного реагування в разі загрози або виникнення надзвичайної ситуації, пожежі та небезпечної події. Серед основних завдань підрозділів поліції щодо реагування на кримінальні правопорушення є здійснення обміну інформацією та взаємодії з іншими правоохоронними органами, органами державної влади та місцевого самоврядування, а також юридичними особами всіх форм власності [166].

Оскільки діяльність оперативного чергового, який приймає вихідну інформацію про такий вид злочину, була описана нами у другому підрозділі дисертації, то не будемо зупинятися на цьому питанні, а лише зазначимо, що у цей час відбувається інформування слідчого про подію, що сталася, для планування подальшого проведення ОМП та інших необхідних заходів.

Важливим питанням є організація забезпечення особистої безпеки учасників ОМП. Це повноваження керівників територіальних органів поліції, які мають:

- 1) забезпечити участь визначених поліцейських у навчальних зборах з ідентифікації підозрілих об'єктів, які можуть належати до небезпечних матеріалів, їх навчання та підготовку;
- 2) організувати забезпечення екіпіровкою членів СОГ;
- 3) у разі виявлення на території обслуговування підозрілого об'єкта керівник територіального органу чи підрозділу поліції або особа, яка виконує його обов'язки має: а) вжити заходів для забезпечення охорони місця виявлення підозрілого об'єкта та охорони і супроводження до місця тимчасового його зберігання або захоронення; б) негайно проінформувати про подію керівника органу (підрозділу) поліції вищого рівня; в) забезпечити підтримання постійної готовності підлеглих до реагування на повідомлення; г) виконати інші заходи, необхідні для забезпечення безпеки громадян та довкілля, визначені законодавством України [34, с. 39].

Відповідно до проведеного нами опитування слідчих та працівників оперативно-розшукових підрозділів Національної поліції, з'ясовано, що 16,5 % та 35,1 % респондентів вказали на відмінний стан забезпечення СОГ їхнього

підрозділу засобами індивідуального захисту під час ОМП, натомість 51,5 % та 62,9 % – вказали на задовільний рівень, що деякими засобами змушені забезпечувати себе самі (див. Додаток А).

Якщо на місці події була пожежа, то до огляду запрошують посадову особу вибухотехнічного підрозділу поліції, який, окрім питань пожежі, вносить пропозиції слідчому щодо вжиття конкретних заходів безпеки при поводженні з отруйними і сильнодіючими речовинами. Такі дії регулюються пунктом 5 розділу 5 наказу МВС України від 24.07.2017 № 621 [153].

Взаємодія слідчого з представниками громадськості та громадянами може виникнути на різних етапах проведення ОМП. Однак, слід пам'ятати про небезпеку, що може виникнути на місці події. Тому, слідчий має прийняти правильне тактичне рішення щодо їх залучення до огляду, яке пов'язане із ризиком дії ОР на організм таких представників громадськості. Виходом із цієї ситуації буде залучення цих осіб до дій, які не мають безпосереднього відношення до контакту з ОР. Однак, така взаємодія не носить процесуального характеру та не має доказового значення, але від такої співпраці може залежати ефективність проведення огляду.

Після прибуття на місце проведення ОМП при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, у *слідчого виникає необхідність у взаємодії із заінтересованими органами державної влади*, зокрема: 1) центральним органом виконавчої влади; 2) місцевими органами виконавчої влади; 3) територіальними органами Державної служби з надзвичайних ситуацій або підпорядкованими їм підрозділами; 4) територіальними органами (підрозділами) СБ України; 5) органами охорони державного кордону Державної прикордонної служби [52]. Така взаємодія спрямована на отримання інформації про злочин, пов'язаний з незаконним обігом ОР. Розглянемо повноваження деяких із них.

Взаємодія слідчого з органами місцевого самоврядування (виконавчі органи сільських, селищних, міських рад) урегульована Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (ст. 36-1), які уповноважені здійснити заходи щодо організації та забезпечення цивільного захисту, зокрема: 1) власні повноваження: утворення органів з евакуації,

планування, підготовка та проведення на відповідній території у разі виникнення або загрози виникнення небезпечної події; забезпечення завчасного накопичення і підтримання у постійній готовності засобів індивідуального захисту для населення та формувань цивільного захисту, а також приладів дозиметричного і хімічного контролю та розвідки тощо; 2) делеговані: виконання на відповідній території, передбачених законодавством заходів щодо хімічного захисту населення та інженерного захисту територій від наслідків надзвичайних ситуацій [180].

Необхідною є взаємодія слідчого з *працівниками ДСНС*, які здійснюють ліквідацію негативних наслідків злочинної події, що розглядається. Така спільна діяльність урегульована Інструкцією про порядок взаємодії між підрозділами Національної поліції України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події, затвердженою наказом МВС України від 22.08.2016 № 859 [166], статтями 76 та 80 Кодексу цивільного захисту України та наказу МВС України від 26.12.2014 № 1406 «Про затвердження Положення про штаб з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації та Видів оперативно-технічної і звітної документації штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації» [175].

Формами взаємодії між зазначеними суб'єктами є: 1) взаємний обмін інформацією про загрозу або виникнення небезпечних подій, пов'язаних з незаконним обігом ОР; 2) проведення спільних оперативних нарад; 3) організація та проведення спільних заходів за планами взаємодії органів управління та сил цивільного захисту в разі виникнення надзвичайної ситуації, пов'язаної з незаконним обігом ОР; 4) проведення спільних навчань та тренувань тощо.

Основними спільними завданнями Національної поліції України та інших суб'єктів є: 1) взаємне інформування щодо події, пов'язаної з незаконним обігом ОР; 2) ДСНС здійснює заходи щодо ліквідації наслідків небезпечних подій, пов'язаних з незаконним використанням ОР; 3) ДСНС проводить пошук і рятування людей на уражених ОР об'єктах і територіях, надає екстрену медичну допомогу, сприяє їх евакуації до закладів охорони здоров'я; 4) спільно вживають усіх можливих заходів щодо надання невідкладної, домедичної та медичної допомоги постраждалим внаслідок дій, пов'язаної з незаконним обігом ОР; 5) Національна

поліція здійснює контроль за додержанням вимог щодо забезпечення безпеки в зоні дії ОР; 6) Національна поліція надає допомогу органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування у відселенні людей з місць, небезпечних для проживання, проведенні евакуації населення внаслідок їх зараження ОР; 7) Національна поліція надає дозвіл підрозділам Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту на доступ (у встановленому порядку) на територію об'єктів Національної поліції України для запобігання виникненню або ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; 8) за необхідності Національна поліція здійснює супроводження транспортних засобів з ОР тощо [174].

Окремо слід зупинитися на взаємодії *слідчого з працівниками територіальних органів (підрозділів) СБ України*. Так, відповідно до пунктів 11, 12 статті 24 Закону України «Про Службу безпеки України» Служба безпеки України, зобов'язана: 1) сприяти забезпеченню ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; 2) подавати наявними силами і засобами, в тому числі і технічними, допомогу органам Національної поліції, іншим правоохоронним органам у боротьбі з такими видами злочинів [195].

Для прикладу, на Харківщині поліцейські спільно з працівниками Управління СБ України в Харківській області викрили злочинну групу, яка організувала незаконну діяльність з виготовлення та реалізації контрафактних пестицидів і агрохімікатів. До їх складу входили співробітники низки підприємств та приватні підприємці. Небезпечні речовини виготовляли в кустарних умовах на основі діючих хімічних речовин другого та третього класу токсичності. На місці події поліцейські виявили: 4,5 тисяч коробок отруйних хімічних речовин сільськогосподарського призначення, які злочинці реалізовували під виглядом різних торговельних марок; сировину для виробництва; пакувальні матеріали. Досудове розслідування у кримінальному провадженні за частиною 4 статті 321 КК України здійснювалося слідчим ГСУ Національної поліції за процесуальним керівництвом прокурорів Офісу Генерального прокурора та оперативного супроводження співробітників управління СБ України в Харківській області [126].

Взаємодія працівників різних відомств відбувається і під час переправлення ОР через державний кордон. Відповідно до статті 40 Закону України «Про хімічну безпеку та управління хімічною продукцією» від 01.12.2022 № 2804-IX *митні органи* здійснюють митний контроль щодо випуску у вільний обіг на митній території України хімічної продукції на підставі інформації про державну реєстрацію хімічних речовин, отриманої від центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері забезпечення хімічної безпеки, з використанням механізму «єдиного вікна» відповідно до Митного кодексу України [198]. Працівники таких органів сприяють припиненню злочинів, що розглядаються, а також надають слідчому первинну інформацію про такі протиправні діяння, які вони могли спостерігати під час його виявлення та огляду.

У разі виявлення ОР на пунктах пропуску можуть викликатися: Державна екологічна служба для здійснення екологічного контролю, представники ДСНС, Держпродспоживслужби, Державного підприємства «Лабораторний центр МОЗ України», допуск яких на цю територію здійснюється органом охорони державного кордону Держприкордонслужби. А забезпечення охорони місця події, супроводження при транспортуванні ОР покладається на територіальні органи Національної поліції [34, с. 45]. Як видно з наведеного, взаємодія між відповідними підрозділами відбувається ще до проведення ОМП, триває у ході його здійснення, а також після, коли приймається рішення щодо подальшої долі вилученої ОР.

В умовах сьогодення (під час воєнних дій), може виникнути необхідність у взаємодії слідчого з таким специфічним суб'єктом як Національна гвардія [167]. Тобто, у разі застосування військовими ОР, на місце події виїздить *підрозділ радіаційної, хімічної та біологічної розвідки*, який: виявляє зараження місцевості та повітря ОР; визначає тип ОР; встановлює і позначає межі зон (районів, ділянок) зараження; визначає напрямки, маршрути та ділянки місцевості з найменшим відсотком зараження; контролює зміни потужності доз випромінювання на місцевості та ступінь зараження повітря ОР; бере проби повітря, води, ґрунту, рослинності та інших матеріалів і проводить їх хімічний аналіз; здійснює відбирання проб біологічних засобів і доставляє їх до лабораторії медичної або

санітарно-епідеміологічних служб для аналізу тощо. Після проведення усієї необхідної роботи з ОР на місці, проводяться заходи щодо ліквідації хімічного зараження шляхом проведення спеціальної обробки, а також дегазації, дезактивації, дезінфекції ділянок місцевості, доріг, фортифікаційних споруд, а також пилепридушення на них. Зазвичай, такі підрозділи призначені для виявлення й оцінювання хімічної обстановки, але також можуть залучатися до виявлення хімічної обстановки під час руйнування (аварії, катастрофи) на підприємствах хімічної промисловості [13, с. 41, 46, 60]. Після проведення таких заходів до роботи приступає слідчий, попередньо спільно із такими органами, визначивши алгоритм дії щодо організації ОСП для збирання речових доказів.

Наступною є взаємодія *слідчого з працівниками патрульної поліції*, яка розпочинається під час прибуття СОГ на місце огляду, де слідчий отримує вихідну інформацію від патрульних поліцейських, адже вони перші приїхали на місце події. Вони можуть зорієнтувати слідчого якою була обстановка до моменту прибуття аварійно-рятувальних служб та заінтересованих органів державної влади. Також вони можуть отримати інформацію про можливих свідків події, а за їх наявності – відібрати пояснення щодо події, яку вони спостерігали тощо.

Значну допомогу у проведенні ОМП надають працівники *Департаменту забезпечення діяльності пов'язаної з небезпечними матеріалами* (далі – Департамент). Поряд із низкою заходів, які вони вчиняють щодо протидії таким злочинам, вони ще можуть виконувати доручення оперативних підрозділів, проводити у межах наданих повноважень гласні та негласні пошукові та оперативно-розшукові заходи, що здійснюються із використанням оперативних та оперативно-технічних засобів, а також інші заходи і процесуальні дії [106, с. 35]. Ця діяльність пов'язана як з припиненням, так і документуванням таких видів злочинів. У ході проведення ОМП, завдяки отриманню вихідної інформації, працівники Департаменту можуть здійснити заходи щодо встановлення осіб, які вчинили такий злочин, усунення загроз життю та здоров'ю людей, публічній безпеці й порядку. Така діяльність починається уже під час і завдяки проведенню

якісного ОМП і значно допомагає слідчому, сприяє швидкому і повному розслідуванню.

Особливого значення набуває взаємодія *слідчого з учасниками СОГ*. Відповідно до частини 3 статті 571 КПК України учасники СОГ безпосередньо взаємодіють між собою, узгоджують основні напрями досудового розслідування, проведення процесуальних дій, обмінюються отриманою інформацією [83]. У пункті 5 статті 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» вказано, що з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень, підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами [183]. До складу СОГ включаються слідчий (старший СОГ), працівник оперативного підрозділу, спеціаліст-криміналіст, а також (за необхідності) кінолог зі службовим собакою та інші спеціалісти [227, с. 17].

У науковій літературі зазначається, що найбільш ефективною формою взаємодії слідчого з працівниками оперативно-розшукових підрозділів під час проведення ОМП є створення СОГ [29, с. 145]. Такої ж думки 65,0 % опитаних слідчих та 81,4 % оперативних працівників Національної поліції України. 92,2 % та 88,7 % опитаних вказали, що взаємодія слідчого з учасниками СОГ впливає на результати проведення ОМП, сприяє ефективному його проведенню, вилученню доказової інформації. Однак, 1,9 % та 4,1 % вважають, що взаємодія немає ніякого значення для проведення огляду, і 2,9 % та 17,5 % – що здійснює лише формальний вплив (див. Додаток А).

Наприклад, у наказі МВС України № 357 від 27.04.2020 прописано визначення СОГ як організаційної форми взаємодії слідчих (дознавачів), працівників оперативних та інших підрозділів поліції з метою виявлення, фіксації, вилучення слідів кримінального правопорушення, речових доказів, установлення свідків та потерпілих, встановлення осіб, які його вчинили, з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження [166]. Наказ регулює діяльність та порядок взаємодії під час виявлення ОР, а також їх крадіжки.

Усіх учасників ОМП можна поділити на такі групи: 1) особи, які керують та безпосередньо проводять огляд: дізнавач, слідчий, прокурор; 2) особи, які залучені до огляду: а) спеціалісти, участь яких є обов'язковою при огляді (судовий медик, вибухотехнік тощо); б) спеціалісти, які беруть участь в огляді на розсуд слідчого (хімік, біолог, кінолог тощо); в) працівники оперативно-розшукових підрозділів; г) дільничний інспектор.

Особливого значення набуває *взаємодія слідчого з працівниками оперативно-розшукових підрозділів* Національної поліції під час попередження таких злочинів. Для прикладу, 31 жовтня 2021 року при проведенні поліцейської спецоперації було затримано двох громадян – замовника вбивства 64-річного власника квартири, на якого був оформлений договір життєвого утримання та виконавця злочину. Останні планували отруїти жертву під час спільного застілля. Викрили злочинні дії групи осіб оперативні працівники Управління стратегічних розслідувань у Харківській області Департаменту стратегічних розслідувань НПУ України та слідчі відділу розслідування злочинів, вчинених проти життя та здоров'я особи слідчого управління ГУНПУ в Харківській області за силової підтримки спецпідрозділу КОРД [151]. Однак, важливе значення така взаємодія має під час ОМП.

Відповідно до наказу МВС України від 06.07.2017 № 570 «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України», серед функцій слідчих підрозділів, які виконують покладені на них завдання, є організація їх взаємодії з органами та підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову і судово-експертну діяльність [184].

Взаємодія *слідчого з працівниками оперативно-розшукових підрозділів* під час ОМП у розслідуванні таких видів злочинів полягає у спільній діяльності: до виїзду на ОМП та на місці огляду. Зокрема, до виїзду на ОМП така взаємодія полягає у: 1) спільному вивченні та аналізі вихідної інформації про вчинене (що саме сталося, які отруйні речовини задіяні, хто мав до них доступ, скільки осіб виявлено, чи є ознаки злочинної організації, які масштаби наслідків тощо) для розкриття такого виду злочинів «за гарячими слідами»; 2) спільному плануванні огляду для встановлення учасників злочину, збиранні доказової інформації,

документуванні незаконної діяльності, запобіганні розповсюдження дії ОР у навколишнє середовище, а також попередженні вчинення інших незаконних дій з такими речовинами; 3) у разі здійснення контролю за злочином, обміні відомою інформацією про обставини злочину, внесенні відомостей до ЄРДР.

На місці огляду взаємодія між цими двома суб'єктами полягає в: 1) узгодженні напрямів діяльності щодо проведення заходів зі встановлення осіб, які можуть бути причетними до вчинення такого злочину; 2) відшукування свідків, очевидців події злочину; 3) відшукування ОР, їх залишків та інших речових доказів; 4) обміні виявленою інформацією, що стосується злочину у процесі проведення огляду тощо. У разі необхідності, така взаємодія може виникати при проведенні оперативним працівником повторного огляду за письмовим дорученням слідчого.

Взаємодія між цими двома суб'єктами може бути під час спільного вивчення оперативних матеріалів щодо незаконного використання ОР та подальшого планування заходів щодо попередження вчинення такого виду злочинів. Прикладом є кримінальне провадження № 22017260000000040 від 04.07.2017, за яким вина ОСОБА_1 у незаконному переміщенні через державний кордон України отруйної речовини кадмій до Румунії підтверджується протоколами негласних слідчих (розшукових) дій щодо: – аудіо-, відео контролю за особою від 04.09.2017 (т. 1 а. с. 113-115), відповідно до якого відбулась розмова ОСОБА_1 з покупцем кадмію та щодо організації переміщення кадмію через державний кордон України; – контролю за вчиненням злочину у формі оперативної закупки від 01.09.2017, протоколом огляду грошей від 01.09.2017, протоколом огляду покупця від 01.09.2017, протоколом добровільної видачі від 01.09.2017 (т. 1 а. с. 117-123); – зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж від 20.03.2018 (т. 1 а. с. 153-157) [24]. Окрім оперативно-розшукових заходів з виявлення джерел (аналів) можливого транспортування отруйних речовин є завдання створення банку даних їх апаратурних спектроскопічних характеристик. Наявність такої інформації дозволяє зробити географічну та технологічну прив'язку конкретної партії отруйних матеріалів, локалізувати джерела їх постачання [11, с. 73].

Ще одним прикладом належної взаємодії між слідчим та працівниками оперативних підрозділів Національної поліції є розкриття та розслідування серії злочинів, пов'язаних з використанням ОР, вчинених злочинною групою. Зокрема, отруєння восьми потерпілих, одна з яких померла на Хмельниччині. Злочинці у період з серпня по жовтень 2017 року у багатьох містах України знайомилися з жертвами, втирались у довіру та підсипали їм отруйну речовину у їжу чи напої, коли останні втрачали свідомість – грабували їх. Однак, у Хмельницькому злочинці не розрахували дозу підсипаного двом жертвам у каву небезпечного препарату, внаслідок чого одна особа померла на місці, а іншу вдалося врятувати. За результатами судово-медичної експертизи було встановлено, що смерть настала внаслідок отруєння антипсихотичним препаратом. Майже півроку слідчі спільно з працівниками оперативних підрозділів збирали криміналістично значущу інформацію, яка уможливила вийти на слід злочинців. Завдяки тісній взаємодії з колегами-поліцейськими з інших обласних управлінь поліції вдалося провести усі види огляду і зібрати необхідні матеріали та направити їх до суду [230].

Як бачимо, спостерігається досить значний перелік взаємних обов'язків між слідчим та працівниками оперативно-розшукових підрозділів, які спрямовані на здобуття доказової інформації. І тільки узгодженість у їх діях дає позитивний результат. Підтвердженням цього є проведене нами анкетування слідчих Національної поліції України. Так 96,2 % опитаних респондентів вказали, що взаємодія між цими суб'єктами безумовно сприяє ефективному проведенню ОМП та вилученню доказової інформації (див. Додаток А).

Під час ОМП при розслідуванні таких видів злочинів важливою є взаємодія *слідчого зі спеціалістом-криміналістом* в складі СОГ. Так, відповідно до частини 5 статті 71 КПК України спеціаліст зобов'язаний виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила до огляду та давати пояснення з поставлених запитань [83]. Так, прибувши для участі в огляді, спеціалісти отримують від слідчого необхідну інформацію про обставини кримінальної події, дії учасників огляду, здійснені до їх прибуття, завдання, які слід вирішити, та надалі виконують вказівки слідчого, які стосуються використання його спеціальних знань.

Відповідно до Інструкції, затвердженої наказом МВС України від 03.11.2015 № 1339, прибувши на місце події, на початку огляду, слідчий спільно зі спеціалістами визначають порядок його проведення, методи та ефективні тактичні прийоми, після чого спеціаліст здійснює фотографування та відеозйомку місця події [168]. Слід наголосити на тому, що спеціаліст відповідає за якість та повноту виконання отриманих від слідчого або керівника органу досудового розслідування вказівок під час проведення ОМП, а тому така співпраця має бути якісною та повною.

Поряд з цим, відповідно до Інструкції, затвердженої наказом МВС України від 03.11.2015 № 1339, для пошуку та виявлення слідів перед використанням руйнівних методів пошуку слідів спеціаліст повинен отримати від слідчого дозвіл на їх застосування та визначитися з пріоритетом слідової інформації, яка підлягає виявленню, з метою подальшого проведення експертних досліджень у лабораторних умовах [168]. Про вжиті заходи та факти виявлення слідової інформації спеціаліст інформує слідчого. Можна стверджувати, що слідчий постійно взаємодіє зі спеціалістом, вони здійснюють огляд пліч о пліч, постійно радяться та консультують один одного, але рішення приймає слідчий.

Поряд із зазначеним, для ОМП при надходженні повідомлення про факт смерті людини із ознаками насильницької смерті або підозри на таку тісною є взаємодія слідчого із *судово-медичним експертом*. В умовах сьогодення вийшов спільний наказ від 09.03.2022 № 177/450/46 МВС, МОЗ та Офісу Генерального прокурора України, яким затверджений «Порядок взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України». Цим наказом затверджено механізм взаємодії між вказаними суб'єктами під час перевірки обставин смерті людини під час воєнного стану на території України. Тобто, уповноважені працівники органів та підрозділів Національної поліції України, судово-медичний експерт або лікар виїжджають для ОМП при надходженні повідомлення про факт смерті людини із ознаками насильницької смерті або підозри на таку, у тому числі за місцем її

проживання, а також невідкладно повідомляють прокурора про факт насильницької смерті людини. Також цим документом визначено, що насильницька смерть – це смерть від механічних ушкоджень (дія тупих предметів, у тому числі транспортна травма, падіння з висоти, дія гострих предметів, вогнепальної зброї), асфіксії, дії крайніх температур, електричного струму, променевої енергії, низького та високого атмосферного тиску, отруєнь тощо [178]. До речі, огляд трупа працівниками закладів охорони здоров'я проводиться лише за умови відсутності загроз життю та здоров'ю таких працівників. Тобто перед проведенням огляду трупа, якщо є підозра вважати, що смерть настала внаслідок застосування ОР, то, насамперед, слід забезпечити безпеку усіх учасників огляду.

Питання щодо перевезення вилучених ОР також вирішується під час взаємодії слідчого з різними суб'єктами. Так, правоохоронний орган за результатами ОМП і здійснених необхідних заходів з метою виявлення ознак злочину та осіб, що його вчинили, надає місцевому органу виконавчої влади свій висновок щодо необхідності перевезення вилучених речовин до конкретного інституту реалізації або місця зберігання чи експертної організації для проведення поглибленого аналізу з метою встановлення його походження, або для утилізації. На основі цього висновку, а також висновків та рекомендацій фахівців ДСНС, Державної установи «Лабораторний центр МОЗ України», Міністерства екології та природних ресурсів України, місцевий орган виконавчої влади приймає рішення про подальші дії з вилученим з незаконного обігу ОР [34, с. 47].

Таким чином, взаємодія слідчого зі спеціалістом-криміналістом під час огляду місця події відбувається на усіх його стадіях, від планування до безпосереднього проведення [200, с. 27-31]. Усі свої дії спеціалісти узгоджують зі слідчим. Наприклад, для проведення динамічної стадії ОМП спеціаліст має отримати дозвіл від слідчого, оскільки на цей момент усі дії з виявленими ОР щодо їх фіксації повинні бути завершеними. Обов'язково перед переміщенням ОР (з метою огляду та виявлення слідової інформації) спеціалістом здійснюється його вузлова фотозйомка.

Як видно з наведеного, усі перераховані у підрозділі заходи, що здійснюються суб'єктами різних органів та підрозділів, свідчать про важливість взаємодії між ними. Така співпраця сприяє ефективному проведенню ОМП під час розслідування злочинів, що розглядаються. Вона спрямована на захист цивільного населення від дії ОР, яка стала предметом вчинення злочину, а також на виявлення та ліквідацію негативних наслідків поширення ОР у результаті обстеження підозрілої території, встановлення їх виду, характеристики, ступеня впливу на людей та довкілля, наданні рекомендацій щодо подальшого з ними безпечного поводження. Окремої уваги потребує взаємодія в межах слідчо-оперативної групи, оскільки така діяльність спрямована на досягнення спільної мети – зібрання криміналістично значущої інформації про подію злочину, і вимагає чіткого алгоритму дій усіх її учасників. Спільне планування огляду, спільне обрання методів і прийомів, спільні дії з виявленими ОР та іншими слідами таких видів злочинів дає можливість зібрати міцну доказову базу.

3.2. Участь спеціаліста в огляді місця події

На кожному етапі розслідування кримінальних правопорушень завжди виникає необхідність у використанні спеціальних знань, зокрема шляхом: залучення спеціалістів до участі в С(Р)Д; проведення судових експертиз; проведення різних перевірок, обстежень; одержання довідок та консультацій в осіб, які володіють спеціальними знаннями; витребування та використання документів, які складаються такими особами, у ході їх службової діяльності; допиту спеціалістів як свідків або судових експертів, якщо вони брали участь у проведенні судових експертиз [78, с. 542]. Загальновідомим є той факт, що використання спеціальних знань є необхідним засобом, який дозволяє досягти всебічного, повного, об'єктивного дослідження обставин, що входять у предмет доказування [119, с. 362]. Проведення ОМП без участі спеціаліста – організаційна помилка, яка призводить до негативних наслідків – втрати криміналістично значущої інформації [218, с. 148].

Починаючи уже із виявлення, фіксації та вилучення ОР на місці події, виникає гостра потреба у застосуванні спеціальних знань. Як зазначає О. Ю. Татаров, це пов'язано з тим, що слідчий має приймати відповідне процесуальне рішення щодо вилученої ОР на основі отриманих результатів судових експертиз, а не з особистих міркувань [213, с. 122, 123].

Для прикладу, не обійшлося без використання спеціальних знань у розслідуванні всесвітньо відомого випадку отруєння Олексія Навального. Так, 22 серпня 2020 року Олексій Навальний прибув на лікування до німецької клініки «Шаріте», де було проведено дослідження, і вже 24 серпня заявили, що його було отруєно речовиною з групи інгібіторів холінестерази. Клініка передала його проби спеціалістам-токсикологам бундесверу. 02 вересня федеральний канцлер Німеччини Ангела Меркель офіційно заявила, що «спеціальна лабораторія бундесверу надала однозначний результат: Олексій Навальний став жертвою замаху із застосуванням хімічної нервово-паралітичної речовини групи «Новичок». Крім

того, Німеччина звернулася до Організації із заборони хімічної зброї, яка підтвердила висновки експертів із бундесверу. Таких самих висновків дійшли незалежні лабораторії у Франції та Швеції [138]. Як бачимо, без застосування спеціальних знань неможливо довести факт застосування небезпечної речовини до особи, виявити цю речовину у її організмі та встановити низку інших важливих для розслідування завдань.

Донині законодавчого закріплення поняття спеціальних знань немає, дискусії з цього поняття постійно були предметом наукового обговорення в усі часи становлення та розвитку науки криміналістики. Для прикладу, вчений-криміналіст В. Г. Гончаренко у своїх працях [28, с. 65; 39, с. 5] розглядає спеціальні знання в межах судової експертизи, тобто це знання, які лежать в основі тих чи інших спеціальностей та спеціалізацій.

В. В. Коваленко вважає, що спеціальні знання є інструментом отримання доказів [60, с. 38], а завдяки новим джерелам доказової інформації можна побудувати слідчі версії, визначити напрям розслідування, встановити особу злочинця, мету, мотив та механізм вчинення злочину [67, с. 64].

На думку Ю. В. Чорноус, поняття «спеціальні знання» є широким, реалізується у процесуальних і непроцесуальних формах, охоплює використання спеціальних знань з будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла [237, с. 594], які необхідні для вирішення питань, що виникли під час розслідування злочинів та розгляду конкретних справ у суді [203, с. 18].

Низка вчених різного періоду розвитку науки криміналістики такі як: М. Г. Щербаковський, А. А. Кравченко [249, с. 8], А. Ф. Волобуєв [27, с. 251], І. І. Когутич [62, с. 132], А. В. Мировська [114, с. 213] та інші, відносять до спеціальних, окрім наукових, технічних й інших знань – криміналістичні, професійні знання, отримані за допомогою спеціальної (професійної) освіти та досвіду, що застосовуються слідчим, прокурором, судом або залученою ними для цього особою для вирішення конкретних завдань кримінального провадження [98, с. 129].

Поряд із наведеним, В. Ю. Шепітько під спеціальними знаннями вважає систему наукових даних (відомостей) або навичок об'єктивного характеру, отриманих у результаті вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному рівню [243, с. 11; 242, с. 613]. Тобто спеціальні знання мають обмежене коло осіб та повинні виходити за межі професійних знань, навичок і вмінь слідчого, прокурора, захисника, судді, спеціаліста [64, с. 114].

На думку М. Г. Щербаковського, спеціаліст застосовує спеціальні знання з метою збирання, дослідження, оцінки доказів, встановлення підстав для прийняття уповноваженими особами процесуальних і тактичних рішень у кримінальному судочинстві [250, с. 65].

Поняття спеціальних знань також не віднайшли чіткого відображення у нормативно-правових актах. У Законі України «Про судову експертизу» визначення поняття спеціальних знань немає, однак у статті 1 зазначається, що судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [196].

Відносно розслідування, спеціальні знання – це засновані теорією та закріплені практикою глибокі та різносторонні знання (у галузі судової медицини, хімії, фізики тощо) прийомів і засобів криміналістичної техніки для забезпечення виявлення, фіксації, вилучення та дослідження доказів [200, с. 21].

Розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин неможливе без використання спеціальних знань на кожному його етапі, а особливого значення вони набувають під час проведення ОМП, оскільки відіграють значну роль у: 1) забезпеченні безпеки учасників огляду (визначення рівня небезпеки та ступеня і виду захисту від ОР); 2) виявленні та вилученні (упакуванні) ОР; 3) відібранні зразків тканини й органів або частини трупа людини (тварини), в яких може міститися ОР (під час ексгумації); наприклад, на судово-ветеринарну експертизу слід надати не лише останки трупа тварини, але й проби землі по 0,5 кг із ложа трупа і з його поверхні; 4) обранні способу збереження ОР до призначення

відповідного виду судових експертиз; 5) висуненні версій та плануванні ходу розслідування; 6) визначенні видів судових експертиз, які слід призначити щодо дослідження вилученої ОР та інших об'єктів, формулюванні питань експерту, наданні необхідної кількості та видів порівняльних зразків тощо.

Аналіз наукової літератури [77, с. 522, 523; 201, с. 125; 204, с. 36] уможливив стверджувати, що використання спеціальних знань під час проведення огляду при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР можливе через дві форми: 1) процесуальні, передбачені кримінальним процесуальним законом (залучення спеціаліста до проведення огляду, письмове пояснення спеціаліста, проведення судових експертиз); 2) непроцесуальні, які прямо не передбачені кримінальним процесуальним законом і використовуються не як джерела доказів, а результати їх діяльності не відображаються у процесуальних документах (консультація спеціаліста).

Усі перелічені вище форми використання спеціальних знань, окрім надання висновку спеціаліста, можуть застосовуватися під час розслідування злочинів, що розглядаються. Щодо висновку спеціаліста, доцільним буде вказати, що спеціаліст може надавати висновки з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування лише кримінальних проступків, а також викладати у висновку відомості, що мають значення для кримінального провадження і щодо яких йому не були поставлені запитання [100, с. 337].

Найпоширенішою процесуальною формою використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, є залучення спеціаліста до проведення ОМП. Відповідно до результатів проведеного нами анкетування слідчих підрозділів Національної поліції 90,3 % опитаних вказали, що обов'язково залучають спеціаліста для виявлення, фіксації та вилучення слідової інформації під час ОМП при розслідуванні таких видів злочинів (див. Додаток А).

Для участі в ОМП з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань (збиранні доказів, встановленні механізму утворення слідів, консультацій тощо), слідчий, прокурор може запросити спеціалістів (ч. 3 ст. 237 КПК України) [84, с. 529].

Опрацювавши результати проведеного нами опитування слідчих Національної поліції, можемо стверджувати, що до проведення ОМП під час розслідування злочинів, що розглядаються, слід залучати відповідного спеціаліста з метою: збору доказів (виявлення, фіксації, вилучення слідів) – 86,4 % респондентів, отримання консультацій, що стосуються його спеціальних знань – 94,2 %, застосування технічних засобів фіксації огляду – 72,8 %, відібрання зразків на експертне дослідження – 92,2 %, виявлення та вилучення отруйних речовин – 94,2 % (див. Додаток А).

Відповідно до частини 1 статті 71 КПК України спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [83]. З цього випливає, що спеціаліст може надавати консультативну допомогу, пояснення, довідки та висновки.

Слід зауважити, що залучення спеціалістів (у контексті пошуку та фіксації джерел інформації про кримінальну подію) – це не лише доцільна форма застосування спеціальних знань і технічних засобів під час провадження С(Р)Д, але й гарантія якісного та ефективного виконання слідчим своїх професійних обов'язків у конкретних умовах. Особиста участь спеціаліста у підготовці та проведенні ОМП – це не перекладання слідчим частини своїх обов'язків, а необхідність грамотного використання спеціальних знань із різних галузей науки й техніки з метою якісного досудового розслідування кримінального правопорушення [17, с. 131]. Однак, 85,4 % опитаних слідчих зазначили, що у них виникали труднощі із залученням спеціаліста до ОМП за цими кримінальними провадженнями (див. Додаток А).

Спеціаліст допомагає у виявленні, фіксації та вилученні речових доказів, використовуючи техніко-криміналістичні, судово-медичні, інженерно-технологічні, хімічні та інші спеціальні знання, а також практичні навички застосування відповідних технічних засобів і прийомів, може надавати

консультації, які можуть братися до уваги при формуванні версій, перевірятися шляхом проведення експертиз та інших С(Р)Д [85, с. 205-206].

Саме в результаті безпосередніх дій спеціаліста із застосуванням ним спеціальних знань та навичок щодо методів і можливостей науково-технічних засобів, докази, недоступні для сприйняття до дій спеціаліста, стають доступними для загального сприйняття іншими учасниками кримінального провадження. Це дає підстави стверджувати, говорячи мовою М. Г. Щербаковського, що певні докази «безпосередньо виходять» від спеціаліста, який залучається до проведення процесуальних дій на стадії досудового розслідування [5, с. 336]. Такий фахівець виявляє ймовірні місця залишення слідової інформації, по суті – моделює подію злочину, щоб віднайти речові докази протиправних дій. Наприклад, при огляді виявленої речовини у будь-якому її стані спеціаліст визначає рівень небезпечності та відносить до отруйної, що, у свою чергу, забезпечить усіх учасників огляду від її шкідливого впливу та створить алгоритм подальших дій на місці події.

Аналогічною є участь спеціаліста у виготовленні копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід’ємних частинах (ч. 4 ст. 99, ч. 1 ст. 159, ч. 2 ст. 168 КПК України), коли в результаті його дій створюється новий об’єкт (доказ) – технічний носій інформації, що відображає зміст самої інформації, який, власне, й має значення для кримінального провадження [5, с. 336]. Наприклад, коли така інформація містить прямі вказівки на придбання чи поширення ОР, або зв’язки причетних до отруєння осіб та іншу важливу для розслідування інформацію.

Виділимо такі загальні рекомендації щодо роботи з ОР при проведенні ОМП із залученням спеціаліста: 1) слід визначитися з послідовністю огляду виявлених об’єктів (спочатку ОР, а потім усі інші об’єкти, що стосуються вчиненої події злочину); 2) працювати з об’єктами так, щоб не зруйнувати інші сліди і не залишити власних слідів; 3) спочатку оглядати і зафіксувати об’єкт у стані спокою, а потім лише переходити до динамічної стадії; 4) перш ніж чіпати ОР, слідчому потрібно у спеціаліста дізнатися попередню інформацію про її властивості, щоб забезпечити

себе та інших від її негативної дії; 5) застосовувати виключно неруйнуючі методи, способи і технічні засоби вивчення ОР та інших об'єктів під час огляду; 6) сліди ОР, що нашарувалися на певні об'єкти, краще вилучати разом з таким предметом, у разі неможливості – робити зіскоб, змив, вилучення самої речовини на стерильний сорбент, а з інших слідів робити копії; 7) правильно слід підбирати упаковку для збереження вилучених об'єктів (отруйні рідкі, сипучі речовини – в скляні герметично зачинені ємності).

За результатами проведеного анкетування слідчих Національної поліції України можемо зазначити, що до ОМП за цими категоріями кримінальних проваджень залучалися такі спеціалісти: судово-медичний експерт (при огляді трупа з підозрою на отруєння – на це вказали 90,3 % опитаних респондентів), хімік-органік (для вивчення структури, властивостей, складу і механізмів хімічних реакцій органічних сполук – 89,3 %), хімік-технолог (розробляє технологічні правила виробництва отруйних речовин – 89,3 %), спеціаліст-криміналіст (51,5 %), вибухотехнік (22,3 %), працівники обласних центрів контролю і профілактики захворювань МОЗ України (16,5 %), спеціаліст фітосанітарних служб (16,5 %), бухгалтер (для перевірки документації підприємства, що пов'язане з обігом отруйних речовин – 7,8 %) та інші залежно від виду та специфіки об'єктів, що підлягають огляду (див. Додаток А).

Необхідність залучення зазначених осіб обумовлена специфікою об'єкта огляду [110, с. 284]. Такі спеціалісти допоможуть в описі, зможуть проконсультувати щодо видів виявлених речовин та їх властивостей, правил поводження з ними, правил упакування для транспортування й ізоляції від людей та навколишнього середовища, а також щодо призначення відповідного виду судових експертиз і проведення досліджень [34, с. 42].

У випадку виявлення трупа з ознаками насильницької смерті виникає необхідність у залученні до ОМП *судово-медичного експерта*. У такому разі, під час огляду трупа виявляється сукупність обставин, які дають підстави вважати, що смерть людини могла настати внаслідок отруєнь тощо. Важливо проаналізувати зв'язок між обстановкою місця події та діями, у результаті яких виникли виявлені у

ній зміни та сліди, зіставити їх з пошкодженнями на тілі, одязі трупа та певним способом вбивства. Тобто, судово-медичний експерт може оглянути стан тіла особи, зробити припущення про отруєння тощо, а слідчий – зіставити з ними навколишню обстановку.

Судово-медичний експерт також стане у нагоді при формуванні описової частини протоколу огляду, допоможе відібрати зразки для відповідного виду судової експертизи. Справа у тім, що, наприклад, результати токсикологічного дослідження (виявлення та ідентифікація токсикантів у тілі людини) залежать від якості та типу відібраних зразків, їх збереження, коректного консервування та документального оформлення, а також контролю під час відбору проби та процесу збереження [3, с. 17].

На підставі зовнішнього огляду лікарі бюро судово-медичної експертизи, за умов явних ознак хімічної травми, як результату бойових дій, незалежно від того, чи є постраждалий військовим або цивільним, видають свідоцтва про смерть. При цьому обов'язковим є відбір матеріалу для судово-імунологічного та можливого молекулярно-генетичного дослідження (за необхідності), а також за можливості збереження елементів, що стали причиною травмування [178].

Також, при підозрі на отруєння залучається судово-медичний експерт для огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією, яка регулюється статтею 239 КПК України [83]. Він не лише оглядає тіло та його частини, а й формує описову частину протоколу, кваліфіковано відбирає зразки тканини та органів або частини трупа, необхідні для проведення експертних досліджень, консультує слідчого з питань, що потребують медичних знань тощо. До речі, до такого огляду може бути залучений і спеціаліст-криміналіст, оскільки буде проводитися вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, схеми, графічні зображення, а також при виявленні слідів можуть виготовлятися їх відбитки та зліпки.

Для огляду речовин, схожих на отруйні, слід залучити *спеціаліста у галузі хімії* державних хімічних або біохімічних лабораторій, який спеціалізується на вивченні науки хімії та володіє навичками роботи з хімічними речовинами. Такий спеціаліст зможе попередньо визначити вид речовини за її зовнішнім виглядом та

отримати консультативну допомогу щодо її хімічних властивостей, небезпеки для оточуючих та правил вилучення і поводження. Наприклад, віднести предмет до такого важкого металу як кадмій допоможе його візуальний огляд – сріблясто-білий з синявою метал тьмяніє на повітрі внаслідок утворення захисної плівки оксиду, у чистому вигляді може хрустіти при згинанні подібно олову тощо [22, с. 10]. На превеликий жаль, проблематичним на сьогодні є залучення до огляду таких спеціалістів, які надають істотну допомогу у виявленні, описі, упакуванні отруйних речовин [213, с. 124].

Для прикладу, у зв'язку з аварійною ситуацією на аміачному трубопроводі на території Куп'янського району Харківської області, державною установою «Харківський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України» була проведена оцінка стану факторів навколишнього середовища в населених пунктах Харківської області. Лабораторіями установи проведені дослідження вмісту аміаку в пробах атмосферного повітря, відібраних в містах Харкові, Куп'янську, Ізюмі, Балаклії. Вміст аміаку не перевищував гранично допустимі концентрації хімічних речовин в повітрі населених місць. У воді річки Оскіл на території Куп'янську концентрації аміаку не перевищували гігієнічні нормативи, встановлені для води водних об'єктів для задоволення питних, господарсько-побутових та інших потреб населення. Як видно, діяльність такої лабораторії значно сприяє розслідуванню злочинних дій, що були вчинені на такому заводі і швидко може встановити ступінь загрози для людей та довкілля [194].

Дійсно, фахівці державних установ обласних центрів контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України проводить широкий спектр мікробіологічних, фізичних, хімічних і токсикологічних досліджень та можуть надавати консультативні послуги, що стосуються таких речовин. Однак, їхні послуги платні і з ними потрібно укласти договір про надання таких послуг.

Продовжуючи розкривати сутність питання підрозділу, слід зазначити, що до проведення огляду місця події, відповідно до Інструкції, затвердженої наказом МВС України від 03.11.2015 № 1339, можуть також залучатись працівники

Експертної служби МВС України у складі спеціалізованої пересувної лабораторії, які володіють спеціальними знаннями та можуть надавати консультації під час досудового розслідування з питань, що потребують спеціальних знань і навичок, та залучені як спеціалісти для надання безпосередньої технічної допомоги. Так, спеціалізована пересувна хімічна, вибухотехнічна та інші лабораторії залучаються за письмовим клопотанням керівника органу досудового розслідування або особи, що виконує його обов'язки [1, с. 102-103]. Слід зазначити, що спеціаліст-криміналіст органу досудового розслідування та працівники спеціалізованих пересувних лабораторій під час огляду дотримуються однакових вимог, передбачених розділом IV цієї Інструкції.

Наприклад, залучення до ОМП під час розслідування таких видів злочинів *вибухотехніка* пов'язано з тим, що для виклику детонації бризантних вибухових речовин і для запалювання металевих використовують такі ініціюючі (первинні) вибухові речовини як гримуча ртуть, азид свинцю тощо, які є отруйними [227, с. 71]. Також можуть бути випадки виявлення вибухових пристроїв, за допомогою яких здійснюється розпилення ОР шляхом вибуху. Робота з виявлення, фіксації та вилучення слідової інформації розпочинається лише після перевірки підозрілого об'єкта на наявність вибухівки та її знешкодження спеціалістом-вибухотехніком. Він також допоможе оглянути місце пожежі, вибуху і проконсультує щодо ОР, яка була використана, та правил поводження з нею.

Як зазначає І. В. Пиріг, важливу допомогу під час ОМП надає *спеціаліст-криміналіст*, зокрема: криміналістичну, методичну, технічну та консультативну [145, с. 221-222; 143, с. 28]. Розглянемо такі запропоновані види детальніше щодо досліджуваних нами злочинів.

Л. В. Мединська вказує, що спеціаліст покликаний надати допомогу в збиранні доказів [110, с. 281-282]. Зокрема така діяльність виявляється в обранні ефективних методів виявлення слідової інформації, способів фіксації, вилучення та відповідного упакування доказів з метою їх подальшого збереження, а також здійсненні кваліфікованого відібрання зразків для експертного дослідження. Наприклад, принагідною стане допомога спеціаліста при підготовці до огляду місця

використання ОР, де відповідний спеціаліст має зорієнтувати не лише щодо заходів безпеки, але й щодо пошуку місць зберігання таких речовин, забезпеченні необхідних засобів для вилучення таких речовин тощо.

Ще одним видом допомоги спеціаліста під час ОМП є проведення експрес-аналізу вилучених об'єктів, оскільки учасники СОГ мають чітко розуміти з якою речовиною мають справу, дотримуватися відповідних правил безпеки, враховуючи її вид та спосіб поширення, правил поводження з нею під час упакування, транспортування та подальшого зберігання, а також для подальшого планування призначення відповідних видів судових експертиз.

Методична допомога полягає у роз'ясненнях спеціалістом при проведенні огляду термінології, що використовується в окремій галузі знань, правильних назв вилучених об'єктів або їх частин. Для прикладу, допомога спеціаліста-хіміка є необхідною при складанні протоколу огляду, де слідчий, фіксуючи обстановку, вдається до детального опису виявлених речовин, сполук та інших отрут. Такі ОР мають свою хімічну назву, властивості, особливості зберігання, поширення тощо.

Технічна допомога передбачена частиною 7 статті 237 та частиною 2 статті 71 КПК України, відповідно до яких може бути залучений спеціаліст для надання безпосередньої технічної допомоги. Хоча слідчий самостійно може застосувати фото- відеотехніку для фіксації цієї слідчої дії, однак фахівцем щодо використання відповідних прийомів зйомки все ж таки залишається спеціаліст. Прикладом такого виду допомоги є залучення спеціаліста-криміналіста з метою проведення вимірювання, забезпечення кваліфікованої фото-, відео фіксації обстановки місця події технічними засобами, збирання (виявлення, фіксація та вилучення) речових доказів, складання схем, креслень, відбору зразків для експертизи, виготовлення відбитків та зліпків тощо.

Також під час ОМП при проведенні тимчасового вилучення майна в разі необхідності слідчий або прокурор із залученням спеціаліста здійснює копіювання інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно телекомунікаційних системах (ч. 4 ст. 168 КПК України). Наприклад, якщо в комп'ютері наявна інформація щодо

формул отруйних речовин, список контактних осіб (постачальників необхідних сполук, збувальників, перевізників та інших причетних до злочину осіб) та інша важлива доказова інформація, то для її копіювання без спеціаліста не обійтись.

Погоджуємося з думкою І. В. Пирога, що слідчий самостійно не в змозі оволодіти засобами криміналістичної техніки, які слід застосовувати під час ОМП. Для успішного використання сучасної криміналістичної техніки потрібно мати не тільки спеціальні знання, а й певні навички. Наприклад, для фіксації місця події застосовується відеокамера з можливістю безперервної відеозйомки кругової панорами місця події. Використання цієї камери на різних рівнях дозволяє охопити всі можливі місця розташування доказів, а програмне забезпечення дозволяє наближення до об'єктів та визначення відстані між ними. Також для фіксації обстановки значного за розміром місця події на відкритій місцевості (наприклад, місця пожежі чи аварії) можливе використання мультикоптерів (квадрокоптерів), оснащених відеокамерами з відповідним програмним забезпеченням [144, с. 131]. Застосування такої техніки потребує володіння спеціальними знаннями та навичками. Навіть освоївши інструкцію із користування ними, все одно виникає необхідність у знанні відповідних прийомів, методів відповідної галузі знань, завдяки яким відбувається вивчення та фіксація об'єктів такими технічними засобами. Наприклад, у разі наявності небезпеки життю і здоров'ю учасників СОГ для фото або відео фіксації огляду може бути запрошений спеціаліст-оператор БПЛА.

Поряд із цим, у разі оперативної закупки ОР, як вказує В. О. Вацюк, грошові купюри, що використовувались, також слід оглянути із застосуванням джерел ультрафіолетового випромінювання з метою виявлення на них написів, невидимих при звичайному освітленні. З використанням джерела ультрафіолетового випромінювання доцільно проводити також огляд предметів, що належать підозрюваному (гаманець, портмоне, сумка тощо). Оскільки на цих предметах, які могли контактувати з грошовими купюрами, отриманими підозрюваним, можна знайти сліди спеціальної хімічної речовини, що використовувалася при мітці купюр [17, с. 141-142].

Відповідно до теперішнього стану реагування на виявлення, вилучення та знешкодження ОР в Україні, ми змушені констатувати факт, що правоохоронна система до якісних дій за цим напрямком практично не готова [101, с. 274]. Починаючи з ОМП, де може виникнути підозра щодо застосування (використання) ОР задля досягнення злочинної мети під час вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, правоохоронці практично позбавлені можливості виявити та ідентифікувати їх з тієї причини, що в їхньому розпорядженні відсутня необхідна спеціальна техніка. Мова йде про виявлення небезпечних хімічних (отруйних) речовин, за допомогою або з використанням яких, як правило, вчиняються злочини, що спрямовані на завдання шкоди життю та здоров'ю потенційної жертви. Вдалим прикладом, на нашу думку, може бути застосування сполук талію або ртуті як в рідкому, так і в сипучому або газоподібному станах, для завдання шкоди здоров'ю чи вчинення вбивства людини або інших живих істот [65, с. 21–22]. Здебільшого такі злочини є латентними та ретельно маскуються особами, які їх вчиняють.

Для правоохоронних органів, які здійснюють досудове розслідування, важливим та необхідним у цьому випадку є виявлення та ідентифікація ОР саме на місці події та фіксація слідів її застосування, а також призначення і проведення у подальшому судових експертиз. Актуальним питанням при цьому залишається особиста безпека учасників ОМП, оскільки алгоритм дій та стан матеріально-технічного забезпечення під час виконання робіт, пов'язаних з ОР, у правоохоронній сфері залишається недослідженим та на низькому рівні.

І останній вид допомоги, яку здійснюють спеціалісти під час огляду – це консультативна. Вона виражається в усних роз'ясненнях та наданні довідок з питань, що потребують спеціальних знань, які можуть виникнути або виникають при підготовці та проведенні огляду, процесуальному оформленні його результатів.

Щодо усної консультації в межах ОМП, то слід зазначити, що вона відбувається постійно, від допомоги у визначенні меж огляду, до усних рекомендацій щодо поводження з вилученими речовинами тощо. Поряд із цим, як зазначають В. С. Бондар та М. Я. Сегай, спеціаліст-криміналіст має створити інформаційну модель дій злочинця, в результаті яких могла утворитися слідова

картина, яку він спостерігає на місці огляду; яка зумовлена системністю механізму злочину. Тобто здійснити накладення інформаційної моделі механізму на матеріальну обстановку події [14, с. 114]. Наприклад, місце отруєння зіставляється із виявленими слідами на тілі та одязі жертви чи в природному середовищі, з використанням знаряддям та засобами злочину тощо, у результаті чого моделюється ситуація і відтворюється механізм злочину. Однак, ми не погоджуємося із такою думкою в частині суб'єкта, який має створювати таку інформаційну модель. Вважаємо, що така праця є спільною, і ні в якому разі не лягає на плечі когось одного із учасників огляду. Тобто слідчий, спеціаліст, оперативний працівник, опираючись на зібрану кожним криміналістичну інформацію та власний досвід роботи, повинні створити уяву про механізм події, що сталася, оскільки зібрані ними дані будуть доповнювати загальну картину такого виду злочинів, підтверджувати або спростовувати висунуті версії.

Зокрема, відповідно до частини 2 статті 105 КПК України додатками до протоколу огляду можуть бути письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії. Вони є єдиною процесуальною формою викладення пояснень спеціаліста, що залучається до проведення процесуальної дії як обов'язковий учасник, щодо технології застосування ним: його професійних знань та навичок для виявлення і вилучення криміналістично значущої (доказової) інформації; обрання наукових методів пізнання об'єктивної дійсності, послідовності та результатів їх застосування; властивостей та характеристик виявленої слідової інформації тощо [5, с. 337].

Відповідно частини 7 статті 71 КПК України, спеціаліст має вправо надавати довідки з питань, що належать до сфери його знань, у випадках зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису особі, яка є власником або володільцем відповідних приладів або засобів [83].

На думку М. Г. Щербаковського, пояснення є родовим поняттям, яке включає консультації, роз'яснення та довідки. Очевидно, що чітку межу між довідками та консультаціями спеціаліста провести складно, оскільки довідки можуть

перетворитися у консультації та, навпаки. Але в будь-якому разі вони слугують поясненню з питань, які потребують спеціальних знань та навичок. При цьому спеціаліст не підмінює експерта, тому що його пояснення не засновані на дослідженні об'єктів та не мають доказового значення [248, с. 44, 45; 250, с. 60-61].

Потрібно зазначити, що серед усіх спеціалістів, які можуть бути залучені до проведення ОМП при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, значний обсяг роботи виконує саме *спеціаліст-криміналіст*, зокрема: 1) спільно зі слідчим: оцінює обстановку, складає схему детального огляду, визначає його межі, прийоми та послідовність проведення; 2) обирає науково-технічні засоби і способи пошуку слідової інформації; [200, с. 27]; 2) здійснює фото- або відео фіксацію місця події; 3) здійснює виявлення та вилучення слідів злочину; 4) проводить експрес-аналіз вилучених об'єктів (небезпечних речовин) за необхідністю; 5) здійснює консультації щодо роз'яснення специфічної термінології, правил поводження з конкретним видом ОР та іншими слідами злочинної події, призначення можливих експертних їх досліджень та оцінки інших доказів; 6) допомагає слідчому у складанні описової частини протоколу огляду, зокрема, ОР та інших виявлених об'єктів, предметів та слідів у протоколі, здійсненні замірів; 7) на основі отриманої інформації моделює механізм вчинення злочину для формування версій, планування розслідування тощо [144, с. 130]. Такий обсяг роботи є досить об'ємним, і стосується складних ОМП, що проводяться під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним ОР речовин. Такі огляди передбачають значний обсяг роботи та використання широкого кола спеціальних знань, науково-технічних засобів і відповідних спеціалістів.

Якщо ураження ОР набуло значного поширення в екосистему, то виникає необхідність у залученні *працівників фітосанітарної служби, екологів* тощо. Наприклад, екотоксикологічні дослідження об'єктів біосфери мають певні особливості. Важливими етапами визначення токсиканта є пробовідбір та пробопідготовка. На стадії відбору проби слід керуватися відповідними правилами, які залежать від об'єкта дослідження (вода, ґрунт, повітря), пори року, методики визначення тощо. Стадія пробопідготовки передбачає низку заходів, починаючи з

попередньої очистки зразків, розділення і концентрування елементів, що визначаються. Також визначення токсикантів, особливо у невеликих кількостях, потребує застосування чутливих та специфічних методів аналізу, значних матеріальних ресурсів та часу [3, с. 379].

Якщо в комп'ютері наявна інформація щодо ОР, список контактних осіб (постачальників необхідних сполук, збувальників, перевізників та інших причетних до злочину осіб) та інша важлива доказова інформація, то під час ОМП для тимчасового вилучення, копіювання інформації, що міститься в електронних інформаційних системах, комп'ютерних системах або їх частинах, мобільних терміналах системах зв'язку для вивчення їх фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження (ч. 2 ст. 168 КПК України), має залучатися *спеціаліст з комп'ютерної техніки* [6, с. 48].

З метою експертного дослідження вилучених при ОМП об'єктів, речовин важливу роль тут відіграє компетентна робота спеціаліста зі слідами, речовинами та іншими об'єктами під час ОМП. Правильне їх вилучення, фіксація та упакування може впливати на якість експертного дослідження. Використання цієї форми спеціальних знань буде значно ефективнішою, якщо додати до неї одну з непроцесуальних форм – це залучення спеціаліста під час призначення судової експертизи у ході досудового розслідування для надання усної консультації. Справа у тім, що під час розслідування злочинів, що розглядаються, ця форма використання спеціальних знань є ефективною в частині економії часу та встановлення обставин кримінального провадження. Така допомога спеціаліста полягає в: 1) орієнтуванні на відповідний вид судових експертиз залежно від вилучених об'єктів; 2) формулюванні питань експерту з метою вирішення завдань розслідування; 3) підборі об'єктів дослідження та правильне відібрання порівняльних зразків; 4) орієнтуванні у разі виникнення необхідності призначити повторну, додаткову чи комплексну експертизи тощо. Однак, при використанні цієї форми спеціальних знань під час розслідування злочинів, що розглядаються, виникає низка проблемних питань, які нами будуть висвітлені у наступному підрозділі дисертаційного дослідження.

Отже, криміналістика відкриває широкі можливості для проведення якісного ОМП. Враховуючи викладене у підрозділі, ми констатуємо задовільні умови для проведення такої С(Р)Д. Це пов'язано з проблемним питанням залучення відповідного спеціаліста та відсутністю необхідної спеціальної техніки, яка дозволяє виявити та ідентифікувати ОР, які використовуються зі злочинною метою. Значну допомогу у проведенні ОМП здійснюють спеціалісти, зокрема: у зібранні речових доказів, формуванні описової частини протоколу, застосуванні технічних засобів фіксації обстановки події та консультативну допомогу з питань, що потребують спеціальних знань. Однак, потребує чіткого визначення та нормативного урегулювання алгоритм залучення саме таких спеціалістів, які потрібні під час проведення ОМП при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР.

3.3. Види судових експертиз, що призначаються за результатами огляду місця події

За результатами проведення ОМП вилучається низка об'єктів, предметів, слідів, які підлягають експертному дослідженню, особливо речовина, встановити приналежність якої до отруйної можливо лише, провівши відповідні види судових експертиз. Підтвердженням цього є зміст частини 1 статті 242 КПК України, відповідно до якого необхідність у призначенні судових експертиз виникає, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання [83].

Як справедливо зазначають І. В. Кравченко та І. Ю. Горбатенко, сучасні криміналістичні дослідження речових доказів базуються на досягненнях у галузях хімії, математики, біології та інших природничих наук. Наприклад, під час експертного дослідження вилучених при ОМП об'єктів, для з'ясування з яких молекул складається речовина, застосовується метод атомного спектрального аналізу, молекулярної спектроскопії, газової хроматографії тощо [73, с. 15]. Знання з перерахованих галузей набувають особливого значення для дослідження ОР або сполук, що використовувалися для її виготовлення.

Слід зазначити, що роль судової експертизи у розслідуванні таких вдів злочинів неоцінима, результати їх проведення є джерелом речових доказів, дозволяють здобути різну криміналістично значущу інформацію, підтвердити або спростувати висунуті версії, спланувати подальший хід розслідування тощо.

Прикладом, що відображає значення судової експертизи під час розслідування отруєнь, став випадок на Херсонщині. Так, на початку 2021 року до відділку поліції надійшло 25 повідомлень про загибель червонокнижних птахів на території біосферного заповідника «Асканія-Нова». Екземпляри загиблих птахів були направлені на дослідження у Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз. Після проведення ветеринарної та екологічної експертиз було встановлено, що причиною загибелі птахів стало отруєння діючою речовиною

бродіфакумом, яка входить до складу агрохімічних препаратів, що використовуються для боротьби з гризунами. Було перевірено 52 фермерські господарства, у деяких з них виявили хімічні препарати на основі саме бродіфакуму. На території цих господарств було проведено С(Р)Д з оперативним супроводом відділу захисту інтересів суспільства і держави обласного головного управління поліції. Була перевірена документація оренди земельних ділянок та дозвільна документація на застосування пестицидів та агрохімікатів, які використовувались для боротьби з гризунами. Виявлено низку невідповідностей [42].

Як влучно зазначає Н. І. Клименко, виникнення і формування криміналістичних експертиз є результатом тенденції диференціації та інтеграції наукового знання. Результативне використання можливостей судової експертизи передбачає вирішення багатьох теоретико-правових та практичних аспектів. Насамперед, це необхідність своєчасного освоєння експертними установами і спеціалістами досягнень науки і техніки; по-друге, високопрофесійне використання їх у судочинстві [59, с. 5]. Однак, незважаючи на такі переваги та широкі можливості, експертна діяльність під час розслідування таких злочинів має свої особливості та недоліки. Розглянемо їх у цьому підрозділі.

Спочатку слід зазначити, що основним завданням експертних досліджень об'єктів, вилучених під час ОМП, є встановлення групової приналежності та ідентифікації вилучених об'єктів. І мова іде не лише за ОР, які є ключовими у кримінальних провадженнях, що розглядаються, а й за інші виявлені об'єкти, предмети, сліди, дослідження яких уможливило встановити особу злочинця, знаряддя злочинної діяльності, співучасників, засоби досягнення злочинної мети, а також інших даних вчинення таких злочинів.

В. О. Вацюк стверджує, що поява великої кількості нових хімічних речовин, розширення асортименту ОР на території нашої країни, а також ввезення їх з інших держав викликають труднощі, пов'язані зі встановленням їх групової належності та, відповідно, визначенням законності тих чи інших дій з ними. Навіть якщо ОР має упаковку, етикетку, маркування, не завжди за наявними даними можна

визначити її належність до категорії отруйних відповідно до нормативно-правових документів, що регламентують законний обіг таких речовин. Цитуючи В. І. Гончаренка, В.О. Вацюк вказує на те, що основна частина експертиз, які проводяться щодо речовин, пов'язана з визначенням, чи є надана на дослідження речовина отруйною чи сильнодіючою, тобто зі встановленням їх загальної родової (групової) належності [16, с. 134]. Однак, на сьогодні не всі експертні установи можуть виконувати такі завдання під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР.

Для формування уяви про необхідність призначення певного виду судових експертиз ми провели анкетування слідчих Національної поліції України, які вказали, що призначали за виявленими об'єктами під час ОМП такі судові експертизи: експертизу матеріалів, речовин і виробів (79,6 % опитаних респондентів); судово-бухгалтерську, товарознавчу експертизи (7,8 %); експертизу встановлення наявності пестицидів у навколишньому середовищі (61,2 %); судово-медичну (55,3 %); трасологічну, дактилоскопічну (45,6 %); судово-ветеринарну (30,1 %); почеркознавчу і технічну експертизу документів (11,7 %); судово-ветеринарну (4 %); біологічну (2,9 %) (див. Додаток А).

Для зручності розкриття питання підрозділу ми поділили об'єкти, які вилучаються під час ОМП і щодо яких виникає необхідність експертного дослідження, на такі групи:

1) загальнокриміналістичні: сліди відображення та сліди-предмети (сліди, залишені особою злочинця, особою потерпілого, знаряддям вчинення, засобами вчинення (транспортними засобами, приладами для їх виготовлення тощо));

2) документація щодо законності діяльності юридичної особи з отруйними речовинами, їх обліку та інших документів, що створюються або підробляються для/під час вчинення таких злочинів;

3) отруйні речовини, сполуки, що використовуються для їх виготовлення, а також предмети, речі зі слідами ОР, що були вилучені під час ОМП;

4) трупи людей, тварин з підозрою на отруєння.

Для дослідження *об'єктів першої групи* (загальнокриміналістичних) можуть призначатися такі основні судові експертизи: дактилоскопічна, трасологічна, судово-одорологічна, судово-біологічна та інші. Чіткий перелік призначуваних експертиз надати неможливо, оскільки різноманіття слідів, що можуть утворюватися внаслідок вчинення таких злочинів, досить широке, а тому і виникає потреба у використанні спеціальних знань різних галузей.

Оскільки у криміналістиці досить значна кількість робіт присвячена тактиці призначення криміналістичних експертиз, ми не будемо зупинятися на цьому питанні детально, а лише окреслимо коротко їх можливості у розслідуванні злочинів, що розглядаються. Так, найпоширенішим видом судових експертиз є дактилоскопічна, яка проводиться з метою встановлення групової належності або ідентифікації особи злочинця чи потерпілого за виявленими під час ОМП слідами папілярних ліній. Наприклад, для встановлення приналежності ємностей із ОР, особі, в якій її вилучили; для ідентифікації особи за слідами пальців рук, вилученими на предметах у лабораторії з виробництва ОР тощо.

Метою трасологічного дослідження є: встановлення приналежності виявленого сліду підшвенної частини взуття, до взуття, яке належить особі злочинця або потерпілому; ідентифікація слідів шин транспортних засобів, що використовувалися для контрабанди ОР; ідентифікації станка, який використовувався для закрутки ємностей з ОР; ідентифікації знарядь зламу та інструментів, що використовувалися для незаконного придбання ОР, їх сполук.

Майже завжди після вчинення злочинів залишаються сліди запаху особи злочинця і завдяки можливостям судово-одорологічної експертизи можна встановити чи була конкретна особа присутня у конкретному місці, або чи брала руками конкретний предмет або сиділа на конкретному місці тощо. Типовими питаннями, які необхідно вирішити, є: 1) чи є на цьому предметі запах людини; 2) чи є цей запах індивідуальним запахом особи, яку перевіряють [49, с. 78].

Необхідність у призначенні судово-біологічної експертизи виникає у разі вилучення під час ОМП слідів біологічного походження (крові, слини, сперми, волосся тощо). У такому разі, за наявності порівняльного зразка можна

ідентифікувати особу злочинця. Іноді такий вид дослідження стане у пригоді і для визначення групової належності вилучених об'єктів. Наприклад, за волоссям можна встановити у якому регіоні проживає особа, її стать тощо.

Для дослідження *об'єктів другої групи* (документації щодо законності діяльності юридичної особи з ОР, їх обліку) типовими будуть призначення експертизи документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності, судово-почеркознавча, технічна експертиза документів, комп'ютерно-технічна експертиза.

Експертиза документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності як підвид економічної експертизи, здійснює визначення документальної обґрунтованості: 1) розміру нестачі або надлишків ОР і грошових коштів на підприємствах, в установах, організаціях та їх структурних підрозділах періоду їх утворення; 2) оформлення операцій з одержання, зберігання, виготовлення, реалізації ОР; 3) відображення в обліку операцій з ОР, сировиною для їх виготовлення, грошовими коштами та іншими активами тощо [169].

Знання у галузі судового документознавства необхідні, коли під час ОМП вилучаються різноманітні документи. Так, якщо у документі піддаються сумніву підписи чи рукописні записи осіб, причетних до виготовлення, видачі та інших злочинних дій з ОР, то призначають судово-почеркознавчу експертизу для їх ідентифікації. Якщо ж сумніви виникають щодо змісту документа, способу його виготовлення, способу нанесення печаток чи штампів тощо, тоді призначають технічну експертизу документів.

Для розв'язання ідентифікаційних завдань щодо документів, виготовлених за допомогою комп'ютерної техніки призначають комп'ютерно-технічну експертизу. Для проведення такого виду експертних досліджень слід чітко дотримуватися алгоритму дій щодо об'єктів і зразків, що надаються на експертизу. Зокрема, техніка надається в комплекті (системний блок комп'ютера, інсталяційний диск з драйвером принтера або багатофункціонального пристрою, з'єднувальні та мережеві кабелі, принтер). Рекомендується огляд та вилучення комп'ютерної техніки проводити за участю спеціаліста у галузі комп'ютерно-технічних досліджень. Вирішення ідентифікаційних питань проводиться в межах комплексної комп'ютерно-технічної

експертизи та технічної експертизи документів за наявності електронного оригіналу документа (файла) [132, с. 4-8].

Для дослідження *об'єктів третьої групи* – ОР призначають експертизу матеріалів, речовин і виробів (сильнодіючих та ОР, дослідження речовин хімічних виробництв і спеціальних хімічних речовин, дослідження природного середовища) [68, с. 31-32], судово-хімічну, товарознавчу і технологічну експертизи.

Насамперед, слід зазначити, що майже будь-яка хімічна речовина при певних умовах може стати отрутою (залежно від діючої кількості речовини на організм людини). Отрута – це речовина, яка завдяки своїм хімічним властивостям може спричинити розлади здоров'я або смерть [197, с. 31, 32, 54]. Погоджуємося з думкою, що немає ОР, а є отруйна їх кількість [221, с. 12]. Враховуючи зазначене, розуміємо, що у необхідності експертного дослідження виявлених і вилучених речовин не виникає сумніву, оскільки потрібно знати, яка це речовина, яка її кількість тощо.

Під час розслідування таких злочинів переважно виникають проблеми з експертним дослідженням ОР. Зокрема, отрут, токсинів (бойових, лікарських, сільськогосподарських та інших) [34, с. 71]. Для того, щоб віднести речовину до роду, виду (встановити, до якої отрути вона належить), слід опиратися на встановлений Перелік таких речовин. У зв'язку з відсутністю Переліку ОР, про який ми писали у першому розділі дисертації, віднесення речовин до отруйних чи сильнодіючих є законодавчо неврегульованим. Тому, сьогодні можна проводити лише дослідження тих чи інших речовин щодо їх складу, структури, якісного та кількісного вмісту. Такі питання вирішує експертиза матеріалів речовин і виробів. Це досить складний та об'ємний вид дослідження, оскільки він охоплює низку різних галузей знань, вивчає і досліджує низку різних об'єктів, а тому поділяється на різні види.

За результатами проведеного нами опитування слідчих Національної поліції України було встановлено, що за виявленими під час ОМП речовинами та іншими об'єктами, схожими на отруйні, призначалися такі підвиди досліджень, що проводяться в межах експертизи матеріалів, речовин та виробів: 1) дослідження

речовин хімічних виробництв і спеціальних хімічних речовин (8,7 % опитаних респондентів); 2) експертиза сильнодіючих та отруйних речовин (91,3 %) (див. Додаток А). Розглянемо їх можливості.

Основними загальними завданнями експертизи матеріалів, речовин та виробів є: 1) виявлення на предметах обстановки місця події (предметах-носіях) мікрочастинок або мікрослідів певних матеріалів і речовин (частинок фарби, слідів паливно-мастильних матеріалів, слідів металізації, мікрОВОЛОКОН, ОР тощо); 2) визначення роду (виду) матеріалів і речовин за класифікаціями, що існують у науці, техніці та на виробництві (за хімічним складом, фізичними властивостями, призначенням тощо); 3) встановлення спільної родової (групової) належності матеріалів і речовин; 4) встановлення походження матеріалів і речовин з певного джерела. Однак, зазначимо, що вирішення останнього питання залежить від низки особливостей самого об'єкта дослідження, а також від наявності в конкретній установі потрібного обладнання та спеціалістів. Тому з приводу постановки цього питання доцільно попередньо отримати консультацію в експерта (спеціаліста) [169].

Дослідження речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин вирішує такі питання: 1) Яка природа наданої на дослідження (нашарованої на предметі-носії) речовини (органічна, неорганічна)?; 2) Яка природа речовини, що утворює масні плями (вказується колір та локалізація) на предметі-носії?; 3) Чи містяться на наданому на дослідження предметі-носії сліди речовини, яка надана як зразок-порівняння?; 4) Чи є поданий на дослідження об'єкт речовиною, яка надана як зразок-порівняння?; 5) Чи є надана на дослідження речовина (нашарована на предметі-носії) конкретною речовиною (вказується якою саме)? [136, с. 10]. Звичайно, такий перелік питань не є вичерпним і може бути розширений у зв'язку із завданнями, які стоять перед розслідуванням такого виду злочинів.

Загальновідомо, що для успішного вирішення поставлених перед експертом питань має правильний відбір зразків, їх упакування та доставка. Наприклад, на офіційному сайті Чернігівського НДЕКЦ МВС України зазначено, що при підготовці до проведення такого виду судових експертиз, за можливості, слід

надавати як зразки порівняння речовини, які можуть мати подібну природу, відносний якісний та кількісний склад до наданих на дослідження об'єктів, що може значно прискорити і полегшити експертне дослідження [41]. Якщо поставлено питання про локалізацію нашарувань на представленому одязі, ці предмети одягу перекладаються аркушами паперу. А для вирішення питання щодо наявності агресивних речовин на поверхні певних предметів, об'єкти дослідження слід упаковувати у герметичний пластиковий пакет. Слід пам'ятати про необхідність долучення до матеріалів для експертизи дозволу на пошкодження, знищення об'єктів дослідження [136, с. 10-11].

На вирішення експертизи сильнодіючих та отруйних речовин ставляться такі орієнтовні питання: 1) Чи є на предметі носії (зазначається, на якому саме) сліди сильнодіючих чи ОР?; 2) Чи є надана на дослідження речовина (рідина) сильнодіюною (отруйною) речовиною, якщо так, то яким (якою) саме?; 3) Чи мають дані сильнодіючі чи ОР спільну родову (групову) належність?; 4) Чи мають дані сильнодіючі чи ОР спільне джерело походження за якісним та відносним кількісним складом? [169].

Також для дослідження отруйних речовин призначають судово-хімічну експертизу (фізико-хімічну), за допомогою якої можна визначити хімічний склад матеріалів і речовин; встановити наявність шкідливих, отруйних (небезпечних) речовин і компонентів у продуктах і матеріалах. Фізико-хімічна експертиза проводиться експертом Науково-дослідної лабораторії судових експертиз в атестованій та акредитованій хімічній лабораторії на новітньому обладнанні. Компетентність підтверджена Національним агентством з акредитації України на технічну компетентність і незалежність, відповідно до вимог міжнародного стандарту – ДСТУ ISO/IEC 17025 [229].

Погоджуємося із думкою В. О. Вацюка, що судово-хімічну експертизу слід призначати в кожному кримінальному провадженні при вилученні будь-яких речовин у вигляді порошку, рідини, твердої маси тощо, походження яких при візуальному огляді встановити неможливо, але є підстави вважати, що вони можуть бути отруйними чи сильнодіючими. Основними завданнями, що вирішуються при

проведенні цього виду експертизи є: 1) виділення отруйної (сильнодіючої) речовини з яких-небудь рідин, сумішей, нашарувань таких речовин на яких-небудь об'єктах; 2) дослідження знайдених речовин з метою з'ясування їх хімічного складу; 3) встановлення належності вилученої речовини до конкретної групи отруйних чи сильнодіючих; 4) визначення ваги отруйної чи сильнодіючої речовини, яка знайдена в чистому вигляді або у складі сумішей; 5) порівняльне дослідження різних об'єктів (речовин, вилучених в різних місцях, у різних людей тощо) на належність одному виробнику, одній партії; 6) встановлення джерела походження, способу виготовлення ОР [16, с. 135]. На таке дослідження слід надавати як самі ОР, так і об'єкти з їх слідами, а також змиви з рук особи, яку підозрюють у вчиненні такого виду злочинів.

Завданням такого виду судових експертиз є вирішення наступних питань: 1) Яким є хімічний склад цієї речовини?; 2) Чи належить речовина, надана для дослідження, до отруйних, сильнодіючих чи інших видів речовин?; 3) Чи є в певному об'єкті речовина, що за певних умов може бути отрутою, якщо так, то що це за отрута і в якій кількості вона міститься? [210, с. 106].

У разі вилучення обладнання, на якому здійснювалося виробництво, виготовлення ОР або ж самої сировини, може призначатися товарознавча та технологічна експертизи. Основними завданнями товарознавчої експертизи є: 1) визначення вартості обладнання, сировини; 2) визначення належності товарів до класифікаційних категорій, які прийняті у виробничо-торговельній сфері; 3) визначення характеристик об'єктів дослідження відповідно до вимог Українського класифікатора товарів зовнішньої економічної діяльності; 4) встановлення способу виробництва товарної продукції: промисловий чи саморобний, підприємства-виробника, країни-виробника [169].

Як стверджує О. В. Кузнєцова, технологічна експертиза призначається з метою встановлення обставин виробництва (виготовлення) отруйних і сильнодіючих речовин, а також предметів, які схожі на інструменти та обладнання, що можуть використовуватися для виробництва, виготовлення таких речовин [88, с. 18]. Такий вид дослідження є у класифікації судових експертиз [212, с. 182]. Однак, на офіційних

сайтах експертних установ системи МВС України таке дослідження вирішує інші питання.

В. О. Вацюк також вказує на необхідність і ефективність призначення технологічної експертизи, яка вирішує такі питання: 1) Чи є представлені предмети обладнанням, що призначено для виробництва, виготовлення отруйних чи сильнодіючих речовин? 2) Чи виготовлені вони (предмети) промисловим способом? 3) У якій галузі промисловості використовується таке обладнання? 4) Чи використовувалося надане обладнання для виготовлення отруйних або сильнодіючих речовин? [16, с. 137-138; 169].

Також, може виникнути необхідність в експертному дослідженні природного середовища. Значну допомогу у цьому надають спеціалісти екологічної токсикології, що вивчає джерела надходження токсикантів у природні біосистеми, шкідливий вплив хімічних, біологічних галузей науки, що вивчає джерела надходження токсикантів у природні біосистеми, шкідливий вплив хімічних, біологічних і фізичних агентів на живі організми, а також стійкість і функціонування біосистем в умовах їх токсичного забруднення [3, с. 377-378].

Для *об'єктів четвертої групи* (особи з підозрою на отруєння, трупи людей, тварин з підозрою на отруєння), вилучених під час ОМП і які підлягають дослідженню, типовими будуть призначення судово-медичної, судово-біологічної, харчової та судово-ветеринарної експертиз.

Вагоме значення при підозрі на отруєння особи має судово-медична експертиза, об'єктами якої можуть бути: 1 – живі особи з підозрою на отруєння; 2 – трупи (частини трупів) людей: а) з ознаками насильницької смерті або достатньо обґрунтованої підозри на таку смерть; б) осіб, які померли раптово в лікувальних закладах при невстановленому діагнозі в першу добу їхнього там перебування; в) осіб, яких не встановлено; г) новонароджених при підозрі на вчинення їх вбивства; 3 – речові докази, тобто предмети зі слідами ймовірно ОР [3, с. 12].

При направленні трупа (частини трупа) людини, особу якої не встановлено, для проведення судово-медичного дослідження (зовнішнього огляду) або судово-медичної експертизи (розтину) трупа проводиться дактилоскопіювання [178].

Висновок судово-медичної експертизи про причину смерті (ймовірно від отруєння) базується на результатах зовнішнього та внутрішнього (розтин) досліджень трупа та даних судово-хімічного (токсикологічного) дослідження тканин і рідин трупа. Тобто, систематичного аналітичного дослідження, метою якого є ідентифікація та кількісне визначення токсичних речовин в об'єктах різного походження [3, с. 14]. Експерт-токсиколог займається хіміко-токсикологічним аналізом біологічного матеріалу і речових доказів, направлених на дослідження із супровідними документами. Об'єктами хіміко-токсикологічного аналізу є: 1) біологічний матеріал (органи трупів, блювотні маси, волосся, нігті, промивні води шлунку); 2) речові докази (залишки їжі, напої, пестициди, вода водойм, проби повітря промислових підприємств, ґрунт, хімічні відходи і хімічна зброя та інші) [140, с. 109].

Можна сміливо сказати, що найбільш достовірним підтвердженням діагнозу отруєння є результати хіміко-токсикологічного аналізу (пестицидів, невідомої ОР, отруйними газами, отрутохімікатів та інших хімічних груп) [3, с. 14]. Прикладом є випадки отруєння талієм, описані у науковій статті [159], де завдяки хіміко-токсикологічній оцінці змогли виявити вміст талію у волоссі і нігтях хворих, через 2,5 місяці після гострого отруєння, а також у зрізах штучної шкіри салону автомобілей постраждалих осіб через пів року поспіль. Тому такі дослідження є важливими для ефективного розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР.

Однак, слід зазначити, що оскільки мікроскопічні зміни у внутрішніх органах і тканинах трупа в разі смерті від отруєння є неспецифічними, тому за ними неможливо встановити вид ОР, яка була застосована. У таких випадках В. О. Ольховський, М. В. Губін, П. В. Оветчин рекомендують проводити гістологічні дослідження, які уможливають виявити патологічні зміни внутрішніх органів, які свідчать про інтоксикацію організму, а також встановити перерозподіл крові, наявність набряку в різних органах і тканинах, що дозволить з'ясувати механізм дії отрути [129, с. 227-228].

Галузі хіміко-токсикологічних, судово-токсикологічних, санітарно-гігієнічних досліджень дають можливість: 1) діагностувати прижиттєву та посмертну діагностику отруєнь; 2) контролювати якість продовольчої сировини, продуктів харчування та харчових добавок, виявлення в них ОР; 3) здійснити аналіз засобів побутової хімії; 4) провести дослідження об'єктів навколишнього середовища (води, повітря, ґрунту, предметів побуту тощо). Отримання висновків судових експертиз дає змогу сформуванню ґрунтовну доказову базу і довести кримінальне провадження до суду для встановлення істини.

Іноді виникає необхідність у дослідженні харчових продуктів, які могли містити ОР, внаслідок вживання яких було спричинено розлад здоров'я або смерть, їх концентрація у продуктах. У такому разі призначають експертизу продуктів харчування (харчову експертизу) [210, с. 96]. Одним із головних завдань якої є виявлення не передбачених стандартами та дуже токсичних речовин, сторонніх сполук, у тому числі й отруйних речовин, що вводяться до харчових продуктів навмисно (солі миш'яку, талію, синильної кислоти). І ставлять такі питання: Чи відповідають за фізико-хімічними показниками надані ... нормативним документам? Чи відповідає надана на дослідження продукція нормам, зазначеним у ГОСТах, ДСТУ та інших нормативних документах? тощо [40]. Порядок відібрання зразків у торговій мережі та на підприємствах громадського харчування визначений Правилами вилучення зразків харчових продуктів для дослідження у лабораторних центрах МОЗ України, або ж на офіційних сайтах експертного центру, де викладені вимоги до зразків, їх видів та надається орієнтовний перелік питань експерту.

Підсумовуючи зазначимо, що для формування висновку щодо смерті особи внаслідок отруєння потрібно зібрати низку джерел доказів, одним із яких будуть не лише результати поведеного ОМП, а й дані розтину тіла трупа й, особливо, результати експертних досліджень тканин, органів, біологічних виділень трупа та речовин як у трупі, так виявлених на місці події.

Також потрібно додати, що бувають випадки, коли під час ОМП вилучаються отруйні рослини або речовини тваринного походження, що здатні спричинити

смерть або нанести шкоду здоров'ю осіб. У такому разі слід призначити судово-біологічну експертизу, яка проводиться в експертних закладах системи МВС України. Така експертиза досліджує об'єкти рослинного та тваринного походження, ними найчастіше бувають: а) рослини, що відносяться до отруйних чи сильнодіючих (листя, стебла, коріння, плоди, насіння тощо), а також речовини тваринного походження, які візуально визначаються як біологічні об'єкти, або сполуки рослинного чи тваринного походження, здатні при потрапленні в організм людини спричиняти захворювання або смерть; б) сліди, мікрочастинки ОР рослинного або тваринного походження, що знайдено на одязі, тілі, у приміщенні підозрюваного у вчиненні злочину із зазначеними речовинами. Метою дослідження таких речовин є встановлення їх належності до конкретного роду (виду) отруйних чи сильнодіючих речовин, встановлення спільної родової (групової) належності декількох порівнюваних об'єктів тощо [16, с. 137; 169]. Прикладами питань, що можуть ставитися експерту-біологу є такі: 1) Чи є на предметі-носії (зазначається, якому саме) мікрооб'єкти (частки) біологічного походження?; 2) Якщо є, то яка їх таксономічна належність?; 3) Чи мають дана маса (наприклад, трава в мішку, вилучене в особи) та зразки, вилучені в конкретному місці (наприклад, зразки трави з певного сховища), спільну родову (групову) належність? тощо [169].

При виявленні загибелі тварин з підозрою на їх отруєння, призначають судово-ветеринарну експертизу. Основними завданнями якої є: 1) оцінка тяжкості спричинених пошкоджень, ступеня розладу здоров'я живих тварин, втрати їх продуктивності; 2) встановлення насильницької смерті внаслідок отруєння. Для вирішення таких завдань експерту слід ставити такі питання: 1) Яка причина смерті тварини?; 2) Який ступінь тяжкості спричинених ушкоджень тварини?; 3) Від якої отрути настала смерть тварини?; 4) Яким шляхом отруту введено в організм тварини та в якому вигляді?; 5) Яким способом отрута могла потрапити до організму тварини?; 6) Яка концентрація отрути в організмі тварини?; 7) Як швидко настала смерть тварини після введення отрути?; 8) Якщо отруту виявлено у трупному матеріалі, чи потрапила вона в тканини після смерті тварини?; 9) Чи

пов'язана причина смерті тварини з виявленими отрутами?; 10) Чи є виявлена отрута в організмі тварини лікарським препаратом і чи пов'язана наявність отрути з наданням ветеринарної допомоги тварині?; 11) Чи пов'язане отруєння тварини з прийомом корму і води?; 12) Чи свідчить характер травм про наявність дії певних (фізичних, хімічних, біологічних тощо) чинників зовнішнього середовища? та низка інших питань, визначених в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [169].

Наведені види судових експертиз вирішують низку завдань, що цікавлять слідство, однак на практиці існують певні проблеми, пов'язані з неможливістю вирішення усіх заявлених питань. Справа у тім, що не усі судові експертизи, які призначаються за цими кримінальними провадженнями, проводяться в експертних закладах системи МВС України.

Така ситуація склалася через те, що для проведення дослідження ОР експерти повинні отримати спеціальний допуск. Однак, на сьогодні експерти спеціалізованих експертних установ системи МВС України мають лише три категорії допусків, зокрема, це: 1) дослідження ОР подразнюючої дії (Дослідження ОР подразнюючої дії методом хромато-мас-спектрометрії : методичний лист ДНДЕКЦ МВС України, 2008 [47]; (допуск 8.11; 8.14); 2) хімічних речовин хімічних виробництв (але такі дослідження не стосуються дослідження ОР та біологічно активних речовин); [82]; 3) сильнодіючих препаратів.

Такі можливості обмежують проведення повноцінного дослідження ОР і слідчі змушені звертатися до інших установ, які здатні віднести речовину до отруйної та вирішити низку питань, що цікавлять слідство. Так, відповідно до пункту 11 Інструкції, затвердженої наказом МВС України від 06.09.2017 № 754 для проведення деяких видів експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, за рішенням особи або органу, що призначили судову експертизу, крім судових експертів можуть залучатися також інші спеціалісти з відповідних галузей знань (за їх згодою) [52].

Прикладом призначення досліджень ОР різними установами є кримінальне провадження № 22022070000000089 від 20 червня 2022 року, де під час досудового

розслідування було призначено та проведено експертизу матеріалів, речовин і виробів речовини, яку вилучено під час ОМП у громадянки ОСОБА_1. Відповідно до висновку експерта Закарпатського НДЕКЦ № СЕ-19/107-22/5364-ФХД від 22.06.2022, речовина, вилучена 20.06.2022 у ході огляду місця події на митному посту «Тиса» Закарпатської митниці, яку переміщувала ОСОБА_1, є ртуттю металічною. Поряд із цим, відповідно до довідки ГУ ДСНС в Закарпатській області № 5205-2917/5212 від 27.06.2022, ця ж речовина є отруйною [26]. З прикладу видно, що експертне дослідження проведене спеціалізованою установою в системі МВС України дає можливість віднести речовину до певного роду, виду класу (ртуть металічна), а визначити, чи вона є отруйною, можливо за допомогою установ, які проводять таку діагностику, наприклад ГУ ДСНС.

При дослідженні вказаної проблеми нами відіслано запити та отримано відповіді від уповноважених експертних установ про неможливість проведення повноцінної експертизи ОР у зв'язку з відсутністю технічних можливостей та атестованих судових експертів за спеціальністю «Дослідження сильнодіючих і отруйних речовин» [90-96].

Відповідно до статті 7 Закону України «Про судову експертизу» судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом. Поряд із цим, виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних і судово-медичних експертиз. А оскільки експертиза матеріалів, речовин та виробів відноситься до виду криміналістичних експертиз, то вона і судово-медична експертизи не можуть проводитися в інших установах, окрім державних [196].

Так, до експертних спеціалізованих установ, які можуть проводити дослідження вилучених під час ОМП речовин в межах експертизи матеріалів, речовин та виробів, належать такі:

- науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України (Київський НДІСЕ, Львівський НДІСЕ, Одеський НДІСЕ, Харківський НДІСЕ тощо та їх філії);

- судово-медичні установи Міністерства охорони здоров'я України (Державна спеціалізована установа Головне Бюро судово-медичної експертизи МОЗ України та в областях; Державне підприємство «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л. І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України»);

- експертні служби Міністерства внутрішніх справ України (ДНДЕКЦ, Київський НДЕКЦ МВС України, НДЕКЦ МВС України в областях);

- експертні установи СБ України (Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз СБУ).

Можна констатувати той факт, що не усі судові експертизи, які призначаються за цими кримінальними провадженнями, проводяться в експертних закладах системи МВС України. Тому, слідчі змушені направляли виявлені під час ОМП речовини для встановлення її приналежності до отруйних до інших установ, зокрема: науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України (54,4 %); Державного підприємства «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л. І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України» (74,8 %); Державної спеціалізованої установи Головного Бюро судово-медичної експертизи МОЗ України та в областях (17,5 %); експертної служби Міністерства внутрішніх справ України (15,6 % респондентів) (див. Додаток А).

Наприклад, хіміко-токсикологічний аналіз виконується в Обласному бюро судово-медичної експертизи у відділі судово-медичної експертизи речових доказів, у відділенні судово-медичної токсикології. Як зазначали В. О. Перч та А. З. Булига, бюро виконує особливо складні повторні комісійні та комплексні експертизи, а також лабораторні дослідження щодо ідентифікації отруйних речовин, останків осіб, які загинули внаслідок катастроф, а це об'єктивно потребує застосування сучасного обладнання [142, с. 709-710].

Ще одним прикладом звернення до наведених інститутів є кримінальне провадження № 12018100030008273 від 27.09.2018, яке розпочато за фактом виявленого трупа ОСОБА_4, за адресою: м. Київ, вул. Братиславська, 3, причиною смерті якого було гостре отруєння талієм. У ході проведення досудового розслідування було встановлено, що ОСОБА_1 здійснила порушення правил поводження з токсинами та правил зберігання солей важких металів (талій), що спричинило тяжкі наслідки у вигляді заподіяння небезпеки для життя та здоров'я хворих ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7, діагнозом яких відповідно до довідок, отриманих з Київської міської клінічної лікарні швидкої медичної допомоги: гостре отруєння парами важких металів (талій) важкого ступеню.

Під час проведення досудового розслідування було відібрано біологічні зразки ОСОБА_5, ОСОБА_6 та ОСОБА_7, проведено огляд автомобіля, з салону якого відібрано такі зразки: зрізи з нижньої частини водійського сидіння, з бічної поверхні підлоги зі сторони водійського сидіння та з підлоги зі сторони переднього пасажирського сидіння. Ці об'єкти направлено для проведення дослідження в Державне підприємство «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л. І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України». За результатами проведеного дослідження складено протокол випробувань № 3/8-А-210-13 від 11.02.2019. Однак, для встановлення наявності в діях підозрюваної особи складу злочину було призначено судово-медичну експертизу, а також для встановлення наявності на предметах дослідження СОР було призначено судову експертизу матеріалів, речовин та виробів (сильнодіючих і отруйних речовин), проведення якої доручено експертам Київського науково-дослідного інституту судових експертиз [225].

Слідчому або прокурору під час призначення експертизи матеріалів, речовин та виробів, вкрай важливим є отримати відповідь на питання щодо хімічного складу ОР, її сполук. Якісна відповідь на це питання беззаперечно звужить коло пошуку підозрюваних осіб, оскільки у разі повноцінного позитивного проведення експертизи (встановлення всіх родових ознак ОР, її сполук) з'явиться можливість встановлення джерела походження та збільшиться ймовірність виявлення осіб, які

причетні до несанкціонованого доступу (викрадення) ОР. При цьому, основна проблема полягає у неможливості експертів не лише визначити та ідентифікувати сполуки ОР, а й визначити конкретизовану назву, що є дуже важливим та визначальним чинником при встановленні джерела походження та сфери застосування такої речовини.

Як видно з наведеного, на сьогодні використання такої форми спеціальних знань як проведення судових експертиз – досліджень, об'єктів, вилучених під час проведення ОМП, є досить проблематичною в частині результативності такого виду дослідження. Це пов'язано з тим, що:

1) відсутнє законодавче врегулювання виробництва, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення та утилізації ОР (постанова Кабінету Міністрів України від 20.06.1995 № 440), згідно з Переліком, який втратив чинність на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 03.09.2014 № 405;

2) відсутня єдина методика проведення експертних досліджень небезпечних матеріалів (у тому числі ОР), не визначені фахові суб'єкти експертного супроводження злочинів, що розглядаються;

3) відсутня спеціалізована експертна установа, яка б проводила дослідження ОР, бо в експертних установах системи МВС України немає допусків у експертів на проведення такого виду дослідження. Це змушує звертатися до комерційних установ, де вартість дослідження може сягати понад 100 тисяч гривень;

4) відсутні спеціалізовані курси професійного навчання фахівців Національної поліції України з питань роботи з ОР під час проведення огляду для їх виявлення, фіксації, вилучення, відібранні зразків для експертного дослідження, транспортування, зберігання тощо [106, с. 36].

Наприклад, станом на червень 2023 року, комплексна хімічна експертиза, скрінінгова експертиза на визначення синтетичних ОР та скрінінгова експертиза на визначення синтетичних отрутохімікатів проводиться в атестованій науковій установі із сертифікованою лабораторією OTAVA і коштує 39 000 тисяч гривень кожна [208].

Поряд із цим, окремим питанням актуальності та особливості проведення експертизи ОР, пропонується виділити «експертизу бойових отруйних речовин», яка в останні роки, у зв'язку зі збройною агресією РФ проти нашої держави та стрімким розвитком суспільно-політичної ситуації у світі, набуває особливого значення. Необхідність у її призначенні виникає під час розслідування воєнних злочинів, зокрема у разі несанкціонованого застосування заборонених хімічних бойових ОР (типу «Новачок» та інших) або задушливих, отруйних чи інших газів та всіх аналогічних рідин, матеріалів або пристроїв [61, с. 26], ОР як боєприпасів до зброї [111, с. 15].

Тому, пропонується [101, с. 275-276]: 1) розділити експертизу сильнодіючих та отруйних речовин на окремі підвиди; 2) здійснити підготовку судових експертів для отримання відповідного допуску з тим, щоб вони могли проводити повноцінне дослідження ОР; 3) додатково визнати такий підвид, як експертиза бойових ОР, які несанкціоновано застосовуються під час вчинення злочинів і за своїм складом не призначені для використання з іншою метою.

З наведеного у підрозділі видно, що для проведення експертних досліджень об'єктів, вилучених під час ОМП у розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, використовуються різні галузі знань – призначаються різні види як криміналістичних, так й інших видів судових експертиз. Однак, ключовим об'єктом таких злочинів є ОР, дослідження яких є проблематичним у частині установи, яка зможе провести відповідну експертизу у повному обсязі. Експертні заклади системи МВС України, які б мали проводити дослідження ОР не мають можливості це зробити, а тому слідчі змушені звертатися до експертних закладів, інших відомств та організацій, які можуть провести такі види судових експертиз у повному обсязі. Важливим чинником для розслідування таких злочинів є встановлення джерела походження та сфери застосування ОР, але, на жаль, експерти не лише не можуть визначити та ідентифікувати сполуки ОР, а й визначити її назву. Враховуючи невтішну ситуацію, яка описана у цьому підрозділі, окреслено способи вирішення означеної проблеми у надії, що таке питання вирішиться і розслідування зможуть набрати інших обертів.

Висновки до розділу 3

1. Під взаємодією слідчого з іншими суб'єктами під час ОМП при розслідуванні таких видів злочинів пропонується розуміти спільну діяльність різних суб'єктів щодо виконання дій до та під час ОМП (зокрема, щодо охорони місця події, ліквідації шкідливих наслідків злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, виявленні, фіксації та вилученні криміналістично значущої інформації, а також забезпечення виконання інших завдань цієї С(Р)Д.

При розслідуванні злочинів, що розглядаються, взаємодія досягається у таких формах: 1) процесуальній (сприяння слідчому при проведенні ОМП, виконання доручень слідчого про проведення СРД); 2) організаційній (спільна робота в складі СОГ, взаємний обмін інформацією, спільний аналіз отриманої інформації тощо.

Співпраця за напрямками протидії незаконному обігу ОР відбувається на трьох рівнях: 1) державному (між апаратами системи МВС, Національної гвардії, СБ України та іншими центральними і місцевими органами виконавчої влади); 2) регіональному (між територіальними органами відповідних служб); 3) місцевому (між підрозділами, відділами, відділеннями відповідних служб). Особливу роль у процесі взаємодії відіграють правоохоронні органи та міжнародні організації, у тому числі організація з безпеки і співробітництва в Європі (OSCE).

Суб'єкти взаємодії при проведенні ОМП під час розслідування злочинів, що розглядаються, умовно поділено на дві групи: 1) співпраця з якими виникає на етапі підготовки до проведення ОМП (взаємодія з оперативним черговим; керівниками територіальних органів поліції тощо); 2) співпраця з якими виникає під час проведення ОМП: а) після прибуття на місце огляду (із заінтересованими органами державної влади, працівниками патрульної поліції тощо); б) під час безпосереднього його проведення (з учасниками СОГ). Наведено напрямки їх спільної діяльності.

Для якісного проведення ОМП важливою є взаємодія між учасниками СОГ. Усіх учасників СОГ при проведенні ОМП під час розслідування злочинів, що розглядаються, поділено на такі групи: 1) особи, які керують та безпосередньо

проводять огляд: дізнавач, слідчий, прокурор; 2) особи, які залучені до огляду: а) спеціалісти, участь яких є обов'язковою при огляді (судовий медик, вибухотехнік тощо); б) спеціалісти, які беруть участь в огляді на розсуд слідчого (хімік, біолог, кінолог тощо); в) працівники оперативно-розшукових підрозділів; г) дільничний інспектор.

2. Використання різних форм спеціальних знань (залучення спеціаліста до участі в ОМП, отримання письмового пояснення спеціаліста та отримання консультації) під час ОМП сприяє пізнанню події кримінальної протиправної діяльності та є підґрунтям подальшого ефективного досудового розслідування та судового розгляду таких видів злочинів. Вони відіграють значну роль у: 1) забезпеченні безпеки учасників огляду (визначення рівня небезпеки та ступеня і виду захисту від ОР); 2) виявленні та вилученні ОР; 3) відібранні зразків тканини і органів або частини трупа людини (тварини), в яких може міститися ОР; 4) обранні способу збереження ОР до призначення відповідного виду судових експертиз; 5) висуненні версій та плануванні ходу розслідування; 6) визначенні видів судових експертиз, які слід призначити для дослідження вилученої ОР та інших об'єктів, формулюванні питань експерту тощо.

Найпоширенішою формою використання спеціальних знань під час ОМП є залучення спеціаліста. За цими категоріями кримінальних проваджень залучалися такі спеціалісти: судово-медичний експерт, хімік, спеціаліст-криміналіст, вибухотехнік, працівники обласних центрів контролю і профілактики захворювань МОЗ України, спеціаліст фітосанітарних служб, комп'ютерної техніки та інші залежно від виду та специфіки об'єктів, що підлягають огляду.

Рекомендації щодо проведення ОМП із залученням спеціаліста полягають у такому: 1) слід визначитися з послідовністю огляду виявлених об'єктів (спочатку ОР, а потім інші сліди та об'єкти злочину); 2) працювати з ОР та іншими об'єктами так, щоб не зруйнувати інші сліди і не залишити власних слідів; 3) спочатку оглядати і зафіксувати об'єкт у стані спокою, а потім лише переходити до динамічної стадії; 4) перш ніж чіпати ОР, слід дізнатися попередню інформацію про її властивості, щоб убезпечити себе та інших від її негативної дії; 5) застосовувати

виключно неруйнуючі методи, способи та технічні засоби вивчення ОР та інших об'єктів під час огляду; 6) сліди ОР, що нашарувалися на певні об'єкти, краще вилучати разом з таким предметом, у разі неможливості – робити зіскоб, змив, вилучення самої речовини на стерильний сорбент, а з інших слідів робити копії; 7) правильно підбирати упаковку для збереження вилучених об'єктів (отруйні рідкі, сипучі речовини – в склянні герметично зачинені ємності).

3. Об'єкти, які вилучені за результатами проведення ОМП і які потребують подальшого експертного дослідження, поділено на такі групи: 1) загальнокриміналістичні: сліди відображення та сліди-предмети; 2) документація щодо законності діяльності юридичної особи з ОР, їх обліку та інших документів, що створюються або підробляються для/під час вчинення таких злочинів; 3) ОР, а також предмети, речі зі слідами ОР, що були вилучені під час ОМП; 4) трупи людей, тварин з підозрою на отруєння.

Окреслено завдання та сформовано орієнтовний перелік питань щодо проведення таких видів судових експертиз: трасологічна, дактилоскопічна; почеркознавча та технічна експертиза документів; матеріалів, речовин і виробів, судово-медична, судово-ветеринарна експертизи, експертиза встановлення наявності пестицидів у навколишньому середовищі, комп'ютерно-технічна та ін

Важливим чинником для розслідування злочинів, що розглядаються, є встановлення виду, назви, джерела походження, сфери застосування та ідентифікації ОР. На сьогодні, експертні заклади системи МВС України не мають можливості провести дослідження ОР, а тому слідчі змушені звертатися до експертних закладів, інших відомств та організацій. Тому, пропонується: 1) розділити експертизу сильнодіючих і ОР на окремі підвиди; 2) здійснити підготовку судових експертів для отримання відповідного допуску з тим, щоб вони могли проводити повноцінне дослідження ОР; 3) додатково визнати такий підвид, як експертиза бойових ОР, які несанкціоновано застосовуються під час вчинення злочинів та за своїм складом не призначені для використання з іншою метою.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення, проведено емпіричні дослідження та запропоновано вирішення нового наукового завдання, суть якого полягає у формуванні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо огляду місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин.

За результатами дослідження сформульовано такі висновки:

1. На підставі вивчення праць вчених (В. І. Алексейчука, М. С. Бокаріуса, В. О. Вацюка, В. Г. Гончаренка, І. В. Гори, В. О. Коновалової, В. П. Коржа, О. В. Кузнецової, В. С. Кузьмічова, Д. М. Мірковця, І. В. Пирого, О. Ю. Татарова, В. В. Тіщенко, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька та інших) констатовано відсутність монографічних досліджень, присвячених огляду місця події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин.

Запропоновано поняття отруйних речовин, під якими слід розуміти речовини рослинного, тваринного і мінерального походження або продукти хімічного синтезу у твердому, порошкоподібному чи іншому стані, які призводять до ураження всіх живих організмів (людей, тварин, доквілля), оскільки їх потрапляння в організм людини навіть у незначних дозах викликає тяжке отруєння (гостре чи хронічне) або смерть.

Сформовано класифікацію ОР за такими підставами: 1) за призначенням (медичні, професійні та бойові); 2) залежно від їх практичного використання (у виробництві, у сільському господарстві, у побуті та хімічна зброя); 3) залежно від характеру дії на організм людини (токсичні, подразнюючі, мутагенні, канцерогенні, наркотичні, задушливі); 4) за токсичним проявом сильнодіючі отруйні речовини поділяються на: задушливої дії; загальноотруйної дії; задушливої та загальноотруйної дії; нейротропні отрути, які вражають клітини центральної нервової системи; задушливої та нейротропної дії; метаболічні отрути, які порушують обмін речовин у клітинах.

Виділено групу високотоксичних хімічних речовин, які за останні десятиліття найчастіше використовуються в умисних кримінальних та суїцидальних інцидентах, диверсійних і терористичних актах, обіг, зберігання, використання та утилізація яких потребує особливого контролю правоохоронним органам, зокрема це: 1) рицин; 2) талій і його сполуки; 3) сполуки миш'яку; 4) ціаніди; 5) інгібітори холінестераз ФОС; 6) дипіридилові гербіциди паракват і дикват. Акцентовано увагу на необхідності контролю обігу високотоксичних ФОС, які є компонентами хімічної зброї і, на сьогодні, в умовах війни, створюють реальну загрозу як для захисників нашої держави, так і для населення і природного середовища.

За результатами дисертаційного дослідження, дійшли висновку про необхідність приведення кримінального законодавства щодо обігу ОР до сучасних світових вимог, оскільки низку нормативно-правових актів було скасовано, що призвело до неправильного тлумачення основних понять: «отруйна речовина», «небезпечна речовина», «особливо небезпечна хімічна речовина». Шляхами вирішення означеної проблеми є: 1) уніфікація нормативно-правової термінології, введення єдиного терміна «небезпечна речовина» або «отруйна речовина»; 2) затвердження єдиного Переліку таких речовин із класифікацією за рівнями впливу на організм людини і ступенями небезпеки для довкілля; 3) виконання запропонованих завдань щодо врегулювання обігу таких речовин, який відповідатиме вимогам сучасності (запровадити моніторинг обігу небезпечних хімічних речовин в тому числі пестицидів; налагодити міжнародну співпрацю щодо проблем з хімічною безпекою та виробити заходи превентивної протидії загрозам хімічного характеру для нашої держави).

2. Доведено, що саме огляд займає важливе місце у системі С(Р)Д під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР. З'ясовано, що під час розслідування злочинів, що розглядаються, виникає необхідність у проведенні таких видів огляду: місця події – 77,3 % опитаних слідчих та 81,4 % оперативних працівників, освідування – 28,9 % та 36,1 %, місцевості, приміщень – 16, %

та 24,7 %, речей – 28,2 % та 56,7 %, документів і комп'ютерних даних – 57,3 % та 64,9 %, огляд житла чи іншого володіння особи – 64,1 % та 75,3%, трупа – 31,1 % та 73,2 %, трупа, пов'язаного з ексгумацією – 24,3 % та 15,5 % і транспортних засобів – 39,8 % та 28,9 %. Розкрито суть та мету кожного з них.

Аргументовано, що серед усіх видів огляду, які можуть проводитися під час розслідування злочинів, що розглядаються, ОМП займає особливе місце, оскільки:

- 1) завдяки його проведенню виявляються та вилучаються ОР, здійснюються заходи щодо запобігання розповсюдження їх у навколишнє середовище;
- 2) ОМП неможливо замінити іншою С(Р)Д, оскільки злочин повно та об'єктивно відображається лише в матеріальній обстановці;
- 3) дозволяє встановити суть події та впевнитись у відповідності заявлених інформації про злочин шляхом безпосереднього сприйняття обстановки події;
- 4) формується міцна доказова база, що ґрунтується на матеріальних слідах;
- 5) з'ясовується механізм вчинення злочину та інші елементи криміналістичної характеристики;
- 6) вибудовується логічна послідовність вчинених злочинних дій та визначаються напрями подальшого розслідування;
- 7) отримані дані ОМП використовуються для проведення невідкладних розшукових заходів особи злочинця;
- 8) є засобом встановлення обставин, що сприяли вчиненню такого злочину;
- 9) отримані дані в результаті його проведення можуть слугувати знаряддям для застосування тактичних прийомів допиту підозрюваних та проведення інших С(Р)Д.

Запропоновано класифікацію місць події під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, за такими критеріями:

- 1) за масштабом поширення таких злочинів: у межах території України; за межами України;
- 2) за масштабом поширення ОР: локальне; периферичне;
- 3) залежно від кваліфікації злочину: як основне покарання, передбачене статтею 321 КК України; у сукупності злочинів;
- 4) залежно від виду протиправних дій: приміщення, де незаконно здійснювалося виробництво, виготовлення ОР; приміщення аптечних установ, медичних закладів, які були місцем збуту та придбання ОР; приміщення, ділянки місцевості, які були місцем зберігання з метою збуту ОР; транспортні засоби, що були використані для транспортування ОР; поштові відділення, поштомати,

залізничний транспорт для пересилання ОР; хімічно-небезпечні об'єкти, де виявили порушення встановлених правил виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, відпуску, обліку, перевезення, пересилання ОР; зони зараження ОР; приміщення, ділянки місцевості, де були застосовані ОР з метою вчинення іншого злочину; інші приміщення, ділянки місцевості та місця, які можуть бути якимось чином пов'язані з подією злочину.

3. Під криміналістичним забезпеченням ОМП під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, пропонується розуміти комплекс тактичних і техніко-криміналістичних рекомендацій, розроблених для забезпечення органів досудового розслідування щодо безпечного, повного та об'єктивного проведення ОМП під час розслідування таких видів злочинів.

Аналізуючи наукові праці таких вчених як: І. І. Дановська, О. М. Дуфенюк, М. Ю. Ковальська, В. А. Журавель, В. В. Кінінчук, В. О. Коновалова, В. Г. Лісогор, В. В. Лисенко, О. В. Таран, К. О. Чаплинський, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько та інших, розкрито зміст та систему криміналістичного забезпечення ОМП під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, зокрема: техніко-криміналістичного і тактико-криміналістичного забезпечення.

Встановлено, що техніко-криміналістичне забезпечення ОМП, що проводиться під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, полягає у: 1) забезпеченні індивідуального захисту від ОР осіб, які беруть участь в огляді; 2) застосуванні технічних засобів виявлення, транспортування, ліквідації ОР працівниками ДСНС; 3) використанні БпЛА для фіксації огляду та обстеження значних за обсягом територій поширення ОР; 4) встановленні та фіксації вмісту ОР на місці огляду та об'єктах огляду за допомогою технічних засобів, застосованих спеціалістом; 5) застосування технічних засобів і методів виявлення, вилучення, фіксації доказової інформації результатів проведення огляду за допомогою участі спеціаліста у проведенні ОМП; 6) веденні криміналістичних обліків отруйних та інших небезпечних речовин та осіб, які вчинили такі злочини.

Тактико-криміналістичне забезпечення ОМП складається з комплексу найбільш раціональних та ефективних способів його проведення, зокрема це

застосування: 1) тактичних прийомів огляду (зіставлення вихідних даних про подію злочину з обстановкою на місці події або вивчення й аналіз виявлених слідів для подальшого підтвердження версій про подію, що сталася; зіставлення слідів на місці події між собою, чи доповнюють вони один одного, чи підтверджують раніше виявлені тощо; зіставлення причини та наслідку такої події тощо); 2) тактичних комбінацій (сукупності різних тактичних прийомів у межах огляду); 3) тактичних операцій (організація проведення огляду, взаємодія з відповідними органами та підрозділами щодо вирішення питання ліквідації негативних наслідків події, вирішення питання про залучення відповідних спеціалістів, організація проведення евакуації осіб з місця події тощо); 4) тактичних рекомендацій (обрання ефективних методів огляду, тактичних прийомів тощо); 5) прийняття тактичних рішень (наприклад, доцільності залучення понятих до такого огляду, якого саме слід залучити спеціаліста до огляду тощо).

4. Розкрито організаційні засади підготовчого етапу ОМП. Окреслено його завдання, зокрема, необхідно: 1) визначитися з колом учасників ОМП; 2) визначити час та загальну мету його проведення; 3) забезпечити безпеку усіх його учасників; 4) залучити необхідних спеціалістів (хіміка для роботи з ОР під час огляду, криміналіста для роботи з іншими слідами, пожежотехніка, вибухотехніка – якщо була пожежа тощо); 5) підготувати технічні засоби фіксації; 6) забезпечити взаємодію з іншими підрозділами під час огляду (вирішення питання щодо транспортування ОР, їх утилізації) та низка інших питань організаційного характеру; 7) вирішення питання щодо способу пересування до місця огляду та способу зв'язку з районним управлінням поліції; 8) забезпечити виявлення очевидців.

Наведено алгоритм дій різних суб'єктів після отримання вихідної інформації про такий вид злочину, зокрема тактичні рекомендації для: чергового, який отримав повідомлення про злочин, пов'язаний з незаконним обігом ОР; наряду патрульної поліції, які першими прибувають на таке специфічне місце події; слідчих до виїзду та після прибуття на ОМП.

Сформовано криміналістичні рекомендації для слідчого до виїзду на місце події, пов'язаного з незаконним обігом ОР. Зокрема, слідчий повинен: 1) з'ясувати місце, час злочину та негативні наслідки, які вже сталися, їх масштаби; 2) спрямувати наряд патрульної поліції на місце події для забезпечення безпеки оточуючих та охорони місця події до прибуття відповідних служб та СОГ; 3) спрямувати на місце події ДСНС для ліквідації шкідливих наслідків такого злочину, з'ясувати наявність потерпілих, їх стан здоров'я, та за необхідності спрямувати карету швидкої допомоги тощо; 4) забезпечити до моменту свого прибуття присутність очевидців такого злочину; 5) внести пропозиції щодо доукомплектування складу СОГ, в частині залучення відповідних спеціалістів до участі в огляді і забезпечити їх прибуття; 6) забезпечити екіпіровку членів СОГ відповідно до пункту 6 розділу 2 Інструкції, затвердженої наказом МВС України від 06.09.2017 № 754 комплектом спеціального одягу та засобів індивідуального захисту; 7) визначити технічні засоби фіксації огляду та вилучення отруйних речовин; 8) забезпечити взаємодію з іншими підрозділами під час огляду та низка інших питань організаційного характеру тощо.

Сформовано криміналістичні рекомендації для слідчого після прибуття на місце події, пов'язаного з незаконним обігом отруйних речовин, де серед запропонованого алгоритму дій акцентовано увагу на необхідності: 1) забезпечення особистої безпеки учасників СОГ; 2) проведення слідчим інструктажу учасниками огляду щодо правил поведінки на місці події, щоб не залишили своїх і не зруйнували наявних слідів злочину (такої ж думки 69,9 % опитаних слідчих); 3) встановлення попередніх даних щодо виявленої речовини, ступінь її небезпечності тощо; 4) встановлення змін, що могли бути внесені до місця події внаслідок первинного обстеження місця події фахівцями зацікавлених органів державної влади, наприклад, чи вплинули засоби дегазації на інші сліди такого злочину і як саме, оскільки від цього буде залежати можливість їх вилучення для подальшого дослідження.

5. Робочий етап ОМП поділено на загальний та детальний огляд (або статичну та динамічну стадії), розглянуто їх зміст і сутність. Узагальнено систему тактичних

прийомів, що застосовуються залежно від таких слідчих ситуацій: 1) виявлено факт незаконного поводження з ОР і є затримана особа, яка його вчинила; 2) виявлено ОР або її поширення на значній території навколишнього середовища, але відсутня інформація щодо особи злочинця та інших обставин події; 3) виявлено обставини, які можуть вказувати на вчинення такого виду злочинів; 4) коли має місце інсценування події (отруєння особи замасковане під природну смерть). Наведено слідчі ситуації, у яких рекомендується використати такі методи ОМП: ексцентричний, концентричний, фронтальний та секторний.

Сформовано основні рекомендації для проведення якісного робочого етапу ОМП під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним ОР, зокрема: 1) до початку огляду отримати максимально точну інформацію про отруйні речовини, їх сполуки та інші об'єкти огляду; 2) чітко дотримуватися стадій огляду – спочатку статичної, а потім динамічної; 3) залучати до огляду відповідних спеціалістів (криміналістів, судових медиків, хіміків, токсикологів, біологів, екологів тощо); 4) під час огляду застосовувати безперервну увагу та спостережливість, завжди зіставляти виявлені сліди з отриманими фактичними даними й оцінювати їх з точки зору логічної послідовності дій, що призвели до наслідків, які спостерігаються під час огляду, порівнювати, відшукувати між ними взаємозв'язок; моделювати механізм події; 5) оцінити обстановку, зосередити увагу, насамперед, на тих слідах, які швидко можуть зазнати змін; 6) зафіксувати (позначити) місця виявлення отруйних речовин, які були вилучені відповідними службами для ліквідації негативних наслідків кримінальної події, з метою відтворення механізму події; 7) застосовувати відеозйомку як засіб фіксації ОМП, для фіксації значного за обсягом місця події – БпЛА; 8) «збирати» потрібно не лише ОР, а й іншу криміналістично значущу інформацію про злочин та його учасників; виявляти негативні обставини події злочину; 9) здійснювати детальний, логічний і послідовний опис виявленого та усієї обстановки на місці події, оформлювати відповідні додатки для того; 10) вилучати ОР потрібно з дотриманням вимог особистої безпеки, безпеки оточуючих, враховуючи правила поводження, упакування з метою подальшого їх перевезення для дослідження чи утилізації.

Розроблено тактичні правила огляду ОР, виявлених на місці події. Наведено типові групи слідів, що можуть залишитися за результатами вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, зокрема: 1) сліди незаконного виробництва, виготовлення ОР; 2) сліди зберігання, перевезення, збуту і придбання ОР; 3) сліди порушення правил виробництва, обліку, відпуску, перевезення або пересилання, придбання, зберігання з метою збуту ОР; 4) сліди дії ОР на організм людини, тварин та навколишнє природне середовище тощо.

Запропоновано поділити тактичні прийоми ОМП під час розслідування таких видів злочинів на групи, зокрема: 1) ті, що застосовуються для забезпечення безпеки учасників огляду та оточуючих (робота щодо ліквідації негативних наслідків події, захисні костюми, відсторонення осіб на безпечну відстань тощо); 2) ті, що застосовуються для досягнення мети огляду (визначення меж огляду, розстановка сил та їх використання, обрання: методів пересування на місці огляду, методів сприйняття та аналізу обстановки події; 3) ті, що застосовуються для фіксації огляду (протоколювання та оформлення додатків до нього, застосування фото-, відеозйомки, створення 3 D моделі); 4) ті, що застосовуються для виявлення слідової інформації під час проведення огляду (застосування науково-технічних засобів і методів виявлення отруйних речовин та інших слідів); 5) ті, що застосовуються для аналізу отриманої під час огляду криміналістичної інформації (прийом зіставлення інформації, об'єктів предметів та інших даних між собою та з іншою відомою інформацією, логічного мислення, попереднього вивчення отруйних речовин та інших об'єктів спеціалістом).

6. Зміст заключного етапу ОМП полягає у: 1) завершенні складання протоколу огляду та необхідних додатків до нього; 2) упакуванні об'єктів, вилучених з місця події та зроблені копії слідів; 3) здійсненні заходів до збереження тих об'єктів, які вилучити неможливо або недоцільно; 4) здійсненні заходів щодо транспортування до місця подальшого зберігання, утилізації ОР; 5) перевірці повноти і ретельності проведеного огляду; 6) здійсненні заходів щодо заяв від учасників огляду й інших осіб, якщо такі надійшли.

Основним та обов'язковим способом фіксації ОМП під час розслідування злочинів, що розглядаються, є опис у протоколі. Наведено дані, що вказуються при описі ОР та слідів їх використання в протоколі ОМП, зокрема: 1) місце, де відповідний об'єкт був виявлений з прив'язкою до двох нерухомих об'єктів; 2) їх найменування; 3) загальний вигляд, стан, консистенцію, характерний запах; 4) кількість, міра, вага; 5) розмір, форма, колір; 6) наявність або відсутність індивідуальних ознак і характерних особливостей; 7) наявність пошкоджень, їх опис; 8) наявність упаковки, її детальний опис із вказівкою написів, дат та іншої інформації або пакувального матеріалу; 9) застосовані для їх збирання прийоми та засоби; 10) обрані засоби захисту таких об'єктів тощо.

Акцентовано увагу на: 1) застосуванні БпЛА як ефективного способу фіксації огляду, зокрема: фіксації значного за обсягом місця події, оцінки масштабів події, що дозволить визначитися з межами огляду (47,6 % опитаних слідчих); уникнення негативного впливу отруйних речовин на організм людини (50,4 %); визначення рівня забрудненості (70,9 %), відібрання проб отруйних речовин з місця події (68,9 %) тощо; 2) складанні схем як додатку до протоколу ОМП у масштабі методом координатної сітки для зазначення місця поширення ОР; 3) проведенні організаційних заходів щодо подальшого зберігання, утилізації вилучених ОР; 4) здійсненні заходів після закінчення огляду.

Основні вимоги до вилучення та упакування ОР виписано, враховуючи: 1) заходи безпеки при роботі з ОР; 2) спосіб вилучення ОР; 3) відповідності упаковки стану ОР; 3) недопущення змішування ОР тощо.

7. Під взаємодією слідчого з іншими суб'єктами під час ОПМ при розслідуванні таких видів злочинів пропонується розуміти спільну діяльність різних суб'єктів щодо виконання дій до та під час ОМП (зокрема, щодо охорони місця події, ліквідації шкідливих наслідків злочинів, пов'язаних з незаконним обігом ОР, виявленні, фіксації та вилученні криміналістично значущої інформації, а також забезпечення виконання інших завдань цієї С(Р)Д.

При розслідуванні злочинів, що розглядаються, взаємодія досягається у таких формах: 1) процесуальній (сприяння слідчому при проведенні ОМП, виконання

доручень слідчого про проведення СРД); 2) організаційній (спільна робота в складі СОГ, взаємний обмін інформацією, спільний аналіз отриманої інформації тощо).

Розкрито організаційно-тактичні завдання, що вирішуються при взаємодії слідчого з різними суб'єктами при проведенні ОМП під час розслідування таких злочинів, зокрема: 1) на етапі підготовки до проведення ОМП (з оперативним черговим; керівниками територіальних органів поліції тощо); 2) під час проведення ОМП: а) після прибуття на місце огляду (із заінтересованими органами державної влади, працівниками патрульної поліції тощо); б) під час безпосереднього його проведення (з учасниками СОГ).

Встановлено, що ефективною є взаємодія слідчого з: спеціалістами різних галузей знань (76,7 % опитаних респондентів); працівниками оперативно-розшукових підрозділів (66,0 %); громадськими організаціями (46,6 %); закладами охорони здоров'я (41,7 %); представниками органів місцевого самоврядування (31,1 %); фахівцями ДСНС (14,6 %); представниками органів державної влади (органами прокуратури України та СБ України) (11,7 %). Наведено основні напрями взаємодії слідчого з кожним із цих суб'єктів.

Найбільш ефективною формою взаємодії під час проведення ОМП є співпраця слідчого з працівниками оперативно-розшукових підрозділів у межах СОГ (такої ж думки 68,9 % опитаних слідчих та 81,4 % оперативних працівників) і з такими спеціалістами: хіміком (86,4 % опитаних слідчих) і спеціалістом-криміналістом (50,5 %), оскільки це значно впливає на результати проведення ОМП, сприяє ефективному його проведенню, виявленню доказової інформації.

8. Найпоширенішою формою використання спеціальних знань під час ОМП є залучення спеціаліста (на це вказали 90,3 % опитаних слідчих). Однак, 85,4 % опитаних слідчих зазначили, що у них виникали труднощі, оскільки спеціалісти залучаються з різних структур та органів.

До ОМП за цими категоріями кримінальних проваджень рекомендується залучати таких спеціалістів, як: судово-медичний експерт при огляді трупа з підозрою на отруєння (на це вказали 90,3 % опитаних слідчих), хімік (89,3 %), спеціаліст-криміналіст (51,5 %), вибухотехнік (22,3 %), працівники обласних

центрів контролю і профілактики захворювань МОЗ України (16,5 %), спеціаліст фітосанітарних служб (16,5 %), бухгалтер (7,8 %) та інші залежно від виду та специфіки об'єктів, що підлягають огляду.

Відповідно до тактичних рекомендацій щодо проведення ОМП із залученням спеціаліста необхідно: 1) визначитися з послідовністю огляду виявлених об'єктів (спочатку ОР, а потім інші сліди та об'єкти злочину); 2) працювати з ОР та іншими об'єктами так, щоб не зруйнувати інші сліди і не залишити власних слідів; 3) спочатку оглядати і зафіксувати об'єкт у стані спокою, а потім лише переходити до динамічної стадії; 4) перш ніж чіпати ОР, слід дізнатися попередню інформацію про її властивості, щоб убезпечити себе та інших від її негативної дії; 5) застосовувати виключно неруйнуючі методи, способи та технічні засоби вивчення ОР та інших об'єктів під час огляду; 6) сліди ОР, що нашарувалися на певні об'єкти, краще вилучати разом з таким предметом, у разі неможливості – робити зіскоб, змив, вилучення самої речовини на стерильний сорбент, а з інших слідів робити копії; 7) правильно підбирати упаковку для збереження вилучених об'єктів (отруйні рідкі, сипучі речовини – в скляні герметично зачинені ємності).

9. За результатами проведення ОМП, під час розслідування таких видів злочинів, вилучається низка об'єктів, які потребують подальшого експертного дослідження, зокрема такі їх групи: 1) загальнокриміналістичні: сліди відображення та сліди-предмети; 2) документація щодо законності діяльності юридичної особи з отруйними речовинами, їх обліку та інших документів, що створюються або підробляються для/під час вчинення таких злочинів; 3) отруйні речовини, сполуки, що використовуються для їх виготовлення, а також предмети, речі зі слідами отруйних речовин, що були вилучені під час огляду; 4) трупи людей, тварин з підозрою на отруєння.

Відповідно до виділених груп об'єктів надано криміналістичні рекомендації щодо проведення таких видів судових експертиз, як: матеріалів, речовин і виробів (була призначена 79,6 % опитаними слідчими); судово-медична (55,3 %); трасологічна та дактилоскопічна (45,6 %); судово-ветеринарна експертизи (30,1 %); експертизу встановлення наявності пестицидів у навколишньому середовищі

(61,2 %), комп'ютерно-технічна (17,5 %); почеркознавча та технічна експертиза документів (11,7 %) судово-бухгалтерська та товарознавча (7,8 %) тощо.

Важливим чинником для розслідування злочинів, що розглядаються, є встановлення виду, назви, джерела походження, сфери застосування та ідентифікації ОР. Доведено, що експертні заклади системи МВС України не мають можливості провести дослідження ОР (отримані листи-відповіді семи експертних центрів), а тому слідчі змушені звертатися до експертних закладів, інших відомств та організацій, зокрема: Державного підприємства «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л. І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України» (74,8 %); науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України (54,4 % опитаних респондентів); Державної спеціалізованої установи Головного Бюро судово-медичної експертизи МОЗ України та в областях (17,5 %). Тому, пропонується здійснити підготовку судових експертів для отримання відповідного допуску з тим, щоб вони могли проводити повноцінне дослідження ОР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абламський С. Є., Юхно О. О., Лук'яненко Ю. В. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень : навч. посібник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. О. Юхна. Харків, 2017. 152 с.
2. Алексейчук В. І. Огляд місця події : тактика і психологія : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2007. 240 с.
3. Аналітична токсикологія : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / С. В. Баярка, В. С. Бондар, С. І. Мерзлікін та ін. Харків : НФаУ : Золоті сторінки, 2017. 384 с.
4. Андрусишина І. М. Алюміній у питній воді і здоров'я людини. Київ, 2018. 38 с.
5. Антонюк П. Є., Пясковський В. В. Письмове пояснення спеціаліста в системі процесуальних джерел доказів на досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень. *Криміналістика і судова експертиза*. Вип. 66. 2021. С. 332–341.
6. Антонюк П. Є. Щодо сутності письмового пояснення спеціаліста в кримінальному провадженні. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* : матер. II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 лист. 2020 р.) / за заг. ред. О. Г. Рувіна, Н. В. Нестор. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. С. 47-50.
7. Балан Г. М., Проданчук Н. Г., Бубало Н. Н., Бабич В. А., Харченко О. А. Состояние и перспективы антидотной терапии острых отравлений пестицидами. *Сучасні проблеми токсикології, харчової та хімічної безпеки*. № 1-2 (68-69). 2015. С. 67–77.
8. Банна Т. В., Полуніна Л. В. Тактичне забезпечення огляду місця події. *Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : матер. наук.практ. конфер. (м. Харків, 28 лист. 2019 р.). Харків, 2019. С. 27–29.

9. Бахин В. П. Криміналістика. Проблемы и мнения (1962-2002). Киев, 2002. 268 с.
10. Бідняк Г. С. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 152 с.
11. Біленчук П. Д., Маслюк О. В. Сучасний стан та проблеми боротьби з незаконним поширенням радіоактивних матеріалів в Україні. *Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю*: матер. мужвузів. наук.-практ. конф. студентів, курсантів і слухачів. (м. Донецьк, 30 квіт. 2004 р.) Донецьк : ДЮІ МВС при ДонНУ, 2004. С. 64–74.
12. Біленчук П. Д. Сучасні можливості використання лазерних технологій Focus3D у сфері кримінального судочинства. *Економіка, фінанси, право*. 2012. № 7. С. 26.
13. Бойове застосування підрозділів військ радіаційного, хімічного, біологічного захисту : навч. посіб. / В. Є. Гайдабука, С. А. Писарев, В. В. Марущенко та ін. Харків : ФВП НТУ “ХП”, 2017. 184 с.
14. Бондар В. С., Сегай М. Я. Проблеми теорії та практики застосування спеціальних криміналістичних знань у розслідуванні квартирних крадіжок : монографія. Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. 312 с.
15. Борисенко М. В. Взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції під час досудового розслідування : дис. ... д-ра філософії : 081. Київ, 2021. 260 с.
16. Вацюк В. О. Призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях щодо незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 2. Т. 2-2. 2018. С. 133–139.
17. Вацюк В. О. Розслідування незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів : дис. ... д-ра філософії : 12.00.09. Київ, 2021. 200 с.

18. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2002. 1440 с.
19. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та гол. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
20. Величко М. В., Ситник Є. Ю., Ковалюк О. С., Головін Д. І. Наслідки дерегуляції у сфері державного контролю за ввезенням, обігом, використанням та утилізацією на території України небезпечних хімічних речовин. *Сучасні проблеми токсикології, харчової та хімічної безпеки*. 2017. № 1-2. С. 143–149.
21. Вирок Воловецького районного суду Закарпатської області від 20.01.2022. Справа № 936/1194/21. Провадження № 1-кп/936/26/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102648592>
22. Вирок Коростенського міськрайонного суду Житомирської області № 1-кп/279/3155/20 від 23.09.2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91725830>
23. Вирок Овідіопольського районного суду Одеської області від 23 лютого 2023 року. Справа № 509/354/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108808379>
24. Вирок Першотравневого районного суду м. Чернівців від 04.10.2019. Єдиний унікальний номер 727/1678/19. Номер провадження 1-кп/725/95/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84906554>
25. Вирок Рівненського міського суду від 02 вересня 2021 року. Справа № 569/14339/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99343296>
26. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 14 липня 2022 року. Справа № 308/8292/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105291017>
27. Волобуєв А. Ф. Криміналістика : навч. посібник. Київ, 2011. 504 с.
28. Гончаренко В. И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве. Київ : Вища школа. Изд-во при Киев. ун-те. 1980. 160 с.
29. Гордін Л. Я. Слідчо-оперативна група : проблеми створення та діяльності: монографія. Харків : Вид-во «ФІНН», 2009. 192 с.

30. Губіна Є. Н. Участь понятих при отриманні зразків для проведення експертизи. Сучасні проблеми криміналістики : матер. Міжнар.наук.-практ. конфер., присвяч. 100-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. В. П. Колмакова (м. Одеса, 27-28 верес. 2013 р.). Одеса : Юрид. літ., 2013. С. 97–99.

31. Гусєва О. О. Криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, учинених проти працівників правоохоронних органів : поняття і складові. *Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ*. Bulletin of KhNUiA. 2021. № 3(94) С. 243–253.

32. Дановська І. І. Криміналістичне забезпечення слідчої діяльності в органах внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2012. 280 с.

33. Даньшина К. М. Особливості дослідження флуорохлоридону в об'єктах довкілля методом макс-спектрометрії. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : зб. матер. міжнар.наук.-практ. конфер., присвяч. 95-річчю створення Харків. НДІ суд. експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 10-11 жовт. 2018 р.). Харків : Право, 2018. С. 150–152.

34. Дії поліції під час виявлення фактів незаконного поводження з небезпечними матеріалами : метод. реком. / Максимчук І.М., Саковський А.А., Сура О.М. та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 79 с.

35. Довідник з експортного контролю України. Практичні питання для експортерів / Ю. О. Виборнова, Є. О. Грицай, О. М. Гришуткін та ін. Київ : КВІЦ, 2016. 580 с.

36. Досудове розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних, сильнодіючих речовин, отруйних сильнодіючих лікарських засобів із використанням сучасних телекомунікаційних та інших технологій / М. Цуцкірідзе, С. Гайду, О. Юхно та ін. Харків : Харків. нац. ун-тет внутр. справ ; «Факт», 2021. 188 с.

37. ДСТУ 3321:2003. Система конструкторської документації. Терміни та визначення основних понять : наказ Держспоживстандарту України від 08.12.2003

№ 225 ; Науково-дослідний інститут метрології вимірювальних і управляючих систем (ДП «НДІ «Система»).

38. Дуфенюк О. М., Ковальська М. Ю. Новітні технології у практиці досудового розслідування на прикладі використання 3-D сканерів і смартфонів під час огляду місця події. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 2. С. 302–305.

39. Експертизи в судовій практиці / за заг.ред. В. Г. Гончаренка. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 386 с.

40. Експертиза матеріалів речовин та виробів. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. URL: <https://kndise.gov.ua/materialiv-rechovyn-ta-vyrobiv/2/>

41. Експертизи матеріалів, речовин та виробів. Чернігівський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України. 30.02.2022. URL: <https://www.ndekcmvs.cn.ua/vydy-doslidzhen/ekspertyzy-materialiv-rechovyn-i-vyrobiv/>

42. Експертиза підтвердила, що журавлів на Херсонщині вбила отрута для гризунів. 15.04.2021. URL: <https://mvs.gov.ua/press-center/news/ekspertiza-pidtvverdila-shho-zuravliv-na-xersonshhini-vbila-otruta-dlya-grizuniv>

43. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 року : Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&_c=fo

44. Єфімов Микола. Криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти моральності. *Підприємництво, господарство і право*. Вип. 9. 2020. С. 224–228.

45. Загадкове отруєння : хто травить людей талієм? URL: <https://podrobnosti.ua/2274457-zagadkove-otrunnja-hto-travit-ljudej-talm.html>

46. Загальні вимоги до здійснення переробки, утилізації, знищення або подальшого використання вилученої з обігу неякісної та небезпечної продукції : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2001 р. № 50. *Офіційний вісник України*, 2001 р., № 4, ст. 131 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/50-2001-D0%BF?find=1&text=%D1%85%D1%96%D0%BC%D1%96%D1%87#w1_1

47. Зайцев Д. М. Дослідження отруйних речовин подразнюючої дії методом хромато-мас-спектрометрії : методичний лист. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2008. 16 с.

48. Зарубенко О. В. Підстави проведення огляду у кримінальному провадженні України. *Форум права*. 2012. № 4. С. 373–377.

49. Застосування спеціальних знань і техніко-криміналістичних засобів під час проведення слідчого огляду : метод. рекомендації / уклад. Р. І. Благута, О. В. Захарова, М. Ю. Ковальська та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 104 с.

50. Збірник бланків процесуальних документів у кримінальному провадженні : наук.-практ. посіб. / Аксененко В. Д., Вакуленко О. Ф., Крюков О. О. та ін.]. Київ : Видавничий дім «Гельветіка», 2017. 340 с.

51. Інструкція із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і відеозйомки, яка затверджена наказом МВС України від 18.12.2018 № 1026.

52. Інструкція про порядок дій органів (підрозділів) поліції в разі виявлення радіоактивних, хімічних та ядерних матеріалів або отримання інформації про порушення правил чи незаконне поводження з ними : наказ МВС України від 06.09.2017 № 754. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1240-17#Text>

53. Інструкція щодо умов і правил збирання, тимчасового розміщення промислових та побутових відходів на ТОВ «Керамейя». URL: <https://kerameya.com.ua/sites/default/files/instrucciya.pdf>

54. Іщенко А. В., Красюк І. П., Матвієнко В. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів : монографія. Київ : НАВСУ ; ДНДЕКЦ МВС України, 2002. 211 с.

55. Іщенко А. В., Красюк І. П., Матвієнко В. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. 212 с.

56. Карнаухов О. В., Варава В. В. Криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень. *Митна справа*. 2013. № 1 (85). Ч. 2. Кн. 1. С. 110–115.

57. Карнаухов О. В. Криміналістичне забезпечення : категорія, зміст та визначення. *Правова позиція*. 2018. № 2 (21). С. 138–144.

58. Кікінчук В. В. Поняття техніко-криміналістичного забезпечення кримінального провадження. *Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : матер. наук.-практ. конфер. (м. Харків, 28 лист. 2019 р.). С. 79–81.

59. Клименко Н. И. Концептуальные вопросы судебной экспертизы. *Криминалистика и судебная экспертиза : междуведомственный научно-методический сборник*. Вып. 55. Киев : Министерство юстиции Украины, 2009. С. 3–8.

60. Коваленко В. В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій : монографія. Луган. держ. ун-тет внутр. справ. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2007. 248 с.

61. Коваль Д. О., Авраменко Р. А. Воєнні злочини. Особливості розслідування міжнародних злочинів, скоєних в контексті збройного конфлікту на Донбасі. Київ : ГО Truth Hounds; Одеса: Фенікс, 2019. 36 с.

62. Когутич І. І. Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання : монографія. Львів : «Тріада плюс», 2008. 420 с.

63. Коломацкий В. Г. Криминалистическое обеспечение деятельности органов внутренних дел по расследованию преступлений. *Криминалистика: в 3-х т. Т. 1 : История, общая и частные теории* ; под ред. Р. С. Белкина, В. Г. Коломацкого, И. М. Лузгина. Москва : Академия МВД РФ, 1994. 345 с.

64. Комар Ю. М. Визначення поняття «спеціальні знання» та їх використання у кримінальному провадженні. *Актуальні питання криміналістики* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 груд. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 113–116.

65. Комаха В. О., Іоржев Ю. Б., Стрілець Г. О. Тактичні особливості проведення слідчого огляду : монографія / за ред. Комахи В. О. Придунайський коледж МАУП. Ізмаїл, 2006. 210 с.

66. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення від 13 січ. 1993 р. (ратифіковано Законом України № 187-XIV від 16.10.1998). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_182?find=1%20HYPERLINK#Text.

67. Коновалова В. О. Вбивство : мистецтво розслідування : монографія. Харків : Факт, 2001. 311 с.

68. Копча В. В., Копча Н. В. Криміналістична техніка, тактика і методика : навч. посібник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 286 с.

69. Корж В. П. Огляд місця події : процесуальні особливості, криміналістичні рекомендації : наук.-практ. посіб. для слідчих, прокурорів, поліцейських патрульної та кримінальної поліції. Харків: 2018. 264 с.

70. Коротаєв В. М., Пиріг І. В. Проблемні питання підготовки кадрів для експертних підрозділів МВС. *Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки* : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 16 трав. 2018 р.). МВС України, Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2018. С. 5–8.

71. Космина Н. Н. Исследование сильнодействующих лекарственных средств: нандролон и метандиенон. *Вісник Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України* : науково-практичне видання. Випуск 7. Одеса, 2020. С. 33-44.

72. Кочанов Е. О. Нові реалії застосування отруйних речовин. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я* : тези доп. XXVII міжнар. наук.-практ. конф. MicroCAD-2020 (м. Харків 21-23 жовтня 2020 р.) : у 5 ч. Ч. V. / за ред. проф. Сокола Є. І. Харків : НТУ “ХПІ”. С. 139.

73. Кравченко І. В., Горбатенко І. Ю. Впровадження сучасних експертно-криміналістичних методик дослідження речових доказів. *Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю*: Матеріали мужвувівської

наук.-практ. конфер. студентів, курсантів і слухачів (м. Донецьк, 30 квіт. 2004 р.)
Донецьк : ДЮІ МВС при ДонНУ, 2004. С. 15–21.

74. Криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинів : курс лекцій / Весельський В. К., Іщенко А. В., Кузьмічов В. С. та ін. Київ : ХМЦНП, 2011. 178 с.

75. Криміналістичні засоби та інноваційні технології у боротьбі зі злочинністю. Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. / редкол. : В. І. Борисов та ін. Харків : Право, 2012. Вип. 24. С. 34–47.

76. Криміналістика: навч. посіб. / А. П. Шеремет. 2-ге вид. Київ : «Центр учбової літератури», 2009. 472 с.

77. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 704 с.

78. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін. ; за ред. В. В. Пясковського ; 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.

79. Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец, вищих закладів освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 684 с.

80. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 456 с.

81. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2 / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 312 с.

82. Криміналістичне дослідження спеціальних хімічних речовин : метод. реком. / Р. М. Дем'янчук, Н. О. Заєць, Г. В. Лінючев, І. М. Оленич. Київ : ДНДЕКЦ, 2008. 48 с.

83. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

84. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1328 с.

85. Кримінальний процесуальний кодекс : науково-практичний коментар / Ківалов С. В., Міщенко С. М., Захарченко В. Ю. Харків : Одиссей, 2013. 1104 с.
86. Крушельницька К. О. Актуальні питання забезпечення особистої та публічної безпеки поліцейським під час несення служби в зоні радіоактивного забруднення. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. Вип. 33. 2022. С. 215–222.
87. Кузнєцова О. В. Особливості проведення обшуку у справах про незаконні діяння з отруйними та сильнодіючими речовинами. URL: [http://www. corr-lguvd.lg.ua/d120605.html](http://www.corr-lguvd.lg.ua/d120605.html)
88. Кузнєцова О. В. Особливості розслідування незаконних діянь з отруйними та сильнодіючими речовинами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. 22 с.
89. Лисиченко В. К., Зеленковский А. С. О понятии негативных обстоятельств и механизме их возникновения. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев, Вып. 39. С. 3–10.
90. Лист Волинського відділення Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз № 477-12-20 від 05.05.2020.
91. Лист Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз № М-31/09-02/04/20 від 15.05.2020.
92. Лист Донецького науково-дослідного інституту судових експертиз № 224/07-45 від 14.05.2020.
93. Лист Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз № 2168/02/1349-02-2020 від 07.05.2020.
94. Лист Полтавського відділення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса № 478/19-22/2020 від 05.05.2020.
95. Лист Херсонського відділення Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз № 09-25/М-1-вих. від 08.05.2020.
96. Лист Чернігівського відділення Київського науково-дослідного інституту судових експертиз № 24/10-16/738-20 від 05.05.2020.

97. Лісогор В. Г. Інновації в огляді місця події (Аналіз публікацій). *Актуальні питання криміналістики* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 груд. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С.127–128.

98. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є., Петряєв С. Ю. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. Вип. 4 (44), 2019. С. 125–130.

99. Макаренко Є. І. Довідник дільничного інспектора міліції. Огляд місця події : навч. посіб. Дніпропетровськ, Юридична академія МВС, 2004. 210 с.

100. Максимів Л. В. Висновок спеціаліста у кримінальному провадженні щодо кримінальних проступків: деякі аспекти. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* : матер. II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 лист. 2020 р.). Київ : Вид-во Ліра-К, 2020. С. 336–339.

101. Максимчук І. М. Актуальні питання ідентифікації та експертизи отруйних речовин. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 лист. 2020 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 274–277.

102. Максимчук І. М. Методи огляду місця події у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання забезпечення діяльності органів і підрозділів системи МВС України технічними засобами в умовах воєнного стану* : зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 квіт. 2023 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2023. С. 93–96.

103. Максимчук І. М. Огляд місця події у системі слідчих (розшукових) дій та в доказуванні кримінальних проваджень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матер. міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 лист. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 175–177. URL: <http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/22865>

104. Максимчук І. М. Особливості тактики огляду трупа під час ексгумації у кримінальних провадженнях, пов'язаних з отруйними речовинами. *Актуальні*

питання криміналістики : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 груд. 2018 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 308–311.

105. Максимчук І. М. Отруйні речовини як елемент криміналістичної характеристики окремих кримінальних правопорушень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 4 Том 1, 2019. С. 316–324.

106. Максимчук Іван. Протидія правопорушенням у сфері обігу радіоактивних, хімічних, біологічних та ядерних матеріалів. *Економіка та митно-правові відносини*. Спецвипуск 4, квітень 2018. С. 31–36.

107. Максимчук І. М. Стан наукових досліджень тактики огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання протидії злочинності в умовах воєнного стану* : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 25 лист. 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. 276 с. С. 82–86.

108. Манідіна Є. А. Хімія навколишнього та виробничого середовища : навч.-метод. посіб. для студентів ЗДІА за спец. 183 «Технології захисту навколишнього середовища». Запоріжжя : ЗДІА, 2018. 96 с.

109. Масове облісіння дітей у Чернівцях : таємницю хвороби досі не розгадали (відео). URL: <https://acc.cv.ua/news/chernivtsi/masove-oblisinnya-ditey-u-chernivcyah-taemnicyu-hvorobidosi-ne-rozgadali-video-38355>

110. Мединська Л. В. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні України. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 2 (5), 2014. С. 278–286.

111. Мельниченко С. П. Криміналістична характеристика та розслідування незаконного переміщення вогнепальної зброї: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2016. 207 с.

112. Меркулова В. О. Отруйні, сильнодіючі речовини, отруйні, сильнодіючі та фальсифіковані лікарські засоби як предмет суміжних складів злочинів : окремі аспекти подальшого удосконалення чинного кримінального законодавства. *Правова система : теорія і практика*. 2017. С. 23–27.

113. Методичні рекомендації щодо порядку дій аварійно-рятувальних формувань ДСНС під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (небезпечних подій), пов'язаних із дорожньо-транспортними пригодами : наказ ДСНС № 80 від 28.01.2020. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/9/5/7/6/2020-2-10-3-metodicka-dtp-2019-final.pdf>

114. Мировська А. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні фальшивомонетництва : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь : Нац. ун-т держ. податк. служби України, 2012. 243 с.

115. Мінаматська конвенція про ртуть (Про приєднання до Конвенції із заявами див. Закон України від 29.05.2023 № 3116-IX). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-13#top

116. Місія 19 окремого батальйону РХБЗ в Кувейті. *Ukrainian Military Pages*. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2016/01/19-separate-chemical-battalion.html>

117. Мудряк Т. О. Визначення поняття криміналістичного забезпечення розслідування злочинів. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. № 4(59). 2012. С. 259–264.

118. Назначение и производство судебных экспертиз по делам о хищениях и иных правонарушениях в сельском хозяйстве : метод. пособие для следователей, судей и экспертов. Москва, 1985. 371 с.

119. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін. Київ : Видавничий Дім «ІнЮре», 2003. 720 с.

120. Нариси з токсикології важких металів. Випуск I – Свинець / за заг. ред. акад. НАМН України І. М. Трахтенберга. Київ : ВД «Авіцена», 2016. 112 с.

121. Нариси з токсикології важких металів. Випуск II – Ртуть / за заг. ред. акад. НАМН України І. М. Трахтенберга. Київ : ВД «Авіцена», 2016. 72 с.

122. Нариси з токсикології важких металів. Випуск III – Кадмій / за заг. ред. акад. НАМН України І. М. Трахтенберга. Київ : ВД «Авіцена», 2017. 64 с.

123. Нариси з токсикології важких металів. Випуск V – Залізо / за заг. ред. акад. НАМН України І. М. Трахтенберга. Київ : ВД «Авіцена», 2017. 88 с.

124. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
125. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. Литвинова О. М. Київ : «Центр учбової літератури», 2017. 528 с.
126. На Харківщині правоохоронці викрили групу зловмисників, які виробляли та реалізовували контрафактні пестициди та агрохімікати. Управління комунікації. Національна поліція України. 22.06.2021. URL: <https://mvs.gov.ua/press-center/news/na-xarkivshhini-pravoohoronci-vikrili-grupu-zlovmisnikiv-yaki-viroblyali-ta-realizovuvali-kontrafaktni-pesticidi-ta-agroximikati>
127. Небезпечна речовина відправляє українців на лікарняні ліжка : вже 4 жертви. URL: <https://www.khustnews.in.ua/novini/ukrayina/36038-nebezpechna-rechovina-vdpravlyaye-ukrayincvna-lkarnyan-lzhka-vzhe-4-zhertvi.html>
128. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : наук.-практ. посібник / за ред. Н. І. Клименко. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 216 с.
129. Ольховський В. О., Губін М. В., Оветчин П. В. Використання лабораторних методів дослідження при судово-медичній експертизі смерті від отруєння. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : зб. матеріалів міжнар.наук.-практ. конфер., присвяч. 95-річчю створення Харків. НДІ суд. експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 10-11 жовт. 2018 р.). Харків : Право, 2018. С. 227–228.
130. Організація роботи та забезпечення санітарно-протиепідемічного режиму в лабораторно-діагностичних установах різного профілю : навч. посібник / В. В. Зленко, Н. Є. Пірятінська, М. І. Литвиненко та ін. / за ред. О. І. Залюбовської. Харків : ХНМУ, 2015. 56 с.
131. Орлов Ю. Ю. Застосування лазерного сканування під час огляду місця події. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 4 (77). С. 196–201.

132. Осмотр компьютерных средств на месте происшествия : метод. реком. / М. В. Салтевский, М. Г. Щербаковский, В. А. Губанов. Харьков, 1999. 10 с.
133. Осмотр места происшествия : справочное пособие / под ред. Ю. Ф. Кравченка. Киев : Экспертно-криминалистическое управление МВД Украины, ОРТИС, 1993. 88 с.
134. Особливості взаємодії між слідчими та іншими підрозділами органів внутрішніх справ при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень : метод. реком. / В. В. Рогальська, О. А. Солдатенко, Н. П. Черняк, А. В. Захарко та ін. Дніпропетровськ, 2014. 71 с.
135. Особливості застосування безпілотних літальних апаратів органами та підрозділами поліції : метод. реком. / А. А. Саковський, С. М. Наumenко, С. І. Кравченко, І. М. Єфіменко та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2023. 72 с.
136. Особливості підготовки матеріалів для призначення судових експертиз : навч. наочн. посіб. для працівників правоохоронних органів / О. П. Угровецький, В. В. Аброськін, І. Р. Шинкаренко та ін. / Міністерство юстиції України ; Харківський наук.-дослід. ін-т судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса. Харків : ХНДІСЕ ; Промінь, 2019. 180 с.
137. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних, сильнодіючих речовин, отруйних сильнодіючих лікарських засобів із використанням сучасних телекомунікаційних та інших технологій: науково-методичні рекомендації / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. О. Юхна. Вид. 2, доп. і перероб. На замовлення Головного слідчого управління Національної поліції України. Харків : Константа ; Харківський національний університет внутрішніх справ. 2020. 144 с.
138. Отравление Навального. Международная позиция. URL: <https://novichok.navalny.wiki/world>
139. Пам'ятка для курсантів закладів вищої освіти МВС України з документування злочинів, пов'язаних із збройною агресією РФ проти України: практ. посіб. / кол. авт.-уклад.: О. А. Моргунов, О. М. Музичук, В. В. Романюк та

ін. ; упоряд. : В. О. Невядовський ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 44 с.

140. Панасенко О. І., Буряк В. П., Юрченко І. О., Сафонов А. А. та ін. Персональні комп'ютери в автоматизованих системах хіміко-токсикологічного аналізу. *Запорізький медичний журнал (Zaporozhye medical journal)* : наук.-практ. журн. / Запоріж. держ. мед. ун-т. Запоріжжя : Ледум 2012. № 6 (75). С. 109-111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zmzh_2012_6_34

141. Патик А. А. Форми взаємодії слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розслідуванні майнових злочинів. *Економіка, фінанси і право*. 2009. № 6. С. 26–29.

142. Перч В. О., Булига А. З. Проблеми експертного забезпечення правосуддя на сучасному етапі. *Криміналістика ХХІ століття* : матер. міжнар. наук.- практ. конф. (м. Харків, 25-26 листоп. 2010 р.). Харків : Право, 2010. 832 с. С. 709–713.

143. Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні: навч. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 140 с.

144. Пиріг І. В. Можливості проведення огляду місця події групою спеціалістів. *Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.практ. конф. (м. Харків, 28 лист. 2019 р.). С. 129–132.

145. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія / І. В. Пиріг. Дніпропетровськ : Дніпр. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.

146. Пиріг І. В. Шляхи вдосконалення тактики огляду місця події. Актуальні питання криміналістики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 груд. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С.169–172.

147. Підготовка з радіаційного, хімічного, біологічного захисту (навчальний курс) : наказ від 10 січня 2019 р. № 8 Центру оперативних стандартів і методики підготовки Збройних сил України спільно з Головним управлінням підготовки Збройних сил України. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp->

content/uploads/2022/05/%D0%94%D0%9C-%D0%B4%D0%BE%D0%A1%D0%A2%D0%86-000%D0%93.15%D0%9B.pdf

148. Підготовка з радіаційного, хімічного, біологічного захисту / уклад. С. В. Петов. Київ : «Центр учбової літератури», 2022. 64 с.

149. Пленарне засідання Ініціативи Групи Семи «Глобальне партнерство проти розповсюдження зброї та матеріалів масового знищення» від 18.03.2022. URL: <https://snriu.gov.ua/news/plenarne-zasidannya-iniciativi-grupi-semi-globalne-partnerstvo-proti-rozpovsyudzhennya-zbroyi-ta-materialiv-masovogo-znishchennya>

150. Плетенець В. М. Криміналістичне забезпечення подолання протидії досудовому розслідуванню : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2021. 525 с.

151. Поліцейські попередили замовне вбивство харків'янина та затримали підозрюваних. Відділ комунікації поліції Харківської області. 02.11.2021. URL: <https://mvs.gov.ua/press-center/news/policeiski-poperedili-zamovne-vbivstvo-harkivyanina-ta-zatrimali-pidozryuvanix>

152. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 р. № 1104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#Text>

153. Порядок спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами, затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України від 24.07.2017 № 621. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-17?find=1&text=%D0%BE%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B9%D0%BD#w1_1

154. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2014 № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-2014-%D0%BF#Text>

155. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства екології та природних ресурсів України від 30 липня 2002 р. № 294 : наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 30.07.2013 № 323. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1359-13>

156. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF>

157. Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, або подальше використання неякісної та небезпечної продукції : Закон України від 14.01.2000 № 1339-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-14#Text>

158. Про відходи : Закон України від 05 берез. 1998 р. № 187/97-ВР *Відомості Верховної Ради України*, 1998, № 36-37, Ст. 242. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text>

159. Проданчук М. Г., Балан Г. М., Кравчук О. П., Жмінько П. Г., Максимчук І. М., Чермних Н. П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина 1 (рицин, сполуки талію та фосфорорганічні сполуки). *Український журнал сучасних проблем токсикології*. № 1 (90). 2021. С. 22–39.

160. Проданчук М. Г., Балан Г. М., Кравчук О. П., Жмінько П. Г., Максимчук І. М., Чермних Н. П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина II (сполуки миш'яку та ціаніди). *Український журнал сучасних проблем токсикології*. № 2 (91). 2021. С. 5–12.

161. Проданчук М. Г., Балан Г. М., Кравчук О. П., Жмінько П. Г., Максимчук І. М., Чермних Н. П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо

обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина III (дипіридилові гербіциди паракват і дикват). *Український журнал сучасних проблем токсикології*. № 2 (91). 2021. С. 22–30.

162. Проданчук М. Г., Бантишев О. Ф., Величко М. В., Кравчук О. П., Салагор І. М., Максимчук І. М. Проблеми кримінально-правової кваліфікації правопорушень обігу небезпечних хімічних речовин на території України. *Єдине здоров'я та проблемне харчування України (One health and nutrition problems of Ukraine)*. № 2 (53). 2020. С. 39–48.

163. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання : Закон України від 20 лютого 2003 року № 549-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15>

164. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24 лют. 1994 р. № 4004-XII *Відомості Верховної Ради України*, 1994, № 27, ст. 218. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text>

165. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575.

166. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ МВС України від 27.04.2020 № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20?find=1&text=%D0%BE%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B9%D0%BD#Text>

167. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події : наказ МВС України від 22.08.2016 № 859 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1254-16#Text>

168. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : наказ МВС України від 03.11.2015 № 1339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>

169. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

170. Про затвердження Інструкції про розгляд заявок та надання дозволів на виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення та утилізацію отруйних речовин, у тому числі продуктів біотехнології та інших біологічних агентів : наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 30.07.2002 № 294. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0781-02#Text>

171. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва особливо небезпечних хімічних речовин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 2016 р. № 445 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/445-2016-%D0%BF#top>

172. Про затвердження переліку особливо небезпечних хімічних речовин, виробництво яких підлягає ліцензуванню : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 р. № 1287. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1287-98-%D0%BF#Text>

173. Про затвердження переліку хімічних речовин, торгівля якими може заборонятися і які можуть вилучатися в установленому порядку у підприємств, установ та організацій в умовах правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 черв. 2022 р. № 676. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/676-2022-%D0%BF#Text>

174. Про затвердження Положення про Державну службу з надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. № 1052. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015%D0%BF?find=1&text=%D0%B2%D0%B7%D0%B0%D1%94%D0%BC%D0%BE%D0%B4#Text>

175. Про затвердження Положення про штаб з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації та Видів оперативно-технічної і звітної документації штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16 січня 2015 р. № 47/26492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-15#Text>

176. Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади та юридичних осіб, які провадять діяльність у сфері використання ядерної енергії, в разі виявлення радіоактивних матеріалів у незаконному обігу : Постанова Кабінету Міністрів України від 02 червня 2003 р. № 813.

177. Про затвердження Порядку заборони торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі, в умовах правового режиму воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1457-2021-%D0%BF#Text>

178. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини лід час воєнного стану на території України : наказ МВС України від 09.03.2022. № 177.

179. Про затвердження та введення в дію Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду (в новій редакції) : наказ МВС України від 27.08.2010 № 401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0051900-10?find=1&text=%D0%BE%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B9%D0%BD#Text>

180. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1997, № 24, ст. 170.
181. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15 лютого 1995 р. № 60/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80>
182. Про об'єкти підвищеної небезпеки : Закон України від 18 січня 2001 р. № 2245-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-14>
183. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
184. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : наказ МВС України від 06.07.2017 № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17/paran9#Text>
185. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
186. Про охорону праці : Закон України від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
187. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23 травня 2017 р. № 2059-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>
188. Про пестициди і агрохімікати : Закон України від 02 березня 1995 р. № 86/95-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86/95-%D0%B2%D1%80>
189. Про Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серп. 1998 р. № 1340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1340-98-%D0%BF?find=1&text=%D1%85%D1%96%D0%BC%D1%96%D1%87#Text>
190. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
191. Про приєднання України до Роттердамської конвенції про процедуру попередньої обґрунтованої згоди відносно окремих небезпечних хімічних речовин

та пестицидів у міжнародній торгівлі : Закон України від 26 вересня 2002 р. № 169-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a35#Text

192. Про ратифікацію Стокгольмської конвенції про стійкі органічні забруднювачі : Закон України від 18 квітня 2007 р. № 949-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/949-16>

193. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text>

194. Про результати лабораторних досліджень. Державна установа «Харківський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України». 06.06.2023. URL: <https://labcenter.kh.ua/?p=32105>

195. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*, 1992, № 27, ст. 382.

196. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#top>

197. Профилактика и интенсивная терапия острых отравлений у детей и подростков / В. И. Черний, Б. С. Шейман, Н. П. Гребняк, А. Н. Колесников и т. д. Киев, 2007. 1010 с.

198. Про хімічну безпеку та управління хімічною продукцією : Закон України від 01 грудня 2022 р. № 2804-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2804-20#Text>

199. Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини : Закон України від 06 верес. 2005 р. № 2809-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2809-15#Text>

200. Разумов Э. А., Молибога Н. П. Осмотр места происшествия. Киев : РИО МВД Украины, 1994. 672 с.

201. Ревака В.М. Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2006. 198 с.

202. Розслідування незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів : метод. реком. / Д. М. Тичина, А. О. Антощук та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 54 с.

203. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2002. 22 с.

204. Садчикова К. А. Використання спеціальних знань на стадії досудового розслідування (процесуальний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеський держ. ун.-т внутр. справ. Одеса. 2017. 233 с.

205. Салтевский В. М. Тактические основы организации и производства следственных действий для получения информации от вещей. Специализированный курс криминалистики : учеб. для слушателей, обучающихся на базе сред. спец. юрид. образования / В. П. Бахин, Р. С. Белкин, П. Д. Биленчук и др.; отв. ред. М. В. Салтевский. Киев : Высш. шк. им. Ф. Э. Дзержинского. Киев : КВШ МВД СССР, 1978. Гл. 18. С. 234–255.

206. Сибірна Р. І., Сибірний А. В. Проблеми боротьби із загрозою біотероризму в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 837. С. 495–499. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_81

207. Симптоми схожі на грип: у Києві сім'ю труїли талієм. URL: <https://styler.rbc.ua/ukr/intervyu/simptomy-pohozhi-gripp-kieve-semyu-travili-1543839968.html>.

208. Скрінінгова експертиза на визначення синтетичних отруйних речовин. Наукові хімічні дослідження та експертизи. URL: <https://otava.ua/products/skrining-na-viznachennya-sintetichnih-otrujnih-rechovin>

209. Степанюк Р. Л., Лапта С. П. Удосконалення організації й тактики огляду місця події в Україні з урахуванням досвіду США. *Віник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. № 2. 2016. С. 300–307.

210. Судова експертологія : курс лекцій для підготовки здобувачів освітнього ступеня «магістр» за спец. 081 «Право» та 292 «Правоохоронна

діяльність» / Тертишник В. М., Варава В. В., Сачко О. В. ; за заг. ред. д.ю.н, проф. В. М. Тертишника. Дніпро : ЛІРА, 2021. 208 с.

211. Судова практика щодо вирішення питання про речові докази, передачу в дохід держави грошей, валюти, цінностей, іншого нажитого злочинним шляхом майна або такого, що було об'єктом злочинних дій: Верховний суд України; Узагальнення від 17.03.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n_001700-10?find=1&text=%D0%BD%D0%B5%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF#Text

212. Судові експертизи в процесуальному праві України: навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ : 2019. 672 с.

213. Татаров О. Ю., Мірковець Д. М. Розслідування незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих речовин та лікарських засобів : проблеми теорії та практики. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 119–125.

214. Твердохліб І. М. Особливості тактики огляду місця події в умовах надзвичайних ситуацій. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. № 4. 2007. С. 135–142.

215. Теплоухов Б. П. Зброя масового ураження та захист від неї : навч. посіб. Київ : ВІКНУ, 2008. 100 с.

216. Терміни і поняття в законодавстві України : наук.-практ. словник-довідник / уклад. : О. Ф. Скакун, Д. О. Бондаренко. Харків : Еспада, 2003. 512 с.

217. Тимчишин Д. М. Використання науково-технічних засобів у розслідуванні вбивств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 260 с.

218. Тимчишин А. М. Особливості використання спеціальних знань під час огляду місця події. *Juris Europensis Scientia*. Вип. 1. 2023. С. 147–152.

219. Тіщенко В. В., Подобний О. О. Криміналістика : навч.-метод. посібник. Одеса : Видавництво «Юридика», 2022. 236 с.

220. «Токсин действовал долго»: химик объяснил, как семья киевлян могла отравиться таллием 14.12.2018. *Газета Факти*. URL: <https://fakty.ua/289846-toksin-dejstvoval-dolgo-himik-obyasnil-kak-semya-kievlyan-mogla-otravitsya-talliem>

221. Трахтенберг И. М., Белоусов А. А. Яды. Популярная энциклопедия. Киев : Издатель Л. Д. Россинский, 2011. 640 с.

222. Трахтенберг Исаак. Вредные промышленные вещества. *Популярная токсикология : аналогия* ; под общ. ред. члена-корресп. НАН и Академика НАМН Украины И. М. Трахтенберга и члена-корреспондента НАМН Украины Н. Г. Проданчука / ред.-сост. : Исаак Трахтенберг; Андрей Белоусов. Киев : ВД «Авіцена», 2016. 448 с. С. 55–79.

223. Трахтенберг І. М. Книга про отрути та отруєння: нариси токсикології : перек. з рос. Тернопіль: ТДМУ, 2008. 364 с.

224. Угода (у формі обміну нотами) між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про співробітництво у сфері біологічної та хімічної безпеки і ядерного/радіологічного захисту в рамках ініціативи Групи Семи «Глобальне партнерство проти розповсюдження зброї і матеріалів масового знищення». Дата набрання чинності для України : 04.08.2015 № 414/23-196/50-1395. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276_101#Text

225. Ухвала слідчого судді Голосіївського районного суду м. Києва від 21.02.2019 (Справа № 752/26689/18. Провадження № 1-кк/752/2180/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80049432>

226. Участь спеціаліста в огляді місця події : довідник. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 152 с.

227. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій : навч. посіб. / Є. Ю. Свобода, А. В. Кофанов, А. В. Самодін та ін. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 432 с.

228. Федченко О. В., Жмілько П. Г. Біомаркери експозиції та ефекту фосфорорганічних сполук (огляд даних літератури та результати власних досліджень). *Український журнал сучасних проблем токсикології*. № 4. 2018. С. 19–35.

229. Фізико-хімічна експертиза. Науково-дослідна лабораторія судових експертиз. URL: <https://ndlse.com.ua/fizyko-khimichna-ekspertyza.html>

230. Хмельницькі детективи направили до суду справу щодо злочинної групи, яка труїла людей з метою заволодіння майном. Сектор комунікації поліції Хмельницької області. 31.03.2018. URL: <https://mvs.gov.ua/press->

center/news/Hmelnicki_detektivi_napravili_do_sudu_spravu_shchodo_zlochinnoi_grupi_yaka_truila_lyudey_z_metoyu_zavolodinnya_ih_maynom_FOTO_12892

231. Цивільний захист : навч.-метод. комплекс / М. М. Сакун, А. С. Окіпняк, В. Ф. Нагорнюк та ін.; за ред. М. М. Сакуна та А. С. Окіпняка. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2015. 480 с.

232. Цимбалюк В. І. Процесуальний порядок огляду місця події. *Юридичний вісник*. 2014. № 4 (33). С. 144–147.

233. Ціна бездіяльності : як Київ перетворюється на ртутний «Чорнобиль» / Світлана Бондаренко. 2017. URL : <https://kiev.pravda.com.ua/columns/5965d4f512c79/>

234. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : Дніпр. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с.

235. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія. Дніпропетровськ : Дніпр. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с.

236. Чернявський І. Ю., Марущенко В. В., Мартинюк І. М. Військова дозиметрія : навч. посіб. Харків : ФВП НТУ «ХПІ», 2011. 528 с.

237. Чорноус Ю. М., Даніч Є. О. Особливості залучення спеціальних знань до кримінального провадження. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* : матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 05 лист. 2019 р.) / за заг. ред. О. Г Рувіна, Н. В. Нестор. Київ : КНДІСЕ Мінюста України, 2019. С. 593–597.

238. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с.

239. Швець А. В. Огляд місця події під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним поведінням із небезпечними матеріалами. *Юридичний бюлетень*. Вип. 17. 2020. С. 341–349.

240. Швець А. В. Розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним поводженням з небезпечними матеріалами та речовинами : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право» / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 272 с.

241. Шевченко Ю. А. Особливості розслідування корисливих злочинів, вчинених з використанням транспортних засобів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 221 с.

242. Шепітько В. Ю. Криміналістичні та спеціальні знання: сутність, співвідношення, тенденції використання. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* : матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 05 лист. 2019 р.) / за заг. ред. О. Г Рувіна, Н. В. Нестор. Київ : КНДІСЕ Мінюста України, 2019. С. 611–616.

243. Шепітько В. Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні. *Судова експертиза*. 2014. № 1. С. 11–18.

244. Шепітько В. Ю. Розвиток наукових уявлень про криміналістичну тактику. *Вісник до 10-річчя Академії правових наук*. № 2 (33)-№ 3 (34). Харків, 2003. С. 732–739.

245. Шепітько В. Ю. Тактика огляду місця події : конспект лекції. Харків, УкрЮА, 1994. 20 с.

246. Шепітько В. Ю. Теория криминалистической тактики : монографія. Харків : Гриф, 2002. 349 с.

247. Шурашкевич В. М. Особливості огляду місця події під час розслідування умисного пошкодження об'єктів електроенергетики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 48. Том 2. 2018. С. 148–151.

248. Щербаковський М. Г. Консультаційна функція спеціаліста у кримінальному провадженні. *Криміналістика і судова експертиза*. Київ, 2017. Вип. 62. С. 43–51.

249. Щербаковский М. Г., Кравченко А. А. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений. Харьков : Ун-т внутр. дел, 1999. 78 с.
250. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.
251. Ядерна безпека України – питання світового масштабу. 28.02.2019. URL: <https://www.iaea.org/2019/02/28/yaderna-bezpeka-ukrayini-pitannya-svitovogo-masshtabu.html>
252. Юридична енциклопедія : в 6 т. / голова ред. колегії Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 4. 2002. 717 с.
253. A Simplified Guide to Crime Scene Investigation. National Forensic Science Technology Center, September 2013. URL: <http://www.forensicsciencesimplified.org/csi/how.html> (дата звернення: 17.10.2019).

ДОДАТКИ

Додаток А

УЗАГАЛЬНЕННЯ

**результатів анкетування 103 слідчих Національної поліції України
(м. Києва, Вінницької, Київської, Одеської, Тернопільської,
Чернівецької, Чернігівської, Хмельницької областей)
(анкета може передбачати декілька відповідей на одне питання)**

Запитання та варіанти відповіді	Відповіді	
	К-ть	%
1. Який Ваш стаж слідчої роботи в підрозділі? а) до 5-ти років б) від 5 до 10 років в) понад 10 років	17 58 28	
2. Яка з перерахованих слідчих (розшукових) дій, на Вашу думку, є найбільш ефективною для виявлення та вилучення речових доказів у розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин? а) огляд б) допит в) обшук г) слідчий експеримент г) інше	78 15 72 20 -	75,7 14,6 70,9 20,6 -
3. На Вашу думку, на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин, у проведенні яких видів огляду виникає необхідність? а) місця події б) освідування в) місцевості, приміщень г) речей г) документів та комп'ютерних даних д) огляд житла чи іншого володіння особи е) трупа є) трупа, пов'язаного з ексгумацією ж) транспортних засобів з) інше	75 28 17 29 59 66 32 25 41 -	77,3 28,9 16,5 28,2 57,3 64,1 31,1 24,3 39,8 -
4. На Вашу думку, чи залежить ефективність розслідування у цих кримінальних провадженнях від правильного збирання (вилучення, фіксації та вилучення) речових доказів під час проведення огляду місця події? а) так, понад 70 % доказової бази б) ні, не залежить взагалі	92 -	89,3 -

в) так, до 50 %	8	8,2
г) так, але у незначній мірі	3	3,1
г) інше _____	-	-
5. На Вашу думку, від яких факторів залежить ефективність огляду місця події під час розслідування таких злочинів?		
а) своєчасного виїзду на місце події	78	75,7
б) ліквідації шкідливих наслідків події злочину		
в) кваліфікованих дій слідчого на місці події та залучених спеціалістів	59	57,3
г) суворого дотримання заходів особистої безпеки	89	86,4
г) застосування технічних засобів, які у польових умовах дозволяють визначити вид та концентрацію отруйних речовин і їх сполук	95	92,2
д) інше _____	77	74,8
	-	-
6. На якому рівні здійснюється забезпечення засобами індивідуального захисту СОГ під час огляду за даними кримінальними правопорушеннями у Вашому підрозділі?		
а) на відмінному, є усе необхідне	17	16,5
б) на задовільному, деякі засоби забезпечуємо самостійно	53	51,5
в) не використовуємо засоби захисту, оскільки працюємо уже після ліквідації негативних наслідків	26	25,2
г) інше _____	-	-
7. Що у Вас було об'єктом огляду під час розслідування таких видів злочинів?		
а) приміщення, де здійснювалося незаконне виготовлення, зберігання отруйних речовин	42	40,1
б) ділянки місцевості, де поширилася дія отруйних речовин	66	64,1
в) тіло живої особи, яку затримали при вчиненні такої злочинної діяльності	5	4,9
г) трупи людей, тварин, які стали жертвами внаслідок застосування отруйних речовин	37	35,9
г) транспортні засоби, що використовувались для перевезення, зберігання отруйних речовин або сировини для їх виготовлення	63	61,2
д) самі отруйні речовини та сполуки, інші хімічні речовини, що використовувалися для їх виготовлення	37	35,9
е) обладнання, призначене для виробництва чи виготовлення отруйних речовин	8	7,8
є) комп'ютерна, мобільна та інша техніка, яка використовувалася для незаконних операцій з отруйними речовинами	42	40,8
ж) інше _____	-	-
8. На Вашу думку, який метод огляду доцільно застосувати		

при виявленні трупа з ознаками отруєння хімічною речовиною?	12	11,7
а) ексцентричний (проводиться від центру події до периферії)	71	68,9
б) концентричний (проводиться від периферії до центру події)	31	30,1
в) фронтальний (де вивчають обстановку і переміщуються по лінії, ще його називають лінійним)	33	32,0
г) секторний (де вивчається місце події, умовно поділивши його на певні ділянки – сектори)	72	69,9
г) вузловий (де місце огляду умовно поділяється на квадрати, вузли, де зосереджена слідова інформація)	-	-
д) інше _____		
9. На Вашу думку, який метод огляду доцільно застосувати при затриманні особи під час збуту, придбанні, передачі, пересиланні отруйних речовин?	72	69,9
а) ексцентричний (проводиться від центру події до периферії)	21	20,4
б) концентричний (проводиться від периферії до центру події)	23	22,3
в) фронтальний (де вивчають обстановку і переміщуються по лінії, ще його називають лінійним)	64	62,1
г) секторний (де вивчається місце події, умовно поділивши його на певні ділянки – сектори)	55	53,4
г) вузловий (де місце огляду умовно поділяється на квадрати, вузли, де зосереджена слідова інформація)	-	-
д) інше _____		
10. На Вашу думку, який метод огляду доцільно застосувати при контрабанді отруйних речовин?	33	32,0
а) ексцентричний (проводиться від центру події до периферії)	17	16,5
б) концентричний (проводиться від периферії до центру події)	29	28,2
в) фронтальний (де вивчають обстановку і переміщуються по лінії, ще його називають лінійним)	37	35,9
г) секторний (де вивчається місце події, умовно поділивши його на певні ділянки – сектори)	75	72,8
г) вузловий (де місце огляду умовно поділяється на квадрати, вузли, де зосереджена слідова інформація)	-	-
д) інше _____		
11. На Вашу думку, який метод огляду доцільно застосувати, якщо наслідки злочинів, що розглядаються, поширилися на значну територію?	42	40,8
а) ексцентричний (проводиться від центру події до периферії)	27	26,2
б) концентричний (проводиться від периферії до центру події)		

в) фронтальний (де вивчають обстановку і переміщуються по лінії, ще його називають лінійним)	25	24,3
г) секторний (де вивчається місце події, умовно поділивши його на певні ділянки – сектори)	52	50,5
г) вузловий (де місце огляду умовно поділяється на квадрати, вузли, де зосереджена слідова інформація)	75	72,8
д) інше _____	-	-
12. На Вашу думку, який метод огляду доцільно застосувати у випадку, коли слідчому потрібно якнайшвидше дізнатися інформацію про отруйні речовини?		
а) ексцентричний (проводиться від центру події до периферії)	52	50,5
б) концентричний (проводиться від периферії до центру події)	12	11,7
в) фронтальний (де вивчають обстановку і переміщуються по лінії, ще його називають лінійним)	18	17,5
г) секторний (де вивчається місце події, умовно поділивши його на певні ділянки – сектори)	29	28,2
г) вузловий (де місце огляду умовно поділяється на квадрати, вузли, де зосереджена слідова інформація)	78	75,7
д) інше _____	-	-
13. На Вашу думку, який метод огляду доцільно застосувати, якщо виявлено виробництво отруйних речовин і територія такого підприємства складається з декількох приміщень чи значна за обсягом?		
а) ексцентричний (проводиться від центру події до периферії)	54	52,4
б) концентричний (проводиться від периферії до центру події)	17	16,5
в) фронтальний (де вивчають обстановку і переміщуються по лінії, ще його називають лінійним)	11	10,7
г) секторний (де вивчається місце події, умовно поділивши його на певні ділянки – сектори)	54	52,4
г) вузловий (де місце огляду умовно поділяється на квадрати, вузли, де зосереджена слідова інформація)	76	73,8
д) інше _____	-	-
14. На Вашу думку, чи доцільно використовувати БпЛА для огляду місць вчинення таких видів злочинів?		
а) так, це дозволить зафіксувати значне за обсягом місце події, оцінити масштаби події та визначитися з межами огляду	49	47,6
б) так, це дозволить уникнути негативного впливу отруйних речовин на організм людини	52	50,4
в) так, для визначення рівня забрудненості отруйними речовинами	73	70,9

г) так, для відібрання проб отруйних речовин з місця події	71	68,9
г) ні, не доцільно	14	13,6
д) інше _____	-	-
15. Чи залучаєте Ви спеціаліста для виявлення, фіксації та вилучення слідової інформації при розслідуванні таких видів злочинів?		
а) так, обов'язково	93	90,3
б) ні, слідчий (працівник оперативно-розшукових підрозділів) сам може це зробити	7	6,8
в) інше _____	-	-
16. З якою метою слід залучати спеціаліста до проведення різних видів огляду?		
а) збору доказів (виявлення, фіксації, вилучення слідів)	89	86,4
б) застосування технічних засобів фіксації огляду	75	72,8
в) отримання консультацій, що стосуються спеціальних знань	97	94,2
г) відібрання зразків на експертне дослідження	95	92,2
г) виявлення та вилучення отруйних речовин	97	94,2
д) інше _____	-	-
17. З Вашого практичного досвіду, чи виникають проблеми із залученням спеціаліста до проведення огляду?		
а) ні, вони завжди приїждять за запитом	12	11,7
б) так, оскільки спеціалісти залучаються з різних структур та органів	88	85,4
в) інше _____	-	-
18. Спеціаліста якої галузі знань Ви залучали для збирання слідової інформації під час проведення огляду при розслідуванні таких видів злочинів?		
а) спеціаліста-криміналіста	53	51,5
б) працівників обласних центрів контролю і профілактики хвороб МОЗ України	17	16,5
в) хіміка	92	89,3
г) судово-медичного експерта при огляді трупа	93	90,3
г) бухгалтера для перевірки документації підприємства, що пов'язане з обігом отруйних речовин	8	7,8
д) працівника фітосанітарних служб	17	16,5
е) вибухотехнік	23	22,3
є) інших _____	-	-
19. На Вашу думку, чи доцільно залучати понятих до огляду, враховуючи небезпеку, пов'язану із таким видом злочинів?		
а) так, обов'язково, тільки забезпечити їх необхідними засобами захисту	12	11,7

б) так, лише до оглядів, які не несуть небезпеку здоров'ю, або негативні наслідки були повністю ліквідовані	84	81,6
в) ні, оскільки існує ризик для їх життя і здоров'я	4	3,9
в) ні, оскільки існує ризик для їх життя і здоров'я	-	-
20. Чи проводили Ви інструктаж з фахівцями зацікавлених органів щодо збереження інших слідів злочину під час роботи з отруйними речовинами на місці події?		
а) так, часто	72	69,9
б) так, рідко	22	21,4
в) ні	6	5,8
г) якщо ні, то чому? _____	-	-
21. Чи задоволені Ви роботою спеціаліста на місці події за кримінальними правопорушеннями, що розглядаються?		
а) так	56	54,4
б) частково, оскільки виникали непорозуміння з приводу неправильного вилучення та упакування отруйних речовин	21	20,4
в) частково, оскільки виникали непорозуміння з приводу неможливості вилучити об'єкти чи сліди	23	22,3
г) інше _____	-	-
22. На Вашу думку, з якими органами відбувається ефективна співпраця щодо протидії незаконному обігу отруйних речовин?		
а) центральними та місцевими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, установами та організаціями	68	66,0
б) правоохоронними органами	18	17,5
в) міжнародними організаціями, у тому числі організаціями з безпеки і співробітництва в Європі (OSCE)	23	22,3
г) інше _____	-	-
23. На Вашу думку, з яким суб'єктом є ефективною взаємодія слідчого при проведенні огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин?		
а) з працівниками оперативно-розшукових підрозділів	68	66,0
б) зі спеціалістами різних галузей знань	79	76,7
в) із закладами охорони здоров'я	43	41,7
г) з представниками органів державної влади (органами прокуратури України та Служби безпеки України)	12	11,7
г) з представниками органів місцевого самоврядування	32	31,1
д) із фахівцями ДСНС	15	14,6
е) з громадськими організаціями	48	46,6
є) інше _____	-	-
24. Як ви вважаєте, чи впливає взаємодія слідчого з учасниками СОГ на результати проведення огляду місця події?		

а) так, безумовно сприяє ефективному його проведенню, вилученню доказової інформації	95	92,2
б) ні, немає ніякого значення для проведення огляду	2	1,9
в) здійснює лише формальний вплив	3	2,9
г) інше	-	-
25. На вашу думку, найефективнішою формою взаємодії слідчого з працівниками оперативно-розшукових підрозділів під час проведення огляду є:		
а) створення СОГ	67	65,0
б) надання доручення на виконання огляду	14	13,6
в) виконання доручень у межах огляду	19	18,4
г) інше	-	-
26. На вашу думку, з якими учасниками СОГ найефективнішою є взаємодія слідчого для зібрання доказів?		
а) працівниками оперативно-розшукових підрозділів	71	68,9
б) спеціалістами-криміналістами	52	50,5
в) судово-медичними експертами під час підозри на отруєння особи	93	90,3
г) зі спеціалістами у галузі хімії	89	86,4
г) з вибухотехніками та пожежотехніками	15	14,6
д) іншими особами	-	-
27. Чи користувались Ви наказом Мінюсту України від 08.09.1998 № 53/5, що регулює питання підготовки та призначення судових експертиз?		
а) так	62	60,2
б) ні, адже не знав про його існування	19	18,5
в) ні, надаю перевагу спілкуванню з експертом	19	18,5
г) інше	-	-
28. Які види судових експертиз Ви призначали за виявленими об'єктами під час огляду?		
а) трасологічну, дактилоскопічну	47	45,6
б) одорологічну, біологічну	3	2,9
в) почеркознавчу та технічну експертизу документів	12	11,7
г) судово-бухгалтерську, товарознавчу експертизи	8	7,8
г) експертизу матеріалів, речовин і виробів	82	79,6
д) експертизу встановлення наявності пестицидів у навколишньому середовищі	63	61,2
е) судово-медичну	57	55,3
є) судово-ветеринарну	31	30,1
ж) комп'ютерно-технічну	18	17,5
з) інше	-	-
29. Який підвид експертизи матеріалів, речовин і виробів Ви призначали для дослідження отруйних речовин?		

а) дослідження речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин	9 94	8,7 91,3
б) сильнодіючих та отруйних речовин	-	-
в) інше		
30. У яку експертну установу Ви направляли виявлені під час огляду речовини для встановлення її приналежності до отруйних?		
а) експертні служби Міністерства внутрішніх справ України	14	15,6
б) науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України	56	54,4
в) Державного підприємства «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені академіка Л. І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України»	77	74,8
г) Державної спеціалізованої установи Головного Бюро судово-медичної експертизи МОЗ України та в областях	18	17,5
г) експертні установи Служби безпеки України	-	-
д) інше	-	-
31. Чи наявні у Вашому підрозділі методичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин (методичні рекомендації, посібники тощо), де розкрито питання тактики огляду?		
а) відсутні будь-які матеріали	76	73,8
б) так, наявні	3	2,9
в) є деякі методичні рекомендації, але вони не розкривають сутності проведення огляду	24	23,3
г) інше	-	-

УЗАГАЛЬНЕННЯ

**результатів анкетування 97 працівників оперативно-розшукових
підрозділів Національної поліції України
(м. Києва, Вінницької, Київської, Одеської, Тернопільської, Чернівецької,
Чернігівської, Хмельницької, областей)
(анкета може передбачати декілька відповідей на одне питання)**

Запитання та варіанти відповідей	Відповіді	
	К-ть	%
1. Який Ваш стаж оперативної роботи в підрозділі? а) до 5-ти років б) від 5 до 10 років в) понад 10 років	17 61 22	
2. Яка з перерахованих слідчих (розшукових) дій, на Вашу думку, є найбільш ефективною для виявлення та вилучення речових доказів у розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин? а) огляд б) допит в) обшук г) слідчий експеримент г) інше	48 19 41 7 -	49,5 19,6 42,2 7,2 -
3. На Вашу думку, на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин, у проведенні яких видів огляду виникає необхідність? а) місця події б) освідування в) місцевості, приміщень г) речей г) документів та комп'ютерних даних д) огляд житла чи іншого володіння особи е) трупа є) трупа, пов'язаного з ексгумацією ж) транспортних засобів з) інше	79 35 24 55 63 73 71 15 28 -	81,4 36,1 24,7 56,7 64,9 75,3 73,2 15,5 28,9 -
4. На Вашу думку, від яких факторів залежить ефективність огляду місця події під час розслідування таких злочинів? а) своєчасного виїзду на місце події б) ліквідації шкідливих наслідків (недопущення розповсюдження отруйних речовин, їх вилучення та транспортування)	57 32	58,8 35,1

в) кваліфікованих дій слідчого на місці події та залучених спеціалістів	92	94,8
г) суворого дотримання заходів особистої безпеки	97	100
г) застосування технічних засобів, які у польових умовах дозволяють визначити вид та концентрацію отруйних речовин і їх сполук	75	77,3
д) залучення вузькопрофільних спеціалістів	12	12,4
е) інше	-	-
5. На якому рівні здійснюється забезпечення засобами індивідуального захисту СОГ під час огляду за даними кримінальними правопорушеннями у Вашому підрозділі?		
а) на відмінному, є усе необхідне	34	35,1
б) на задовільному, деякі засоби забезпечуємо самостійно	61	62,9
в) не використовуємо засоби захисту оскільки працюємо уже після ліквідації негативних наслідків	25	25,8
г) інше	-	-
6. На вашу думку, з якими органами відбувається ефективна співпраця щодо протидії незаконному обігу отруйних речовин?		
а) центральними та місцевими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, установами та організаціями	52	53,6
б) правоохоронними органами	17	17,5
в) міжнародними організаціями, у тому числі організаціями з безпеки і співробітництва в Європі (OSCE)	37	38,1
г) інше	-	-
7. На Вашу думку, з яким суб'єктом є ефективною взаємодія слідчого при проведенні огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин?		
а) з працівниками оперативно-розшукових підрозділів	42	43,3
б) зі спеціалістами різних галузей знань	65	67,0
в) із закладами охорони здоров'я	37	38,1
г) з представниками органів державної влади (органами прокуратури України та Служби безпеки України)	8	8,2
г) з представниками органів місцевого самоврядування	19	19,6
д) із фахівцями ДСНС	17	17,5
е) з громадськими організаціями	33	34,0
є) інше	-	-
8. Як ви вважаєте, чи впливає взаємодія слідчого з учасниками СОГ на результати проведення огляду місця події?		
а) так, безумовно сприяє ефективному його проведенню, вилученню доказової інформації	86	88,7
б) ні, немає ніякого значення для проведення огляду	4	4,1
в) здійснює лише формальний вплив	17	17,5
г) інше	-	-

9. На вашу думку, найефективнішою формою взаємодії слідчого з працівниками оперативно-розшукових підрозділів під час проведення огляду є:		
а) створення СОГ	79	81,4
б) надання доручення на виконання огляду	18	18,6
в) виконання доручень в межах огляду	21	21,6
г) інше	-	-
10. На вашу думку, з якими учасниками СОГ найефективнішою є взаємодія слідчого для зібрання доказів?		
а) із працівниками оперативно-розшукових підрозділів	48	49,5
б) зі спеціалістами-криміналістами	72	74,2
в) із судово-медичними експертами під час підозри на отруєння особи	54	55,7
г) зі спеціалістами у галузі хімії	69	71,1
г) з вибухотехніками та пожежотехніками	12	12,4
д) з іншими особами	-	-

АКТИ ВПРОВАДЖЕНЬ

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань правоохоронної діяльності
01008, м.Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

N 14789/8-4

17 листопада 2023 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
МАКСИМЧУКА Івана Миколайовича

Довідка засвідчує те, що результати дисертаційного дослідження Максимчука Івана Миколайовича на тему: «Тактика огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 – Право, можуть бути використані Комітетом Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності при підготовці змін до законодавства України.

Представлене на розгляд дисертаційне дослідження містить необхідний теоретичний та методологічний рівень, а також практичну та наукову цінність.

Надані Максимчуком І.М. консультації і рекомендації, положення і висновки наукового дослідження, викладені в науково-обґрунтованих пропозиціях, будуть враховані Комітетом при опрацюванні відповідних нормативно-правових актів з правового регулювання правоохоронної діяльності в Україні.

Заступник голови Комітету
з питань правоохоронної діяльності,
народний депутат України

Григорій МАМКА
(посв. № 147)

Підпис *Мамка Г.М.*
підтверджую
Григорій Р.М. Григорій Р.М.
Управління кадрів
Апарату Верховної Ради України
« 21 » 11 20 23 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

2023 року

АКТ

впровадження в науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ результатів дисертаційного дослідження Максимчука Івана Миколайовича на тему: «Тактика огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Комісія у складі: завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1, доктора юридичних наук, професора майора поліції Андрія Вознюка (голова комісії), завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології ННІ № 2, кандидата юридичних наук, старшого дослідника підполковника поліції Андрія Патики, заступника начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника підполковника поліції Віктора Корольчука склала цей акт про те, що результати дисертації Івана Максимчука на тему: «Тактика огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин» мають необхідний теоретичний рівень і практичну значимість, та використовуються під час підготовки науково-методичних рекомендацій, пропозицій щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій у розслідуванні кримінальних правопорушень.

Отримані в результаті дослідження висновки та рекомендації впроваджено у науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ, де в якості джерел рекомендуються такі публікації:

1. Максимчук І. М. Отруйні речовини як елемент криміналістичної характеристики окремих кримінальних правопорушень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 4, Том. 1, 2019. С. 316-324.
2. Максимчук І. М. Особливості тактики огляду трупа під час ексгумації у кримінальних провадженнях, пов'язаних з отруйними речовинами. *Актуальні питання криміналістики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2018 р.)* / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 308-311.
3. Максимчук І. М. Актуальні питання ідентифікації та експертизи отруйних речовин. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.)* / [редкол.: В. В.

Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 274-277.

4. Максимчук І. М. Стан наукових досліджень тактики огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин *Актуальні питання протидії злочинності в умовах воєнного стану*. Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конфер. (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 25 лист. 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. 276 с. С. 82-86.

5. Максимчук І. М. Огляд місця події у системі слідчих (розшукових) дій та в доказуванні кримінальних проваджень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 175-177.

6. Максимчук І. М. Методи огляду місця події у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання забезпечення діяльності органів і підрозділів системи МВС України технічними засобами в умовах воєнного стану*: збірник тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Київ, 26 квіт. 2023 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2023. С. 93-96.

7. Максимчук І. М. Сутність криміналістичного забезпечення огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.) / [редкол.: С. С. Чернявський, Я. Ю. Конюшенко, В. В. Корольчук Ю. В. Сухомлин]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 153-156

8. Ivan Maksymchuk. Examination types and their value for the investigation of criminal offenses related to poisonous substances trafficking (Види огляду та їх значення в доказуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин). *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2022. № 8. С. 100-105.

9. Ivan Maksymchuk. Peculiarities of the preparatory stage of inspection when investigating criminal offenses related to trafficking of poisonous substances (Особливості підготовчого етапу огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом отруйних речовин). *Підприємництво, господарство і право*. 2022. № 9. С. 81-87.

10. Максимчук І. М. Види судових експертиз, що призначаються для дослідження об'єктів, вилучених під час огляду у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 1, Том. 1, 2023. С. 258-266.

11. Максимчук І. М. Тактичні особливості робочого етапу огляду у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Приватне та публічне право*. Суми: Сумський національний аграрний університет, 2023. № 2. С. 53-59.

Члени комісії дійшли висновку, що представлені матеріали свідчать про належний науково-теоретичний та практичний рівень розробки теми дисертаційного дослідження, а зазначені праці використовуються у науково-дослідній роботі профільних кафедр та наукових (науково-дослідних) лабораторіях.

Голова комісії:

**Завідувач наукової лабораторії з
проблем протидії злочинності ННІ № 1,
доктор юридичних наук, професор
майор поліції**

Андрій ВОЗНІЮК

Члени комісії:

**Завідувач науково-дослідної лабораторії з
проблем криміналістичного забезпечення та
судової експертології ННІ № 2,
кандидат юридичних наук,
старший дослідник
підполковник поліції**

Андрій ПАТИК

**Начальника відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної власності,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
підполковник поліції**

Віктор КОРОЛЬЧУК

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Національної
академії внутрішніх справ України,
доктор юридичних наук, професор

Станіслав ГУСАРЄВ

2023 року

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
Максимчука Івана Миколайовича на тему «Тактика огляду під час
розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних
речовин» в освітній процес Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: т.в.о. завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата юридичних наук, доцента Антощука Андрія Олександровича (голова комісії); т.в.о. завідувача кафедри кримінального процесу, кандидата юридичних наук, доцента Хабло Оксани Юріївни; заступника начальника навчально-методичного відділу, кандидата юридичних наук Бистрицького Богдана Юрійовича, склала цей акт про те, що результати дисертації Максимчука Івана на тему: «Тактика огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин» використовуються в освітньому процесі при підготовці та проведенні семінарських і практичних занять зі здобувачами вищої освіти з навчальної дисципліни «Криміналістика» та спецкурсу «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень».

Отримані в результаті дослідження висновки та рекомендації відображені в опублікованих автором працях, а саме:

1. Максимчук І. М. Отруйні речовини як елемент криміналістичної характеристики окремих кримінальних правопорушень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 4, Том. 1, 2019. С. 316–324.

2. Максимчук І. М. Особливості тактики огляду трупа під час ексгумації у кримінальних провадженнях, пов'язаних з отруйними речовинами. *Актуальні питання криміналістики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2018 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 308–311.

3. Максимчук І. М. Актуальні питання ідентифікації та експертизи отруйних речовин. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 274–277.

4. Максимчук І.М. Стан наукових досліджень тактики огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин *Актуальні питання протидії злочинності в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 25 лист. 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. С. 82–86.

5. Максимчук І.М. Огляд місця події у системі слідчих (розшукових) дій та в доказуванні кримінальних проваджень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 175–177.

6. Максимчук І.М. Методи огляду місця події у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання забезпечення діяльності органів і підрозділів системи МВС України технічними засобами в умовах воєнного стану*:збірник тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 26 квіт. 2023 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2023. С. 93–96.

7. Максимчук І.М. Сутність криміналістичного забезпечення огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.) / [редкол.: С. С. Чернявський, Я. Ю. Конюшенко, В. В. Корольчук, Ю.В. Сухомлин]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 153–156

8. Ivan Maksymchuk. Examination types and their value for the investigation of criminal offenses related to poison oussubstances trafficking (Види огляду та їх значення в доказуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин). *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2022. № 8. С. 100–105.

9. Ivan Maksymchuk. Peculiarities of the preparatory stage of inspection when investigating criminal offenses related to trafficking of poisonoussub stances (Особливості підготовчого етапу огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом отруйних речовин). *Підприємництво, господарство і право*. 2022. № 9. С. 81–87.

10. Максимчук І. М. Види судових експертиз, що призначаються для дослідження об'єктів, вилучених під час огляду у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 1, Том. 1, 2023. С. 258–266.

11. Максимчук І. М. Тактичні особливості робочого етапу огляду у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Приватне та публічне право*. Суми: Сумський національний аграрний університет, 2023. № 2. С. 53–59.

Члени комісії дійшли висновку, що представлені матеріали свідчать про належний науковий та практичний рівень розробки теми дисертаційного дослідження. Зазначені праці підтвердили високий рівень, практичну доступність і доцільність за результатами використання під час підготовки та проведення усіх видів занять, що забезпечуються профільними кафедрами.

Голова комісії:

Андрій АНТОЩУК

Члени комісії:

Оксана ХАБЛО

Богдан БИСТРИЦЬКИЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший заступник Голови
 Національної поліції України – начальник
 Головного слідчого управління,
 доктор юридичних наук, професор,
 заслужений юрист України,
 генерал поліції третього рангу

Максим ЦУЦКІРІДЗЕ

16 листопада 2023 року

АКТ № 49495

Про впровадження у практичну діяльність
 Головного слідчого управління Національної
 поліції України дисертаційного дослідження

Уклала комісія у складі:

Голови:

заступника начальника Головного слідчого
 управління – начальника управління
 організації роботи та методичного
 забезпечення Національної поліції України,
 доктора юридичних наук, професора,
 заслуженого юриста України
 Артема Шевчишена

членів комісії:

начальника відділу методичної роботи та
 правового забезпечення Головного слідчого
 управління Національної поліції України,
 кандидата юридичних наук, полковника
 поліції Владислава Бурлаки

старшого слідчого в особливо важливих
 справах відділу методичної роботи та
 правового забезпечення Головного слідчого
 управління Національної поліції України,
 майора поліції
 Лариси Бурмистрової

комісія відповідно до доручення Національної поліції України
 № 34684/24/4/3-2022 від 20.12.2022 «Про впорядкування процедури
 видання актів впровадження наукових досліджень у діяльність органів

досудового розслідування Національної поліції України», склала цей акт, щодо розгляду змісту основних положень та результатів дисертаційного дослідження Максимчука Івана Миколайовича на тему: «Тактика огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин» зі спеціальності 081 – Право, підготовленої на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Вказані видання мають як необхідний методологічний рівень, так і практичну цінність.

Комісією встановлено, що викладені у висновках пропозиції та рекомендації можуть бути корисними під час виявлення фактів незаконного поводження з небезпечними матеріалами та визначення особливостей розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних обігом небезпечних хімічних речовин на території України.

Дисертаційна робота присвячена вирішенню наукового завдання – обґрунтуванню теоретичних та методологічних положень формування та реалізації стратегії протидії кримінальним правопорушенням пов'язаних з отруйними речовинами.

Для практичної діяльності підрозділів досудового розслідування Національної поліції України важливе значення мають висновки, пропозиції та рекомендації, що відображені за змістом низки наукових робіт Максимчука І.М., зокрема до основних із них слід віднести:

1. Максимчук І.М. Отруйні речовини як елемент криміналістичної характеристики окремих кримінальних правопорушень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 4, Том. 1, 2019. С. 316-324. URL: http://nvppp.in.ua/vip/2019/4/tom_1/54.pdf.

2. Дії поліції під час виявлення фактів незаконного поводження з небезпечними матеріалами [Текст] : метод. рек. / [Максимчук І.М., Саковський А.А., Сура О.М., Фурман Я.В., Самодін А.В. та ін.]. - К.: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 79 с.

3. Максимчук І. М. Особливості тактики огляду трупа під час ексгумації у кримінальних провадженнях, пов'язаних з отруйними речовинами. *Актуальні питання криміналістики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2018 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 308-311.

4. Проданчук М.Г., Бантишев О.Ф., Величко М.В., Кравчук О.П., Салагор І.М., Максимчук І.М. Проблеми кримінально-правової кваліфікації правопорушень обігу небезпечних хімічних речовин на території України // *Єдине здоров'я та проблеми харчування в Україні*. Київ, 2020 № 2 (53). URL: <http://pronut.medved.kiev.ua/index.php/ua/issues/2020/2>.

5. Максимчук І.М. Актуальні питання ідентифікації та експертизи отруйних речовин. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 274-277.

6. Проданчук М.Г., Балан Г.М., Кравчук О.П., Жмілько П.Г., Максимчук І.М., Чермних Н.П. До обґрунтування переліку небезпечних

високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина I (рицин, сполуки талію та фосфорорганічні сполуки) // *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021, № 1 (90). URL: <http://protox.medved.kiev.ua/index.php/ua/issues/2021/1/item/638-to-substantiation-of-the-list-of-hazardous-highly-toxic-chemicals-that-are-subject-to-special-control-regarding-handling-storage-use-and-disposal-part-i-ricin-thallium-compounds-and-organophosphorus-compounds>.

7. Проданчук М.Г., Балан Г.М., Кравчук О.П., Жмілько П.Г., Максимчук І.М., Чермних Н.П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина II (сполуки миш'яку та ціаніди) // *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021, № 2 (91). URL: <http://protox.medved.kiev.ua/index.php/ua/issues/2021/2/item/645-to-substantiation-of-the-list-of-hazardous-highly-toxic-chemicals-that-are-subject-to-special-control-regarding-handling-storage-use-and-disposal-part-ii-arsenic-compounds-and-cyanide>.

8. Проданчук М.Г., Балан Г.М., Кравчук О.П., Жмілько П.Г., Максимчук І.М., Чермних Н.П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина III (дипіридиллові гербіциди паракват і дикват) // *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021, № 2 (91). URL: <http://protox.medved.kiev.ua/index.php/ua/issues/2021/2/item/647-to-substantiation-of-the-list-of-hazardous-highly-toxic-chemicals-that-are-subject-to-special-control-regarding-handling-storage-use-and-disposal-part-iii-bipyridyl-herbicides-paraquat-and-diquat>.

9. Огляд науково-технічних засобів, що використовуються при розслідуванні злочинів, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів (пристроїв) [Текст]: довід. вид. [Я.В. Фурман, В.В. Юсупов, Ю.П. Приходько, І.М. Максимчук]. - Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. 72 с.

10. Максимчук І.М. Стан наукових досліджень тактики огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин *Актуальні питання протидії злочинності в умовах воєнного стану*. Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конфер. (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 25 лист. 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. 276 с. С. 82-86.

11. Максимчук І.М. Огляд місця події у системі слідчих (розшукових) дій та в доказуванні кримінальних проваджень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 175-177. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/22865>.

12. Ivan Maksymchuk. Examination types and their value for the investigation of criminal offenses related to poisonous substances trafficking (Види

огляду та їх значення в доказуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин). *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2022. № 8. С. 100-105. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2022/8/16.pdf>.

13. Ivan Maksymchuk. Peculiarities of the preparatory stage of inspection when investigating criminal offenses related to trafficking of poisonous substances (Особливості підготовчого етапу огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом отруйних речовин). *Підприємництво, господарство і право*. 2022. № 9. С. 81-87. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2022/9/14.pdf>.

14. Максимчук І.М. Методи огляду місця події у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання забезпечення діяльності органів і підрозділів системи МВС України технічними засобами в умовах воєнного стану: збірник тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Київ, 26 квіт. 2023 р.)*. Київ: ДНДІ МВС України, 2023. С. 93-96.

15. Максимчук І.М. Сутність криміналістичного забезпечення огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.)* / [редкол.: С. С. Чернявський, Я. Ю. Конюшенко, В. В. Корольчук, Ю. В. Сухомлин]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 153-156.

16. Максимчук І.М. Види судових експертиз, що призначаються для дослідження об'єктів, вилучених під час огляду у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 1, Том. 1, 2023. С. 258-266. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2023/1/44.pdf>.

17. Максимчук І.М. Тактичні особливості робочого етапу огляду у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Приватне та публічне право*. Суми: Сумський національний аграрний університет, 2023. № 2. С. 53-59. URL: http://pp-law.in.ua/archive/2_2023/10.pdf.

Голова комісії:

 Артем ШЕВЧИШЕН

Члени комісії:

 Владислав БУРЛАКА

 Лариса БУРМИСТРОВА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Національного наукового
центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України

Сергій ТЮЛЕНЄВ

27 листопада 2023 року

А К Т

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Максимчука Івана Миколайовича «Тактика огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» у освітню діяльність Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

Комісія в складі:

1. Спіциної Ганни Олександрівни, першого заступника директора Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», доктора юридичних наук, професора;
2. Петрової Ірини Анатоліївни, головного наукового співробітника Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», доктора юридичних наук, професора;
3. Михальського Олега Олександровича, завідувача лабораторії Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», кандидата юридичних наук, старшого дослідника

— цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Максимчука Івана Миколайовича «Тактика огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» використовуються у освітній діяльності.

Зокрема, при підготовці лекцій та методичних рекомендацій для здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії для дисципліни «Процесуальні проблеми експертного забезпечення правосуддя у кримінальному провадженні».

У навчальному процесі використовуються наступні праці дисертанта:

1. Максимчук І.М. Отруйні речовини як елемент криміналістичної характеристики окремих кримінальних правопорушень. Науковий вісник публічного та приватного права. Вип. 4, Том. 1, 2019. С. 316-324. URL: http://nvppp.in.ua/vip/2019/4/tom_1/54.pdf
2. Дії поліції під час виявлення фактів незаконного поводження з небезпечними матеріалами [Текст] : метод. рек. / [Максимчук І.М., Саковський А.А., Сура О.М., Фурман Я.В., Самодін А.В. та ін.]. - К.: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 79 с.
3. Максимчук І. М. Особливості тактики огляду трупа під час ексгумації у кримінальних провадженнях, пов'язаних з отруйними речовинами. Актуальні питання криміналістики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2018 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 308-311.
4. Проданчук М.Г., Бантишев О.Ф., Величко М.В., Кравчук О.П., Салагор І.М., Максимчук І.М. Проблеми кримінально-правової кваліфікації правопорушень обігу небезпечних хімічних речовин на території України // Єдине здоров'я та проблеми харчування в Україні. Київ, 2020 № 2 (53). URL: <http://pronut.medved.kiev.ua/index.php/ua/issues/2020/2>
5. Максимчук І.М. Актуальні питання ідентифікації та експертизи отруйних речовин. Актуальні питання криміналістики та судової експертизи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 274-277.
6. Проданчук М.Г., Балан Г.М., Кравчук О.П., Жмілько П.Г., Максимчук І.М., Чермних Н.П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина I (рицин, сполуки талію та фосфорорганічні сполуки) // Український журнал сучасних проблем токсикології. Київ, 2021, № 1 (90). URL: <http://protox.medved.kiev.ua/index.php/ua/issues/2021/1/item/638-to-substantiation-of-the-list-of-hazardous-highly-toxic-chemicals-that-are-subject-to-special-control-regarding-handling-storage-use-and-disposal-part-1-ricin-thallium-compounds-and-organophosphorus-compounds>
7. Проданчук М.Г., Балан Г.М., Кравчук О.П., Жмілько П.Г., Максимчук І.М., Чермних Н.П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина II (сполуки миш'яку та ціаніди) // Український журнал сучасних проблем токсикології. Київ, 2021, № 2 (91). URL: <http://protox.medved.kiev.ua/index.php/ua/issues/2021/2/item/645-to-substantiation-of-the-list-of-hazardous-highly-toxic-chemicals-that-are-subject-to-special-control-regarding-handling-storage-use-and-disposal-part-ii-arsenic-compounds-and-cyanide>
8. Проданчук М.Г., Балан Г.М., Кравчук О.П., Жмілько П.Г., Максимчук І.М., Чермних Н.П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо

обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина III (дипіридиллові гербіциди паракват і дикват) // Український журнал сучасних проблем токсикології. Київ, 2021, № 2 (91). URL: <http://protox.medved.kiev.ua/index.php/ua/issues/2021/2/item/647-to-substantiation-of-the-list-of-hazardous-highly-toxic-chemicals-that-are-subject-to-special-control-regarding-handling-storage-use-and-disposal-part-iii-bipyridyl-herbicides-paraquat-and-diquat>

9. Огляд науково-технічних засобів, що використовуються при розслідуванні злочинів, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів (пристроїв) [Текст]: довід. вид. [Я.В. Фурман, В.В. Юсупов, Ю.П. Приходько, І.М. Максимчук]. - Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. 72 с.

10. Максимчук І.М. Стан наукових досліджень тактики огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. Актуальні питання протидії злочинності в умовах воєнного стану. Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конфер. (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 25 лист. 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. 276 с. С. 82-86.

11. Максимчук І.М. Огляд місця події у системі слідчих (розшукових) дій та в доказуванні кримінальних проваджень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. Актуальні питання криміналістики та судової експертизи [Текст]: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 175-177. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/22865>

12. Ivan Maksymchuk. Examination types and their value for the investigation of criminal offenses related to poisonous substances trafficking (Види огляду та їх значення в доказуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин). Підприємництво, господарство і право. Київ, 2022. № 8. С. 100-105. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2022/8/16.pdf>

13. Ivan Maksymchuk. Peculiarities of the preparatory stage of inspection when investigating criminal offenses related to trafficking of poisonous substances (Особливості підготовчого етапу огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом отруйних речовин). Підприємництво, господарство і право. 2022. № 9. С. 81-87. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2022/9/14.pdf>

14. Максимчук І.М. Методи огляду місця події у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. Актуальні питання забезпечення діяльності органів і підрозділів системи МВС України технічними засобами в умовах воєнного стану: збірник тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Київ, 26 квіт. 2023 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2023. С. 93-96.

15. Максимчук І.М. Сутність криміналістичного забезпечення огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт.

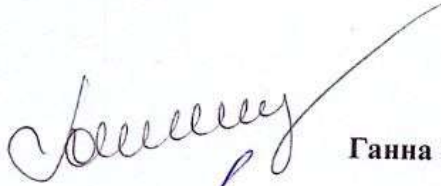
2023 р.) / [редкол.: С. С. Чернявський, Я. Ю. Конюшенко, В. В. Корольчук, Ю. В. Сухомлин]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 153-156.

16. Максимчук І.М. Види судових експертиз, що призначаються для дослідження об'єктів, вилучених під час огляду у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. Науковий вісник публічного та приватного права. Вип. 1, Том. 1, 2023. С. 258-266. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2023/1/44.pdf>

17. Максимчук І.М. Тактичні особливості робочого етапу огляду у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. Приватне та публічне право. Суми: Сумський національний аграрний університет, 2023. № 2. С. 53-59. URL: http://pp-law.in.ua/archive/2_2023/10.pdf

Представлені у наукових доробках результати дисертаційного дослідження Максимчука Івана Миколайовича «Тактика огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин» мають необхідний теоретичний рівень та практичну спрямованість, сприятимуть підвищенню якості правового та організаційного забезпечення діяльності судово-експертних установ.

Голова

Ганна СПИЦИНА

Члени комісії

Ірина ПЕТРОВА

Олег МИХАЛЬСЬКИЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Харківського національного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Михайло БУРДІН

«15» грудня 2023 року

АКТ

впровадження в освітній процес

**Харківського національного університету внутрішніх справ
результатів дисертаційного дослідження Максимчука І.М. «Тактика
огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом
отруйних речовин» на здобуття наукового ступеня доктора філософії з
галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Комісія у складі:

голови: декана факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Романюка В.В.

членів комісії: завідувача кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Корнієнка В.В.
начальника навчально-методичного відділу Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук Рязанцевої І.М.

склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження Максимчука Івана Миколайовича на тему: «Тактика огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом отруйних речовин» на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», які відображено у наступних наукових публікаціях здобувача, а саме:

1. Максимчук І.М. Отруйні речовини як елемент криміналістичної характеристики окремих кримінальних правопорушень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 4, Том. 1, 2019. С. 316-324. URL: http://nvppp.in.ua/vip/2019/4/tom_1/54.pdf.

2. Дії поліції під час виявлення фактів незаконного поводження з небезпечними матеріалами [Текст] : метод. рек. / [Максимчук І.М., Саковський А.А., Сура О.М., Фурман Я.В., Самодін А.В. та ін.]. - К.: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 79 с.

3. Максимчук І. М. Особливості тактики огляду трупа під час ексгумації у кримінальних провадженнях, пов'язаних з отруйними речовинами. *Актуальні питання криміналістики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2018 р.)* / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 308-311.

4. Проданчук М.Г., Бантишев О.Ф., Величко М.В., Кравчук О.П., Салагор І.М., Максимчук І.М. Проблеми кримінально-правової кваліфікації правопорушень обігу небезпечних хімічних речовин на території України // *Єдине здоров'я та проблеми харчування в Україні. Київ, 2020 № 2 (53)*. URL: <http://pronut.medved.kiev.ua/index.php/ua/issues/2020/2>

5. Максимчук І.М. Актуальні питання ідентифікації та експертизи отруйних речовин. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.)* / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 274-277.

6. Проданчук М.Г., Балан Г.М., Кравчук О.П., Жмілько П.Г., Максимчук І.М., Чермних Н.П. До обґрунтування переліку небезпечних і високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина I (рицин, сполуки талію та фосфорорганічні сполуки). *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021, № 1 (90).

7. Проданчук М.Г., Балан Г.М., Кравчук О.П., Жмілько П.Г., Максимчук І.М., Чермних Н.П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина II (сполуки миш'яку та ціаніди). *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021, № 2 (91).

8. Проданчук М.Г., Балан Г.М., Кравчук О.П., Жмілько П.Г., Максимчук І.М., Чермних Н.П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина III (дипіридилові гербіциди паракват і дикват). *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021, № 2(91).

9. Огляд науково-технічних засобів, що використовуються при розслідуванні злочинів, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів (пристроїв) [Текст]: довід. вид. [Я.В. Фурман, В.В. Юсупов, Ю.П. Приходько, І.М. Максимчук]. - Київ: Над. акад. внутр. справ, 2021. 72 с.

10. Максимчук І.М. Стан наукових досліджень тактики огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин *Актуальні питання протидії злочинності в умовах воєнного стану*. Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конфер. (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 25 лист. 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. 276 с. С. 82-86.

11. Максимчук І.М. Огляд місця події у системі слідчих (розшукових) дій та в доказуванні кримінальних проваджень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 175-177.

12. Ivan Maksymchuk. Examination types and their value for the investigation of criminal offenses related to poisonous substances trafficking (Види огляду та їх значення в доказуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин). *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2022. № 8. С. 100-105.

13. Ivan Maksymchuk. Peculiarities of the preparatory stage of inspection when investigating criminal offenses related to trafficking of poisonous substances (Особливості підготовчого етапу огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом отруйних речовин). *Підприємництво, господарство і право*. 2022. № 9. С. 81-87.

14. Максимчук І.М. Методи огляду місця події у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання забезпечення діяльності органів і підрозділів системи МВС України технічними засобами в умовах воєнного стану*: збірник тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Київ, 26 квіт. 2023 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2023. С. 93-96.

15. Максимчук І.М. Сутність криміналістичного забезпечення огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.) / [редкол.: С. С. Чернявський, Я. Ю. Конюшенко, В. В. Корольчук, Ю. В. Сухомлин]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 153-156.

16. Максимчук І.М. Види судових експертиз, що призначаються для дослідження об'єктів, вилучених під час огляду у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 1, Том. 1, 2023. С. 258-266.

17. Максимчук І.М. Тактичні особливості робочого етапу огляду у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Приватне та публічне право*. Суми: Сумський національний аграрний університет, 2023. № 2. С. 53-59.

Члени комісії дійшли висновку, що представлені матеріали у вигляді наукових статей та тез доповідей на конференції свідчать про належний теоретичний та практичний рівень розробки дисертаційного дослідження на тему: «Тактика огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом отруйних речовин». Розглянуті матеріали ґрунтуються на достатній кількості опрацьованих законодавчих, наукових та емпіричних джерел.

Комісія констатує, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження мають необхідний теоретичний і методологічний рівень, та були враховані профільними кафедрами Харківського національного університету внутрішніх справ,

впроваджені в освітній процес, зокрема під час оновлення методичних матеріалів з дисципліни Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень.

Голова комісії:
декан факультету № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Віталій РОМАНЮК

Члени комісії:
завідувач кафедри криміналістики,
судової експертології та домедичної
підготовки факультету №1
Харківського національного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Василь КОРНІЄНКО

начальник навчально-методичного
відділу Харківського національного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

Ірина РЯЗАНЦЕВА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Харківського національного
університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Олександр МУЗИЧУК

«15» грудня 2023 року

АКТ

**впровадження у науково-дослідну діяльність
Харківського національного університету внутрішніх справ
результатів дисертаційного дослідження
Максимчука Івана Миколайовича за темою
«Тактика огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним
обігом отруйних речовин» на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Комісія у складі:

голови: завідувача кафедри кримінального процесу та організації
досудового слідства факультету № 1 Харківського національного
університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук,
професора Фоміної Т. Г.

членів комісії:

завідувача кафедри криміналістики, судової експертології та
домедичної підготовки факультету № 1 Харківського
національного університету внутрішніх справ, кандидата
юридичних наук, доцента Корнієнка В. В.

начальника відділу організації наукової діяльності та захисту
інтелектуальної власності Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук,
доцента Абламського С. Є.

склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати
дисертаційного дослідження Максимчука Івана Миколайовича на тему:
«Тактика огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним
обігом отруйних речовин» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань
08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», які відображено у наступних
наукових публікаціях здобувача, а саме:

І. Максимчук І. М. Отруйні речовини як елемент криміналістичної
характеристики окремих кримінальних правопорушень. *Науковий вісник*

1-43

1-43

публічного та приватного права. Вип. 4, Том. 1, 2019. С. 316-324.

2. Дії поліції під час виявлення фактів незаконного поводження з небезпечними матеріалами [Текст] : метод. рек. / [Максимчук І. М., Саковський А. А., Сура О. М., Фурман Я. В., Самодін А. В. та ін.]. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 79 с.

3. Максимчук І. М. Особливості тактики огляду трупа під час ексгумації у кримінальних провадженнях, пов'язаних з отруйними речовинами. *Актуальні питання криміналістики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2018 р.)* / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Над. акад. внутр. справ, 2019. С. 308-311.

4. Проданчук М. Г., Бантишев О. Ф., Величко М. В., Кравчук О. П., Салагор І. М., Максимчук І. М. Проблеми кримінально-правової кваліфікації правопорушень обігу небезпечних хімічних речовин на території України. *Єдине здоров'я та проблеми харчування в Україні*. Київ, 2020 № 2 (53).

5. Максимчук І. М. Актуальні питання ідентифікації та експертизи отруйних речовин. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.)* / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 274-277.

6. Проданчук М. Г., Балан Г. М., Кравчук О. П., Жмілько П. Г., Максимчук І. М., Чермних Н. П. До обґрунтування переліку небезпечних і високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина І (рицин, сполуки талію та фосфорорганічні сполуки). *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021, № 1 (90).

7. Проданчук М. Г., Балан Г. М., Кравчук О. П., Жмілько П. Г., Максимчук І. М., Чермних Н. П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина ІІ (сполуки миш'яку та ціаніди). *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021, № 2(91).

8. Проданчук М. Г., Балан Г. М., Кравчук О. П., Жмілько П. Г., Максимчук І. М., Чермних Н. П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина ІІІ (дипіридилові гербіциди паракват і дикват). *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021, № 2(91).

9. Огляд науково-технічних засобів, що використовуються при розслідуванні злочинів, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів (пристроїв) [Текст]: довід. вид. [Я. В. Фурман, В. В. Юсупов, Ю. П. Приходько, І. М. Максимчук]. - Київ: Над. акад. внутр. справ, 2021. 72 с.

10. Максимчук І. М. Стан наукових досліджень тактики огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин *Актуальні питання протидії злочинності в умовах воєнного стану*. Збірник

матеріалів Всеукр. наук.-практ. конфер. (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 25 лист. 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. 276 с. С. 82-86.

11. Максимчук І.М. Огляд місця події у системі слідчих (розшукових) дій та в доказуванні кримінальних проваджень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 175-177.

12. Maksymchuk I. Examination types and their value for the investigation of criminal offenses related to poisonous substances trafficking. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2022. № 8. С. 100-105.

13. Maksymchuk I. Peculiarities of the preparatory stage of inspection when investigating criminal offenses related to trafficking of poisonous substances. *Підприємництво, господарство і право*. 2022. № 9. С. 81-87.

14. Максимчук І.М. Методи огляду місця події у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання забезпечення діяльності органів і підрозділів системи МВС України технічними засобами в умовах воєнного стану: збірник тез доповідей* Всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Київ, 26 квіт. 2023 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2023. С. 93-96.

15. Максимчук І.М. Сутність криміналістичного забезпечення огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.) / [редкол.: С. С. Чернявський, Я. Ю. Конюшенко, В. В. Корольчук, Ю. В. Сухомлин]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 153-156.

16. Максимчук І.М. Види судових експертиз, що призначаються для дослідження об'єктів, вилучених під час огляду у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 1, Том 1, 2023. С. 258-266.

17. Максимчук І.М. Тактичні особливості робочого етапу огляду у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Приватне та публічне право*. Суми: Сумський національний аграрний університет, 2023. № 2. С. 53-59.

Члени комісії дійшли висновку, що представлені апробаційні матеріали дисертаційного дослідження Максимчука І.М. «Тактика огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом отруйних речовин» містять необхідний теоретичний та методологічний рівень, ґрунтуються на достатній кількості опрацьованих законодавчих, наукових та емпіричних джерел.

Комісія констатує, що наведені вище наукові статті та тези доповідей Максимчука І. М. можуть бути рекомендовані до використання у науково-дослідницькій діяльності наукових, науково-педагогічних та здобувачів вищої освіти Харківського національного університету внутрішніх справ.

Використання означених матеріалів сприятиме подальшому розв'язанні проблемних питань протидії злочинності, насамперед, під час удосконалення методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень проти довкілля, в тому числі розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом отруйних речовин.

Голова комісії:

завідувач кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
факультету № 1 Харківського
національного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Тетяна ФОМІНА

Члени комісії:

завідувач кафедри криміналістики,
судової експертології та домедичної
підготовки факультету №1
Харківського національного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Василь КОРНІЄНКО

начальник відділу організації
наукової діяльності та захисту
інтелектуальної власності
Харківського національного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Сергій АБЛАМСЬКИЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор
Київського науково-дослідного
інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

Олександр РУВІН
20.12.2023

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Максимчука Івана Миколайовича «Тактика огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» у практичну і наукову діяльність Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

Комісія Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України у складі:

1. Нестор Наталії Володимирівни, заступника директора з наукової роботи, доктора юридичних наук, старшого дослідника, заслуженого юриста України;
2. Полянського Антона Олександровича, завідувача лабораторії організації наукової, методичної діяльності, нормативного забезпечення, міжнародного співробітництва та підготовки експертів, доктора юридичних наук, доцента;
3. Мазниченка Юрія Олександровича, провідного наукового співробітника відділу наукової та нормативно-методичної діяльності лабораторії організації наукової, методичної діяльності, нормативного забезпечення, міжнародного співробітництва та підготовки експертів, кандидата юридичних наук, доцента,

склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Максимчука Івана Миколайовича «Тактика огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», використовуються у практичній та науковій діяльності Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України.

Зокрема, для лекційних занять та розроблення методичних рекомендацій із теоретичних, організаційних і процесуальних питань судової експертизи під час здійснення підготовки (стажування) судових експертів, проведення

науково-дослідних робіт, написання наукових праць з питань криміналістики та судової експертизи використовуються наступні праці:

1. Максимчук І. М. Актуальні питання ідентифікації та експертизи отруйних речовин. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 274-277.

2. Проданчук М. Г., Балан Г. М., Кравчук О. П., Жмілько П. Г., Максимчук І. М., Чермних Н. П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина I (рицин, сполуки талію та фосфорорганічні сполуки). *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021. № 1 (90). URL: <http://protox.medved.kiev.ua/index.php/ua/issues/2021/1/item/639-to-substantiation-of-the-list-of-hazardous-highly-toxic-chemicals-that-are-subject-to-special-control-regarding-handling-storage-use-and-disposal-part-i-ricin-thallium-compounds-and-organophosphorus-compounds>.

3. Проданчук М. Г., Балан Г. М., Кравчук О. П., Жмілько П. Г., Максимчук І. М., Чермних Н. П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина II (сполуки миш'яку та ціаніди). *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021, № 2 (91). URL : <http://protox.medved.kiev.ua/index.php/ua/issues/2021/2/item/645-to-substantiation-of-the-list-of-hazardous-highly-toxic-chemicals-that-are-subject-to-special-control-regarding-handling-storage-use-and-disposal-part-ii-arsenic-compounds-and-cyanide>.

4. Проданчук М. Г., Балан Г. М., Кравчук О. П., Жмілько П. Г., Максимчук І. М., Чермних Н. П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина III (дипіридилові гербіциди паракват і дикват). *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021. № 2. (91). URL : <http://protox.medved.kiev.ua/index.php/ua/issues/2021/2/item/647-to-substantiation-of-the-list-of-hazardous-highly-toxic-chemicals-that-are-subject-to-special-control-regarding-handling-storage-use-and-disposal-part-iii-bipyridyl-herbicides-paraquat-and-diquat>.

5. Огляд науково-технічних засобів, що використовуються при розслідуванні злочинів, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів (пристроїв): довід, вид. / Я. В. Фурман, В. В. Юсупов, Ю. П. Приходько, І. М. Максимчук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. 72 с.

6. Ivan Maksymchuk. Examination types and their value for the investigation of criminal offenses related to poisonous substances trafficking (Види огляду та їх значення в доказуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин). Підприємництво, господарство і право. Київ, 2022.

№ 8. С. 100-105. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2022/8/16.pdf>.

7. Ivan Maksymchuk. Peculiarities of the preparatory stage of inspection when investigating criminal offenses related to trafficking of poisonous substances (Особливості підготовчого етапу огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом отруйних речовин). Підприємництво, господарство і право. 2022. № 9. С. 81-87. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2022/9/14.pdf>.

8. Максимчук І.М. Методи огляду місця події у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання забезпечення діяльності органів і підрозділів системи МВС України технічними засобами в умовах воєнного стану*: збірник тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Київ, 26 квіт. 2023 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2023. С. 93-96.

9. Максимчук І.М. Сутність криміналістичного забезпечення огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.) / редкол.: С. С. Чернявський, Я. Ю. Конюшенко, В. В. Корольчук, Ю. В. Сухомлин. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 153-156.

10. Максимчук І.М. Види судових експертиз, що призначаються для дослідження об'єктів, вилучених під час огляду у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Науковий вісник публічного та приватного права*: зб. наук. праць. Випуск 1. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 258-266. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2023/1/44.pdf>.

Голова комісії:

Наталія Нестор

Члени комісії:

Антон Полянський

Юрій Мазниченко

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

 Олександр ШРАМКО

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Максимчука І.М. на тему «Тактика огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин», на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 – Право у діяльність Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Комісія Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України з впровадження в діяльність наукових розробок та результатів дисертаційних досліджень у складі:

Поліщука Сергія Андрійовича – заступника завідувача відділу забезпечення діяльності центру;

Пілюкова Юрія Олександровича – провідного фахівця з організації наукової роботи, кандидата юридичних наук;

Яцюка Віталія Миколайовича – заступника завідувача відділу досліджень матеріалів речовин і виробів, кандидата хімічних наук;

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Максимчука Івана Миколайовича на тему «Тактика огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин», на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 – Право мають методичне, і практичне значення, а також використовуються в практичній діяльності Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України.

Зокрема, під час участі працівників центру у слідчих діях в якості спеціаліста та в ході проведення судових експертиз матеріалів речовин і виробів, а також при підготовці методичних та наукових матеріалів використовуються наступні праці дисертанта:

Максимчук І.М. Отруйні речовини як елемент криміналістичної характеристики окремих кримінальних правопорушень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 4, Том. 1, 2019. С. 316-324. URL: http://nvppp.in.ua/vip/2019/4/tom_1/54.pdf

1. Дії поліції під час виявлення фактів незаконного поводження з небезпечними матеріалами [Текст] : метод. рек. / [Максимчук І.М., Саковський А.А., Сура О.М., Фурман Я.В., Самодін А.В. та ін.]. - К.: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 79 с.

2. Максимчук І. М. Особливості тактики огляду трупа під час ексгумації у кримінальних провадженнях, пов'язаних з отруйними речовинами. *Актуальні питання криміналістики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2018 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 308-311.

3. Проданчук М.Г., Бантишев О.Ф., Величко М.В., Кравчук О.П., Салагор І.М., Максимчук І.М. Проблеми кримінально-правової кваліфікації правопорушень обігу небезпечних хімічних речовин на території України // *Єдине здоров'я та проблеми харчування в Україні*. Київ, 2020 № 2 (53). URL: <http://pronut.medved.kiev.ua/index.php/ua/issues/2020/2>

4. Максимчук І.М. Актуальні питання ідентифікації та експертизи отруйних речовин. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 274-277.

5. Проданчук М.Г., Балан Г.М., Кравчук О.П., Жмінько П.Г., Максимчук І.М., Чермних Н.П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина I (рицин, сполуки талію та фосфорорганічні сполуки) // *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021, № 1 (90). URL: <http://protox.medved.kiev.ua/index.php/ua/issues/2021/1/item/638-to-substantiation-of-the-list-of-hazardous-highly-toxic-chemicals-that-are-subject-to-special-control-regarding-handling-storage-use-and-disposal-part-i-ricin-thallium-compounds-and-organophosphorus-compounds>

6. Проданчук М.Г., Балан Г.М., Кравчук О.П., Жмінько П.Г., Максимчук І.М., Чермних Н.П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина II (сполуки миш'яку та ціаніди) // *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021, № 2 (91). URL: <http://protox.medved.kiev.ua/index.php/ua/issues/2021/2/item/645-to-substantiation-of-the-list-of-hazardous-highly-toxic-chemicals-that-are-subject-to-special-control-regarding-handling-storage-use-and-disposal-part-ii-arsenic-compounds-and-cyanide>

7. Проданчук М.Г., Балан Г.М., Кравчук О.П., Жмінько П.Г., Максимчук І.М., Чермних Н.П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина III (дипіридилові гербіциди паракват і дикват) // *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021, № 2 (91). URL: <http://protox.medved.kiev.ua/index.php/ua/issues/2021/2/item/647-to-substantiation-of-the-list-of-hazardous-highly-toxic-chemicals-that-are-subject-to-special-control-regarding-handling-storage-use-and-disposal-part-iii-dipyridyl-herbicides-parquat-and-diquat>

of-the-list-of-hazardous-highly-toxic-chemicals-that-are-subject-to special-control-regarding-handling-storage-use-and-disposal-part-iii-bipyridyl-herbicides-paraquat-and-diquat

8. Огляд науково-технічних засобів, що використовуються при розслідуванні злочинів, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів (пристроїв) [Текст]: довід. вид. [Я.В. Фурман, В.В. Юсупов, Ю.П. Приходько, І.М. Максимчук]. - Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. 72 с.

9. Максимчук І.М. Стан наукових досліджень тактики огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин *Актуальні питання протидії злочинності в умовах воєнного стану*. Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конфер. (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 25 лист. 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. 276 с. С. 82-86.

10. Максимчук І.М. Огляд місця події у системі слідчих (розшукових) дій та в доказуванні кримінальних проваджень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 175-177. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/22865><http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/22865>

11. Ivan Maksymchuk. Examination types and their value for the investigation of criminal offenses related to poisonous substances trafficking (Види огляду та їх значення в доказуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин). *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2022. № 8. С. 100-105. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2022/8/16.pdf>

12. Ivan Maksymchuk. Peculiarities of the preparatory stage of inspection when investigating criminal offenses related to trafficking of poisonous substances (Особливості підготовчого етапу огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом отруйних речовин). *Підприємництво, господарство і право*. 2022. № 9. С. 81-87. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2022/9/14.pdf>

13. Максимчук І.М. Методи огляду місця події у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання забезпечення діяльності органів і підрозділів системи МВС України технічними засобами в умовах воєнного стану*: збірник тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Київ, 26 квіт. 2023 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2023. С. 93-96.

14. Максимчук І.М. Сутність криміналістичного забезпечення огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.) / [редкол.: С. С. Чернявський, Я. Ю. Конюшенко, В. В. Корольчук, Ю. В. Сухомлин]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 153-156.

15. Максимчук І.М. Види судових експертиз, що призначаються для дослідження об'єктів, вилучених під час огляду у кримінальних провадженнях,

пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 1, Том. 1, 2023. С. 258-266. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2023/1/44.pdf>

16. Максимчук І.М. Тактичні особливості робочого етапу огляду у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Приватне та публічне право*. Суми: Сумський національний аграрний університет, 2023. № 2. С. 53-59. URL: http://pp-law.in.ua/archive/2_2023/10.pdf

Представлені у наукових доробках результати дисертаційного дослідження Максимчука Івана Миколайовича на тему «Тактика огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин» мають необхідний теоретичний рівень та практичну спрямованість, сприятимуть підвищенню якості правового та організаційного забезпечення судово-експертної діяльності в установах судової експертизи.

Голова Комісії

Члени комісії

Сергій ПОЛІЩУК

Юрій ПІЛЮКОВ

Віталій ЯЦЮК

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Максимчук І. М. Отруйні речовини як елемент криміналістичної характеристики окремих кримінальних правопорушень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 4, Том. 1, 2019. С. 316–324. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.4-1.52>
2. Дії поліції під час виявлення фактів незаконного поводження з небезпечними матеріалами : метод. реком. / Максимчук І. М., Саковський А. А., Сура О. М., Фурман Я. В., Самодін А. В. та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 79 с.
3. Ivan Maksymchuk Examination types and their value for the investigation of criminal offenses related to poisonous substances trafficking (Види огляду та їх значення в доказуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин). *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2022. № 8. С. 100–105. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2022.8.16>
4. Ivan Maksymchuk Peculiarities of the preparatory stage of inspection when investigating criminal offenses related to trafficking of poisonous substances (Особливості підготовчого етапу огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом отруйних речовин). *Підприємництво, господарство і право*. 2022. № 9. С. 81–87. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2022.9.14>
5. Максимчук І. М. Види судових експертиз, що призначаються для дослідження об'єктів, вилучених під час огляду у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 1, Том. 1, 2023. С. 258–266. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.1.44>
6. Максимчук І. М. Тактичні особливості робочого етапу огляду у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин.

Приватне та публічне право. Суми : Сумський національний аграрний університет, 2023. № 2. С. 53–59. DOI: http://pp-law.in.ua/archive/2_2023/10.pdf

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Максимчук І. М. Особливості тактики огляду трупа під час ексгумації у кримінальних провадженнях, пов'язаних з отруйними речовинами. *Актуальні питання криміналістики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 груд. 2018 р.) / [редкол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 308–311.

8. Максимчук І. М. Актуальні питання ідентифікації та експертизи отруйних речовин. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 274–277.

9. Максимчук І. М. Стан наукових досліджень тактики огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання протидії злочинності в умовах воєнного стану* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конфер. (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 25 лист. 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. 276 с. С. 82–86.

10. Максимчук І. М. Огляд місця події у системі слідчих (розшукових) дій та в доказуванні кримінальних проваджень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 листоп. 2022 р.) / [редкол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 175–177. URL: <http://elar.naiaiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/22865>

11. Максимчук І. М. Методи огляду місця події у розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Актуальні питання забезпечення діяльності органів і підрозділів системи МВС України технічними засобами в умовах воєнного стану* : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 квіт. 2023 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2023. С. 93–96.

12. Максимчук І. М. Сутність криміналістичного забезпечення огляду під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин. *Кримінальне судочинство : сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.) / [редкол. : С. С. Чернявський, Я. Ю. Конюшенко, В. В. Корольчук Ю. В. Сухомлин]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 153–156.

які додатково демонструють результати дослідження:

13. Проданчук М. Г., Бантишев О. Ф., Величко М. В., Кравчук О. П., Салагор І. М., Максимчук І. М. Проблеми кримінально-правової кваліфікації правопорушень обігу небезпечних хімічних речовин на території України. *Єдине здоров'я та проблеми харчування в Україні*. Київ, 2020 № 2 (53). URL: <http://pronut.medved.kiev.ua/index.php/ua/issues/2020/2>

14. Проданчук М. Г., Балан Г. М., Кравчук О. П., Жмілько П. Г., Максимчук І. М., Чермних Н. П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина І (рицин, сполуки талію та фосфорорганічні сполуки). *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021. № 1 (90). DOI: 10.33273/2663-4570-2021-90-1-5-21

15. Проданчук М. Г., Балан Г. М., Кравчук О. П., Жмілько П. Г., Максимчук І. М., Чермних Н. П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина II (сполуки миш'яку та ціаніди). *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021. № 2 (91). DOI: 10.33273/2663-4570-2021-91-2-5-12

16. Проданчук М. Г., Балан Г. М., Кравчук О. П., Жмілько П. Г., Максимчук І. М., Чермних Н. П. До обґрунтування переліку небезпечних високотоксичних хімічних речовин, які підлягають особливому контролю щодо обігу, зберігання, використання та утилізації. Частина III (дипіридилові гербіциди

паракват і дикват). *Український журнал сучасних проблем токсикології*. Київ, 2021. № 2 (91). DOI: 10.33273/2663-4570-2021-91-2-22-30